ginti ſpiritus ſanctus impleuit, atq; inde in Iu-
dæam atq; Samariam, & in omnes gentes exie-
Act.1 rit, ſicut eis dixerat aſcenſurus in cœlum: Eritis
mihi teſtes in Hieruſalē, & in tota Iudæa & Sa-
maria, & uſq; in fines terræ: quia in omnē terrā
exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ uer-
ba eorum. Et tu contradicis diuinis teſtimoniis
tanta firmitate roboratis, tanta luce manifeſta-
tis, & ad iſtam proſcriptionē Chriſti hæredita-
tem perducere conaris: ut cum in eius nomine
(ſicut dixit) prædicetur pœnitentia in omnibus
gētibus, quiſquis hac fuerit prædicatione com
motus, in qualibet parte orbis terrarū, niſi quæ
ſierit & inuenerit latentē in Mauritania Cæſa-
rienſi Cartēnenſem Vincentiū, aut aliquem ex
Typhus, pro iactu, frequēs apud Augu-ſtinum eius nouem aut decē conſortibus, dimitti ei pec B
cata non poſſint. Quid non audeat typhus mor
ticinæ pelliculæ, quō non ſe præcipitet præſum
ptio carnis & ſanguinis? Hoccine eſt bonū o-
pus tuum, propter quod non timeas poteſtatē?
Tantum ſcandalū ponis aduerſus filiū matris
tuæ, paruulū ſcilicet & infirmū, propter quem
Chriſtus eſt mortuus, nondū cibo paterno ido-
neum, ſed adhuc materno lacte nutriendum: &
Hilarij libros mihi opponis, uti neges eccleſiā
creſcentem in omnibus gentibus uſq; in finem
ſeculi, quam deus contra incredulitatē ueſtram
cum iuratione promiſit? Et cū eſſetis infeliciſſi-
mi, ſi tunc quādo promittebat reſiſteretis, nunc
etiam cum redditur cōtradicitis. Sed hiſtoricus
Christianorū angusta ditio doctus magnum aliquid inueniſti, quod contra C
dei teſtimonia proferēdū putares. Dicis enim,
quātum ad totius mundi pertinet partes, modi-
ca pars eſt in compēſatione totius mūdi, in qua
fides Chriſtiana nominatur: nec uis attendere,
aut te noſſe diſſimulas, in q̄ multas iam barba-
ras nationes tam paruo tempore uenerit Euan-
geliū, ut nec inimici Chriſti dubitare iam poſ-
ſint breui tempore futurum, quod diſcipulis re-
ſpondit de ſeculi fine quærentibus, Et prædica
bitur hoc Euangelium in uniuerſo orbe, in teſti
monium omnibus gētibus, & tunc ueniet finis.
Nunc & clama & contende quantū potes, etiā
ſi apud Perſas & Indos euāgelium prædicetur,
ubi quidē iam diu prædicatur, niſi quiſquis hoc
audierit Cartennas uenerit, uel in uiciniā Car- D
tennenſium, mūdari omnino à delictis ſuis non
poterit: ita ne ſi careris iſta uoce, rideri te me-
tuis: & cum ea non careas, fleri te non uis? Acu
tum autē aliquid uideris dicere, cum catholicæ
nomen nō ex totius orbis cōmunione interpre
taris, ſed ex obſeruatione præceptorū omnium
diuinorū, atq; omnium ſacramētorū: quaſi nos
etiam (ſi forte hinc ſit appellata catholica, quod
totum ueraciter teneat, cuius ueritatis nōnullæ
particulæ etiam in diuerſis inueniuntur hæreſi-
bus) huius nominis teſtimonio nitamur ad de-
monſtrādū eccleſiam in omnibus gentibus, &
non promiſſis dei, & tam multis tamq; manife-
ſtis oraculis ipſius ueritatis. Sed nempe hoc eſt

A totum quod nobis perſuadere conaris, ſolc[illegible]re-
manſiſſe Rogatiſtas, qui catholici recte ap[illegible]lā-
di ſunt, ex obſeruatione præceptorū omnium di-
uinorum atq; omniū ſacramentorū: & uos eſſe
ſolos, in quibus inueniat fidem cū uenerit filius
hominis. Da ueniam, nō credimus. Licet enim ἐφωνέα
& hoc audeas forſitan dicere, ut in uobis poſſit
inueniri fides, quam ſe in terra non inuenturum
dominus dixit, & non uos in terra ſed in cœlo
eſſe deputandos, nos tamen Apoſtolus ita cau-
tos reddidit, ut etiā angelū de cœlo nobis aliud
euāgelizantem, præterq̄ quod accepimus, ana
thema debere eſſe præceperit. Quomodo autē
cōfidimus ex diuinis literis accepiſſe nos Chri
ſtum manifeſtū, ſi non inde accepimus & eccle
ſiā manifeſtā? Quaslibet quiſq; anſas & uncos
aduerſus ſimplicitatem ueritatis intexat, quaſli
bet nebulas callidæ falſitatis offundat, ſicut ana
thema erit, qui annūciauerit Chriſtū neq; paſ-
ſum eſſe, neq; tertia die reſurrexiſſe, quoniā in
ueritate euāgelica accepimus: Oportebat Chri Luc.24.
ſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die: ſic
erit anathema quiſquis annūciauerit eccleſiam
præter cōmunionem omnium gentiū: quia ea-
dem ueritate cōſequenter accepimus & prædi
cari in nomine eius pœnitentiā & remiſſionem
peccatorū per omnes gentes, incipientibus ab
Hieruſalē: & inconcuſſe tenere debemus, quiſ-
quis uobis annūciauerit, præterq̄ quod accepi
ſtis, anathema ſit. Si autē uniuerſos Donatiſtas
non audimus, ſe pro eccleſia Chriſti ſupponen
tes, quia nullum pro ſe teſtimoniū de diuinis li-
bris proferunt, quo id doceant: quātominus ro
go te Rogatiſtas audire debemus, qui nec illud
pro ſe interpretari conabūtur, quod ſcriptū eſt:
Vbi paſcis, ubi cubas in meridie? Si enim hoc
loco ſcripturarū meridies Africa intelligenda
eſt, in parte Donati, quæ ſub cœli feruētiori pla
ga eſt, omnes uos Maximianiſtæ ſuperabunt,
quorū ſchiſma in Byzatio, & in Tripoli exar-
ſit. Sed confligant cum eis Arzuges, & hoc ma
gis ad ſe pertinere cōtēdant, Mauritania tamen
Cæſarienſis, occidentali q̄ meridianæ parti ui-
cinior, quādo nec Africā ſe uult dici, quomodo
de meridie gloriabitur? non dico aduerſus or-
bem terrarum, ſed aduerſus ipſam partem Do-
nati, unde pars Rogati, breuiſſimū fruſtū de fru
ſto maiore præciſum eſt. Quis autem nō impu-
dentiſſime nitatur aliquid in allegoria poſitum
pro ſe interpretari, niſi habeat & manifeſta teſti-
monia, quorū lumine illuſtrent obſcura? Quod
autē omnibus Donatiſtis dicere ſolemus, quan
to uobis fortius dicimus: ſi poſſunt (quod fieri
non poteſt) aliqui habere cauſam iuſtā, qua cō-
munionem ſuā ſeparent à cōmunione orbis ter
rarum, eamq; appellent eccleſiā Chriſti, quòd
ſe iuſte ab omnium gentiū cōmunione ſepara-
uerint: unde ſcitis in Chriſtiana ſocietate, tā lon
ge lateq; diffuſa, ne forte anteq̄ uos ſepararetis,
iam ſe aliqui iuſta cauſa ſeparauerint in longin-

quissimis terris, unde ad uos eorũ iustitiæ fama
A non potuerit peruenire? Quomodo in uobis po-
test esse ecclesia, potius q̃ in illis qui se priores
forte separauerunt? Ita fit ut cũ hoc nescitis, in-
certi uobismetipsis sitis: quod necesse est cõtin
gat omnibus, qui pro sua societate utuntur testi
monio non diuino sed suo. Neq; enim potestis
dicere, si hoc contigisset, nos latere non posset,
cũ in Africa ipsa, quot iam partes factæ sint ex
parte Donati, si interrogemini non dicatis: præ
sertim quia tanto sibi uidentur qui hoc faciũt iu
stiores, quanto fuerint pauciores, & utiq; tanto
sunt latẽtiores. Ac per hoc incerti estis, ne forte
aliq; pauci iusti & ideo minime noti, alicubi lon
ge contra Africæ meridiẽ, anteq̃ pars Donati
B iusticiã suam à cæterorũ hominũ iniquitate se-
cerneret, se primitus causa æquissima separaue-
rint in latere Aquilonis, & ipsa sit potius eccle-
sia dei tãq̃ Sion spiritalis, quæ uos omnes iusta
separatiõe præuenit, multoq̃ præsumptius pro
Psal. 47 se interpretetur quod scriptũ est, Mons Sion la
tera Aquilonis, ciuitas regis magni: q̃ pro se in
terpretatur pars Donati, Vbi pascis, ubi cubas
in meridie. Et tamẽ uereris, ne cum imperialib.
legibus ad unitatẽ cogimini, nomẽ dei à Iudæis
& paganis diutius blasphemetur: quasi nesciãt
Iudęi quemadmodũ primus populus Israel etiã
bello delere uoluerit duas illas tribus & dimidi
am, quę ultra Iordanẽ terras acceperãt, quando
eas putauerũt se ab unitate sui populi separasse.
Pagani uero magis nos blasphemare possunt
C de legibus, quas contra idolorũ cultores Chri-
stiani imperatores tulerũt, & tamẽ ex eis multi
correcti, & ad deum uiuũ uerumq̃ cõuersi sunt,
& quotidie conuertũtur. Sed plane & Iudæi &
pagani, si tam paucos putarẽt esse Christianos,
q̃ pauci uos estis qui solos uos Christianos esse
perhibetis, nec blasphemare uos dignarentur, sed
& nunquã ridere cessarent. Non timetis ne uo-
bis dicant Iudæi: Vbi est quod Paulus uester ec
Gal. clesiam uestrã intelligit ubi dictũ est, Lætare ste
rilis quæ non paris, erũpe & exclama quæ non
parturis, quoniã multi filij desertę magis q̃ eius
quæ habet uirum, præponẽs multitudinẽ Chri-
stianorũ multitudini Iudęorũ, si Christi ecclesia
est paucitas uestra? Hoccine illis dicturi estis,
D Ideo magis iusti sumus, quia pauci sumus: nec
attenditis eos respõsuros, quodlibet uos esse di
Quodlibet, catis, non tamen estis illi de quibus dictum est,
pro quod Multi filij desertæ: si tam exiguo numero remã
cunctis sistis? Hic tu oppositurus es exemplũ iusti illius
in diluuio, qui cum domo sua solus liberari di-
gnus inuentus est. Vides ergo adhuc q̃ lõge sis
à iusticia prorsus, donec ad septẽ remaneas, qui
bus tu sis octauus, iustũ te esse non dicimus: si ta
men non istam iusticiã sicut dicebam præripuit
aliquis ante partem Donati, & cum suis septem
iusta aliqua causa cõmotus, se longe alibi sepa-
rauit, & à mundi huius diluuio liberauit. Quod
cum ignoretis an factũ sit, atq; ita uobis inaudi-
tum, sicut multis populis Christianorũ in lõgin
quis terris constitutorũ nomẽ Donati inauditũ
est, incerti estis ubi sit ecclesia. Ibi enim erit, ubi
primũ forsitã factũ est quod postea uos fecistis,
si potuit esse ulla iusta causa, qua uos à cõmunio
ne omniũ gentiũ separare possetis. Nos autem
ideo certi sumus, neminẽ se à cõmuniõe omniũ
gentiũ iuste separare potuisse, quia nõ quisq; no
strũ in iusticia sua, sed in scripturis diuinis quæ-
rit ecclesiã, & ut promissa est, reddi cõspicit. Ip-
sa est enim de qua dicitur, Sicut lilium in medio Cant. 2
spinarũ, ita proxima mea in medio filiarũ: quæ
nec spinę dici possent, nisi malignitate morum:
nec filię, nisi cõmunione sacramentorũ. Ipsa est
quæ dicit, A finibus terræ ad te clamaui, cũ an- Psal. 60
xiaretur cor meum. Quæ in alio Psalmo dicit:
Tædiũ detinuit me à peccatoribus derelinquẽ Psal. 118
tibus legẽ tuã, & uidi insensatos, & tabescebã.
Ipsa est quæ dicit sponso suo: Vbi pascis, ubi cu Cant. 1
bas in meridie, ne forte fiam sicut operta super
greges sodaliũ tuorũ. Id est quod alibi dicitur:
Dexterã tuam notã fac mihi, & eruditos corde Psal. 89
in sapiẽtia. In quibus luce fulgẽtibus & charita-
te feruentib. quasi in meridie requiescis, ne for-
te uelut operta, id est occulta & ignorata, irruã
non in gregẽ tuum, sed in greges sodaliũ tuorũ,
id est hæreticorum. Quos ita sodales dicit, sicut
spinas illas filias, propter cõmunionẽ sacramen
torũ. De quib. alibi dicitur: Tu uero unanimis Psal. 54
meus, & dux meus, & notus meus, q̃ simul me-
cũ dulces capiebas cibos, in domo domini ãbu
lauimus cum cõsensu: Veniat mors super illos,
& descendãt in infernũ uiuẽtes, sicut Dathan et
Abiron, impiæ separatiõis autores. Ipsa est cui
continuo respõdetur, Nisi cognoueris temetip Cant. 1
sam, ô pulchra inter mulieres, exi tu in uestigijs
gregũ, & pasce hœdos tuos in tabernaculis pa-
storũ. O respõsio dulcissimi sponsi: Nisi cogno-
ueris temetipsam, inquit. Quia utiq; non potest Mat. 5
ciuitas abscõdi supra montẽ constituta: & ideo
non es operta, ut incurras in greges sodaliũ tuo
rum. Ego enim sum mons paratus in cacumine
montiũ, ad quem uenient uniuersæ gentes. Nisi
ergo cognoueris temetipsam, nõ in uerbis calũ
niosorũ, sed in testimonijs librorũ meorũ. Nisi
cognoueris temetipsam, quia de te dictum est,
Porrige longius funiculos, & palos ualidos cõ- Isa. 54
firma: etiã atq; etiã in dexterã atq; sinistrã exten
de. Semen enim tuũ hæreditabit gentes, & ciui Quæ sit ha
tates quæ desertæ erãt, inhabitabis. Non est qd uersio, nesci
metuas, prævalebis enim, nec erubescas quod
detestabilis fueris. Confusionẽ enim in æternũ
obliuiscẽris, ignominiæ uiduitatis tuæ non eris
memor. Ego emi sum dominus qui facio te, do-
minus nomen ei. Et qui eruit te, ipse deus Israel
uniuersæ terræ uocabitur. Nisi cognoueris te-
metipsam, ô pulchra inter mulieres: quia de te
dictũ est, Cõcupiuit rex speciẽ tuam: quia de te
dictũ est, Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, cõ- Psal. 44
stitues eos principes super omnẽ terrã. Nisi er-
go

go cognoueris temetipsam, exi ut nõ ego te eij cio, sed exi, ut dicatur de te: Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Exi tu in uestigijs gregum, non in uestigijs meis, sed in uestigijs gregum: nec unius gregis, sed gregum diuersorũ et errantiũ. Et pasce hœdos tuos, nõ sicut Petrus, cui dicitur, Pasce oues meas: sed pasce hœdos tuos in tabernaculis pastorũ, nõ in tabernaculo pastoris, ubi est unus grex & unus pastor. Cognoscit enim semetipsam, ne hoc ei contingat, quia eis cõtingit hoc, qui se in illa non cognouerunt. Ipsa est, de cuius paucitate dicitur in cõpa
Mat.7 ratiõe plurimorũ malorũ: quia angusta & arcta uia est quę ducit ad uitã, & pauci sunt qui ambulãt in ea. Et rursus ipsa est, de cuius multitudine
Gen.22 dicitur: Sic erit semen tuum, sicut stellæ cœli, & sicut harena maris. Iidẽ quippe fideles sancti & boni, & in cõparatione plurimorũ malorũ pau
Gal.4 ci sunt, & per se ipsi multi sunt: quia multi filij desertæ, magis q̃ eius quæ habet uirũ. Et multi
Mat.8 ab Oriente & Occidente uenient, & recũbent cum Abrahã, Isaac & Iacob in regno cœlorũ: & quia exhibet sibi deus populũ abundantẽ æmulatorẽ bonorum operũ. Et multa milia quæ numerare nemo potest, uidẽtur in Apocalypsi, ex omni tribu & lingua in stolis albis palmisq; uictricibus. Ipsa est quę aliquãdo obscuratur, & tanq̃ obnubilatur multitudine scãdalorũ, quan
Psal.10 do peccatores intendũt arcum, ut sagittẽt in obscura luna rectos corde. Sed etiã tunc in suis firmissimis eminet. Et si aliqua in his uerbis diuinis distributio faciẽda est, fortasse nõ frustra dictum sit de semine Abrahæ, Sicut stellę cœli, & sicut harena quæ est ad oram maris: ut in stellis cœli pauciores, firmiores, clarioresq; intelligãtur, in harena autẽ maritimi littoris magna multitudo infirmorũ atq; carnaliũ: quæ aliquando trãquillitate temporis quieta & libera apparet, aliquãdo autem tribulationũ & tentationũ fluctibus operitur atq; turbatur. Tale tũc erat tempus, de quo scripsit Hilarius, unde putasti insidiandũ contra testimonia tot diuina, tanq̃ perierit ecclesia de orbe terrarũ. Potes hoc modo dicere, nec tot ecclesias Galatiæ tunc fuisse, quan
Gal.3 do dicebat Apostolus: O stulti Galatæ, qs uos fascinauit, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne
Calũnior tibi cõsummemini? Sic enim calũniaris docto uiro, qui tardicordes & timidos grauiter ĩcrepabat, quos iterũ parturiebat, donec Christus formaretur in eis. Quis enim nescit illo tẽpore obscuris uerbis multos parui sensus fuisse delusos, ut putarent hoc credi ab Arianis, quod etiam ipsi credebant: alios autẽ timore cessisse & simulate cõsensisse, non recte ingrediẽtes ad ueritatẽ euãgelij, quibus tu postea correctis sic quẽadmodũ notum est, nolles ignosci? Prorsus nõ nosti literas dei. Lege enim quid de Petro scripserit Paulus, & quid inde etiã senserit Cyprianus, & nõ tibi displiceat ecclesiæ mãsuetudo, quæ mẽbra Christi dispersa colligit, nõ collecta dispergit:

A quanquã & illi qui tũc firmissimi fuerũt, & ĩperba hæreticorum insidiosa intelligere potuerũt, sed pauci quidẽ sunt in cõparatione cæterorũ, sed tamen etiã ipsi quidã pro fide fortiter exulabant, quidã toto orbe latitabãt. Ac sic ecclesia, quę per omnes gentes crescit, in frumẽtis dominicis conseruata est, & usq; in finẽ, donec omnino gentes omnes, etiã barbaras teneat, cõseruabitur. Ipsa est igitur ecclesia in bono semine, qd̃ seminauit filius hominis, & usq; ad messem crescere inter zizania, prędicauit. Ager autẽ mundus est, messis finis est seculi. Hilarius ergo decem prouinciarũ Asianarũ, aut zizania non triticum arguebat, aut ipsum etiã triticũ, quod defectu quodã periclitatur, quanto uehemẽtius, tãto utilius arguendũ putabat. Habent enim etiã
B scripturæ canonicæ hunc arguẽdi morẽ, ut tanquam omnibus dicatur, & ad quosdã uerbũ perueniat. Quod etiã Apostolus dicit ad Corinthios decimoquinto capite: Quomodo dicũt quidam in uobis, quia resurrectio mortuorũ nõ est? Manifestat utiq; nõ omnes esse tales, uerũtamẽ & tales non extra, sed in eis fuisse testatur: à quibus ne illi seducerentur, qui non ita sentiebant, paulo post monuit, dicens: Nolite seduci, Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Sobrij estote iuste, & nolite peccare. Ignorantiã enim dei quidã habent. Ad reuerentiã uobis loquor. Quod autẽ dicit: Cum enim sint inter uos æmu 1 Cor.3
latio & cõtentio, nónne estis carnales, & secun
C dum hominẽ ambulatis? tanq̃ omnibus dicit. Et uides q̃ sit graue quod dicit. Proinde nisi in 1 Cor.1
ipsa epistola legeremus: Gratias ago deo meo semper pro uobis in gratia dei, quæ data est uobis in Christo Iesu, quia in omnibus ditati estis in illo in omni uerbo & scientia, sicut testimonium Christi cõfirmatũ est in uobis, ita ut nihil desit uobis in ulla gratia: putaremus omnes Corinthios carnales & animales, non percipiẽtes quæ sunt spiritus dei, contentiosos, æmulos, secundum hominẽ ambulãtes. Itaq; & totus mun 1 Io.5
dus in maligno positus est, ꝓpter zizania quæ sunt per totum mundũ: & Christus propitiator est peccatorũ nostrorum, non tantũ nostrorum sed totius mũdi, propter triticũ quod est per to-
D tum mundum. Refrigescet autem charitas mul Mat.24.
torum propter scandalorũ abundantiã, quanto magis magisq; glorificato Christi nomine congregabuntur in cõmunionem sacramentorum eius etiã maligni, & perseuerabũt omnino perseuerli, sed tamen tãquam palea de area dominica non nisi ultima uentilatione separandi: nor extinguent isti frumenta dominica, in eorũ quidem comparatione pauca, sed multa per seipsa, non extinguent electos Dei congregandos in fine seculi, sicut Euangelium loquitur, à quatuor uentis, à summis cœlorum usq; ad terminos eorum. Ipsorum enim uox est: Saluum me fac domine, quoniam defecit sanctus? Quo- Psal.11
niam diminutæ sunt ueritates à filijs homi-

nem. De quibus & dominus dicit inter abun-
Mat.24 dantiam iniquitatis: Qui perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit. Deniq; non unũ hominẽ, sed plures in eodem Psalmo loqui consequẽtia docent, ubi dicitur: Tu domine seruabis nos, & custodies nos à generatione hac in æternũ. Propter hanc enim abundantiã iniquitatis, quã dominus futuram esse prædixit, etiam illud positũ
Luc.18 est: Cum uenerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Dubitatio enim cuncta scientis nostrã in illo dubitationẽ præfigurauit, quando ecclesia ex multis, de quibus multũ sperauit, sæpe decepta, quod aliter q̃ credebantur inuenti sunt, sic perturbatur in suis, ut de nullo facile boni aliquid uelit credere. Ipsos tamen quorũ inuenturus est fidem in terra, per totum agrũ cum zizaniis crescere, dubitare fas nõ est. Ipsa est ergo ecclesia, quę intra sagenã dominicã cum malis piscibus natat, à quibus corde semper & moribus
Eph.5 separatur atq; discedit, ut exhibeatur uiro suo gloriosa, non habẽs maculam neq; rugam. Corporalẽ autem separationẽ in littore maris, hoc est in fine seculi expectat, corrigẽs quos potest, tolerans quos corrigere non ualet: non tamen propter eorũ quos nõ corrigit, iniquitatẽ,
Dist.9.noli frater ipsa bonorũ deserit unitatem. Noli ergo frater contra diuina tam multa, tam clara, tam indubitata testimonia colligere uelle calũnias ex episcoporũ scriptis, siue nostrorũ, sicut Hilarij, siue anteq; pars Donati separaretur, ipsius unitatis, sicut Cypriani & Agrippini: primo, quia hoc genus literarũ ab autoritate canonis distinguendum est. Non enim sic leguntur, tanq; ita ex eis testimoniũ proferatur, ut contra sentire non liceat, si cubi forte aliter sapuerint q̃ ueritas postulat. In eo quippe numero sumus, ut nõ dedigne
Philip.3 mur etiam nobis dictũ ab Apostolo accipere. Et si quid aliter sapitis, id quoq; deus uobis reuelauit. Verũtamen in id quod peruenimus in
ἀπεκάλυ eo ambulemus, in illa uia scilicet, quæ est Chri-
Psal.66 stus. De qua uia ita Psalmus loquitur: Deus misereat nostri, & benedicat nobis, illuminet uultum suũ super nos: ut cognoscamus in terra uiã tuã, in omnibus gentibus salutare tuũ. Deinde si sancti Cypriani episcopi & glorioſi martyris te delectat autoritas, quã quidem sicut dixi, à canonica autoritate distinguimus: cur in eo te nõ delectat, quod unitatem orbis terræ atq; omniũ
entiũ, & diligendo tenuit, & disputãdo defendit: quod eos qui se tanq; iustos ab ea separare noluissent, arrogãtissimos & superbissimos iudicauit, irridens eos hoc sibi assumere, quod nec Apostolis cõcessit dominus, ut ante tempus zizania colligerent, aut tanq; ipsis palam ferre,
Paleas à tritico separare, dei est. & aream purgare cõcessum sit, paleas conarentur à tritico separare: quod unũquenq; peccatis alienis maculari non posse monstrauit, quã sibi omnes impiæ seditionis autores solam causam separationis assumũt: quod in eoipso in quo aliter sapuit, collegas diuersa sentientes, nec iudicandos, nec iure cõmunionis amouẽdos esse decreuit: quod in ea ipsa epistola ad Iubaianũ quæ in cõcilio (cuius autoritatẽ ad rebaptizandum sequi uos dicitis) primitus recitata est, cũ fateatur in præteritum sic esse admissos in ecclesia qui fuerant alibi baptizati, ut denuo non baptizarẽtur, unde illos sine baptismo fuisse arbitratur: tantum tamen ponit utilitatis & salubritatis in pace ecclesiæ, ut propter illam non eos credat ab ecclesiæ muneribus separari. Qua in re sicut ingeniũ tuum noui, facillime perspicis totam causam uestrã penitus euersam & extinctam. Si enim sacramẽta cum peccatoribus cõmunicãdo, sicut putatis, perijt ecclesia quæ fuerat in orbe terrarum, nam uos ideo separastis, iam prius tota perierat, cum sicut dicit Cyprianus, in eam sine baptismo admittebantur, ac sic nec ipse Cyprianus habebat in qua ecclesia nasceretur, quãto magis multo posterior uester autor paterq; Donatus: Si autem illo tẽpore, cum in eam sine baptismo admittebãtur, erat tamen ecclesia quæ pareret Cyprianũ, pareret & Donatum, manifestum est non contaminari iustos alienis peccatis, quãdo cum eis sacramenta cõmunicant. Ac per hanc separationem qua existis ab unitate, qua excusatione possitis abluere non habetis, impleturq; in uobis sanctæ scripturæ illud oraculũ: Filius malus ipse se iustum dicit, exitum autem suum non abluit. Meritis autem Cypriani sic non æquatur, qui propter paria sacramenta nec ipsos hæreticos audet rebaptizare, sicut non æquatur meritis Petri, quisquis non cogit gentes Iudaizare. Sed illa Petri non tantum claudicatio, uerũetiam correctio in scripturis canonicis continetur. Cyprianus autem sensisse aliter de baptismo, quàm forma & consuetudo habebat ecclesiæ, non in canonicis sed in suis & in concilij literis inuenitur. Correxisse autem istam sententiã non inuenitur, non incongruenter tamen de tali uiro existimãdum est quod correxerit, & fortasse suppressum sit ab eis qui hoc errore nimium delectati sunt, & tanto uelut patrocinio carere noluerunt: quanquam non desint, qui hoc Cyprianum prorsus non sensisse contendant, sed sub eius nomine à præsumptoribus atq; mendacibus fuisse confictum. Neq; enim sic potuit integritas atq; notitia literarũ, unius quãlibet illustris episcopi custodiri, quẽadmodũ scriptura canonica, tot linguarũ literis & ordine & successiõe celebratio nis ecclesiasticæ custoditur, cõtra quam tamen non defuerũt, qui sub nominibus apostolorum multa cõfingerent: Frustra quidem, quia illa sic cõmendata, sic celebrata, sic nota est: uerũ quid possit aduersus literas, nõ canonica autoritate fundatas, etiã hinc demõstrauit impiæ conatus audaciæ, quòd & aduersus eas quæ tãta notitię mole firmatæ sunt, sese erigere nõ prætermisit. Nos tamen duas ob res, non negamus illud sensisse Cyprianũ: quod & stilus eius habet quandam
ἀνεξαίρετος
Ex stilo iudicium

dam propriã faciẽ qua possit agnosci: & quod ibi magis contra uos nostra causa mõstratur in [illegible] separationis præsumptio, uide licet ne macularemini peccatis alienis, tota faci litate subuertitur, cum apparet in literis Cypria ni, cõmunicata esse cum peccatoribus sacramẽ ta, cum admissi sunt in ecclesiam, qui secundum uestram, & sicut uultis, illius sentẽtiam, baptis/ mum non habebant, & tamen ecclesiã non pe/ risse, sed in sui generis dignitate per totum or/ bem sparsa dominica frumẽta mansisse. Ac per hoc si perturbati tanquam ad aliquem portum, sic ad autoritatem Cypriani confugitis, uidetis quem illic scopulũ uester error offendit. Si autẽ iam nec illuc confugere audetis, sine ullo lucta/ mine naufragatis. Porrò autem Cyprianus, aut non sensit omnino quod eum sensisse recitatis: aut hoc postea correxit in regula ueritatis: aut hunc quasi neuum sui cãdidissimi pectoris coo peruit ubere charitatis, dum unitatem ecclesiæ toto orbe crescẽtis, & copiosissime defendit, & perseuerantissime tenuit uinculũ pacis. Scriptũ est enim: Charitas cooperit multitudinem pec catorum. Accessit huc etiam, quod tanquã sar/ mentũ fructuosissimũ, si quid in eo fuerat emen dandũ, purgauit pater falce passionis. Sarmen/ tum autẽ, ait dominus, quod in me facit fructũ, purgat illud pater meus, ut maiorẽ fructum affe rat. Vnde, nisi quia hærens in diffusiõe uitis, ra dicem non deseruit unitatis? Nam etsi traderet corpus suum ut arderet, charitatẽ autem non ha beret, nihil ei prodesset. Attende adhuc paulu/ lum in literas Cypriani, ut aduertas q̃ inexcusa bilem ostẽderit, qui se uoluerit ab unitate eccle siæ (quam deus in omnibus gẽtibus promisit & reddidit) quasi iusticiæ suæ causa separare, ma/ gisq; intelligas q̃ sit uera sententia pauloante à me cõmemorata: Filius malus ipse se iustum di cit, exitum autẽ suum non abluit. Ponit in qua/ dam epistola sua, quam scripsit ad Antonianũ, rem quandam satis rei de qua nunc agimus ne/ cessariam, sed melius eius uerba inserimus. An tecessores, inquit, nostri quidam de episcopis isthinc, in prouincia nostra dandã pacem mœ/ chis non putauerunt, & in totum pœnitẽtiæ lo/ cum contra adulteria clauserũt: non tamen à co episcoporũ suorum collegio recesserunt: aut ca tholicæ ecclesiæ unitatem uel duricie uel censu ræ suæ obstinatione ruperũt, ut quia apud alios adulteris pax dabatur, qui nõ dabat, de ecclesia separaretur, manẽte concordiæ uinculo, & per/ seuerãte catholicæ ecclesiæ indiuiduo sacramẽ to. Actum suum disponit & dirigit unusquisq; episcopus, rationẽ propositi sui domino reddi/ turus. Quid ad hæc dicis, frater Vincenti: nem pe intueris hunc tantum uirum pacificũ episcõ pum, & fortissimũ martyrem nihil uehemẽtius sategisse, q̃ ne unitatis uinculũ rumperetur. Vi des eũ parturientẽ, non solũ ut paruuli in Chri/ sto concepti nascantur, uerũetiam ne iam nati, de sinu matris excussi, moriantur. Porrò au[illegible]m ipsam rem, quã contra impios separatores c[illegible]m memorauit, attende. Si adulteris cõmunicabãt, qui pœnitentibus adulteris pacem dabant, num quid illi qui hoc non faciebant, collegio macu/ labantur istorum? Si autem quod ueritas habet, & quod ecclesia merito tenet, recte pœnitenti/ bus adulteris pax dabatur, illi qui in totũ locũ pœnitentiæ contra adulteros claudebãt, impie utiq; agebant, qui membris Christi sanitatẽ ne/ gabant, & claues ecclesiæ pulsantibus subtrahe bant, & misericordissimæ patientiæ dei, quæ il los propterea sinebat uiuere, ut pœnitẽdo sana/ rentur sacrificio contriti spiritus & cõtribulati cordis oblato, dura crudelitate cõtradicebant. Nec tamẽ istos misericordes & pacificos, cum eis Christiana sacramẽta cõmunicantes, & eos intra unitatis retia tolerãtes, donec ad littus per ducti separarẽtur, tam immanis eorum error & impietas inquinabat, ut si inquinaret, iam tunc ecclesia malorum cõmunione deleta esset, nec erat quę pareret ipsum Cyprianũ. Si autẽ, quod certum est, permãsisset ecclesia, certũ est etiam peccatis alienis in unitate Christi neminẽ posse maculari, non malorũ factis consentientem, ne ipsis peccatis communicando pollueretur, sed propter societatem bonorũ, malos tanq̃ palea usq; ad ultimam uẽtilationem in area dominica tolerantẽ. Quæ cum ita sint, ubi est præsumptio separationis uestræ? Nónne filij mali estis, qui ipsi uos iustos dicitis, exitum autem uestrũ non abluitis? Iam si uelim & illa cõmemorare quæ Tychonius homo cõmunionis uestræ scriptis suis inserit, qui magis cõtra uos, p ecclesia catho lica scripsit, frustra se ab Aforũ, quasi traditorũ cõmunione secernẽs, quo uno eũ Parmenianus suffocat, quid respõdere poteritis, nisi quod de uobis idem Tychonius dixit, & ego pauloante recolui, quod uolumus sanctũ est? Scribit enim ille Tychonius homo (ut dixi) uestræ cõmunio nis, à ducentis & septuaginta episcopis uestris concilĩ Carthagini celebratũ. In quo concilio per septuaginta & quinq; dies postpositis omni bus præteritis, limatã esse sentẽtiã atq; decretã, ut traditoribus immẽsi criminis reis, si baptiza ri nollẽt, pro integris cõmunicaretur. Deuteriũ autem Macrianẽsem episcopũ cõmunionis ue stræ, dicit traditorũ plebẽ congregatã, ecclesiæ miscuisse, & secũdũ statu[illegible] illius cõcilĩ à ducen/ tis & septuaginta episcopis uestris facti, fecisse cum traditorib. unitatẽ, eiq; Deuterio post hoc factum iugiter cõmunicasse Donatũ: nec solum huic Deuterio, sed etiã uniuersis Maurorũ epi/ scopis per quadraginta ãnos, quos dicit usq; ad persequutionẽ per Macharĩũ factam, traditori/ bus sine baptismo cõmunicasse. Sed dicis: quis mihi est iste Tychonius? Ille est Tychonius, quẽ Parmenianus rescribendo cõpescit, & eum deterret ne talia scribat, nõ tamẽ refellit ea ipsa quæ scribit: sed uno, sicut supra dixi, eũ premit: quod

Pet. 4. q. 3. sen. dist. 6. Sunt tamen

Tychonius Donatista

Locus est in li bri 4. epist. 2. unde hæc de/ prauatissima restituimus. ò scribas impios

quod cũ talia diceret de ecclesia toto orbe diffu A
sa, & quòd neminem in eius unitate macularẽt
aliena peccata, ab Aforum se tamen quasi tra/
ditorum cõtagione remouebat, & erat in parte
Donati. Posset autem dicere Parmenianus, ista
eum omnia esse mentitũ: sed sicut idem Tycho
nius commemorat, adhuc uiuebant multi, per
quos hæc certissima & apertissima esse ostẽde/
rentur. Sed de his taceo, cõtende Tychonium
esse mẽtitũ, ad Cyprianũ te reuoco, cuius men/
tionem ipse fecisti. Prorsus secundũ scripta Cy
priani, si peccatis alienis in unitate quisq; macu
latur, iam ante Cyprianum periit ecclesia, nec
erat unde existeret ipse Cyprianus. Si autẽ hoc
sentire sacrilegum est, & certum est ecclesiã per
manere, nemo alienis peccatis in eius unitate B
maculatur, frustra filij mali iustos uos esse dici/
tis, exitum uestrum non abluitis, non purgatis.
Cur ergo, inquis, nos quæritis: cur sic susci pitis
quos hæreticos dicitis? Vide quàm facile bre/
uiterq; respondeam. Quærimus uos quia peri/
stis, ut de inuentis gaudeamus, de quibus perdi
tis dolebamus. Hæreticos autem uos esse dici/
mus, sed antequàm ad pacem catholicã conuer
tamini, anteq; errore quo irretiti estis exuami/
ni. Cum autem transitis ad nos, prius utiq; relin
quitis quod eratis, ne ad nos hæretici trãseatis.
Baptiza ergo me, inquis. Facerẽ si baptizatus
non esses, aut si Donati uel Rogati, non Christi
baptismo baptizatus esses. Nõ sacramẽta Chri
stiana faciunt te hæreticũ, sed praua dissensio. C
Non propter malum quod processit ex te, negã
dum est bonum quod remãsit in te, quod malo
tuo habes, si non ibi habes unde est bonũ quod
habes. Ex catholica enim ecclesia sunt omnia
dominica sacramenta, quæ sic habetis & datis,
quemadmodũ habebantur & dabantur, etiam
prius q; inde exiretis. Non tamen ideo non ha/
betis, quia ibi non estis unde sunt quæ habetis.
Nõ in uobis mutamus in quibus nobiscũ estis.
In multis enim estis nobiscum. Nam & de tali/
bus dictum est: Quoniam in multis erãt mecũ.
Sed ea corrigimus in quibus nobiscũ non estis,
& ea uos hic accipere uolumus, quæ non habe/
tis illic ubi estis. Nobiscũ autem estis in baptis/
mo, in symbolo, in cęteris dominicis sacramen D
tis. In spiritu autem unitatis, & uinculo pacis, in
ipsa deniq; catholica ecclesia, nobiscũ nõ estis.
Hæc si accipiatis, non tũc aderunt, sed tunc pro
derũt quæ habetis. Non ergo sicut putatis susci
pimus uestros, sed suscipiẽdo efficimus nostros
qui recedunt à uobis, ut suscipiantur à nobis. Et
ut incipiant esse nostri, prius desinũt esse uestri.
Nec nobis coniungi cõpellimus (operarios qui
dem erroris detestamur) sed ideo nobis illos ho
mines coniungi uolumus, ne hoc sint quod de/
testamur. Sed baptizauit, inquis, post Ioannem
Paulus apostolus: nunquid post hæreticũ? Aut
si forte audes illum amicum sponsi hæreticũ di
cere, & in unitate ecclesię nõ fuisse, uolo & hoc

1.q.1.ex catholica

Psal.54.

scribas. Si autem hoc dementissimũ est, uel sen
tire, uel dicere, iam tuæ prudentiæ est considera
re, quare post Ioannẽ Paulus apostolus baptiza
uerit. Si enim post æqualẽ, omnes post uos ba/
ptizare debetis. Si post maiorem, debes & tu
post Rogatum. Si post minorem, debuit post te
Rogatus cum presbyter baptizasses. Si autem
baptismus qui nunc datur, ideo pariter ualet in
eis quibus datur, quãuis sint imparis meriti per
quos datur, quia Christi est, nõ eorum à quibus
ministratur: puto quod iam intelligas, ideo Pau
lum dedisse quibusdam baptismũ Christi, quia
Ioannis baptismo fuerant baptizati, non Chri/
sti. Ioãnis quippe baptismus ille dictus est, sicut
multis locis diuina scriptura testatur, quod et ipse
dominus dicit: Baptismus Ioãnis unde erat, de Mat.21
cœlo an ex hominibus? Baptismus autẽ quem
dedit Petrus, nõ erat Petri sed Christi, & quem
dedit Paulus nõ erat Pauli sed Christi, & quem
dederũt qui tempore apostolorũ non caste, sed
per inuidiã Christum annũciabant, non erat eo
rum, sed Christi. Et quem dederũt qui tempore
Cypriani fundos insidiosis fraudibus rapiebãt,
usuris multiplicãtibus fœnus augebãt, non erat
eorũ sed Christi. Et quia Christi erat, ideo quã/
uis non per æquales daretur eis, tamen quibus
dabatur æqualiter proderat. Nã si tanto melius
quisq; baptizatur, quãto à meliore fuerit bapti/
zatus, nõ recte gratias agit Apostolus, quòd ne
minem Corinthiorũ baptizauerit, nisi Crispũ
& Caium, & Stephanæ domũ. Tanto enim me
lius baptizarẽtur, quanto erat Paulus melior, si
ab ipso baptizarentur. Deniq; cum dicit: Ego
plãtaui, Apollo rigauit, uidetur significare se eu
angelizasse, illum baptizasse. Nunquid melior
Apollo q; Ioannes? Cur ergo post istum nõ ba/
ptizauit, qui post Ioãnẽ baptizauerat, nisi quia
iste baptismus per quẽlibet datus, Christi erat:
ille autem per quẽlibet datus, quamuis Christo
uiam prępararet, tamen Ioannis erat: Inuidiosè
dici uidetur, post Ioãnem baptizatũ est, & post
hæreticos nõ baptizatur. Sed potest & hoc in/
uidiosè dici, post Ioãnem baptizatũ est, & post
ebriosos non baptizatur. Melius enim hoc ui/
tium commemoro, quod nec occultare possunt
in quibus regnat, & q; multi ubiq; sint, quis uel
cæcus ignorat? Et tamẽ inter opera carnis, quæ
qui agunt, regnum dei non possidebũt, etiã hoc
ponit Apostolus, ubi etiam hæreses enumerat.
Manifesta autem, inquit, sunt opera carnis, quę Gal.5
sunt fornicationes, immundiciæ, luxuria, idolo
rum seruitus, ueneficia, inimicitiæ, contentio/
nes, æmulationes, animositates, dissensiões, hæ
reses, inuidiæ, ebrietates, comessationes, & his
similia, quæ prædico uobis sicut prædixi, quo/
niã qui talia agunt, regnũ dei non possidebunt.
Hac ergo ratione, quãuis baptizatũ sit post Io/
annem, non baptizatur post hæreticum: qua ra
tione quamuis baptizatũ sit post Ioannem, non
baptizatur post ebriosum, quoniam & hæreses

&

UNIVERSIDAD DE MURCIA

& ebrietates in eis operibus sunt, quę opera qui agunt, regnum dei non possidebũt. Nonne tibi uidetur quasi intolerabiliter indignum, ut cum baptizatũ fuerit post eum qui nõ sobrie uinum bibens, sed uinum omnino non bibens, regno dei uiam parauit, nõ baptizetur post ebriosum, qui regnũ dei non possidebit? Quid hic respondetur, nisi quia ille baptismus erat Ioannis, post quem Christi baptismo baptizauit Apostolus: iste autẽ baptismus Christi est, quo baptizauit ebriosus? Inter Ioannem & ebriosum à cõtrario multum interest: inter baptismum Christi & baptismũ Ioannis non à contrario, sed tamen multum interest. Inter apostolum & ebriosum multum interest: inter baptismũ Christi, quem dedit apostolus, & baptismũ Christi quem dedit ebriosus, nihil interest. Sic inter Ioãnem & hæreticum, à cõtrario multum interest, & inter baptismum Ioannis & inter baptismum Christi, quem dat hæreticus, non à contrario, sed multum interest. Inter baptismũ autẽ Christi, quem dedit apostolus, & baptismũ Christi quem dat hereticus, nihil interest. Agnoscitur enim sacramentorum species æqualis, etiam cum magna differentia est in hominũ meritis. Sed da ueniã, erraui, quando te uolui de ebrioso baptizante conuincere, exciderat mihi cum Rogatista merem habere, non cum qualicũq; Donatista. Potes enim tu in tam paucis collegis tuis, & in omnibus clericis uestris nullum inuenire forsitan ebriosum. Vos enim estis, qui non ex totius orbis cõmunione, sed ex obseruatione præceptorum omnium diuinorũ atq; omniũ sacramentorum tenetis catholicã fidem: in quibus eam solis inuẽturus est, cũ uenerit filius hominis, quando nõ inueniet fidẽ in terra: quia nec terra estis, nec in terra, sed cœlestes in cœlo habitatis: nec timetis, nec attenditis, quia deus superbis resistit, humilibus autẽ dat gratiam. Nec uos Euangelij locus ipse cõpũgit, ubi dominus ait: Cum uenerit filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Continuo quippe tanquã præsciens non nullos sibi superbe arrogaturos hanc fidẽ, dixit ad quosdam, qui sibi iusti uidebantur, & sperne bant cæteros, similitudinẽ hanc. Duo quidam ascẽderunt in templũ orare, unus Pharisæus, & alter publicanus, & cætera. Iam tibi quæ sequũtur, ipse responde. Inspice tamen diligẽtius ipsos paucos uestros, utrum nullus illic baptizet ebriosus. Tam enim late uastat hæc pestilentia animas, & tãta libertate dominatur, ut multum mirer, si non etiam uestrum gregiculũ penetrauit: quamuis ante ipsum aduẽtum filij hominis unius boni pastoris, iam uos oues ab hœdis separasse iactetis. Audi sane per me uocem dominicorum frumentorũ, in area dominica usq; ad ultimam uentilationẽ inter paleam laborãtium per totum scilicet mundũ, qua deus uocauit terram à solis ortu usq; ad occasum, ubi etiã pueri laudant dominũ: quicunq; uos ex occasione le-

Iac. 4.
Luc. 18

Ebrietas regnabat in Africa

11. q. 7. cap. quicunque

gis huius imperialis, non dilectione corrigendi, sed inimicandi odio persequatur, displicet nobis. Et quãuis res quæq; terrena recte à quoq; possideri nõ possit, nisi uel iure diuino, quo cuncta iustorum sunt, uel iure humano, quod in potestate regũ est terræ: ideoq; res uestras falso appellatis, quas nec iusti possidetis, & secundũ leges regũ terrenorũ amittere iussi estis: frustraq; dicatis, nos eis congregãdis laborauimus, cum scriptum legatis: Labores impiorũ iusti edent. Sed tamẽ quisquis ex occasiõe huius legis, quã reges terræ Christo seruientes, ad emendãdam uestrã impietatẽ promulgauerunt, res proprias uestras cupide appetit, displicet nobis. Quisqs denicq; ipsas res pauperũ, uel basilicas congregationũ, quas sub nomine ecclesiæ tenebatis (quę omnino non debentur nisi ei ecclesiæ, quę uera Christi ecclesia est) non per iusticiã sed per auariciã tenet, displicet nobis. Quisquis pro aliquo flagicio uel facinore proiectum à uobis ita suscipit, sicut suscipiuntur qui (excepto errore quo à nobis separamini) sine crimine apud uos uixerunt, displicet nobis. Sed nec facile ista mõstratis, & si monstretis, nonnullos toleramus, quos corrigere uel punire nõ possumus: neq; propter paleam relinquimus areã domini, neq; propter pisces malos rumpimus retia domini, neq; propter hœdos in fine segregandos, deserimus gregem domini, neq; propter uasa facta in cõtumeliã, migramus de domo domini. Tu autẽ frater, quãtum mihi uidetur, si uanam gloriã hominũ non attendas, & insensatorũ contemnas opprobriũ, qui dicturi sunt, Quare modo? sine dubio transies ad ecclesiã, quam uerã sentire te intelligo, nec huius sentẽtiæ tuæ testimonia longe peto. Tu quippe in eiusdẽ tuæ epistolæ principio, cui nũc respõdeo, hęc uerba posuisti: Cum optime, inquis, nouerim te, longe adhuc à fide Christiana sepositũ, et studijs olim deditũ literarum, quietis & honestatis fuisse cultorẽ. Cumq; post ea cõuersus ad Christianã fidem (ut ex multorũ relatione cognoui) disputationib. legalibus operam dares. Certe si tu ad me illã epistolã misisti, hæc uerba tua sunt. Cum ergo fatearis me conuersum ad Christianã fidẽ, cum ego nec ad Donatistas, nec ad Rogatistas conuersus sim, sine ulla dubitatiõe cõfirmas, & præter Rogatistas, & præter Donatistas esse Christianã fidẽ. Hæc ergo fides, sicut diximus, in omnibus gentibus dilatatur, quæ secundũ dei testimoniũ in semine Abrahæ benedicũtur. Quid igitur adhuc dubitas tenere quod sentis, nisi quia id quod non sentis, uel aliquãdo sensisse, uel aliud defendisse cõfunderis, & dum erubescis corrigere errorẽ, non erubescis permanere in errore, quod utiq; potius erubescẽdũ fuit? Hoc est illud quod scriptura non tacuit. Est confusio adducens peccatum, & est cõfusio adducens gratiã & gloriam. Cõfusio adducit peccatũ, cum erubescit quisq; prauam mutare sententiam, ne aut inconstans

24. q. 1. quisquis

Eccli. 4.

putetur

pu[illegible]ctur,aut diu erraſſe ſeipſo iudice teneatur: A
Pſal.54. it[illegible]leſcẽdunt in infernum uiuentes,id eſt ſuam
Num.16 p[illegible]ditionẽ ſentientes,quos Dathan & Abiron
& Chore hiatu terræ abſorpti,tanto ante futu
ros figurauerunt. Confuſio autem adducit gra
tiam & gloriã,cum erubeſcit quiſq; de propria
iniquitate,& pœnitendo in melius cõmutatur:
quod te facere piget illa pernicioſa confuſione
ſuperatum,ne tibi ab hominibus neſcientibus
Gal.2 quid loquãtur,obijciatur illa apoſtolica ſenten
tia. Si enim quæ deſtruxi,hæc eadem iterũ ædi
fico,præuaricatorem meipſum conſtituo. Quæ
ſi dici poſſet etiam in eos qui ueritatem correcti
prædicant,quam peruerſi oppugnabant,in ip
ſum Paulum primitus diceretur,in quo eccleſię
Chriſti magnificabãt deum,audientes quod eu B
angelizaret fidem,quã aliquãdo uaſtabat. Nec
De pœni.diſt. quenquam putes ab errore ad ueritatem,uel à
1. neminem quocunq; ſeu magno ſeu paruo peccato ad cor
rectionem ſine pœnitẽtia poſſe tranſire. Sed ni
mis impudens error eſt,hinc uelle calũniari ec
cleſiam,quã tot diuinis teſtimonijs conſtat eſſe
eccleſiã Chriſti,quod aliter tractat illos qui eã
deſerant,ſi hoc ipſum pœnitendo corrigant,ali
ter illos qui in ea nondum fuerunt,& tunc pri
mum eius pacem accipiunt,illos amplius humi
liando,iſtos lenius ſuſcipiendo,utroſq; diligen
do,utriſq; ſanãdis materna charitate ſeruiẽdo.
Habes epiſtolam prolixiorẽ fortaſſe quàm uel
les. Eſſet autem multo breuior,ſi te tantum in re
ſpondẽdo cogitarẽ. Nunc uero etiã ſi tibi nihil C
proſit,non puto nihil eis profuturã,qui eam le
gere cum dei timore,& ſine perſonarum acce
ptione curauerint. Amen.

Auguſtinus Deogratias preſbytero,reſpondens ad quæſtiones à quodã pagano ipſi propoſitas, admonens ut ipſe potius illi reſpõdeat,quando quidem ei quæſtiones erant propoſitæ,propri umq; librum ſuo nomine mittat ad paganũ:cæ terum Auguſtini librum communicet tantum Chriſtianis. Epiſtola XLIX.

Synceriſſimo fratri & compresbytero Deogra tias,Auguſtinus in domino Salutem.

2. Reg.14.31 Q Væſtiones tibi propoſitas mihi de legare maluiſti,non ut opinor pigri tia,ſed quod ea quoq; ipſa quę noſti, libentius per nos audis,dum nos ni D
mis diligis. At ego propterea malebam à te il
las aperiri,quod ille ipſe amicus qui eas propo
ſuit,quantũ ex hoc conijci datur,quod mihi ad
quaſdam epiſtolas nõ reſcripſit,quaſi nos uere
cundatur ſequi,uiderit quã ob cauſam. Hoc ta
men ſuſpicor,nec ſuſpicio mea uel maleuola eſt
uel abſurda,cũ & optime noueris quãtum eum
diligam,quantoq; mihi dolori ſit quod nõdum
Chriſtianus eſt,& utiq; non inconuenienter ar
bitrer eum,quẽ uideo mihi reſcribere noluiſſe,
nihil ſibi à me ſcribi uoluiſſe. Proinde obſecro
te,ut quẽadmodũ ego tibi parui,atq; inter me
as arctiſſimas occupationes tuam ſanctã mihiq;
chariſſimam uolũtatem offendere timui,ſi non
facerẽ quod [illegible]tiſti,ita tu quoq; facias quod pe
to. Hoc eſt autẽ,ut breuiter quemadmodũ à te,
ſicut mihi indicaſti,poſtulauit:ad omnia illi re
ſpondere non graueris,quod & ante facere po
tuiſti. Scies enim cum legeris,nihil penè à me
dictum,quod ipſe non noueras,aut quod me ta
cente noſſe non poteras. Sed hoc opus meum
rogo habeas cum cæteris,quorũ ſtudio ſcis cõ
uenire. Tuum uero illud quod flagito,habeat
ipſe cui hoc potiſſimũ congruit,& cæteri quos
non parum iſta delectant,quemadmodum dici
poſſunt abs te,inter quos & ipſe ſum. Viuas
ſemper in Chriſto noſtri memor.

Quæſtionem primam ſoluens,docet reſurrectio nem mortuorum talem fore,qualis fuit non La zari,ſed Chriſti:& quòd Chriſtus poſt reſurre ctionem comedit,& cicatrices uulnerum habuit non fuiſſe ficticiũ,nec neceſſitatis ſed uoluntatis.

Quæſtio

MOuet quoſdam,& requirunt de duabus reſurrectionibus,quæ cõueniat promiſ
ſę reſurrectioni,utrum nam Chriſti,an Lazari?
Si Chriſti,inquiunt,quomodo poteſt hæc con
uenire reſurrectioni natorũ ex ſemine,eius qui
nulla ſeminis cõditione natus eſt? Si autem La
zari reſurrectio cõuenire aſſeritur,nec hæc qui
dem cõgruere uidetur. Siquidem Lazari reſur
rectio facta ſit de corpore nondum tabeſcente,
de eo corpore quo Lazarus dicebat:noſtra au
tem multis ſeculis poſt ex confuſo eruetur. De
inde ſi poſt reſurrectionẽ ſtatus beatus futurus
eſt,nulla corporis iniuria,nulla neceſſitate fa
mis,quid ſibi uult cibatum Chriſtum fuiſſe,&
uulnera mõſtrauiſſe? Sed ſi propter incredulum
fecit,finxit:ſi autem uerum oſtendit,ergo in re
ſurrectiõe accepta futura ſunt uulnera. Quibus
reſpondetur,ideo non Lazari reſurrectionem,
ſed potius Chriſti congruere promiſſæ reſurre
ctioni,quia Lazarus ita reſurrexit,ut iterũ mo
reretur: Chriſtus autem(ſicut de illo ſcriptũ eſt) Rom.6
ſurgens à mortuis,iam nõ moritur,& mors illi
ultra nõ dominabitur. Quod etiam promiſſum
eſt reſurrecturis in fine ſeculi,& cum illo regna
turis in æternum. Sic autẽ non pertinet ad reſur
rectionem,differentia natiuitatis Chriſti & no
ſtræ,quod ille ſine uirili ſemine,nos autem non
ſine uiro & fœmina creati ſumus,ſicut etiã non
pertinet ad ipſius mortis differentiã. Non enim
propterea illius non uera mors fuit,quia ſine ui
rili ſemine natus eſt:ſicut nec ipſius primi ho
minis aliter exorta caro quàm noſtra,quando
quidem ille ſine parentibus de terra creatus eſt,
nos uero ex parentibus,aliquid attulit ad diffe
rentiã mortis,ut aliter ille moreretur,aliter nos.
Sicut autem ad mortis,ſic nec ad reſurrectionis
differentiam ualet diuerſa natiuitas. Sed ſi nec
hoc quod ſcriptum eſt de primo homine,ſimili
ter infideles homines uolunt credere,quærant
uel animaduertãt,ſi uel hoc poſſunt,quam mul
torum animalium genera ſine parẽtibus ex ter
ra procreentur,quæ tamen coeũdo pariant etiã
ipſa

Solutio

ipſa ſui ſimile, nec propter diuerſitatẽ natiuita/
tis interſit aliquid ad naturam eorum, quæ pro/
creata ſunt ex terra, & eorum quæ illis coeunti
bus orta ſunt. Similiter enim uiuunt, ſimiliterq́
moriuntur, quãuis diſſimiliter nata ſint. Ita non
eſt abſurdũ, ut ſimiliter reſurgant corpora, quæ
diſſimiliter orta ſunt. Huiuſmodi autem homi
nes non ualentes intueri, ad quã rem interſit ali
quid diuerſum, & ad quam nõ interſit, ubi ad/
uerterint aliquã diſtãtiam primordiorũ, etiam
omnia cõſequentia diſtare oportere cõtendũt:
poſſunt tales putare, oleũ ex adipibus nõ debe/
re natare ſuper aquam, ſicut illud quod ex oliua
eſt, quoniam longe eſt utriuſq́ origo diſſimilis,
quãdo illud ex ligno, hoc ex carne profluxerit.
Quantum autem attinet ad illam differentiam, B
quod Chriſti corpus, non diſſolutum tabe atq́
putredine, die tertio reſurrexit, noſtra uero poſt
longũ tẽpus, ex ea in quã ſoluta diſceſſerãt con
fuſione reparabuntur: humanæ facultati utrũq́
impoſſibile eſt, diuinæ autem poteſtati utrunq́
facillimum. Vt enim radius oculi noſtri, non ci
tius peruenit ad propinquiora, q̃ ad lõginquio
ra, ſed utraq́ interualla, parili celeritate contin/
git: ita cum in nictu oculi, ſicut Apoſtolus dicit,
fit reſurrectio mortuorum, omnipotẽtiæ dei &
ineffabili nutui tam facile eſt quæq́ recentia, q̃
diuturno tẽpore dilapſa cadauera ſuſcitare. In/
credibilia ſunt hęc quibuſdam, quia inexperta,
cum omnis natura rerum, tam ſit plena miracu/
lis, ut non quaſi facili perueſtigatione rationis, C
ſed uidendi cõſuetudine, mira non ſint, atq́ ob
hoc, nec cõſideratione, nec inquiſitione digna
uideantur. Nam ego & mecum quicũq́ inuiſi/
bilia dei per ea quæ facta ſunt intelligere molitũ
tur, aut non minus aut amplius admiramur, in
uno ſeminis tam paruulo grano, omnia quæ lau
damus in arbore tanq̃ liciata latuiſſe: q̃ mundi
huius tam ingentẽ ſinum, quę de corporibus hu
manis dum dilabũtur aſſumit, reſurrectioni fu/
turæ tota & integra redditurũ. Quomodo autẽ
contrariũ eſt, & Chriſtum poſt reſurrectionem
cibatum, & in reſurrectione quæ promittitur ci
borum indigentiã non futuram: cum & ange/
los legamus eiuſdẽ modi eſcas eodemq́ modo
ſumpſiſſe, non ficto & inani phantaſmate, ſed D
manifeſtiſſima ueritate, nec tamen neceſſitate,
ſed poteſtate? Aliter enim abſorbet terra aquã
ſitiens, aliter ſolis radius cãdens. Illa indigẽtia,
iſte potẽtia. Futurę ergo reſurrectionis corpus,
imperfectæ felicitatis erit, ſi cibos ſumere non
potuerit: imperfectæ felicitatis, ſi cibis eguerit.
Poſſem hic de cõmutationibus corporaliũ qua
litatum, & de præpotenti ualentia in inferiora
corpora corporũ ſuperiorum latius diſputare:
ſed breuiter mihi reſpõdere propoſitũ eſt, & ta/
libus ingenijs hoc ſcribitur, quę admonere ſuf/
fecerit. Sciat ſanè qui has propoſuit quæſtiões,
Chriſtum poſt reſurrectionẽ cicatrices non uul
nera demonſtraſſe dubitantibus, propter quos
A etiam cibum ac potum ſumere uoluit, nõ ſe[illegible]el
ſed ſæpius, ne illud nõ corpus, ſed ſpiritum [illegible]e
arbitrarentur, & ſibi nõ ſolide, ſed imaginaliter
apparere. Tunc autem illę falſæ cicatrices fuiſ/
ſent, ſi nulla uulnera pręceſſiſſent, & tamen nec
ipſæ eſſent, ſi eas eſſe noluiſſet. Voluit autẽ cer/
tæ diſpenſationis gratia, ut eis quos ædificabat
in fide non ficta, nõ aliud pro alio, ſed hoc quod
crucifixum uiderant, reſurrexiſſe monſtraret.
Quid eſt ergo quod dicitur: Si propter incredu
lum fecit, finxit: quaſi uero ſi quiſquã uir fortis
pro patria dimicans, multa aduerſa uulnera ex/
ciperet, & peritiſſimo medico, qui hæc ita cura
re ualeret, ut cicatrices nullæ apparerẽt, ipſe po
tius diceret, ſic ſe uelle ſanari, ut magis eſſent in
corpore ſuo ueſtigia uulnerũ tanquam tituli glo
riarum: ideo ille medicus cicatrices finxiſſe di/
ceretur, quia cum per artem efficere potuerit ut
non eſſent, certa exiſtente cauſa, per artem effe
cit potius ut eſſent, quæ uno ſolo modo, ſicut ſu
perius dixi, falſæ conuincerentur, ſi nulla uulne
ra ſanarentur.

Quæſtionem ſecũdam ſoluens docet, & ante ad/
uentum Chriſti pios ſeruatos fuiſſe per Chriſtũ,
cuius gratia nulli gẽti, nullo ſeculo unquam de/
fuit, nec ideo diuerſam eſſe religionem, ſi cultu/
ræ modus conſilio diuino, prout expedit homi/
num ſaluti, uariatur.

ITem alia propoſuerũt, quæ dicerent de Por Quæſtio
phyrio contra Chriſtianos, tanq̃ ualidiora
decerpta. Si Chriſtus ſe, inquiũt, ſalutis uiam di
cit, gratiam & ueritatem, in ſeq́ ſolo ponit ani/
mis ſibi credentibus reditũ, quid egerunt tot ſe
culorum homines ante Chriſtũ? Vt dimittam,
inquit, tempora ante Latiũ regnatũ, ab ipſo La/
tio quaſi principiũ humani nominis ſumamus:
in ipſo Latio ante Albam diĳ culti ſunt, in Alba
æque religiones ritusq́ ualuere templorũ. Non
paucioribus ſeculis ipſa Roma, longo ſeculorũ
tractu, ſine Chriſtiana lege fuit. Quid, inquit,
actũ de tam innumeris animis, qui omnino in
culpa nulla ſunt: ſiquidẽ is cui credi poſſet, non
dum aduentũ ſuum hominibus commodarat?
Orbis quoq́ cum ipſa Roma in ritibus templo
rum caluit. Quare, inqt, ſaluator qui dictus eſt,
ſeſe tot ſeculis ſubduxit? Sed ne, inquit, dicant
lege Iudaica hominũ uetere curatũ genus, lon/
go poſt tempore lex Iudæorum apparuit ac ui/
guit anguſta Syriæ regione, poſtea uero prore/
pſit etiã in fines Italos, ſed poſt Cæſarẽ Caium,
aut certe ipſo imperante. Quid igitur actum de
Romanis animis uel Latinis, quæ gratia nondũ
aduenientis Chriſti uiduatæ ſunt, uſq́ in Cæſarũ
tempus? Huic propoſitioni reſpondetur, ut Reſponſio
primo ipſi dicãt, utrum profuerint hominibus
deorum ſuorum ſacra, quæ conſtat certis tẽpo/
ribus inſtituta. Quæ ſi negant aliquid profuiſſe
ad animarũ ſalutẽ, nobiſcũ ea deſtruunt, & eſſe
inania confitẽtur. Nos quidẽ etiam pernicioſa
mõſtramus, ſed paruum non eſt ut ipſi interim

i prius

Iugulat illos suo gladio

prius inania fateantur. Si uero ea defendunt, & A eum credim[illegible] & apud patrem manentẽ, & qui
sa[illegible]enter atq; utiliter asserunt instituta, quæro in carne iam uenerit: sic credebant in eum anti-
quid actũ sit de his qui antequàm hæc instituta qui, & apud patrem manentem, & in carne uen-
essent morte obierũt, hac enim utiq; salute atq; turum. Nec quia pro temporũ uarietate nunc
utilitate fraudati sunt. Si autem potuerunt alio factum annũciatur, quod tunc futurum prænun-
modo purgari, cur non idem modus perseuera- ciabatur, ideo fides ipsa uariata, uel salus ipsa di-
uit in posteros? Quid opus erat instituere noui- uersa est. Nec quia una eademq; res, alijs atque
tias cõsecrationes, quæ antiquitus non fuerũt? alijs sacris & sacramẽtis uel prædicatur aut pro-
Hic si dicunt deos quidẽ ipsos semper fuisse, & phetatur, ideo alias atq; alias res, uel alias atque
ad liberãdos cultores suos pariter ubiq; ualuis- alias salutes oportet intelligi. Quid autem quã-
se, sed pro uarietate rerum temporaliũ ac terre- do fiat quod ad unam eãdemq; fidelium & pio
narum, quæ scirent certis tẽporibus locisq; cõ- rum liberationem pertineat, consilium Deo tri *Consilium*
gruere, in his alias atq; alias, alibi atq; alibi, ali- buamus, nobis obediẽtiam teneamus. Proinde
ter atq; aliter sibi uoluisse seruiri: cur hanc quæ- alijs tunc nominibus & signis, alijs autem nũc,
stionem Christianæ religioni ingerunt, in qua & prius occultius, postea manifestius, & prius
nobis ipsi pro dijs suis aut respondere non pos- B à paucioribus, postea à pluribus, una tamen ea-
sint, aut si possunt in eo ipso sibi etiã pro nostra demq; religio uera significatur & obseruatur.
religione respondeant. Ita nihil interesse pro di- Nec nos eis obijcimus, quod aliter Numa Pom-
uersa temporũ locorumq; congruẽtia, quam di- pilius deos colendos Romanis instituit, atque
uersis sacramẽtis colatur, si quod colitur sanctũ aliter ab eis uel Italis antea colebãtur, nec quod
est, sicut nihil interest pro diuersa linguarũ au- Pythagoreis temporibus illa philosophia cele-
ditorumq; congruentia, quam diuersis sonis di- brata est, quæ antea uel omnino non erat, uel in
catur, si quod dicitur uerũ est: dum hoc sane in- paucissimis eadem sentiẽtibus, non tamen eo-
tersit, quod linguæ sonos quibus inter se sua sen- dem ritu uiuẽtibus fortasse latitabat: sed utrum
sa cõmunicent, etiam homines pacto quodã so- illi dij, ueri aut colendi sint: & utrũ illa philoso-
cietatis sibi instituere possunt: quibus autem sa- phia animarũ saluti aliquid profit, hoc cum eis
cris diuinitati cõgruerent, uoluntatẽ dei sequu- agimus, hoc in quæstionẽ uocamus, hoc dispu-
ti sunt, qui recte sapuerunt. Quæ omnino nun- tando cõuellimus. Desinant igitur obijcere no-
quam defuit ad salutẽ iusticiæ pietatiq; morta- bis, quod omni sectæ, & omni nomini religio-
lium, & si qua in alijs atq; in alijs populis, una ea- nis obijci potest. Cum enim non fortuito labi,
demq; religione sociatis uarie celebrãtur, quate C sed diuina prouidẽtia tempora ordinari fatean-
nus fiat plurimũ refert, quo & humana exhorte- tur, quid cuiq; tempori aptũ & opportunũ sit,
tur uel toleretur infirmitas, & diuina non oppu- humanũ consilium prętergreditur, & illinc dis-
gnetur autoritas. Quamobrẽ cum Christũ dica- pergitur, unde ipsa prouidentia rebus consulit.
mus uerbum dei, per quod facta sunt omnia, & Si enim dixerint propterea non semper nec ubi
ideo filium, quia uerbũ, nec uerbum dictũ atq; que fuisse Pythagoricã disciplinã, quia Pytha-
transactũ, sed apud incõmutabilem patrem in- goras homo fuit, neq; hoc in potestate habere
cõmutabile ipsum atq; incõmutabiliter manẽs, potuit: nũquid hoc etiam dicere possunt, eo ip-
sub cuius regimine uniuersa creatura spiritalis so tempore quãdo fuit, & in his terrarum locis
& corporalis, pro congruẽtia temporum loco- ubi illa philosophia uiguit, omnes qui eum au-
rumq; administratur, cuius moderandæ & gu- dire potuerunt, etiam credere sectariq; eum uo-
bernandæ, quid, quando & ubi, circa eam fieri luisse? Ac per hoc magis si tantę potestatis fuis-
oporteat, sapientia & scientia penes ipsum est: set Pythagoras, & ubi uellet, & quando uellet,
profecto & antequàm propagaret Hebręorum sua dogmata prædicaret: & si haberet etiã cum
gentem, per quam sui aduentus manifestationẽ ea potestate summam rerum præsciẽtiam, nus-
congruis sacramẽtis præfiguraret, & ipsis tem- D quam & nũquam appareret, nisi ubi & quando
poribus Israelitici regni, & deinde cũ se in car- sibi homines credituros esse prænosceret. Pro-
ne de uirgine accepta mortalib. mortaliter mon- inde cum Christo non obijciant, quod eius do-
strauit, & deinceps usq; nunc, cum implet om- ctrinam non omnes sequũtur: sentiunt enim &
nia quæ per prophetas antè prędixit, & abhinc ipsi, nequaquam hoc recte obijci posse, uel phi-
usq; in finem seculi, quo sanctos ab impijs dirẽ- losophorũ sapientiæ uel etiam numini deorum
pturus est, & sua cuique retributurus, idem ipse suorum: quid respõdebunt si excepta illa altitu-
est filius dei, patri coæternus, & incõmutabilis dine sapiẽtiæ & scientiæ dei, ubi fortassis aliud
sapiẽtia, per quam creata est uniuersa natura, & diuinum consiliũ longe secretius latet, sine præ-
cuius participatione omnis rationalis anima fit iudicio etiam aliarum forte causarũ, quæ à pru-
beata. Itaq; ab exordio generis humani, quicũ- dentibus inuestigari queunt, hoc solum eis bre-
que in eum crediderunt, eumq; utcunq; intelle- uitatis gratia, in huius quæstionis disputatione
xerunt, & secundũ eius præcepta pie & iuste ui- dicamus, tũc uoluisse hominib. apparere Chri-
xerunt, quãdolibet & ubilibet fuerint, per eum stum, & apud eos prædicari doctrinam suam,
proculdubio salui facti sunt. Sicut enim nos in quãdo sciebat & ubi sciebat esse qui in eum fue-
rant

rant crediturí? His enim temporibus & his lo/ A
cis, quibus Euangelium eius non est prædica/
tum, tales omnes in eius prædicatione futuros
esse præsciebat, quales non quidem omnes, sed
tamen multi in eius corporali præsentia fuerũt,
qui in eum nec suscitatis ab eo mortuis credere
uoluerunt: quales etiam nunc multos uidemus,
cum tanta manifestatione de illo compleantur
præconia prophetarum, nolle adhuc credere,
& malle humana astutia resistere, quàm tam
claræ atq; perspicuæ tamq; sublimi & sublimi/
ter diffamatæ diuinæ cedere autoritati. Quan/
diu paruus & infirmus est intellectus hominis,
diuinæ debet credere ueritati. Quid ergo mirũ
si tam infidelibus plenum orbem terrarũ Chri/
stus prioribus seculis nouerat, ut eis apparere, B
uel prædicari merito nollet, quos nec uerbis
nec miraculis suis credituros esse præsciebat?
Neq; enim incredibile est tales fuisse tunc om/
nes, quales ab eius aduẽtu usq; ad hoc tempus,
tam multos fuisse & esse miramur: & tamen ab
initio generis humani, aliàs occultius, aliàs eui/
dentius, sicut congruere temporibus diuinitus
uisum est, nec prophetari destitit, nec qui in eũ
crederent defuerũt, ab Adam usq; ad Moysen,
& in ipso populo Israel, qui speciali quodã my/
sterio gens prophetica fuit, & in alijs gentibus
antequàm uenisset in carne. Cum enim non/
nulli cõmemorãtur in sanctis Hebraicis libris,
iam ex tempore Abrahæ, nec de stirpe carnis
eius, nec ex populo Israel, nec ex aduentitia so/ C
cietate in populo Israel, qui tamen huius sacra/
menti participes fuerũt: cur non credamus etiã
in cæteris hac atq; illac gẽtibus, aliàs alios fuis/
se, quamuis eos cõmemoratos in eisdem autori
tatibus non legamus? Ita salus religionis huius,
per quam solã ueram salus uera ueraciterq; pro/
mittitur, nulli unquam defuit qui dignus fuit,
& cui defuit, dignus nõ fuit. Et ab exordio pro/
pagationis humanæ, usq; in finem, quibusdam
ad præmium, quibusdam ad iudicium prædica
tur. Ac per hoc & quibus omnino annunciata
non est, non crediturí præsciebantur: & quibus
non crediturís tamen annũciata est, in illorum
exemplo demõstrantur. Quibus autem creditu/
ris annũciatur, hí regno cœlorum & sanctorum D
angelorum societati præparantur.

Quæstionem tertiam soluens docet, immolatio/
nem pecudum & incendium thuris non repre/
hensum in Iudæis, quoniam hæc uero Deo im/
molabantur. Latriam nec hominibus pijs, nec
angelis bonis exhibendam: multo minus saxis
ac dæmonibus. Deniq; non ideo religionẽ apud
Christianos aliam esse quàm fuit apud Iudæos
aut pios ante legem, quod ritus sacrificiorum
sunt nouati.

Quæstio IAm uideamus eam quæ sequitur quæstio/
nem. Accusant, inquit, ritus sacrorum, ho/
stias, thura, & cætera quæ templorũ cultus ex/
ercuit, cum idẽ cultus ab ipsis, inquit, uel à deo
quem colunt exorsus est tẽporibus prisci, cum
inducitur Deus primitus equisse. Huic res/ Responsio
detur, quoniam ex illo scripturarum nostrarum
loco hæc quæstio proposita agnoscitur, ubi scri/
ptum est: Cain ex fructibus terræ, Abel autem Gen. 4.
ex primitiuis ouiũ obtulisse munus Deo. Hinc
potius esse intelligendum, quàm sit res antiqua
sacrificium, quod non nisi uni Deo uero offerri
oportere, ueraces & sacræ literæ monent: non
quod illo egeat Deus, cum in eisdem ipsis lite/
ris apertissime sit scriptum: Dixi domino, Deus Psal. 15
meus es tu, quoniam bonorũ meorum nõ eges:
sed quod etiam in his, uel acceptãdis uel repro/
bandis uel percipiẽdis, non nisi hominibus cõ/
sulat. Nobis enim prodest colere deum, nõ ipsi
deo. Cum ergo inspirat & docet quomodo co/
lendus sit, non solum sua nulla indigentia facit;
sed nostra maxima utilitate. Significatiua sunt
autẽ omnia talia sacrificia, & quarũdam rerum
similitudines, quibus admoneri nos oporteat
ad ea ipsa quorum similitudines sunt, siue scru/
tanda, siue noscenda, siue recolenda. De qua re
quantum satis est differenda, non breuis sermo
flagitandus est, quo nunc respõdere nobis pro/
positum non est, præsertim quia in alijs opuscu 10 De ciuita/
lis nostris, de hac re multa iam diximus. Et qui te dei, cap. 19
ante nos Dei eloquia tractauerũt, de similitudi/ & 20
nibus sacrificiorũ Veteris testamẽti, tanquam
umbris figurisq; futurorũ copiose loquuti sunt.
Hoc sanè nec in ista breuitate prætereundũ est,
quòd templum, sacerdotem, sacrificium, & alia
quæcunq; ad hæc pertinentia, nisi uni uero deo
deberi, nossent dij falsi, hoc est dæmones, qui
sunt præuaricatores angeli, nũquam hæc sibi à
cultoribus suis quos decipiũt, expetissent. Ve/
rum hæc cum exhibẽtur deo, secũdum eius in/
spirationem atq; doctrinã, uera religio est: cum
autem dæmonibus secundũ eorum impiam su/
perbiã, noxia superstitio. Quapropter qui Chri
stianas literas utriusq; testamẽti sciunt, non hoc
culpant in sacrilegis ritibus Paganorum, quod
construant templa, & instituant sacerdotia, &
faciant sacrificia, sed quod hæc idolis & dæmo
nijs exhibeant. Et idola quidem omni sensu ca/
rere, quis dubitet? Verũtamen cum his locãtur
sedibus, honorabili sublimitate, ut à precãtibus
atq; immolãtibus attẽdantur, ipsa similitudine
animatorũ membrorũ atq; sensuum, quamuis
insensata & exanima afficiũt infirmos animos,
ut uiuere ac spirare uideantur, accedẽte præser/
tim ueneratione multitudinis, qua tãtus eis cul/
tus dei impenditur. Quibus morbidis & pesti/
lentiosis affectibus medetur scriptura diuina,
quæ rem quidem notam, sed tamen salubri re/
medio admonitionis inculcat, dicens: Oculos Psal. 113
habent & non uident, aures habent & non au/
diunt, & cætera talia. Hæc enim uerba quo ma
gis aperta & populariter uera sunt, eo magis in
cutiũt salubrem pudorem illis, qui cum talibus
simulachris diuinum cum timore cultum exhi
bent, eaq; uiuentibus similia uenerantes, ado/

rantesq; contuętur, eisq; uelut præsentibus pre
cesallegant, uictimas immolāt, uota persoluūt,
si afficiuntur omnino ut ea sensu carentia puta
re non audeant. Ne arbitrētur autem isti hoc so
lum nostros libros uelle sonare, quod huiusce
modi affectus humano cordi ex idolis innasci
tur, apertissime scriptum est, Quoniam omnes
Psal. 95 dij gentium, dæmonia. Vnde & apostolica di
sciplina non solum dicit, quod apud Ioannē le
gitur, Fratres, cauete à simulachris: uerūetiam
quod apud Paulum, Quid ergo? dico quòd ido
lis immolatū sit aliquid, aut idolum est aliquid?
sed quæ immolāt gentes, dæmonijs & non deo
immolant: nolo autē uos, socios fieri dæmonio
rum. Vnde satis intelligi potest, nō tam ipsam
immolationē (nam uero Deo prisci sancti im
molauerunt) sed quod dijs falsis & impijs dæ
monijs immolatur, reprehēdi à uera religione,
in superstitionibus gētium. Sicut enim ueritas
hortatur, homines fieri socios sanctorū angelo
rum, ita seducit impietas ad societatem dæmo
niorum, cui præparatur ignis æternus, sicut re
gnum æternū societati sanctorū. Neq; illinc ex
cusant impij sua sacrilega sacra & simulachra,
quod eleganter interpretātur quid quæq; signi
ficent. Omnis quippe illa interpretatio ad crea
turam refertur, non ad creatorem, cui uni debe
tur seruitus religionis, illa quæ uno nomine la
tria Græce appellatur. Nec nos dicimus terrā,
maria, cœlum, solem, lunam, stellas, et quasdam
non in promptu sitas cœlites potestates esse dæ
monia: sed cum omnis creatura partim corpo
ralis sit, partim uero incorporalis, quam etiā spi
ritalē uocamus, manifestū est id quod à nobis
pie ac religiose fit, à uoluntate animi proficisci,
quæ creatura spiritalis est, & omni corporali
præponēda. Vnde colligitur corporali creatu
ræ non esse sacrificandū. Restat spiritalis, quæ
uel pia uel impia est: pia scilicet in hominibus
& angelis iustis & deo rite seruientibus: impia
uero in homin. & angelis iniquis, quos etiam
dæmones dicimus. Ac per hoc nec spiritali,
quāuis iustæ creaturæ sacrificandū est, Quoniā
quātomagis pia est & subdita deo, tanto minus
se tali honore dignatur, quē scit non deberi nisi
deo. Quāto ergo pernicios̄ius est sacrificare dæ
monijs, hoc est iniquæ spiritali creaturæ, quę in
hoc proximo & caligino so cœlo inhabitās, tan
quam in aereo carcere suo prædestinata est sup
plicio sempiterno? Quamobrem etiam, cum se
homines superioribus cœlestibus potestatibus,
quæ non sunt dæmonia, sacrificare dicūt, & so
lius nominis interesse arbitrantur, quod illi de
os, nos eos angelos appellamus, non se oppo
nunt eis ludificandis multiplici fallacia, nisi dæ
mones qui errore delectantur & quodāmodo
pascūtur humano, quoniā sancti angeli non ap
probant sacrificiū, nisi quod ex doctrina ueræ
sapientiæ, ueræq; religionis offertur uni uero
deo, cui sancta societate deseruiunt. Proinde si
cut impia superbia, siue hominum, siue dæmo
num, sibi nos diuinos honores exhiberi uel iu
bet uel cupit: ita pia humilitas uel hominum uel
angelorū sanctorum, hæc sibi oblata recusant,
& cui deberetur, ostēdit. Cuius rei manifestissi
ma in sacris literis nostris exēpla monstrantur.
Dispertita autem diuinis eloquijs sacrificia pro
temporū congruentia, ut alia fierent ante mani
festationem Noui testamēti, quod ex ipsa uera
& in unius sacerdotis uictima, hoc est effuso
Christi sanguine ministratur, & aliud nūc quod
huic manifestationi est congruū, qui iam decla
rato nomine Christiani appellamur offeramus,
non solum euangelicis, uerū etiam propheticis
literis demonstratur. Mutatio quippe non Dei
non ipsius religionis, sed sacrificiorū & sacra
mentorum impudēter nunc uideretur prædica
ta, nisi fuisset ante prædicta. Quēadmodū enim
unus idemq; homo, si deo mane aliud offerat,
aliud uespere, pro congruētia diurni temporis,
non deum mutat, non religionē, sicut nec salutē
qui alio modo mane, alio modo uespere salu
tat: ita uniuerso tractu seculorū, cum aliud obla
tum est ab antiquis sanctis, aliud ab eis qui nūc
sunt offertur, nō humana præsumptione, sed au
toritate diuina tēporibus congrua sacra myste
ria celebrātur, non deus aut religio cōmutatur.

Quæstionem quartam soluens, ostendit quomo
do perpendenda peccatorum & æternæ pœnæ
proportio, quodq; iustè Deus pro temporarijs
delictis reddit æterna supplicia.

IAm nunc deinde uideamus, quale sit quod Quæstio
de mensura peccati atq; supplicij proposuit,
sic euangelio calūniatus. Minatur, inquit, Chri
stus sibi non credētibus, æterna supplicia. Et ali
bi ait: In qua mensura mensi fueritis, remetietur Mat. 7.
uobis. Satis, inquit, ridicule atq; cōtrarie. Nam
si ad mēsuram redditurus est pœnam, & omnis
mensura circūscripta est fine temporis, quid si
bi uolunt minæ infiniti supplicij? Istam quæ Solutio
stionem à qualicunq; philosopho esse obiectam
atq; propositā, difficile est credere. Quippe qui
ait, omnis mēsura circūscribitur tempore, qua
si non soleat nisi temporū esse mensura, sicut ho
rarum & dierum & annorum: uel sicut dicimus
breuem syllabā simplum habere temporis, ad
syllabā lōgam. Puto enim modios & rabones,
urnas & amphoras, non temporū esse mēsuras.
Quomodo ergo omnis mensura circūscribitur
tempore? Nónne ipsi dicunt, solem istum sem
piternum esse, qui tamen quantus sit ad terram,
mensuris geometricis perscrutari audent & re
nūciare? Quod siue possint siue nō possint, con
stat eum tamē propriam sui orbis habere men
suram. Quia & si cōprehēdunt quantus sit, men
surā eius comprehēdunt, & si hoc non assequū
tur, mensurā eius utiq; non comprehēdunt, nec
ideo nulla est, quia homines eam nosse nō pos
sunt. Potest igitur aliquid & sempiternū esse, &
certam sui modi habere mensuram. Secundum

ipsos

ipsos enim de solis æternitate locutus sum, ut sua sententia conuincantur atq; concedant esse posse aliquid cum mẽsura sempiternum. Ac sic non ideo putent non esse credendum de supplicio sempiterno, quod minatus est Christus, qa idem dixit: In qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis. Si enim dixisset, quod mensi fueritis, hoc metietur uobis, etiam sic nõ omnino ad eandem rem ex omni parte necesse esset referre sententiam. Possumus enim recte dicere, quod plantaueris, hoc decerpes, quamuis nemo plantet pomum sed lignũ, decerpit autem pomũ magis quam lignum, sed illud dicimus secundũ arboris genus, quia non ficũ plantat, unde nucem decerpat. Ita dici posset, quod feceris patieris, non ut si stuprum fecerit, stuprum patiatur, sed quod peccato isto fecit legi, hoc ei lex faciat: id est, quia legem talia prohibẽtem de sua uita abstulit, auferat eum etiam ipsa lex de hominũ uita quam regit. Item si dixisset, quantũ mensi fueritis, tantum remetietur uobis: nec sic esset consequẽs, ut omnimodo æquales peccatis pœnas intelligere deberemus. Neq; enim æqualia sũt, uerbi gratia, triticum & hordeum. Et profecto dici posset, quantum mensi fueritis tantũ remetietur uobis, hoc est quantũ tritici tantum hordei. Quod si de doloribus ageretur atq; diceretur, quãtum dolorem ingesseritis, tantus ingeretur uobis, fieri posset ut tantus dolor esset, quãuis tempore diuturnior, hoc est, mora maior, ui par. Neq; enim si de duabus lucernis dicamus, tãtum ignis iste caluit, quãtum ille: ideo falsum erit, quia una earũ forte citius extincta est. Non itaq; si aliquid secũdum aliud tantum est, secundum aliud nõ est tãtũ, quia nõ omnimodo tantum est, ideo falsus est modus in quo tãtum est.

Mat. 7 Cum uero dixerit, In qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis: cumq; manifestũ sit, aliud esse mensuram in qua metitur aliquid, aliud ipsam rem quæ metitur: iam fieri potest, ut in qua mẽsura homines mensi essent, uerbi gratia, modium tritici, in ea illis metiantur milia modiorum, ut & tam multũ interesset in quãtitate frumenti & nihil in mẽsura: ut taceam de ipsarum rerum diuersitate: quia nõ solum fieri potest, ut in qua mensura quis mensus fuerit hordeum, in ea illi metiatur triticũ, sed qua mensus fuerit frumentum, in ea illi metiatur aurum, & frumẽti sit unus modius, auri q̃ plurimi. Ita cum sine comparatione rerum ipsarum, & genus & quãtitas differat, dici tamẽ rectissime potest, In qua mensura mensus est, in ea illi mensum est. Vnde autem hoc dixerit Christus, paulo superius satis elucet. Nolite (inquit) iudicare, ut nõ iudicemini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Nunquid si iniquo iudicio iudicabũt, iniquo iudicabuntur? Absit. Nulla quippe iniquitas apud deum. Sed ita dictum est, In quo iudicio iudicaueritis, in eo iudicabimini: tanquã diceretur, In qua uoluntate benefeceritis, in ipsa liberabimini: uel in qua uoluntate malefeceritis, in ipsa puniemini. Velut si quispiam ad stuprum concupiscẽtiam oculis utens excæcaretur, recte uticq; audiret, In quibus oculis peccasti, in eis supplicium meruisti. Iudicio enim quisq; animi sui, seu bono seu malo utitur uel ad benefaciendũ uel ad peccandũ. Vnde non iniquum est, ut in quo iudicat in eo iudicetur: hoc est, ut in ipso animi sui iudicio pœnas luat, cum ea mala patitur, quæ male iudicantem animum consequũtur. Alia nanq; sunt manifesta tormẽta, quæ post futura præparantur, etiã ipsa ex eodem malæ uoluntatis cardine extracta. In ipso autem animo, ubi appetitus uolũtatis hominũ est humanorũ mensura, factorum continuo pœna sequitur culpam, plerũq; maior non sentientis cæcitate gratior. Ideo cum dixisset, In quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini, sequutus adiunxit: Et qua mensura mensi fueritis, metietur uobis. In uoluntate quippe propria metitur bonus homo bona facta, et in ea metietur ei beatitudo. Itemq; in uolũtate propria, metietur malus homo mala opera, & in ea metietur ei miseria: quoniã ubi quisq; bonus est, cum bene uult, ibi etiam malus cum male uult. Ac per hoc ibi etiam fit uel beatus uel miser, hoc est in ipso suæ uoluntatis affectu, quæ omniũ factorum meritorumq; mensura est. Ex qualitatibus quippe uoluntatum, non ex temporũ spatijs, siue recte facta siue peccata metimur. Alioquin maius peccatum haberetur, arborẽ deijcere quàm hominem deijcere. Illud enim fit longa mora, ictibus multis, hoc uno ictu breuissimo tempore: pro quo tamen exigui tẽporis tam grandi peccato, si perpetua deportatiõe homo puniretur, etiam mitius cum illo actum, quàm dignus fuerat, diceretur: quãuis in spacio temporali longitudo pœnæ, cum breuitate facinoris nullo modo sit comparãda. Quid ergo contrarium est, si erunt pariter lõga, uel etiam pariter æterna supplicia, sed alijs alia mitiora, uel acriora: ut quibus tempus æquale est, nõ sit æqualis asperitas, propter mẽsuram etiam peccatorũ, non in productione temporum, sed in uoluntate peccãtium? Voluntas quippe ipsa punitur, siue animi supplicio siue corporis, ut quæ delectatur in peccatis, ipsa plectatur in pœnis, & ut qui iudicat sine misericordia, sine misericordia iudicetur. Et in hac quippe sentẽtia, ad hoc solum eadem mensura est, ut quod non præstitit, nõ ei præstetur. Atq; ita quòd ipsa iudicatur, æternum erit: quamuis quod iudicauit, æternum esse nequiuerit. In eadem igitur mẽsura, quamuis non æternorũ malefactorũ, æterna supplicia remetiuntur, ut quia æternam uoluit haberi peccati perfruitionem, æternam uindictæ inueniat seueritatẽ. Non autem sinit proposita breuitas responsionis meæ, ut colligam omnia, uel certe quàm plurima quę de peccatis, & de peccatorum pœnis, sancti libri habent, atq; ex his unam eruam sine ulla am-

bigũitate sentẽtiam, si tamen id ualeam uiribus A
mẽtis, etiam si congruum nanciscar ocium.
Nunc tamen arbitror satis esse monstratũ, non
esse contrarium æternitati suppliciorum, quòd
in eadem mensura redduntur, in qua peccata
commissa sunt.

Quæstionem quintam soluens docet, à Salomone fieri mentionem filij dei.

Quæstio POst hanc quæstionem, qui eas ex Porphy
rio proposuit, hoc adiunxit. Sanè etiam de
illo, inquit, me dignaberis instruere, si uere di/
Solutio xit Salomon: Filiũ Deus non habet. Cito re/
spondetur: non solum hoc non dixit, uerũetiam
dixit, quòd deus habeat filium. Apud eũ enim
Prouer. 8 sapiẽtia loquens, ait: Ante omnes colles genuit
me. Et quid est Christus, nisi Dei sapiẽtia? Item B
Prouer. 30 quodam loco Prouerbiorum: Deus, inquit, do/
cuit me sapientiã, & scientiam sanctorũ cogno/
ui. Quis ascendit in cœlum, & descendit? Quis
collegit uentos in sinum? Quis cõuertit aquam
in uestimento? Quis tenuit fines terræ? Quod
nomen est ei, aut quod nomen est filij eius? Ho/
rum duorũ quę in extremo cõmemoraui, unum
retulit ad patrem, id est, quod nomen est ei: pro
pter quod dixerat, Deus docuit me sapientiam.
Et alterũ euidẽter ad filium, cum ait, Aut quod
nomen est filij eius: propter cætera quæ de filio
magis intelligũtur, hoc est, Quis ascẽdit in cœ/
Ephe. 4 lum, & descendit. Quod Paulus ita commemo
rat: Qui descendit, ipse est & qui ascendit super C
omnes cœlos. Quis collegit uentos in sinum: id
est, animas credentiũ in occultũ atq; secretum.
Col. 3 Quibus dicitur: Mortui enim estis, & uita ue/
stra absc̃dita est cum Christo in deo. Quis con
uertit aquam in uestimẽto: ut dici posset, Quot/
Gal. 3 quot in Christum baptizati estis, Christũ indui
stis. Quis tenuit fines terræ, qui dixit discipulis
Act. 1 suis: Eritis mihi testes in Hierusalẽ & in tota Iu
dæa & Samaria, & usq; in fines terræ.

Quæstionem sextam dissoluens ostendit, mira/cula sacris prodita scripturis, aut credenda om/nia, aut negligenda omnia, aperiens allegoriam de Iona à cete absorpto, de hedera, & uerme ma/tutino: Deum factis loqui: postremo in his quæ Christus interpretatus est, non esse liberam ho/minum diuinationem.

Quæstio POstrema quæstio proposita est de Iona, nec
ipsa quasi ex Porphyrio, sed tanquam ex ir
risione Paganorum. Sic enim posita est: Dein/
de quid sentire, inquit, debemus de Iona, qui di
citur in uentre ceti triduo fuisse, quod ἀπίθανον
est & incredibile, transuoratũ cum ueste homi/
nem, fuisse in corde piscis. Aut si figura est, hãc
dignaberis pandere. Deinde quid sibi etiã illud
uult, supra cuomitũ Ionam cucurbitam natam,
quid causæ fuit, ut hæc nasceretur. Hoc enim ge
nus quæstionis, multo cachinno à Paganis gra
Solutio uiter irrisum animaduerti. Ad hoc respondẽ/
tur, quòd aut omnia diuina miracula credenda
non sint: aut hoc cur non credatur, causa nulla
sit. In ipsum autẽ Christum, quòd tertio die re/
surrexit, non crederemus, si fides Christianorũ
cachinnum metueret Paganorum. Cum autem
hinc quæstionem non proposuerit amicus Hos/
ter, Vtrum credẽdum sit, uel Lazarum resusci
tatum esse quarto die, uel ipsum Christũ tertio
die resurrexisse: multũ miror hoc quod factum
est de Iona, eũ pro incredibili posuisse: nisi for/
tè facilius putat mortuũ de sepulchro resuscita/
ri, quàm uiuum in tam uasto uentre belluæ po/
tuisse seruari. Vt enim omittam cõmemorare,
quanta magnitudo belluarũ marinarum, ab eis
qui experti sunt iudicetur, uenter quem costæ Costæ ceti
illæ muniebant, quæ Carthagine in publico fi/
xæ populo notæ sunt, quot homines in spacio
suo capere posset, quis non conijciat, quãto hia
tu patebat os illud, quod uelut ianua speluncæ
illius fuit: nisi fortè, ut posuit, uestis esset impe/
dimento, ne Ionas deuorari posset: illæsus quasi
per angusta sese coartauerit, qui per abruptum
aeris præcipitatus, sic exceptus est, ut prius re/
ciperetur uentre bestiæ, quàm dente lacerare/
tur. Quanquam Scriptura neq; nudum neq; ue
stitum in illud antrum deiectum esse dixerit, ut
possit intelligi illuc etiam nudus irruisse, si forte
opus erat, tanquã ouo corium, ita illi uestem de/
trahi, quo facilius sorberetur. Sic enim sunt ho/
mines de Prophetæ huius ueste soliciti, quasi
aut per fenestram paruã repsisse, aut in balneas
intrasse dicatur, quo etiam si necesse esset intra/
re uestitum, uix molestum esset, non tamen mi/
rum. Sed habent reuera quod non credãt in di/
uino miraculo, uaporem uentris quo cibi made
scunt, potuisse ita temperari, ut uitam hominis
conseruaret. Quanto incredibilius ergo propo
nerent, tres illos uiros ab impio rege in cami/
num missos, deambulasse in medio ignis illæ/
sos? Quapropter si nulla isti diuina miracula
uolunt credere, alia disputatione refellẽdi sunt.
Neq; enim debent unum aliquid tanquã incre/
dibile proponere, & in quæstionem uocare, sed
omnia quæ uel talia, uel etiam mirabiliora nar/
rantur. Et tamen si hoc quod de Iona scriptum
est, Apuleius Madaurẽsis, uel Apollonius Tya Apuleius Apollonius
neus fecisse diceretur, quorum multa mira, nul/
lo fideli autore iactitant, quamuis & dæmones D
nonnulla faciant angelis similia, non ueritate,
sed specie: non sapientia, sed planè fallacia: ta/
men si de istis, ut dixi, quos magos uel philoso/
phos laudabiliter nominant, tale aliquid narra/
retur, non iam in buccis creparet risus, sed ty/ τύφος.
phus. Ita rideant scripturas nostras. Quantum
possunt, rideant, dum per singulos dies rariores
pauciores q; se uideant, uel moriendo, uel cre/
dendo: dum implentur omnia quæ prædixe/
runt, qui hos contra ueritatem inaniter pugna/
turos, uane latraturos, paulatim defecturos, tan
to antè riserunt: nobis q; posteris suis, non so/
lum ea legenda dimiserunt, uerum experienda
promiserũt. Non sanè absurde, neq; importune

requi

requiritur, quid ista significent, cum hoc ex/
positum fuerit, non tãtum gesta, sed etiam pro/
pter aliquam significationẽ conscripta esse cre
dantur. Prius ergo nõ dubitet, Ionam prophe/
tam in aluo ingẽti marinæ beluæ triduo fuisse,
qui uult scrutari, quur nam hoc factum sit: non
enim frustra factum est, sed tamen factum est.
Si enim mouẽt ad fidem, quæ figurate tantum
dicta non facta sunt: quanto magis mouere de/
bent, quæ figurate non tantum dicta sed facta
Deus factis loquitur sunt. Nam sicut humana consuetudo uerbis, ita
diuina potẽtia etiã factis loquitur. Et sicut ser/
moni humano uerba noua, uel minus usitata,
moderate ac decenter aspersa, splendorem ad/
dunt: ita in factis mirabilibus congruenter ali/
quid significãtibus, quodammodo luculentior
est diuina eloquentia. Proinde quid figuraue/
rit, quòd Prophetam belua illa deuoratum, ter/
tio die uiuum reddidit, cur à nobis quæritur,
Mat.12 quum hoc Christus exponat? Generatio, in/
quit, praua & adultera signũ quærit, & signum
De quæstioni/ non dabitur ei, nisi signum Ionæ prophetæ: si/
bus euangelij cut enim Ionas fuit in uentre ceti tribus diebus
lib.1.cap.8 & tribus noctibus: sic erit filius hominis in cor
de terræ tribus diebus & tribus noctibus. De
Triduum Christi ipso autẽ triduo mortis domini nostri Iesu Chri
sti, quomodo ratio reddatur, quum à parte to/
tum intelligitur, in die primo & nouissimo, ut
toti tres dies idem cum suis noctibus cõputen/
tur, longum est differere, & in alijs sermonibus
iam sæpissime dictum est. Sicut ergo Ionas ex
naui in aluum ceti, ita Christus ex ligno in se/
pulchrum, uel in mortis profundum. Et sicut il/
le pro his qui tẽpestate periclitabãtur, ita Chri/
stus pro his qui in hoc seculo fluctuant. Et sicut
primo iussũ est, ut prædicaretur Niniuitis à Io/
na, sed non ad eos peruenit prophetia Ionæ, ni/
si postea quàm eum cetus euomuit: ita prophe/
tia præmissa est ad gentes, sed nisi post resurre/
ctionem Christi nõ peruenit ad gentes. Iam ue
ro quod tabernaculum sibi constituit, & conse/
dit ex aduerso ciuitatis Niniue, quid ei futurũ
esset expectans, alterius significationis personã
propheta gestabat. Præfigurabat enim carna/
lem populum Israel. Nam huic erat & tristicia
de salute Niniuitarum, hoc est de redemptione
Luc.5 & liberatione Gentium. Vnde uenit Christus
uocare, non iustos, sed peccatores in pœniten/
tiam. Vmbraculũ ergo cucurbitæ super caput
eius, promissiones erant Veteris testamẽti, uel
ipsa iam munera, in quibus erat utiq; sicut dicit
Coloss.2 Apostolus, umbra futurorum, tãquam ab æstu
temporaliũ malorum in terra promissionis de/
fensaculũ præbens. Vermis autem matutinus
quo rodẽte cucurbita exaruit, idem ipse rursus
Christus occurrit, ex cuius ore euangelio diffa/
mato, cũcta illa quæ temporaliter apud Israeli/
tas uelut umbratili prius significatione uigue/
runt, euacuata marcescunt. Et nunc ille popu/
lus amisso Hierosolymitano regno, & sacerdo/

A tio & sacrificio (quod totum umbra erat futuri)
in captiua dispersiõe magno æstu tribulatiõis
aduritur, sicut Ionas, quod scriptum est, à so/
ardore, & dolet grauiter, & tamen dolori eius
atq; umbræ quam diligebat, salus gentium pœ
nitentiumq; præponitur. Adhuc cachinnẽt Pa
gani, & iam uermem Christum, & hanc inter/
pretationem prophetici sacramẽti superbiore
garrulitate derideant, dum tamen & ipsos sen/
sim paulatimq; consumat. Nam de omnibus ta
libus Esaias prophetat, per quem nobis dicit
Deus: Audite me, qui scitis iudicium populus
meus, in quorum corde lex mea est, opprobria
hominum nolite metuere, & detractiõe eorum
B ne superemini, nec quod uos spernãt magnidu/
xeritis: sicut enim uestimẽtum, ita per tẽpus ab/
sumentur, & sicut lana à tinea comedẽtur, iusti/
cia autẽ mea in æternũ manet. Nos ergo agno/
scamus uermẽ matutinũ, quia & in illo Psalmo
cuius titulus inscribitur, Pro susceptione matu/
tina: hoc seipse nomine appellare dignatus est:
Ego, inquit, sum uermis, & non homo, oppro/
brium hominũ & abiectio plebis. Hoc oppro/
brium de illis opprobrijs est, quæ iubemur non
metuere per Esaiam, dicentẽ: Opprobria homi
num nolite metuere. Ab isto uerme tanquã à ti
nea comedũtur, qui sub eius dente euangelico,
per singulos dies paucitate sua deficiẽdo mino
rantur. Nos hũc agnoscamus, & pro salute diui
na, humana opprobria sufferamus. Vermis est
C propter humilitatẽ carnis, fortassis etiã propter
uirginis partũ. Nam hoc animal plerũq; de car
ne, uel de quacũq; re terrena, sine ullo cõcubitu
nascitur. Matutinus est, quia diluculo resurre/
xit. Poterat utiq; illa cucurbita & sine ullo uer/
miculo arescere. Postremo si habebat Deus ad
hoc uermem necessariũ, quid opus erat addere
matutinũ, nisi ut ille uermis agnosceret, qui can
tat pro susceptione matutina: Ego autẽ sum uer
mis, & nõ homo? Quid ista prophetia, iam ipso
rerũ effectu & adimpletione lucidius? Si irrisus
est uermis iste cum pẽderet in cruce, sicut in eo/
dem Psalmo scriptũ est: Loquuti sunt labijs, &
mouerũt caput: Sperauit in deũ, eruat eũ, saluũ
faciat eum, quoniã uult eum. Cum cõpleta sunt
D quæ ibi prædixit: Foderunt manus meas & pe
des meos, dinumerauerũt omnia ossa mea: Ipsi
uero cõsideraverunt, & conspexerũt me, diuise
runt sibi uestimẽta mea, & super uestem meam
miserunt sortem: quod tanta manifestatione fu
turum in libro antiquo prophetatur, quãta ma/
nifestatione factũ in nouo Euangelio recitatur:
Sed si in hac humilitate, ut dicere cœperam, i/
ste uermis irrisus est, nunquid adhuc irridẽdus
est, quum ea cõpleri cernimus, quæ cõsequen/
tia Psalmus ipse habet: Commemorabuntur &
conuertẽtur ad Dominum uniuersi fines terræ:
Et adorabunt in cõspectu eius uniuersæ patriæ
gentium: Quoniã Domini est regnum, & ipse
dominabitur gentium. Sic commemorati sunt

Christus uermis bifariam intelligitur

Psal.21

Niniuitæ, & conuersi sunt ad dominũ: hanc sa-
lutem pœnitentiæ gentiũ tanto ante præfigura
tam in Iona, dolebat Israel, sicut nunc dolet um
bra nudatus & æstu fauciatus. Liceat sanè cuili
bet quãlibet aliter, dum tamen secũdum regulã
fidei, cætera omnia quæ de Iona propheta my-
sterijs operta sunt, aperire. Illud planè quod in
uentre ceti triduo fuit, fas non est aliter intelli-
gere, quàm ab ipso cœlesti magistro in Euange
lio cõmemorauimus reuelatũ. Proposita expo-
suimus ut potuimus: sed ille qui proposuit, iam
sit Christianus, ne forte cum expectat ante li-
brorum sanctorũ finire quæstiones, prius finiat
uitam istã, quàm transeat à morte ad uitam. Fer
ri enim potest, quòd antequàm Christianis sa-
cramentis imbuat, quærit de resurrectione mor
tuorum. Concedẽdum etiam fortassis quod de
Christo quæsiuit, cur tanto post uenerit, uel si
quæ sunt aliæ paucæ & magnæ quæstiões, qui-
bus cætera inseruiũt. Si autem qualis est illa, In
qua mensura mensi fueritis, metietur uobis: uel
qualis ista de Iona, etiã omnes tales antequàm
sit Christianus finire cogitat, perperam cogitat
uel conditionẽ humanam, uel ætatẽ iam suam.
Sunt enim innumerabiles quæ non sunt finien
dæ ante fidem, ne finiatur uita sine fide. Sed pla
cet retenta iam fide, ad exercendã piam delecta
tionem mentium fideliũ studiosissime requiren
dæ, & quod in eis eluxerit, sine typho arrogan-
tiæ communicãdum, quod autem latuerit, sine
salutis dispendio tolerandum.

Augustinus Bonifacio uiro militari de Cæsaris comitatu, commonstrans illi Donatistarum hæ-
resim nihil habere cõmune cum Arriana, & qua moderatione per metum legum imperialiũ hæ-
retici possunt ad ecclesiæ societatem reduci, tum de Donatistarum & Circũcellionum immanita
te, postremo de peccato in spiritũ sanctum non remittendo. Idem argumẽtum tractauit epistola quadragesimaoctaua. Epistola L.

L Audo & gratulor & admiror fili di-
lectissime Bonifaci, quòd inter curas
bellorum & armorum, uehementer
desideras ea nosse quæ dei sunt. Ve-
re hinc te apparet etiam de ipsa uirtute militari,
fidei seruire quã habes in Christo. Vt ergo bre
uiter insinuem dilectioni tuæ, inter Arrianorũ
& Donatistarũ quid intersit errorẽ, Arriani pa-
tris & filij & spiritus sancti, diuersas substantias
esse dicunt: Donatistæ autem non hoc dicunt,
sed unam trinitatis substãtiam confitentur. Et si
aliqui ipsorũ minorẽ filium esse dixerunt quàm
pater est, eiusdem tamen substantiæ non nega-
runt. Plurimi uero in eis hoc se dicunt omnino
credere de patre & filio & spiritu sancto, quod
catholica credit ecclesia. Nec ipsa cum illis uer
titur quæstio, sed de sola cõmunione infeliciter
litigant, & contra unitatem Christi rebelles ini
micitias peruersitate sui erroris exercent. Ali-
quando autem sicut audiuimus, nõnulli ex ipsis
uolentes sibi Gothos reconciliare, quando eos
uident aliquid posse, dicũt hoc se credere quod
& illi credunt. Sed maiorum suorum autoritate
conuincuntur, quia nec Donatus ipse sic credi-
disse asseritur, de cuius parte se esse gloriantur.
Non te autem ista conturbent, fili dilectissime.
Hæreses enim & scãdala futura prædicta sunt,
ut inter inimicos erudiamur, ac sic & fides & di
lectio nostra possit esse probatior. Fides utique
ne ab eis decipiamur, dilectio autem ut etiã ip-
sis corrigendis quãtum possumus consulamus,
non solum instantes ne infirmis noceãt, atq; ut
ab errore nefario liberentur, sed etiam orantes
pro eis, ut aperiat dominus illis sensum, & intel
ligant scripturas, quia in sanctis libris ubi mani
festatur dominus Christus, ibi & eius ecclesia
declaratur: isti autem mirabili cæcitate, cum ip-
sum Christum præter scripturas nesciãt, eius ta
men ecclesiam non diuinarũ literarum autorita
te cognoscũt, sed humanarũ calumniarum ua-
nitate confingunt. Agnoscunt nobiscum Chri-
stum, in eo quod legitur: Foderũt manus meas
et pedes meos, dinumerauerũt omnia ossa mea:
Ipsi uero conslderauerũt & conspexerũt me, di
uiserunt sibi uestimenta mea, & super uestẽ me-
am miserunt sortem: & nolunt agnoscere eccle
siam, in eo quod post paululũ sequitur, Comme
morabũtur & conuertẽtur ad dominũ, uniuersi
fines terræ: Et adorabunt in conspectu eius uni
uersæ patriæ gẽtium: Quoniam Domini est re-
gnum, & ipse dominabitur gentium. Agnoscũt
nobiscum Christum, in eo quod legitur: Domi
nus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie
genui te: & nolũt agnoscere ecclesiã in eo quod
sequitur, Postula à me, & dabo tibi gentes hæ-
reditatem tuam, & possessionẽ tuam terminos
terræ. Agnoscũt nobiscũ Christum, in eo quod
ipse Dominus in Euangelio loquitur: Oporte-
bat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia
die, & nolunt agnoscere ecclesiã, in eo quod se-
quitur: Et prædicari in nomine eius pœnitenti-
am & remissionẽ peccatorũ per omnes gentes,
incipientibus ab Hierusalem. Et innumerabi-
lia sunt testimonia librorum sanctorum, quæ in
hunc librum coartare nõ debui. In quibus sicut
apparet dominus Christus, siue secũdum diui-
nitatem qua æqualis est patri, qui In principio
erat uerbum, & uerbũ erat apud Deum, & deus
erat uerbum, siue secũdum susceptæ carnis hu-
militatem, qua uerbũ caro factum est, & habita
uit in nobis: sic apparet etiam eius ecclesia, non
in sola Africa (sicut isti impudẽtissima uanitate
delirant) sed toto orbe terrarum diffusa. Testi-
monijs enim diuinis, lites suas præferunt, quia
in causa Cæciliani quõdam ecclesiæ Carthagi-
nensis episcopi, cui crimina obiecerũt quæ nec
potuerũt probare nec possunt, se ab ecclesia ca-
tholica, hoc est ab unitate omniũ gentium diui
serunt. Quãuis & si uera essent quæ ab eis ob-
iecta sunt Cæciliano, & nobis possent aliquãdo
mon

Præter scri-
pturas, pro
nisi ex scri-
pturis

Psal. 2

Luc. 24

Io. 1

2 Retract. 31

24. q. 2
si forte

monstrari,ipsum iam mortuum anathematiza remus:sed tamen ecclesiã Christi quæ non li tigiosis opinionibus fingitur,sed diuinis atte stationibus coprobatur,propter quẽlibet homi nem relinquere non debemus,quia bonum est confidere in domino,quàm confidere in homi ne.Neq; enim,quod sine iniuria innocẽtiæ illi us dixerim,si peccauit Cæcilianus,ideo hære litatẽ suam perdidit Christus.Facile est homi ni,seu uera seu falsa de altero homine credere, sed sceleratæ impudentiæ est,propter crimina hominis,quæ orbi terrarum non possis ostẽde re,cõmunionem orbis terrarũ uelle damnare. Vtrum Cæcilianus à traditoribus diuinorũ co dicum fuerit ordinatus,nescio,non uidi,ab ini micis eius audiui,Non mihi de lege dei,nõ de præconio prophetarum,non de sanctitate psal morum,nõ de apostolo Christi,non de Christi eloquio recitatur.Ecclesiam uero toto terrarũ orbe diffusam,cui non cõmunicat pars Donati, uniuersarũ scripturarũ testimonia consona uo
Gen.26 ce proclamant:In semine tuo benedicẽtur om nes gentes:Lex Dei dicit.Ab ortu solis usq; ad
Malac.1 occasum,sacrificiũ mundum offertur nomini meo,quoniam glorificatũ est nomen meum in
Psal.71 gentibus:Per Prophetam deus dixit.Domina bitur à mari usq; ad mare,& à flumine usque ad terminos orbis terrarum:Per Psalmum domi
Col.1 nus dixit.Fructificans & crescens in uniuerso
Luc.24 mundo:Per Apostolum dominus dixit.Eritis
Act.1 mihi testes in Hierusalem & in tota Iudæa & in Samaria,& usq; ad fines terræ:Filius Dei ore suo dixit. Cæcilianus ecclesiæ Carthaginensis episcopus,humanis litibus accusatur. Ecclesia Christi in omnibus gentibus constituta,diui nis uocibus commendatur. Ipsa pietas,ueri tas, charitas, nos non permittit contra Cæci lianum eorum hominũ accipere testimonium, quos in Ecclesia non uidemus, cui Deus per hibet testimonium. Qui enim diuina testimo nia non sequuntur,pondus humani testimoniũ perdiderũt.Addo quòd Cæciliani causam,ipsi
Constantinus ad imperatoris Constantini iudiciũ accusando
Cæcilianus miserunt, imò uero ipsum Cæcilianũ post epi scopalia iudicia,ubi eum opprimere non potue runt, ad supradicti Imperatoris examen,perti naciſſimis persequutorib.perduxerũt.Et quod in nobis modo reprehẽdunt,ut decipiant impe ritos,dicentes, non debere Christianos contra inimicos Christi aliquid à Christianis impera
2 Retra. 40 toribus postulare,ipsi priores fecerunt. Quod etiam in collatione,quam simul apud Carthagi nem habuimus,negare nõ ausi sunt,imò & glo riari ausi sunt,quòd apud Imperatorẽ maiores eorum criminaliter Cæcilianũ fuerint insequu ti,insuper addentes mẽdacium,quòd eum illic uicerint fecerintq; damnari. Quomodo ergo nunc ipsi non sunt persequutores,qui cum ac cusando persequuti sint Cæcilianũ,& ab eo fue rint superati,falsam sibi gloriã impudentissimo

A mendacio arrogare uoluerunt,non solum cul pam non putantes,uerũetiam pro sua laude ctantes,si probarent Cæcilianũ maioribus accusantibus fuisse damnatũ? Quemadmodũ autem in ipsa collatione modis omnibus uicti sint,quoniã ualde prolixa sunt gesta,& tibi alijs rebus Romanę pacis necessarijs occupato,mul tum est ut legãtur,breuiariũ eorum tibi legi fo sitan poterit,quod credo habere fratrem & coe piscopum meum Optatum:aut si non habet,po Optatus
teſt facillime accipere de ecclesia Sitiuẽsi,quan doquidẽ liber iste iam sua prolixitate curis tuis forsitan onerosus est.Hoc enim contigit Dona tistis,quod accusatoribus sancti Danielis.Sicut enim in illos leones,sic in istos conuersæ sunt le
B ges,quibus innocentẽ opprimere uoluerũt,nisi quod propter misericordiã Christi, magis pro eis sunt istæ leges,quæ illis uidentur aduersæ: quoniã multi per illas correcti sunt,& quotidie corriguntur,& se esse correctos,atq; ab illa fu rioſa pernicie liberatos gratias agũt.Et qui ode rant diligũt,molestasq; sibi fuisse saluberrimas leges quantũ in insania detestabãtur,tantũ rece pta sanitate gratulãtur,& in residuos cum qui bus fuerãt perituri,iam simili dilectione nobis cum,ut pariter instemus ne illi pereant,excitan tur.Molestus est enim & medicus furenti phre 23.q.4.
netico,& pater indisciplinato filio,ille ligãdo, ipsa pietas
C ille cædendo,sed ambo diligendo.Si autẽ illos negligant,& perire permittant,ista potius man suetudo falsa,crudelis est.Si enim equus & mu lus,quibus non est intellectus,morsibus & cal cibus resistunt hominibus,à quibus eorũ curan da uulnera contrectãtur,& cum inter dentes eo rum & calces sæpe homines periclitẽtur,& ali quando uexentur,non tamen eos deserunt,do nec per dolores & molestias medicinales reuo cent ad salutẽ:quanto magis homo ab homine, & frater à fratre,ne in æternũ pereat nõ est dese rendus,qui correctus intelligere potest,quantũ sibi præstabatur beneficiũ,quando se persequu tionem perpeti querebatur? Sicut ergo Apostolo Gal.6
dicit,infatigabiles cũ tempus habemus ope remur bonum ad omnes:qui possunt catholico rum prẽceptorũ sermonibus,qui possunt catho
D licorum principum legibus,partim per eos qui diuinis admonitiõibus,partim per eos qui iuſ sis imperialibus parent,omnes ad salutẽ uocen tur,omnes à pernicie reuocẽtur.Quia & impe ratores,quãdo pro falsitate contra ueritatẽ con stituunt malas leges,probãtur bene credentes, & coronantur perseuerantes.Quando autẽ pro ueritate contra falsitatem constituũt bonas le ges,terrẽtur sæuientes & corrigũtur intelligen tes.Quicũq; ergo legibus imperatorũ,quę con tra ueritatem dei ferũtur,obtẽperare non uult, acquirit grande præmium.Quicunq; autem le gibus Imperatorum, quæ pro Dei ueritate fe runtur,obtemperare non uult,acquirit grande supplicium.Nam & tẽporibus prophetarum,

omnes

omnes reges qui in populo dei non prohibue-
rint, nec euerterunt quæ contra Dei præcepta
fierant instituta, culpantur, & qui prohibuerũt
& euerterunt, super aliorum merita laudantur.
Dan.3 Et rex Nabuchodonosor, cum seruus esset ído-
lorum, cõstituit sacrilegã legem, ut simulachrũ
adoraretur, sed eius impiæ cõstitutioni qui obe
dire noluerunt, pie fideliterq; fecerunt. Idem ta
men rex, diuino correctus miraculo, piã & lau-
dabilẽ legem pro ueritate constituit, ut quicũq;
diceret blasphemiã in deum uerum Sidrac, Mi
sac & Abdenago, cum domo sua penitus interi
ret. Hanc legem si qui contẽpserunt, & id quod
fuerat constitutum merito perpessi sunt, debue
runt dicere quod isti dicunt, se iustos esse, quia
ex lege regis persequutionẽ patiebantur: quod
utiq; dicerent, si ita insanirent sicuti isti insani-
unt, qui diuidunt membra Christi, exufflant sa
cramenta Christi, & de persequutione glorian-
tur: quia prohibẽtur ista facere legibus impera-
torum, quas constituerunt pro unitate Christi,
& iactant fallaciter innocẽtiam suam, & quam
non possunt à domino accipere, ab hominibus
quærunt martyrũ gloriam. Veri autem marty-
Mat.5 res illi sunt, de quibus Dominus ait: Beati qui
persequutionẽ patiũtur propter iusticiam. Non
ergo qui propter iniquitatem, & propter Chri-
stianæ unitatis impiam diuisionẽ, sed qui pro-
Lib.1 De ser- pter iusticiam persequutionẽ patiuntur, hi mar-
mone domini tyres ueri sunt. Nam & Agar passa est persequu
in mõte, ca.4. tionem à Sara, & illa erat sancta quæ faciebat,
illa iniqua quę patiebatur. Nũquid & huic per-
sequutioni, quam passa est Agar, comparãdus
est sanctus Dauid, quẽ persequutus est iniquus
Saul? Valde utiq; distat, non quia patiebatur,
sed quia propter iusticiã patiebatur. Et ipse Do
minus, cum latronibus crucifixus est. Sed quos
passio iungebat, causa separabat. Ideo in Psal-
mo uox illa intelligẽda est uerorum martyrum,
Psal.4 uolentium se discerni à martyribus falsis: Iudi-
ca me deus, & discerne causam meam de gente
non sancta. Non dixit, Discerne pœnã meam:
sed, Discerne causam meã. Potest enim esse im-
piorum similis pœna, sed dissimilis est martyrũ
Psal.118 causa: quorum & illa uox est: Iniuste persequu-
ti sunt me, adiuua me. Ideo se dignum existima
uit, qui adiuuaretur iuste, quia illi persequeban
tur iniuste. Nam si iuste illi persequerentur, non
fuerat adiuuãdus, sed corrigẽdus. Si autem pu-
tant quòd nemo possit iuste aliquem persequi,
sicut in collatione dixerunt, illam esse ueram ec
clesiam quæ persequutionẽ patitur, non quæ fa
cit: omitto dicere quod superius commemora-
ui, quia si ita est ut dicunt, Cæcilianus ad ueram
ecclesiam pertinebat, quando eum maiores il-
lorum usq; ad imperatoris iudicium accusando
persequebantur. Nos enim dicimus, ideo illum
ad ueram ecclesiam pertinuisse, non quia perse
quutionẽ patiebatur, sed quia propter iusticiã
patiebatur. Illos autem ideo fuisse alienatos ab

A ecclesia, non quia persequebantur, sed quia in-
iuste persequebantur. Nos itaq; hoc dicimus.
Illi uero si non quærunt causas, quare quisq; fa-
ciat persequutionẽ, uel quare patiatur: sed hoc
putant esse signum ueri Christiani, si persequu-
tionem non faciat, sed patiatur: sine dubio Cæ- Cæcilianus
cilianum in ea definitione constituunt, qui non
faciebat, sed patiebatur. Maiores autem suos
ab ea definitione foras mittunt, qui faciebant
non patiebantur. Sed hoc, ut dixi, omitto: illud
dico: Si ecclesia uera, ipsa est quæ persequutio- 23.q.4.si
nem patitur, non quæ facit: quærãt ab Aposto- ecclesia
lo, quam ecclesiã significabat Sara, quãdo per- Ecclesiam re
sequutionem faciebat ancillę. Liberam quippe petit ex uete
matrem nostram, cœlestẽ Hierusalem, id est ue ri testamẽto
B ram Dei ecclesiam, in illa muliere dicit fuisse fi-
guratam, quæ affligebat ancillam. Si autem me
lius discutiamus, magis illa persequebatur Sa-
ram superbiendo, quàm illam Sara coercendo:
illa enim dominæ faciebat iniuriam, ista impo-
nebat superbiæ disciplinam. Deinde quæro, si
boni & sancti nemini faciunt persequutionem,
sed tantummodo patiũtur: cuius putant esse in
Psalmo uocem, ubi legitur: Persequar inimicos Psal.17
meos, & comprehẽdam illos, & non conuertar
donec deficiãt? Si ergo uerum dicere uel agno
scere uolumus, est persequutio iniusta quam fa-
ciunt impij ecclesiæ Christi, & est iusta perse-
quutio quam faciũt impijs ecclesię Christi. Ista
itaq; beata est, quæ persequutionẽ patitur pro-
C pter iusticiam, illi uero miseri qui persequutio-
nem patiũtur propter iniusticiam. Proinde ista
persequitur diligendo, illi sæuiendo. Ista ut cor
rigat, illi ut euertãt. Ista ut reuocet ab errore, illi
ut præcipitent in errorem. Deniq; ista persequi
tur inimicos & comprehendit, donec deficiant
in uanitate, ut in ueritate proficiant. Illi autem
retribuentes mala pro bonis, quia eis consuli-
mus ad æternam salutem, etiam temporalẽ no-
bis conantur auferre, sic amantes homicidia, ut
in seipsis ea perficiant, quãdo in alijs perpetra-
re non possunt. Sicut enim charitas laborat ec-
clesiæ, sic eos ab illa perditione liberare, ut eo-
rum nemo moriatur: sic eorũ laborat furor, aut
nos occidere ut suæ crudelitatis pascant libidi-
D nem, aut etiam seipsos, ne perdidisse uideantur
occidendorum hominum potestatem. Qui au- Prodigiosa
tem nesciunt consuetudinẽ illorum, putant eos mortis cu-
modo seipsos occidere, quando ab eorum in- piditas
sanissima dominatione per occasionem legum
istarum, quæ pro unitate sunt constitutæ, tan-
ti populi liberantur. Qui autem sciunt, & ante
ipsas leges quid facere soleant, non eorum mi-
rantur mortes, sed recordantur mores: maxime
quãdo adhuc cultus fuerat idolorum, ad paga-
norum celeberrimas solennitates ingentia tur-
barum agmina ueniebant, non ut idola frange-
rent, sed ut interficerentur à cultoribus ídolo-
rum. Nam illud si accepta legitima potestate fa
cere uellẽt, si quid eis accidisset, possent habere

qualem

qualemcunq; umbram nominis martyrum, sed ad hoc solum ueniebant, ut integris idolis ipsi perimerentur. Nam singuli quiq; ualētissimi iuuenes cultores idolorum, quis quot occideret, ipsis idolis uouere cōsueuerant. Quidam etiam se trucidandos armatis uiatoribus ingerebant, percussuros eos se, nisi ab eis perimerētur terribiliter comminantes. Nonnunquā & à iudicibus transeuntibus extorquebant uiolenter, ut à carnificibus uel ab officio ferirētur. Vnde quidam illos sic illusisse perhibetur, ut eos tāquam percutiēdos, ligari & dimitti iuberet, atq; ita eorum impetū incruentus & illæsus euaderet. Iam uero per abrupta præcipitia, per aquas & flammas occidere seipsos, quotidianus illis ludus fuit. Hæc enim eos tria mortis genera diabolus docuit, ut mori uolentes, quando non inueniebant quem terrerent, ut eius gladio ferirentur, per saxa se mitterent, aut ignibus gurgitibusq; donarent. Quis autē illos hæc docuisse credendus est, possidens cor eorum: nisi ille qui & saluatori nostro, ut se de pinna templi præcipitaret, tanquam de lege suggessit? Cuius suggestionem à se utiq; prohiberēt, si magistrū Christum in corde portarent. Sed quia in se diabolo potius dederunt locum, aut sic pereunt quēadmodum grex ille porcorū, quem de monte in mare turba dæmonum deiecit: aut illis mortibus erepti, & pio matris catholicæ gremio collecti, ita liberantur, quēadmodum est à Domino liberatus, quem pater eius à dæmonio sanandū obtulit, dicens, quòd aliquādo cadere in aquam, aliquādo in ignem soleret. Vnde magna in eos fit misericordia, cum etiam per istas imperatorum leges, ab illa secta, ubi per doctrinas dæmoniorum mendaciloquorū mala ista didicerunt, prius eripiūtur inuiti, ut in catholica postea bonis præceptis & moribus sanentur assueti. Nā multi eorum quorum iam in unitate Christi, pium fidei feruorem charitatemq; miramur, cum magna lætitia deo gratias agunt, quod illo errore caruerunt, ubi mala ista bona putauerunt. Quas gratias modo uolentes non agerent, nisi prius etiam nolentes ab illa nefaria societate discederent. Quid de illis dicamus, qui nobis quotidie confitentur, quod iam olim uolebāt esse catholici, sed inter eos habitabāt, inter quos id quod uolebant esse, non poterant per infirmitatem timoris, ubi si unū uerbū pro catholica dicerent, & ipsi & domus eorum funditus euerterentur? Quis est tam demens, qui neget istis debuisse per iussa imperialia subueniri, ut de tanto erueremur malo, dum illi quos timebāt, timere coguntur, & eodē timore aut etiam ipsi corrigun̄tur, aut certe cum se correctos esse confingunt, correctis parcunt, à quibus antea timebantur? Si autem seipsos occidere uoluerint, ne illi qui liberandi sunt liberētur, & eo modo liberātium terrere pietatē, ut dum timetur ne quidam perditi pereāt, non eruātur perditioni, qui uel iam nolebant perire, uel coerciti poterant non perire, quid hic agit charitas Christiana, præsertim cum illi qui suas mortes uolūtarias & furiosas minantur, in populorū liberandorū comparatione perpauci sint? Quid agit ergo fraterna dilectio: utrū dum paucis transitorios ignes metuit caminorū, dimittit omnes æternis ignibus gehēnarum: & tam multos uel iam uolentes uel postea non ualentes per catholicā pacem ad uitam uenire perpetuā, relinquit in interitū sempiternum, cauendo ne quidam uoluntario moriantur interitu, qui uiuunt ad impedimētum salutis aliorum, quos non permittunt secundum Christi doctrinam uiuere, ut eos doceant quocunq; tempore secundū consuetudinem doctrinæ diabolicæ ad eas quæ in illis modo timētur mortes uoluntarias festinare: an potius conseruat quos potest, & si sponte pereant quos cōseruare non potest? Vt enim omnes uiuant, ardenter exoptat: sed omnes ne pereāt, plus laborat. Gratias autem domino, quod & apud nos, non quidem in omnibus, sed ualde in pluribus locis, & per alias Africæ partes, sine ullis istorum insanorum mortibus, pax catholica cucurrit & currit. Ibi autem illa funesta contingunt, ubi est tam furiosum & inutile hominū genus, qui & aliis temporibus eadem facere cōsueuerunt. Et prius quidem quam istæ leges à catholicis imperatoribus mitterētur, pacis atq; unitatis Christi paulatim doctrina crescebat, & in eam quisque sicut decebat & uolebat & poterat ex ipsa parte transibat, cum tamen apud illos perditorum hominum demētissimi greges, in diuersis causis quietem innocentiū perturbabant. Quis non dominus seruū suum timere cōpulsus est, si ad illorum patrociniū confugisset? Quis euersori minari saltem audebat autori? Quis cōsumptorem apothecarum, quis quemlibet poterat exigere debitorem, auxilium eorum defensionemq; poscentem, timore fustium & incendiorum mortisq; præsentis? Pessimorū seruorum ut liberi abscederēt tabulæ frangebātur, extorta debitoribus chirographa reddebantur. Quicunq; dura illorum uerba contēpserant, durioribus uerberibus quod iubebāt facere cogebantur, innocentiū qui eos offenderant domus, aut deponebātur ad solum aut ignibus cremabantur. Quidam patresfamilias honesto loco nati, & generoso cultu educati, uix uiui post eorum cædes ablati sunt, uel uincti ad molam, & eam in gyrum ducere, tanquam iumēta contemptibilia uerbere adacti sunt. Quod enim de legibus auxilium, à ciuilibus potestatibus aduersus eos aliquid ualuit? quis in præsentia eorum officialis anhelauit, quisq; quod illi noluissent, exactor exegit? Quis eos qui eorum cædibus extincti sunt, uindicare tētauit, nisi quod propria de illis pœnas poscebat insania, cum alij prouocādis in se gladijs hominū, quos ut ab eis ferirentur morte terrebāt, alij per uaria præcipitia, alij

per

per aquas, alij per ignes se in mortes uolũtarias uuequaq; mittebãt, & animas ferales à se sibi tis supplicijs proijciebant? Horrebãt ista plumi in ipsa superstitione hæretica constituti, & cum innocẽtiæ suæ sufficere arbitrarẽtur, quod sibi talia displicerẽt, dicebatur eis à catholicis: innocentiam uestram mala ista non polluunt, quomodo dicitis orbem Christianũ, uel falsis uel certe ignotis Cæciliani peccatis esse pollutum? Quomodo uos nefario scelere, ab unitate catholica, tãquam ab area dominica separatis, quæ usq; ad tempus uentilationis, necesse est ut habeat & frumentũ in horreo recondendũ & paleam ignibus consumendã? Atq; ita quibusdam ratio reddebatur, ut aliqui ad unitatem catholicam etiam inimicitias perditorũ parati sustinere transirent: sed plures quãuis id uellent, eos tamen homines quibus tanta fuerat licẽtia sæuiendi, inimicos facere non audebant. Nonnulli quippe illos cum ad nos transissent crudelissimos passi sunt. Accidit etiã ut apud Carthaginem quendam diaconũ suum nomine Maximianum, contra episcopũ suum superbientem, quidam episcoporũ eiusdem partis facto schismate, & in plebe Carthaginis diuisa parte Donati, ordinarent episcopum contra episcopum. Quod cum eorum pluribus displiceret, eũdem Maximianũ cum alijs duodecim, qui eius ordinationi præsentes affuerant damnauerũt, cæteris autem ad eandem societatẽ schismatis pertinentibus, die constituto facultatẽ redeundi dederunt. Sed postea ex ipsis duodecim quosdã, & ex illis quibus dilatio data fuerat, post diem positum redeũtes propter pacẽ suam in suis honoribus susceperunt, & quoscunq; extra ipsorũ cõmunionem damnati baptizauerant, rebaptizare non ausi sunt. Cœpit hoc eorum factũ contra illos pro catholica multum ualere, ut ora eorum penitus clauderentur. Quæ res cum (sicut oportebat) ad sanãdos ab schismate animos hominum spargeretur instãtius, & quaquauersum poterat, catholicorũ sermonibus ac disputationibus monstraretur: eos pro pace Donati & dãnatos suos in honorẽ suum integrũ suscepisse, & baptismũ quem dãnati uel etiam dilati foris ab ecclesia eorum dederant, non ausos fuisse rescindere, & orbi terrarum cõtra pacem Christi contaminationẽ (nescio quorum) obijcere peccatorum, & euacuare baptismũ in illis quoq; ecclesiis datũ, unde in Africam uenit ipsum euangelium: plurimi confundebantur, & manifestæ ueritati erubescentes corrigebantur, solito crebrius, & multomagis ubicũq; ab eorum sæuitia respirabat aliquanta libertas. Tum uero illi sic exarserunt, & tantis sunt odiorũ stimulis incitati, ut contra eorum insidias atq; uiolentias, & apertissima latrocinia, uix ullæ nostræ cõmunionis ecclesiæ possent esse securæ, uix ulla uia tuta, qua iter agerẽt quicũq; aduersus eorum rabiem pacem catholicã prædicarent, eorumq; dementiã perspicuæ ueritate conuincerent. Vsq; adeo prorsus non solum laicis, uel quibuslibet clericis, sed ipsis quoq; episcopis catholicis, quodãmodo proponebatur dura conditio, Aut enim tacenda erat ueritas, aut eorum immanitas perferenda. Sed si ueritas taceretur, non solũ nemo fuerat eius silentio liberãdus, sed multi etiam illorum seductione perdendi. Si autem ueritatis prædicatione furor eorum ad sæuiendũ prouocaretur, aliquib. liberatis nostrisq; firmatis, rursus à sequenda ueritate, formido impediret infirmos. Cum igitur his angustijs affligeretur ecclesia, quisquis existimat omnia potius sustinẽda, cũ dei auxilium, ut per Christianos imperatores ferretur, fuisse poscendũ, parum attendit non bonam de hac negligẽtia reddi potuisse rationem. Quod enim dicunt qui contra suas impietates leges iustas cõstitui nolunt, non petisse a regibus terræ apostolos talia, non cõsiderant aliud fuisse tunc tempus, & omnia suis temporibus agi. Quis enim tunc in Christum credidisset imperator, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo seruiret, quando adhuc illud propheticũ cõplebatur: Quare fremuerũt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterũt reges terræ, & principes conuenerunt in unũ aduersus dominũ & aduersus Christũ eius. Nondum autem agebatur, quod paulo post in eodẽ Psalmo dicitur: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quomodo ergo reges domino seruiunt in timore, nisi ea quę cõtra iussa domini fiunt, religiosa seueritate prohibendo atq; plectẽdo? Aliter enim seruit quia homo est, aliter quia etiam rex est. Quia homo est, ei seruit uiuendo fideliter: quia uero etiã rex est, seruit leges iusta præcipiẽtes & cõtraria prohibentes, conueniẽti uigore sanciẽdo. Sicut seruiuit Ezechias, lucos & templa idolorũ, & illa excelsa quæ contra prȩcepta dei fuerãt constructa destruẽdo. Sicut seruiuit Iosias, talia & ipse faciendo. Sicut seruiuit rex Niniuitarũ, uniuersam ciuitatem ad placandũ dominũ compellendo. Sicut seruiuit Darius, idolum frangendũ in potestatem Danieli dãdo, & inimicos eius leonibus ingerendo. Sicut seruiuit Nabuchodonosor, de quo iã diximus, omnes in regno suo positos à blasphemãdo deo lege terribili prohibendo. In hoc ergo seruiunt domino reges, inquantum sunt reges, cum ea faciũt ad seruiendũ illi, quæ non possunt facere nisi reges. Cũ itaq; nondum reges domino seruirent tẽporibus apostolorum, sed adhuc meditarẽtur inania, aduersus eum & aduersus Christum eius, ut prophetarũ prædicta omnia complerentur, non utiq; tunc possent impietates legibus prohiberi, sed potius exerceri. Sic enim ordo temporũ uolueba-

23.q.4.si ecclesia

Psal.2

4. Reg.18

4. Reg.22

Ion.3

Dan.24

Dan.3

tur, ut & Iudæi occiderẽt prædicatores Christi, putantes se officium deo facere, sicut prædixerat Christus, & gentes fremerẽt aduersus Christianos

stianos,& omnis patientia martyrum uinceret. Postea uero quàm cœpit impleri quod scriptũ est:Et adorabunt eũ omnes reges terræ,omnes gentes seruiet illi:quis mente sobrius regibus dicat:Nolite curare in regno uestro à quo tuea/ tur uel oppugnetur ecclesia domini uestri,non ad uos pertineat in regno uestro,quis uelit esse siue religiosus siue sacrilegus,quibus dici nõ po test,non ad uos pertineat in regno uestro,quis uelit pudicus esse,quis impudicus? Cur enim cum datũ sit diuinitus homini liberũ arbitriũ, adulteria legibus puniãtur,& sacrilegia permit tantur? An fidem nõ seruare leuius est animam deo,quàm fœminã uiro? Aut si ea quæ non con temptu,sed ignorantia religionis cõmittuntur, mitius uindicãda,nũquid ideo negligẽda sunt? Melius est quidem,quis dubitauerit,ad deũ co lẽdum doctrina homines duci,quàm pœnæ ti/ more uel dolore compelli? Sed non quia isti me liores sunt,ideo illi qui tales non sunt,negligen di sunt. Multis enim profuit (quod experimen tis probauimus & probamus) prius timore uel dolore cogi,ut postea possint doceri,aut quod iam uerbis didicerant,opere sectari. Proponũt nobis quidã sentẽtiam secularis autoris,qui di/ Teren.in Adel. xit:Pudore & liberalitate liberos retinere,sati/ us esse credo q̃ metu. Hoc quidem uerum est, sed sicut meliores sũt quos dirigit amor,ita plu res sunt quos corrigit timor. Nam ut de ipso au tore istis respondeatur,apud illum etiam legũt: Tu nisi malo coactus,recte facere nescis. Porrò autẽ scriptura diuina & propter illos meliores dixit: Timor non est in charitate,sed perfecta charitas foras mittit timorẽ. Et propter hos in/ feriores qui plures sunt,ait: Verbis non emẽda bitur seruus durus,si enim & intellexerit non Prouer.23 obediet. Cum dixit, Verbis eum non emẽdari: non eum iussit deseri,sed tacite admonuit unde debeat emẽdari. Alioquin non diceret, Verbis non emẽdabitur:sed tantũmodo diceret,Non emẽdabitur. Alio quoq; loco dicit,Non solum seruum,sed etiam filiũ indisciplinatũ plagis es/ se coercendum. Et magno fructu. Nam tu qui/ dem,inquit, percutis eum uirga,animam uero Prouer.13 eius liberabis à morte. Et alibi dicit: Qui parcit baculo,odit filiũ suum. Dauidi enim qui recta fide ueroq; intellectu,totis animæ suæ uiribus dicit: Sitiuit anima mea ad Deum fontem uiuũ, quando ueniam & apparebo ante faciem Dei: & si cui tali,nõ solum temporalium pœnarum, uel imperialiũ legum,sed nec gehennarũ timor est necessarius,cui tam desiderabile bonum est adhærere Deo,ut non solum ab illa fœlicitate alienari,tanquã magnũ suppliciũ perhorrescat, uerũetiam differri molestę ferat. Sed tamen an/ te quàm dicant boni filij: Concupiscentiã habe mus dissolui & esse cũ Christo:multi prius tan/ quam mali serui,& quodãmodo improbi fugi/ 23.q.4. quis nos tiui,ad dominũ suum temporaliũ flagellorum uerbere reuocantur. Quis enim nos potest am

A plius amare quàm Christus qui animam suam posuit pro ouibus suis? Et tamen cum Petrum & alios apostolos solo uerbo uocasset, Paulum prius Saulum,ecclesiæ suæ postea magnũ æd/ ficatorem,sed horrendũ antea uastatorem,non solum uoce compescuit,uerum etiam potestate prostrauit,atq; infidelitatis tenebris sæuiẽtem ad desiderandũ lumen cordis ut surgeret,prius corporis cæcitate percussit. Si pœna illa nõ es/ set,non ab ea postmodum sanaretur:Et quãdo apertis oculis nihil uidebat,si eos saluos habe/ ret,non ad impositionẽ manus Ananiæ, ut eo/ rum aperiretur obtutus,tãquam squamas qui/ bus clausus fuerat inde cecidisse,scriptura nar/ raret. Vbi est quod isti clamare consueuerũt,li/
B berũ est credere uel non credere. Cui uim Chri 23.q. stus intulit? quem coegit? Ecce habent Paulum schismatici apostolum:agnoscant in eo prius cogentẽ Chri stum,& postea docentẽ:prius frientẽ,& post/ ea consolãtem. Mirum est autem quomodo ille qui pœna corporis ad Euangeliũ coactus intra uit,plus illis omnib. qui solo uerbo uocati sunt, in Euangelio laborauit. Et quem maior timor compulit ad charitatem,eius perfecta charitas foras misit timorem. Cur ergo non cogeret ec/ clesia perditos filios ut redirẽt,si perditi filij co/ egerunt alios ut perirent? Quamuis etiam illos quos non coegerunt,sed tantummodo seduxe/ runt,si per terribiles,sed salubres leges in eius gremio reuocẽtur,blandius pia mater amplecti
C tur,& de illis multo amplius quàm de his quos nunquam perdiderat,gratulatur. An non perti net ad diligentiam pastoralem,etiam illas oues quæ non uiolenter ereptæ,sed blande leniterq; seductæ,à grege aberrauerint,& ab alienis cœ/ perint possideri,inuentas ad ouile dominicũ si resistere uoluerint flagellorũ terroribus uel etiã doloribus reuocare: præsertim quoniã si apud fugitiuos & prædones seruos fœcũditate mul/ tiplicentur,plus habet iuris quod in eis domini cus character agnoscitur,qui in eis quos suscepi mus,nec tamen rebaptizamus,minime uiola/ tur? Sic enim error corrigendus est ouis,ut non in ea corrũpatur signaculum redemptoris. Ne/ que enim si quisquã regio charactere à signa/
D to desertore signetur,& accipiat indulgẽtiam, atq; ille redeat ad militiã,ille autem esse in mi/ litia in qua nondum erat incipiat,in aliquo eo/ rum character ille rescinditur,an non potius in ambobus agnoscitur & honore debito quoniã regius est approbatur? Quia ergo non possunt malum esse ostendere quò cogũtur, nec ad bo/ num se cogi oportere contẽdunt, sed à Christo coactum ostẽdimus Paulum:imitatur itaq; ec/ clesia in istis cogẽdis dominũ suum, quæ prius ut neminẽ cogeret expectauit,ut de fide regum atq; gẽtium prædicatio prophetica complere/ tur. Etiã hinc enim non absurde intelligitur illa apostolica sentẽtia,ubi Paulus beatus dicit:Pa/ 2 Cor.10 rati ulcisci omnem inobedientiã cum comple/

ta fuerit prior obedientia uestra. Vnde & ipse A dominus ad magnã cœnam suam prius adduci iussit conuiuas, postea cogi. Nam cum ei serui eius respondissent: Domine, factũ est quod iussisti, & adhuc est locus: Exite, inquit, in uias & sepes, & quoscunq; inueneritis cogite intrare. In illis ergo qui leniter primo adducti sunt, cõpleta est prior obediẽtia. In istis autem qui coguntur, inobedientia coercetur. Nam quid est, Cogite intrare: cum primo dictũ esset, Adducite: & respõsum esset, Factũ est quod iussisti, & adhuc est locus: Si miraculorũ terroribus cogendos uoluisset intelligi, magis ad eos qui prius uocati sũt diuina miracula multa facta sunt, maxime ad eos de quibus dictũ est: Iudæi signa petunt. In ipsis quoq; gentilibus talia temporibus B apostolorũ miracula Euangelium cõmendauerunt, ut si talibus cogi iuberentur, priores (ut dixi) potius conuiuæ coacti esse merito crederentur. Quapropter si potestate quam per religionem ac fidem regum, tempore quo debuit, diuino munere accepit ecclesia, hi qui inueniũtur in uijs & in sepibus, id est, in hæresibus & schismatibus coguntur intrare, non quia cogũtur reprehendant, sed quò cogantur, attẽdant. Conuiuiũ domini, unitas est corporis Christi, non solũ in sacramẽto altaris, sed etiã in uinculo pacis. De ipsis sanè possumus uerissime dicere, quòd neminem cogant ad bonum. Quoscũq; enim cogunt, non cogũt nisi ad malum. Verũtamen an C tequàm istæ leges, quibus ad conuiuiũ sanctum coguntur intrare, in Africã mitterẽtur, nonnullis fratribus uidebatur, in quibus & ego eram, quãuis Donatistarũ rabies usquequaq; sæuiret, nõ esse petendũ ab imperatoribus, ut ipsam hæresim iuberent omnino non esse, pœnam constituendo eis qui in illa esse uoluissent: sed hoc potius cõstituerent, ut eorũ furiosas uiolẽtias non paterentur, qui ueritatẽ catholicã uel prædicarent loquendo, uel legerent cõstituendo. Quod eo modo fieri aliquatenus posse arbitrabamur, si legem pijssimæ memoriæ Theodosij quã generaliter in omnes hæreticos promulgauit, ut quisquis eorum episcopus uel clericus ubilibet esset inuẽtus, decem libris auri mulctaretur, expressius in Donatistas, qui se negabant hæreticos, ita cõfirmarent, ut non omnes ea multa ferirentur, sed in quorũ regionibus aliquas uiolentias à clericis uel à Circũcellionibus uel populis eorum ecclesia catholica pateretur: ut scilicet post protestationẽ catholicorũ, qui fuissent ista perpessi, iam cura ordinum ad persoluendã mulctam episcopi siue ministri cæteri tenerẽtur. Ita enim existimabamus eis territis, & nihil tale facere audẽtibus, posse libere doceri & teneri catholicã ueritatẽ, ut ad eam cogeretur nemo, sed eam qui sine formidine uellet sequeretur, ne falsos & simulatores catholicos haberemus. Et quãuis alijs fratribus aliud uideretur, iam ætate grauioribus, uel multarũ ciuitatum & locorum exemplaribus, ubi firmã & ueram catholicam uidebamus, quæ tamen ibi talibus beneficijs dei constituta esset atq; firmata, dũ per priorum imperatorum leges ad communionem homines catholicã uenire cogerẽtur: obtinuimus tamen ut illud potius quod dixi ab imperatoribus peteretur, decretũ est in concilio nostro, legati ad comitatũ missi sunt. Sed dei maior misericordia, qui sciret, harum legum terror & quædam medicinalis molestia quàm multorũ esset prauis uel frigidis animis necessaria, & illi duriciæ quæ uerbis emẽdari non potest, sed tamen aliquantula seueritate disciplinæ potest, id egit ut legati nostri quod susceperant, obtinere non possent. Iam enim nos præuenerãt ex alijs locis quædã episcoporũ querelæ grauissimæ, qui mala fuerant ab ipsis multa perpessi, & à suis sedibus exturbati: præcipue horrenda & incredibilis cædes Maximiani episcopi catholici ecclesiæ Vagiensis effecit, ut nostra legatio iam quid ageret, nõ haberet. Iam enim lex fuerat promulgata, ut tãtæ immanitatis hæresis Donatistarũ, cui crudelius parci uidebatur quàm ipsa sæuiebat, non tantũ uiolẽta esse, sed omnino esse non sineretur impune: non tamen supplicio capitali propter seruandã etiam circa indignos mansuetudinem Christianã, sed pecuniarijs dãnis propositis, & in episcopos uel ministros eorum exilio cõstituto. Supradictũ quippe episcopũ Vagiensem, quoniam apud ordinariũ iudicẽ dicta inter partes sententia, obtinuerat basilicã quam illi cum catholica esset, inuaserunt, stantẽ ad altare irruentes horrẽdo impetu & furore crudeli, fustibus & huiuscemodi telis, lignis denique eiusdem altaris effractis immaniter ceciderunt, pugione etiam percusserũt in inguine, quo uulnere sanguis effluens eum exanimem redderet, nisi ei ad uitam maior sæuitia eorum profuisset. Nam cum grauiter sauciatũ per terram insuper traherent, exundanti uenæ puluis obstrusus sanguinem obstinuit, cuius effusione ibat in mortẽ. Deinde cum ab eis tandem relictũ, nostri cum psalmis auferre tentarent, illi ira ardentiore succensi, eum de portantium manibus abstulerũt, male mulctatis fugatisq; catholicis, quos ingẽti multitudine superabãt, & facile sæuiendo terrebant. Inde in quandã turrem leuatũ, iam desecisse arbitrantes, cum ille adhuc uiueret abiecerunt. Sed quodam molli aggere exceptus, & à quibusdã nocte transeuntibus per lucernã conspectus, agnitus atq; collectus, & ad religiosam domum apportatus, adhibita magna cura post multos dies cum ab illa desperatione recreatus esset, occisum eum tamen fama scelere Donatistarum etiã trans mare nunciauerat: quò postea quàm uenit & uita eius inopinatissima apparuit, cicatricibus suis tam multis tam ingentibus tam recẽtibus, non frustra famã mortuũ se nunciasse monstrauit. Auxilium ergo petiuit ab imperatore Christiano, non tam sui ulciscendi cau-

σκληρόν 1 Cor. 1

Mutauit sententiam

Lex in hæreticos moderata

Lex pecuniaria in Donatistas latro

23. q. 3. Maximianus

UNIVERSIDAD DE MURCIA

sa

sa, quàm tuendæ ecclesiæ sibi cr[illegible]itæ. Quòd si prætermisisset, non eius fuisset laudanda patientia, sed negligẽtia merito culpanda. Neq; enim Act.21 & apostolus Paulus uitæ suæ trãsitorię consulebat, sed ecclesiæ dei, quando contra illos qui eũ occidere cõspirauerãt, consiliũ illorum tribuno ut proderetur effecit. Vnde factũ est ut eum ad locum quo fuerat perducẽdus, deduceret miles armatus, ne illorũ pateretur insidias: Romanas etiam leges implorare minime dubitauit, ciuẽ Romanum se esse proclamãs, quos tunc affligi Act.25 uerberibus non licebat. Itemq; ne Iudæis eũ interimere cupiẽtibus traderetur, Cæsaris popo-scit auxiliũ, Romani quidem principis sed non Christiani. Vbi satis ostendit quid facere debe-B rent postea Christi dispẽsatores, quando impe-ratores Christianos periclitante ecclesia reperi-rent. Hinc ergo factum est, ut imperator religiosus & pius perlatis in noticiã suam talibus cau-sis, mallet pijssimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos qui cõtra Christum Christi signa portarent, ad unitatẽ catholicam terrendo & coercendo redigere, quàm sæuiendi tantũmodo auferre licentiam & errandi ac pereũdi relinquere. Iam uero cum ipsæ leges uenissent in Africã, præcipue illi qui quærebãt occasionẽ, aut sæuiciam furentiũ metuebãt, aut suos uerecũdabantur offendere, ad ecclesiã continuo trãsierunt. Multi etiã qui sola illic à parentibus tradita cõsuetudine tenebãtur, qualẽ uero causam ipsa hæresis haberet nunquã antea cogi-C tauerant, nunquã quærere & cõsiderare uoluerant, mox ubi cœperũt aduertere, & nihil in ea dignum inuenire propter quod tanta damna paterẽtur, sine ulla difficultate catholici facti sunt. Docuit enim eos solicitudo, quos negligẽtes securitas fecerat. Istorũ autem omniũ præcedentium autoritatẽ & persuasionẽ sequuti sunt multi, qui minus idonei erãt per seipsos intelligere, quid distaret inter Donatistarũ errorem, & catholicam ueritatẽ: ita cum magna agmina populorũ uera mater in sinum gaudens reciperet, remanserũt turbę duræ, & in illa peste infelici animositate sistentes. Ex his quoq; plurimi simulãdo cõmunicauerũt, alij paucitate latuerũt. Sed illi qui simulabant paulatim assuescendo, & prę-D dicationẽ ueritatis audiendo, maxime post collationem & disputationẽ quæ inter nos & episcopos eorum apud Carthaginẽ fuit, ex magna parte correcti sunt. In quibusdã uero locis, ubi pertinacior & impacatior pręualuit multitudo, cui resistere non poterant pauciores, quorũ erat melior de cõmunione sententia, aut turbæ autoritati paucorũ potentiorũ subditæ in malam partem, obtẽperarunt, aliquanto diutius laborãtum est. Ex his sunt in quibus adhuc laboratur, Donatistarũ inhumanitas in quo labore multi catholici, & maxime episcopi & clerici horrenda & dura perpessi sunt, quæ cõmemorare longum est, quando quorundam & oculi extincti sunt, & cuiusdã episcopi

A manus & lingua præcisa est nõnulli etiam trucidati sunt. Taceo crudelissimas cædes, & [illegible]morũ deprædationes, per nocturnas aggres-[illegible]nes, & incendia, non solum priuatorũ habita-[illegible]lorum, uerũ etiam ecclesiarũ, in quas flammas non defuerũt qui & codices dominicos mitterent. Sed nos huiusmodi afflictos malis, consquens cõsolatus est fructus. Nam ubicũq; à perditis ista cõmissa sunt, ibi feruentius atq; perfectius unitas Christiana profecit, & uberius laudatur dominus, qui donare dignatus est ut serui eius passionibus suis lucrarentur fratres suos, & oues eius mortifero errore dispersas in pacẽ salutis æternæ suo sanguine cõgregarent. Potens est dominus & misericors, quem quotidie rogamus ut etiam cæteris det pœnitentiã, & resipiscant de diaboli laqueis, à quo captiui tenentur secundũ ipsius uoluntatẽ, qui non quærunt nisi unde nobis calũnientur, & retribuant mala pro bonis: quia nec intelligere nouerũt, quem circa eos animũ dilectionẽq; seruemus, & quomodo eos uelimus secundũ domini præceptum, quod per Ezechielem prophetã pastoribus dedit, reuocare errantes, & perditos inuenire. Illi autem quod & alibi aliquãdo diximus, & quod nobis faciunt, sibi non imputant, & quod sibi faciunt, nobis imputant. Quis enim nostrũ uelit non s[illegible] 23.q.5 quis enim lum aliquem illorum perire, uerũetiam aliquid perdere? Sed si aliter non meruit pacem habere domus Dauid, nisi Absalon filius eius in bello C quod contra patrem gerebat fuisset extinctus, quãuis magna cura mandauerit suis, ut eũ quantum possent uiuum saluumq; seruarent, ut esset cui pœnitẽti paternus affectus ignoscere, quid ei restitit, nisi perditũ flere, & sui regni pace acquisita suã mœsticiã consolari? Sic ergo catholica mater bellantibus aduersus eam quid aliud quàm filijs suis, quia utiq; ex ipsa magna arbore, quæ ramorũ suorum porrectione toto orbe diffũditur, iste in Africa ramusculus fractus est, cum eos charitate parturiat ut redeant ad radicem, sine qua uerã uitam habere non possunt, si aliquorum perditione cæteros tam multos collegit, præsertim quia isti non sicut Absalon casu bellico, sed spontaneo magis interitu pereunt, dolorem materni cordis lenit & sanat tãtorum D liberatione populorũ. Quorũ si uideas in Christi pace lætitias, frequentias, alacritates, & ad hymnos audiendos & canendos, & ad uerbum dei percipiendũ celebres hilaresq; conuentus, multorumq; in eis cum dolore magno recordationem præteriti erroris, & cum gaudio cõsiderationẽ cognitæ ueritatis, & cum indignatione & detestatione mendaciũ magistrorum, quod modo cognoscant de nostris sacramẽtis quàm falsa iactauerint: multorũ etiam in eis confessiones, quod olim uellent esse catholici, nec inter homines tanti furoris auderẽt: horum ergo populorum congregationes per plurimas Africæ regiones, ab illa perditiõe liberatorũ, si sub uno

cõspectu uideres, tunc diceres nimiæ fuisse cru
delitatis, si dum timeretur ne homines despera
ti, infidelium innumerabili multitudini nulla æsti
matione cõparandi suis & uoluntarijs ignibus
cremarẽtur, isti in æternum perdendi & sempi
23.q.4.ipsa pietas ternis ignibus cruciandi relinquerẽtur. Si enim
duo aliqui in una domo habitarẽt quam certissi
me sciremus esse ruituram, nobisq; id prænun
ciãtibus nollent credere, atq; in ea manere persi
sterent, si eos inde possemus eruere uel inuitos,
quibus imminentẽ illam ruinam postea demon
straremus, ut redire ulterius sub eius periculum
non auderent, puto nisi faceremus non immeri
to crudeles diiudicaremur. Porrò si unus illorũ
nobis diceret, Quãdo intraueritis eruere nos,
meipsum continuo trucidabo: alter autem nec
exire quidẽ inde, nec erui uellet, sed neq; necare
se auderet, quid eligeremus: utrũ ambos ruinæ
opprimẽdos relinquere, an uno saltem per mise
ricordiæ nostrã operam liberato, alterũ non no
stra culpa, sed sua potius interire? Nemo est tã
infelix, qui non quid fieri in talibus rebus opor
teat, facillime iudicet. Et de duobus hominib.
uno scilicet perdito & uno liberato similitudi
nem istam proposui. Quid ergo sentiẽdum est
de quibusdam paucis perditis, & innumerabili
multitudine populorũ liberatorum? Non enim
uel tot sunt illi homines qui sua uolũtate pereũt,
quot liberantur per istas leges ab illa pestifera
æternaq; pernicie fundi, pagi, uici, castella, mu
23.q.4.ipsa pietas nicipia, ciuitates. Si autem diligentius rem de
qua loquimur cogitemus, puto quòd si plurimi
essent in domo ruitura, & inde saltem unus libe
rari posset, atq; id cum facere conaremur, alij se
ipsos præcipitio necarent, dolorẽ de cæteris no
strum, de unius saltem salute cõsolaremur, non
tamen ne se ipsos alij perderẽt, perire uniuersos
nullo liberato permitteremus. Quid igitur de
opere misericordiæ, quod pro uita æterna adipi
scẽda & pœna æterna uitãda hominibus debe
mus impẽdere, iudicandum est: si pro salute ista
non solum temporali, sed etiam breui, ad ipsum
tẽpus exiguũ liberanda, sic nos hominib. subue
23.q.7.quod autem nire, ratio uera & benigna cõpellit? Quod autẽ
nobis obijciunt, quod res eorũ concupiscamus
& auferamus: utinam catholici fiant, & non so
lum quæ dicunt sua, sed etiam nostra in pace no
biscum & charitate possideant. Vsqueadeo aũt
calũniandi cupiditate cæcãtur, ut non attẽdant
q̃ sint inter se contraria quæ loquũtur. Ipsi cer
te dicunt & inuidiosissime sibi conqueri uiden
tur, quod eos in nostram cõmunionem uiolẽto
legum imperio coarctamus. Hoc utiq; nullo mo
do faceremus, si res eorum possidere uellemus.
Quis auarus quẽrit compossessorẽ? Quis domi
nandi cupiditate inflãmatus, uel fastu domina
tionis elatus desiderat habere consortem? Ipsos
certe attẽdant quondã suos iam nostros socios,
& fraterna nobis dilectione coniunctos, quẽad
modũ sua teneant, non solum quæ habebãt, sed
A etiam nostra quæ non habebant, quæ tamen si
pauperũ compauperes sumus & nostra sunt &
illorum. Si autem priuatim quæ nobis sufficiãt
possidemus, non sunt illa nostra sed pauperum,
quorum procurationem quodãmodo gerimus,
non proprietatẽ nobis usurpatiõe dãnabili uen
dicamus. Quicquid ergo nomine ecclesiarum
partis Donati possidebatur, Christiani impera
tores legibus religiosis cum ipsis ecclesiis ad ca
tholicam transire iusserunt. Cum ergo nobiscũ
sint plebes earundem ecclesiarũ, nobiscum pau
peres qui ab eisdẽ possessiunculis alebantur, ipsi
potius foris positi, desinant cõcupiscere aliena,
sed intrẽt in unitatis societatẽ, ut pariter guber
nemus, non illa tãtum quæ dicunt sua, uerũ etiã
B quæ dicuntur & nostra. Scriptũ est enim: Om- 1 Cor.3
nia uestra sunt, uos autem Christi, Christus aũt
dei. Sub illo capite in uno eius corpore unum si
mus, & de istis talib. rebus faciamus quod scri
ptum est in Actibus apostolorum: Erat illis ani Act.4
ma una & cor unum, & nemo dicebat aliquid
proprium, sed erant illis omnia cõmunia. Ame Psal.132
mus quod cantamus: Ecce q̃ bonũ & q̃ iocun
dum habitare fratres in unum: ut sic experiãtur
& sciant q̃ ueraciter ad eos clamet mater catho
lica, quod scribit beatus apostolus ad Corinthi
os: Non quæro quæ sunt uestra, sed uos. Si autẽ 2 Cor.
cõsideremus quod dictũ est in libro Sapientiæ:
Ideo iusti tulerunt spolia impiorũ: Item quod le Sap.10
gitur in Prouerbijs: Thesaurizantur autẽ iustis
C diuitiæ impiorũ, tunc uidebimus non esse quæ
rendum qui habeãt res hæreticorũ, sed qui sint 23.q.7.qui
in societate iustorum. Scimus quidem illos tan admodum
tam sibi arrogare iusticiã, ut eam se iactent non
solum habere, sed etiã alijs hominibus dare. A
se quippe dicunt iustificari eum, quem baptiza
uerint, ubi nihil eis restat, nisi dicere illi qui ba
ptizatur ab eis ut in baptizatorẽ suum credat.
Cur enim non faciat, quando Apostolus dicit:
Credenti in eum qui iustificat impium, deputa Rom.4
tur fides eius ad iusticiã? In ipsum ergo credat
si eum ipse iustificat, ut deputetur fides eius ad
iusticiam. Sed puto quòd etiam ipsi seipsos hor
reant, si tamen ista uel cogitare dignãtur. Iustus
enim & iustificans non est, nisi deus. Potest aũt
D & de istis dici quod dicit Apostolus de Iudeis, Rom.10
quia ignorantes dei iusticiam & suam uolentes
cõstituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Absit
autem ut quisquã nostrum ita se iustum dicat, ut
aut suam iusticiã uelit constituere, id est, quasi à
seipso sibi datã, cum dicatur ei: Quid enim ha- 1 Cor.4
bes quod non accepisti? aut sine peccato se esse
iactare audeat in hac uita, sicut ipsi in nostra col
latione dixerũt in ea se esse ecclesia quæ iam nõ
habet maculã aut rugam, aut aliquid huiusmo- Eph.5
di: nesciẽtes hoc modo in eis compleri, qui uel 2 Petr.6
post baptismũ cõtinuo uel dimissis debitis quæ
dimittenda in oratione poscuntur de hoc exeũt Ecclesia qu
corpore: in tota uero ecclesia tũc futurum ut sit modo sine
omnino non habens maculã aut rugam aut ali- culã &
quid

quid eiusmodi, quando dicendum erit: Vbi est mors uictoria tua? Vbi est mors stimulus tuus? Aculeus enim mortis est peccatum. In hac autem uita tibi corpus quod corrumpitur aggrauat animam, si ecclesia eorum iam talis est, non ergo dicant deo, quod dominus nos orare docuit, Dimitte nobis debita nostra. Cum enim in baptismo cuncta dimissa sunt, ut quid hoc poscit ecclesia, si iam etiam in hac uita non habet maculã aut rugam aut aliquid huiusmodi? Contemnant & apostolum Ioannem clamantem in
1 Io.1 epistola sua: Si dixerimus quia peccatũ non habemus, nos ipsos decipimus, & ueritas in nobis non est. Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus, qui dimittat nobis pec-
Mat.6 cata, & mũdet nos ab omni iniquitate. Propter hãc spem dicit uniuersa ecclesia: Dimitte nobis debita nostra: ut non superbiẽtes sed cõfitentes mundet nos ab omni iniquitate, atq; ita sibi dominus Christus exhibeat in illa die gloriosam ecclesiã non habentem maculã atq; rugam, aut aliquid eiusmodi: quam modo mundat lauacro aquæ in uerbo: quia neq; aliquid remanet in baptismo, quod nõ dimittatur omniũ præteritorũ peccatorũ, si tamen ipse baptismus non frustra foris habeatur, si aut intus detur, aut si iam foris datus est, non foris cum illo remaneat: & quicquid ab eis qui post acceptũ baptismum hic uiuunt infirmitate humana cõtrahitur quarũcũq; culparum, propter ipsum lauacrum dimittitur. Neq; enim aliquid prodest non baptizato dicere: Dimitte nobis debita nostra. Ita modo mundat ecclesiã suam lauacro aquę in uerbo, ut tunc
Eph.5 eam sibi exhibeat, non habentẽ maculã neq; rugam, aut aliquid eiusmodi, totã scilicet pulchrã atq; perfectã, quando absorbebitur mors in uictoriam. Nunc ergo inquantum uiget in nobis quod ex deo nati sumus, ex fide uiuẽtes, iusti sumus. Inquantũ autem reliquias mortalitatis ex Adã trahimus, sine peccato non sumus. Et illud
1 Io.3 enim uerum est: Qui natus est ex deo, non pec-
1 Io.1 cat. Et illud uerum est: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos decipimus, & ueritas in nobis nõ est. Dominus itaq; Christus &
Rom.3 iustus est & iustificans, nos autem iustificati gra-
23.q.7. quemadmodum tis per gratiã ipsius. Non autẽ iustificat nisi corpus suũ, quod est ecclesia. Et ideo si corpus Christi tollit spolia impiorũ, & corpori Christi thesaurizantur diuitiæ impiorũ, non debent impij foris remanere, ut calũniẽtur, sed intrare potius ut iustificentur. Vnde & illud quod de die iudi-
Sap.5 cij scriptum est: Tunc stabũt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerũt & abstulerũt labores eorum, non utiq; sic intelligendum est, quia stabit Chananęus aduersus Israel, cũ Chananæi abstulerint labores Israel, sed stabit Nabuthæus aduersus Achab, quoniã labores Nabuthęi abstulit Achab. Chananęus quippe impius, Nabuthæus iustus. Eodẽ modo non stabit Paganus aduersus Christianũ qui abstulit

A labores eius, quãdo idolorũ expoliata uel donata sunt tẽpla: sed stabit Christianus aduersus Paganum, qui abstulit labores eius, quãdo mar-
tyrum prostrata sunt corpora. Sic ergo non stabit hæreticus aduersus catholicũ qui abstulit labores eius, quando pręualuerũt leges catholicorũ imperatorũ: sed stabit catholicus aduersus hæreticum, qui abstulit labores eius, quãdo furores
B prævalebant impiorũ Circũcellionũ. Ipsa quippe scriptura soluit quæstionẽ, quæ nõ ait: Tunc stabunt homines, sed tunc stabunt iusti. Et ideo in magna cõstantia, quia in bona cõscientia. Iustus autem hic nemo est iustitia sua, id est tanq; sibi à seipso facta: sed ut dicit Apostolus; Sicut Rom.12
unicuiq; deus partitus est mensurã fidei. Sequitur autẽ & adiungit: Sicut enim in uno corpore multa mẽbra habemus, omnia autẽ mẽbra non eosdẽ actus habent: ita multi unũ corpus sumus in Christo. Ac per hoc nemo poterit esse iustus quãdiu fuerit ab unitate huius corporis separatus. Quẽadmodum enim membrũ, si præcidatur ab hominis uiui corpore, non potest tenere spiritũ uitæ: sic homo qui præciditur de Christi iusti corpore, nullo modo potest spiritũ tenere iustitiæ, etiam si figurã membri teneat quã sumpsit in corpore. In huius ergo compagẽ corporis ueniant, & labores suos non dominãdi cupiditate, sed bene utendi pietate possideant. Nos
C autem uolũtatẽ nostram, ut iam dictũ est, ab huius cupiditatis sordibus, quolibet inimico iudicante purgamus, quando eos ipsos quorũ labores dicũtur, ut nobiscum & illis & nostris in societate catholica utantur, quãtũ ualemus inquirimus. Sed hoc est, inquiũt, quod nos mouet. Si iniusti sumus, quare nos quæritis? Quib. respõdemus. Quærimus uos iniustos, ne pmaneatis iniusti. Quærimus perditos, ut de inuentis gaudere possimus, dicentes: Mortuus erat frater & Luc.1
reuixit, perierat, & inuẽtus est. Quare ergo me, inquit, non baptizas, ut abluas me à peccatis? Respõdeo: Quia non facio iniuriam characteri imperatoris, cum errorem corrigo desertoris. Quare, inquit, apud te uel pœnitentiã non ago? Imò nisi egeris saluus esse non poteris. Quomodo enim gaudebis te esse correctũ, nisi doleas
D fuisse peruersum? Quid ergo, inquit, apud uos cum ad uos transimus accipimus? Respondeo: Non quidẽ accipitis baptismũ, qui uobis extra cõpagẽ corporis Christi inesse potuit, prodesse non potuit: sed accipitis unitatẽ spiritus in uinculo pacis, sine qua nemo poterit uidere deum: & charitatẽ, quæ sicut scriptũ est, Cooperit multitudinem peccatorũ. Quod tam magnũ bonũ, sine quo nec linguas hominũ & angelorũ, nec scientiam omniũ sacramentorũ, nec prophetiã, nec tantam fidem qua montes transferãtur, nec omnia quæ possidet homo distributa pauperibus, nec corporis in ignibus passionẽ prodesse aliquid, Apostolus testis est: hoc ergo tam ma-
1 Cor.13 gnum bonũ, si paruum & nullũ putatis, merito

infeliciter erratis, merito si in unitatē catholicā A
no. transitis, peritis. Si ergo, inquiunt, oportet
uos extra ecclesiā & aduersus ecclesiā fuisse
penitentiam, ut salui esse possimus, quomodo post
istam pœnitentiā apud uos clerici uel etiam epi
scopi permanemus? Hoc non fieret, quoniā re
ctum, quod fatendum est, fieri non deberet, nisi
partis ipsius compēsatione sanarentur. Sed sibi
hoc dicant & multo maxime humiliter doleāt,
qui in tāta morte præcisionis iacent, ut isto quo
dam uulnere matris catholicæ reuiuiscāt. Cum
enim præcisus ramus inseritur, fit aliud uulnus
in arbore, quo possit recipi ut uiuat, qui sine ui
ta radicis peribat: sed cum receptus recipienti
coaluerit, & uigor cōsequetur, & fructus. Si au
tem non coaluerit, ille quidē arescit, sed uita ar B
boris permanebit. Est enim & tale inserendi ge
nus, ut nullo præciso ramo qui intus est, ille qui
foris est inseratur, non tamē nullo sed uel leuissi
mo arboris uulnere. Ita ergo & isti cum ad radi
cem catholicā ueniunt, nec eis quāuis post erro
ris sui pœnitentiā honor clericatus uel episco
patus aufertur, fit quidem aliquid tanquā in cor
tice arboris matris contra integritatem seuerita
1 Corin. 3 tis. Verūtamen quia neq; qui plātat est aliquid,
neq; qui rigat, ad dei misericordiā precibus fu
sis coalescente insitorum pace ramorū, charitas
cooperit multitudinē peccatorum. Vt enim cō
Distin. 50. ut cōstituerētur stituerētur in ecclesia, ne quisquā post alicuius
criminis pœnitentiā clericatum accipiat, uel ad
clericatū redeat, uel in clericatu maneat, nō de C
sperationē indulgētiæ, sed rigore faciū est disci
plinæ: alioquin cōtra claues datas ecclesiæ dis
Mat. 16 putabitur, de quibus dictum est: Quæ soluerītis
in terra, soluta erunt & in cœlo. Sed ne forsitan
etiam de cæteris criminibus, spe honoris eccle
siastici animus intumescens superbe ageret pœ
nitentiam, seueriſſime placuit ut post actam de
crimine dānabili pœnitentiā, nemo sit clericus,
ut desperatione tēporalis altitudinis medicina
maior & uerior esset humilitatis. Nā & sanctus
Dauid de criminibus mortiferis pœnitentiam
egit, & tamē in honore suo perstitit. Et beatum
Petrum quando amariſſimas lachrymas fudit,
utiq; dominū negasse pœnituit, & tamē apoſto
lus mansit. Sed non ideo superuacua putāda est D
posteriorū diligentia, qui ubi saluti nihil detra
hebatur humilitati aliquid addiderūt, quo salus
tutius muniretur, experti credo aliquorū ficias
pœnitentias per affectatas honorum potentias.
23. q. 4. ipiet Distin. 50. ut cōstituerētur Cogunt enim multas inuenire medicinas, mul
torum experimēta morborū. Verū in huiusmo
di causis ubi per graues dissensionū scissuras nō
huius aut illius hominis est periculū, sed popu
lorum strages iacent, detrahendū est aliquid se
ueritati, ut maioribus malis sanandis charitas
syncera subueniat. Habeant ergo isti de præteri
to detestabili errore, sicut Petrus habuit de men
daci timore amarū dolorem, & ueniāt ad eccle
siam Christi ueram, hoc est matrem catholicā:
sint in illa clerici, sint episcopi utiliter, qui cōtra
illā fuerunt hostiliter. Non inuidemus, imō am
plectimur, optamus, hortamur, & quos in uias
aut sepibus inuenimus, intrare cogimus, & ne
dum quibusdā persuademus, quia non res
eorum, sed ipsos quærimus. Apostolus Petrus
quando saluatorē negauit & fleuit & apostolus
mansit, nōdum acceperat promissum spiritum
sanctum. Sed multo magis isti eum non accepe
rūt, ubi à corporis compage diuisi, quod solum
corpus uiuificat spiritus sanctus, extra ecclesiā
& contra ecclesiā, ecclesiæ sacramēta tenuerūt,
& tanquā ciuili bello nostris contra nos erectis
signis armisq; pugnauerunt. Veniant, fiat pax
in uirtute Hierusalem, quæ uirtus charitas est.
Cui sanctæ ciuitati dictum est: Fiat pax in uirtu Psal. 121
te tua, & abūdantia in turribus tuis. Non se ex
tollant aduersus maternam solicitudinē, quam
pro ipsis & pro tantis populis quos decipiunt
uel decipiebant colligendis & habuit & habet:
non superbiant, quia sic eos suscepit: non refe
rant ad elationis suæ malum quod facit ipsa pro
pter pacis bonum. Sic multitudinibus per schis
mata & hæreses pereuntibus subuenire consue
uit. Hoc displicuit Lucifero, quia factum est in
eis suscipiendis atq; sanandis, qui ueneno perie
rant Arriano: & cui displicuit in tenebras ceci
dit schismatis, amisso lumine charitatis. Hoc er
ga istos ab initio seruauit Africana catholica &
episcoporum sentētia, qui in ecclesia Romana
inter Cæcilianū & partē Donati iudicauerunt, E
damnatoq; uno quodā Donato, qui autor schis
matis fuisse manifestatus est, cæteros correctos
etiam si extra ecclesiā ordinati essent in suis ho
noribus suscipiendos esse censuerunt: non quo
etiam foris ab unitate corporis Christi possent
habere spiritū sanctū, sed maxime propter eos
quos foris positi possent decipere, & à suscepti
one illius muneris impedire. Deinde ut etiā ip
sorum infirmitas lenius excepta intus sanabilis
fieret, iam nulla pertinacia claudēte oculos cor
dis aduersus euidentiam ueritatis. Quid autem
aliud etiam ipsi cogitauerūt, quando Maximia
nistas quos in sacrilego sicut eorum concilium
indicat schismate damnauerāt, & in quorū iam
locum alios ordinauerāt, postea q; uiderant ab D
eis populos non recedere, ne omnes perderent
in suis honoribus receperūt, & baptismo quem
foris ab eis damnati dederant, nullam contradi
ctionem quæstionemq; mouerunt? Quare ergo
mirantur aut queruntur aut calumniātur quod
eos sic suscepimus pro uera pace Christi, & nō
recordātur quid ipsi fecerint pro uana quæ con
tra Christum est pace Donati? Quod eorum fa
ctum si contra eos teneatur & intelligenter asse
ratur, quid omnino respondeant non habebūt.
Quod autem dicunt: si peccauimus in spiritum Peccatū in spiritū sanctū remissibile
sanctum, quia exufflauimus baptismū uestrum,
ut quid nos quæritis, cū remitti nobis hoc pec
catum omnino non possit, dicēte domino: Qui

peccaue

peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei neq; in hoc seculo neq; in futuro: non attendunt, quia secundū istum sensum nemo liberandus est. Quis enim non loquitur aduersus spiritum sanctum & peccat in eum, siue qui nōdum est Christianus, siue q est hæreticus Arrianus, aut Eunomianus, aut Macedonianus, qui eum dicūt esse creaturam: aut Photinianus, qui eius omnino negat aliquam esse substātiam, sed unū tantūmodo esse deum patrem: siue alij hæretici, quos cōmemorare longū est? Nulli ergo istorum liberādi sunt? Aut ipsi Iudæi, quibus dominus hoc obiecit, si in eū crederent non erant baptizādi? Non enim ait saluator: In baptismo remittetur: sed, Nō remittetur, inquit, neq; in hoc seculo neq; in futuro. Intelligant ergo non omne, sed aliquod significatū esse peccatum in spiritum sanctum, quod omnino non remittetur. Sicut enim cum dixisset: Si non uenirem, peccatum non haberēt: utiq; non omne peccatum intelligi uoluit, quandoquidē pleni erant multis magnisq; peccatis, sed aliquod propriū peccatum: quod si non haberēt, possent illis omnia dimitti quæ habebant, id est quod in eum uenientem non crediderunt: hoc enim non haberēt peccatum, si non ueniret: sic etiam cum dixit, Qui peccauerit in spiritum sanctum, uel qui uerbum dixerit aduersus spiritum sanctum, nō utiq; omne quod in spiritum sanctum peccatur facto siue dicto, sed aliquod certum & proprium intelligi uoluit. Hoc est autē duricia cordis usq; ad finem huius uitæ, qua homo recusat in unitate corporis Christi, quod uiuificat spiritus sanctus, remissionē accipere peccatorū. Cum enim dixisset discipulis, Accipite spiritum sanctum: continuo subiecit, Si cui dimiseritis peccata, dimittentur ei: si cui tenueritis, tenebuntur. Huic ergo dono gratiæ dei quicūq; restiterit & repugnauerit, uel quoquo modo fuerit ab eō alienus, usq; in finem huius temporalis uitæ non remittetur ei, neq; in hoc seculo neque in futuro. hoc scilicet tam grande peccatum ut eo teneantur cuncta peccata, quod non probatur ab aliquo esse cōmissum, nisi cum de corpore exierit. Quamdiu uero hic uiuit, eum sicut dicit Apostolus patientia dei ad pœnitentiā adducit. Sed si ipse perseuerātissima iniquitate, sicut consequenter adiungit Apostolus, secūdum duriciam cordis sui, & cor impœnitens thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelatiōis iusti iudicij dei, non remittetur ei neq; in hoc seculo neq; in futuro. Isti autē cum quibus agimus, uel de quibus agimus non sunt desperādi: adhuc enim sunt in corpore: sed non querant spiritum sanctum, nisi in Christi corpore, cuius habēt foris sacramentum, sed rem ipsam non tenent intus cuius est illud sacramentū, & ideo sibi iudiciū māducant & bibunt. Vnus enim panis sacramentū est unitatis, quoniam sicut Apostolus dicit: Vnus panis, unum corpus multi sumus. Proinde ecclesia catholica sola corpus est Christi, cuius ille caput est saluator corporis sui. Extra hoc corpus neminē uiuificat spiritus sanctus, quia sicut ipse dicit Apostolus: Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctū qui datus est nobis. Non est autem particeps diuinæ charitatis, qui hostis est unitatis. Non habent itaq; spiritum sanctum, qui sunt extra ecclesiā. De istis quippe scriptum est: Qui seipsos segregant animales, spiritum non habentes. Sed nec ille eum percipit, qui fictus est in ecclesia, quoniam deinde scriptum est: Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum. Qui ergo uult habere spiritum sanctum, caueat foris ab ecclesia remanere, caueat in eam simulate intrare. Aut si iam talis intrauit, caueat in eadem simulatione persistere, ut ueraciter coalescat arbori uitæ. Prolixū tibi librum direxi, & tuis fortasse occupationibus onerosum. Si ergo potuerit tibi uel partib. legi, dabit tibi dominus intellectum, ut habeas quid respondeas eis corrigendis atq; sanandis, quos etiam tibijpsi tanquā fideli filio, mater ecclesia ubi potueris, & quomodo potueris, siue ipse loquendo & respōdendo, siue ad doctores ecclesiæ perducendo, in adiutorio domini corrigendos sanandosq; commendat.

Macedonius iudex Cæsareus Augustino, testās se statim fecisse quod ille petierat, eō quod uerecunde peteret, secq; legisse libros quos ad se miserat, & eorum ingeniū ac sententiā prædicat. LI

Domino merito uenerabili & uere suscipiendo patri Augustino episcopo, Macedonius.

IRo modo afficior sapientia tua, & in illis quæ ædidisti; & in his quæ interueniens pro solicitis mittere nō graueris. Nam & illa tantum habēt acuminis scientiæ sanctitatis, ut nihil supra sit. Et hæc tantū uerecūdiæ, ut nisi faciam quod mandas, culpam penes me remanere, nō in negocio esse dijudicē, domine merito uenerabilis & uere suscipiēde pater. Non enim instas (quod plerisq; homines istius loci faciunt) ut quodcūq; solicitus uolueris, extorqueas: sed quod tibi a iudice tot curis obstricto petibile uisū fuerit, admones subseruiēte uerecūdia, quæ maxima difficilū inter bonos efficacia est. Proinde statim cōmēdatis effectū desiderij tribui: nā sperandi uiā ante patefecerā. Explicui tuos libros (neq; em tam lāguidi aut inertes erāt, ut me aliud q̄ se curare paterentur) iniecerunt manū, ereptūq; alijs solicitudinū causis, suis uinculis illigauerūt. Ita em̄ mihi deus propicius sit, ut ego anceps sum quid in illis magis mirer, sacerdotij perfectionem, philosophiæ dogmata, historię plenā noticiam, an facundiæ plenam iucunditatē, quæ ita imperitos etiā illicere potest, ut donec explicēt, nō desistāt, & cū explicauerint, adhuc requirāt. Cōuicti nāq; sunt impudēter pertinaces, iam in de à bonis quæ memorāt seculis, pro naturæ retū obscuritate cōtigisse peiora, falsosq; omnes

UNIVERSIDAD DE MURCIA

illitis quadam dulcedine felicitatibus suis, per quas non ad beatitudinem, sed ad prærupta sunt delati: hæc uero nostra præcepta, & simplicis uitæ dei mysteria, præter uitam perpetuã quam paucissimis uirtutibus pollicentur, etiam hæc secularia & necessario qui nati sumus euẽtura mirare: & usus es ualidissimo exemplo recentis calamitatis, quo licet firmissime causam muniueris, tamen si utrũuis licuisset, id tibi noluissem suffragari. Sed quando orta inde fuerat conuincẽdorum stulticiæ querela, necesse erat inde argumenta ueritatis accersere. Hæc interim occupatus alijs curis, quæ & si uanæ sunt, cum rerum exitum cogitamus, tamen quasi necessariæ pro nascendi cõditione, rescripsi. Si ocium fuerit & superstes uita, etiam de Italia rescribã, ut tantæ doctrinæ opus debitis, & si non satisfaciẽtibus remuneretur officijs. Incolumẽ lætamq; sanctitatem tuã deus omnipotẽs æuo largissimo tueatur, domine merito desiderabilis & uere suscipiende pater.

Augustinus Macedonio, docens nec Epicureos nec Stoicos recte docuisse uiam ad ueram felicitatem: non enim esse uirtutes, nisi relatas ad charitatem dei & proximi, quæ à deo donatur, complectens omnes uirtutes, nec in hac uita contingere perfectam felicitatem, sed in futura. LII

Augustinus episcopus famulus Christi familiæq; eius, dilecto filio Macedonio in dño S.

QVamuis sapientiam, quam mihi tribuis, in me non agnoscã, tantæ tamẽ erga me beneuolẽtiæ tuæ, tamq; syncerę gratias ago debeoq; plurimas, & meorum studiorũ labores, tali ac tanto uiro placuisse delector. Multo uero amplius, quòd animum tuum charitate æternitatis & ueritatis atq; ipsius charitatis affectum diuinæ illi cœlestiq; reip. cuius regnator est Christus, & in qua sola semper beateq; uiuẽdũ est, si recte hic pieq; uiuatur, agnosco inhiantem, uideo propinquantem, eiusq; potiundæ amplector ardẽtem. Inde quippe manat etiã uera amicitia, non pensanda temporalibus cõmodis, sed gratuito amore potiẽda. Nemo enim potest ueraciter amicus esse hominis, nisi fuerit ipsius primitus ueritatis: qđ si gratis nõ fiat, nullo fieri pacto potest. De qua re etiã philosophi multa dixerunt, sed apud eos uera pietas, id est uerax ueri dei cultus (unde omnia recte uiuẽdi duci oportet officia) non inuenitur: nõ ob aliud, quantũ intelligo, nisi quia beatã uitam, ipsi sibi quodãmodo fabricare uoluerunt, potiusq; patrãdam quàm impetrãdam putauerũt, cum eius dator non sit nisi deus. Neque enim facit beatum hominem, nisi qui fecit hominem: nam qui tãta creaturæ suæ bona, bonis malisq; largitur, ut sint, ut homines sint, ut uigentes sensibus, ualentes uiribus, affluentes opib. sint, seipsum bonis dabit ut beati sint, qa eius etiã hoc munus est ut boni sint. Illi uero qui in hac erumnosa uita, in his moribũdis mẽbris, sub hac sarcina corruptibilis carnis, autores suę beatæ uitæ & quasi conditores esse uoluerunt, uelut propriis etiã uirtutibus appetentes, iamq; retinentes, non ab illo fonte uitæ eam petentes atq; sperantes, deum superbiæ suæ resistentem sentire minime potuerũt. Vnde in errorem absurdissimũ lapsi sunt, ut cum assueratã, etiam in Phalaridis tauro beatum esse sapientẽ, cogãtur fateri uitam beatam aliquando esse fugiendam. Exaggeratis enim malis corporis cedũt, atq; in eorum molestijs grauissimis abscedẽdũ ex hac uita esse decernunt: Vbi nolo dicere quantum sit nefas seipsum hominẽ occidere insontem, cum omnino non debeat uel nocentẽ. Vnde in primo libro triũ illorum, quos benignissime & studiosissime perlegisti, multa iã diximus. Sed certe consideretur, nec superbe sed sobrie iudicetur, quomodo uita beata sit, qua non sapiens retẽta fruitur, sed illatis sibi manibus carere cõpellitur. Est apud Ciceronẽ in extrema, ut scis, parte quinti Tusculanarum libri locus, propter hoc quod dico animaduertẽdus. Cum enim de cæcitate corporis ageret, atq; affirmaret etiã cæcum beatum esse posse sapientem, multa dixit quæ per aures percipiendo gauderet. Itemq; si surdus esset, ea quibus oblectaretur ad oculos transtulit. Si autẽ utroq; sensu orbaretur, & cæcus surdusq; fieret, non est ausus hinc ferre sententiam, eumq; beatũ dicere. Sed addidit etiam dolores grauissimos corporis, qui eum si nõ interemerint, ipse se interimat, & ad portum non sentiendi hac liberatus uirtute perueniat. Cedit igitur sapiens immanissimis cladibus, atq; succumbit, intantũ ut eis cogatur & in seipsum homicidium perpetrare. Cui iam parcat ut illis careat malis, qui sibi ipse non parcit? Certe semper beatus est, certe beatam uitam in sua potestate constitutam, nulla ui potest ullius calamitatis amittere. Ecce in cæcitate & surditate & atrocissimis cruciatib. corporis, aut amisit beatam uitam: aut si & in istis afflictionibus adhuc beata est, fit per huiuscemodi doctissimorũ hominum disputationes, ut sit aliquando beata uita, quã sapiens ferre non possit: uel quod est absurdius, quam sapiens ferre non debeat, eamq; fugiat, abrumpat, abijciat, seseq; ab ea ferro etiã seu ueneno, uel alia uoluntaria morte subducat: ut in portu non sentiendi uel nullus omnino sit, quod Epicurei & si qui alij simili stulticia putauerunt: uel ideo beatus, quoniam fuerit ab illa beata uita, tanquam ab aliqua peste liberatus. O nimium iactans superbia, si beata uita est in cruciatibus corporis, cur in ea nõ manet sapiẽs ut fruatur? si autem misera est, quid obsecro te, nisi typhus impedit ne fateatur, ne oret deũ, ne iusto & misericordi supplicet, qui potens est & uitę huius mala uel auertere uel mitigare, uel ad ea tolerãda fortitudine armare, uel ab eis omni modo liberare, & post hęc uere beatã uitã dare, quò nullũ malũ admittat, & ubi summũ bonum

Phalaris

De uita beata, lib. 1

nunquam

nunquam amittatur? Hoc piorū præmiū est, cuius adipiscēdæ spe uitam istam temporalem atq; mortalē, non tam delectabiliter q̄ tolerabiliter ducimus, & mala eius tunc bono cōsilio & diuino munere fortiter ferimus, cum bonorum æternorū fideli dei promissione, & fideli nostra
m.12 expectatiōe gaudemus. Ad hoc nos Apostolus exhortatus, ait: Spe gaudentes, in tribulatione patientes. Ostendit enim quare in tribulatione patientes, præmittēdo, spe gaudentes. Ad hanc spem exhortor per Iesum Christū dominū nostrum. Hoc enim deus ipse magister, latēte maiestate diuinitatis, & carnis infirmitate apparēte, non solum sermonis oraculo docuit, uerum etiam suæ passionis & resurrectionis exēplo roborauit. In altera enim qualia tolerare, in altera qualia debeamus sperare monstrauit. Cuius & illi gratiam mererētur, nisi elati inflatiq; superbia, inaniter conarētur istam uitam beatam ipsi sibi facere, quòd solus deus ueraciter cultoribus suis post hanc uitam se largiturū esse promisit.
Cic. in Tusc. quæst. Sanior quippe est eiusdē Ciceronis illa sententia, ubi ait: Nam hæc uita quidē mors est, quam lamētari possem si liberet. Quomodo ergo si recte lamētatur, beata cōprobatur, ac non potius quoniā recte lamētatur, misera esse cōuincitur? Quare assuesce, obsecro te uir bone, beatus esse interim spe, ut sis etiam re, cum pietati perseuerātissimæ retribuetur merces felicitatis æternæ. Si prolixa epistola onerosus sum, tute hoc impetrasti tibi, qui me sapientem appellasti. Hinc enim ausus sum hæc ad te loqui, ut tibi sapiētiā, non qualis mihi sit, ostentarē, sed qualis esse deberet ostenderē. Hæc est autem in præsenti seculo uerus ueri dei cultus, ut sit eius in futuro seculo certus atq; integer fructus. Hic constātissima pietas, ibi sempiterna felicitas. Ex ista sapiētia, quę una & uera est, si quid habeo, à deo sumpsi, non à me præsumpsi: atq; ab illo in me perfici sideliter spero, à quo inchoatū esse humiliter gaudeo, nec in eo quod adhuc nō donauit incredulus, nec in eo quod iam donauit ingratus. Non enim meo uel ingenio uel merito, sed eius dono sum si quid laudabiliter sum. Nam quædā acutissima & excellētissima ingenia tanto in maiores errores ierunt, quanto præfidētius tanquam suis uiribus cucurrerūt, nec supplíciter ac uerāciter deum, ut sibi uiam ostenderet, petiuerunt. Merita uero quorūlibet hominū quæ sint, quādoquidem ille qui nō cum mercede debita, sed cum gratuita gratia uenit, omnes peccatores solus à peccatis liber atq; liberator inuenit. Si ergo nos uirtus uera delectat, ei dicamus, quod in
Psal.17 eius sacris literis legimus: Dilīgā te domine uirtus mea. Et si uere beati esse uolumus (quod nolle non possumus) id quod in eisdem literis didicimus, fido corde teneamus. Beatus uir, cuius
Psal.39 est nomen domini spes eius, & non respexit in uanitates & insanias mendaces. Quanta est aūt uanitas, quanta insania, quantumq; mendaciū,

A hominem mortalem, erūnosam uitam mutabili spiritu & carne ducētem, tot peccatis onerāū, tot tentationibus subditum, tot corruptionis obnoxiū, pœnisq; iustissimis destinatū, in seso fidere ut beatus sit, quando ne illud quidem quod habet in naturæ suæ dignitate præciput id est mentem atq; rationem, potest uēdicare a erroribus, nisi deus adsit lux mentium? Abijmus itaq;, obsecro te, falsorum philosophorum uanitates & insanias mendaces: quia nec uirtus nobis erit, nisi adsit ipse quo iuuemur: nec beatitudo, nisi adsit ipse quo fruamur, & totum mutabile atq; corruptibile nostrū, quod per seipsum imbecille & quędam materies miseriarū est, dono immortalitatis atq; incorruptiōis absorbeat.
B Quoniam uero te reipub. scimus amatorē, non aliunde esse beatum hominē, aliūde ciuitatem, uide q̄ sit in illis sacris literis clarum. Nam qui- Psal.143 dam in eis sancto spiritu plenus hæc loquitur, orans: Exime me de manu filiorū alienorū, quorum os loquutū est uanitatē, & dextera eorum dextera iniquitatis: Quorum filij uelut nouellæ constabilitæ in iuuētute sua: Filiæ eorum cōpositæ & ornatæ sicut similitudo tēpli: Cellaria eorum plena eructantia ex hoc in illud: Oues eorum fœcundę, multiplicātes in exitibus suis, boues eorum crassæ: Non est ruina maceriæ, neq; trāsitus, neq; clamor in plateis eorum: Beatū dixerunt populū, cui hæc sunt, beatus populus cuius dominus deus ipsius. Vides exaggeratione
C terrenæ felicitatis, beatum populū nō dici, nisi à filijs alienis: id est, non pertinētibus ad regenerationem, qua efficimur filij dei, à quorū manu iste se eximi precatur, ne ab eis in hanc opinionem atq; in peccata impia pertrahatur. Loquēdo quippe uanitatē, beatum dixerūt populum, cui hęc sunt quę supra cōmemorauit, quibus ea felicitas constat, quam solam dilectores huius mundi inquirunt. Et ideo dextera eorū dextera iniquitatis, quia hæc præposuerūt quæ fuerant postponēda, sicut sinistræ præponitur dextera. Si enim habētur, non in eis beata uita ponenda est, sed subdita debent esse, non prædita: sequentia, non ducētia. Huic autem qui sic orabat, & à filijs alienis, qui beatū dixerūt populū cui hæc
D sūt, eximi discerniq; cupiebat, tāq; diceremus: Ipse quid sentis? Quē beatū populū dicis? non ait: Beatus populus, cuius est uirtus animi eius. Quod si dixisset, discreuisset quidē etiā istū populū ab illo qui beatā uitā in ista uisibili & corporali felicitate cōstituit, sed nondū transcēdisset omnes uanitates & insanias mēdaces. Male Iere.17 dictus enim omnis (sicut alibi eædem literæ docent) qui spem suā ponit in homine. Ergo nec in seipso quisq; debet, quia & ipse homo est. Proinde ut trāsiret omniū uanitatū & insaniarū mēdacium limites, atq; ibi beatā uitā poneret, ubi uere est: Beatus, inq̄t, populus, cuius dñs deus ipsius. Cernis igitur unde petēdū sit, quod omnes docti indocticq; desiderāt, & multi errādo ac superbien

perbiendo unde pendatur, & ubi accipiatur ignorat. Vtrique autē in quodā diuino Psalmo simul
Psal.48 irrehēduntur, & qui cōfidunt in uirtute sua, & qui in abūdantia diuitiarū suarum gloriātur: id est & philosophi huius seculi, & abhorrētes uel tali philosophia beatūq; dicentes populū, cui
2 Cor.10 appetit terrena opulētia. Ac per hoc à domino deo nostro, à quo facti sumus, & uirtutem petamus, qua huius uitæ mala superemus, & beatā uitam, qua post istam uitā in eius æternitate perfruamur, ut & in uirtute & in præmio uirtutis, sicut Apostolus dicit, qui gloriatur, in domino glorietur. Hoc nobis uelimus, hoc ciuitati cuius ciues sumus. Nō enim aliūde beata ciuitas, aliū de homo, cū aliud ciuitas non sit, q̄ concors hominū multitudo. Itaq; si omnis prudētia tua, qua cōsulere conaris rebus humanis: si omnis fortitudo, qua nullius iniquitate aduersāte terreris: si omnis temperātia, qua in tanta labe nequissimæ consuetudinis hominū te à corruptionibus abstines: si omnis iustícia, qua recte iudicando sua cuiq; distribuis, id laborat, id nitit, ut hi quibus uis ut bene sit, salui sint corpore, & ab omni cuiusquā improbitate tuti atq; pacati, habeāt filios sicut nouellas cōstabilitas, filias ornatas sicut similitudinē tēpli, cellaria plena eructuantia ex hoc in hoc, fœcūdas oues, crassos boues, nec maceriæ ruina deformet prædiū, nec litigantiū clamor personet in plateis eorum: ita non erunt uere uirtutes tuę, sicut nec istorū beatitudo. Hic enim ad uerum dicendū, illa mea uerecūdia quā in tua epistola benigno sermōe laudasti, me impedire non debet, si quælibet inquā administratio tua, illis quas cōmemoraui instructa uirtutibus, hoc intētionis fine determinat, ut homines secundū carnē nullas iniquas molestias patiantur: nec ad te existímas pertinere, quò istā quietem quam præstare niteris, referāt, id est ut uerbis non ambiam, quomodo deum uerū, ubi est quietæ uitæ omnis fructus, colāt, nihil tibi prodest ad uitam uere beatā tantus labor. Inuerecūdius hoc dicere uideor, & oblitus quodāmodo consuetudinē intercessionū mearum. Sed si nihil est uerecūdia, nisi quidam displicēdi metus, ego in hac causa metuendo non uereor. Metuo enim ne primū deo, deinde ipsi amicitiæ, quam mecū inire dignatus es, iure displiceā: si minus liber in admonēdo fuero, q̄ me admonere saluberrime existímo. Sum certe uerecūdior cū tibi pro alijs intercedo: cum uero pro teipso, tāto liberior quāto amicior, quia tanto amicior quāto fidelior: quanquā hæc ipsa non dicerem, nisi uerecūdius agerem. Quæ si maxima est, ut ipse scripsisti, difficilium inter bonos efficacia, adiuuet me pro te apud te, ut in illo te fruar, qui mihi hanc ad te ianuam fiduciamq; præstitit: præsertim quia id quod suggero, iā facile arbitror esse animo tuo tot diuinis muneribus adminiculato & instructo. Si enim uirtutes quas accepisti, à quo acceperis sentiēs, eiq; gratias agens, eas ad ipsius cultū etiam in tuis istis secularibus honoribus conferas, tuæq; potestati subditos homines ad eum colendū exemplo tuæ religiosæ uitæ, & ipso studio cōsulendi, seu fouendo seu terrendo erigas & adducas: nihilq; aliud in eo, qd per te securius uiuunt, uelis, nisi ut hinc illū promereātur, apud quem beate uiuant: & ueræ illæ uirtutes erunt, & illius opitulatione, cuius largitate donatæ sunt, ita crescent & perficientur, ut te ad uitam uere beatā, quæ non nisi æterna est, sine ulla dubitatione perducāt: ubi iam nec prudenter discernātur à bonis mala, quæ non erūt: nec fortiter tolerētur aduersa, quia non ibi erit nisi quod amemus, non etiam quod toleremus: nec temperanter libido frenetur, ubi nulla eius incitamenta sentiemus: nec iuste subueniat ope indigētibus, ubi inopem atq; indigum non habebimus. Vna ibi uirtus erit, & idipsum erit uirtus, præmiūq; uirtutis, quod dicit in sanctis eloquijs homo qui hoc amat: Mihi autē adhærere Psal.72 deo bonū est. Hæc ibi erit plena & sempiterna sapiētia, eademq; ueraciter uita iam beata. Peruentio quippe est ad æternū ac summū bonum, cui adhærere in æternū est finis nostri boni. Dicatur hęc & prudentia, quia prospectissime adhærebit bono quod nō amittatur: & fortitudo, quia firmissime adhærebit bono unde non auellatur: & temperātia, quia castissime adhærebit bono, ubi iam non corrūpatur: & iustícia, quia rectissime adhærebit bono, cui merito subijcia tur. Quāquam & in hac uita uirtus non est, nisi diligere quod diligendū est. Id eligere, prudētia est: nullis inde auerti molestijs, fortitudo est: nullis illecebris, temperātia est: nulla superbia, iustícia est. Quid autē eligamus quod præcipue diligamus, nisi quo nihil melius inuenimus? Hoc deus est, cui si diligēdo aliquid uel præponimus, uel æquamus, nos ipsos diligere nescímus. Tanto enim nobis melius est, quātomagis in illū imus, quo nihil melius est. Imus autē non ambulādo, sed amando. Quē tanto habebimus præsentiorē, quanto eūdem amorē, quo in eum tendimus, potuerimus habere puriorē. Nec em locis corporalibus uel extēditur uel includitur. Ad eū ergo qui ubiq; pręsens est & ubiq; totus, non pedibus ire licet, sed moribus. Mores autē nostri, nō ex eo quod quisq; nouit, sed ex eo qd qsq; diligit, dijudicari solent. Nec faciūt bonos uel malos mores, nisi boni uel mali amores. Prauitate ergo nostra à rectitudine dei lōge sumus. Vnde rectū amando corrigimur, ut recto recti adhærere possimus. Ad illum ergo quāta opera possumus, etiā illi ut perueniāt agamus, quos tā quā nosmetipsos diligimus, si nosmetipsos diligere illū diligēdo iam nouimus. Christus nanq; (id est, ueritas) dicit: In his duob. pręceptis totā Mat.22 legem prophetasq; pēdere, ut diligamus deū ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & diligamus pximos tāq; nosmetipsos. Proximus sane hoc loco nō sanguinis, ppinquitate, sed rationis

nis ſocietate penſandus eſt, in qua ſunt omnes homines. Nã ſi pecuniæ ratio ſocios facit, quanto magis ratio naturæ, non negociãdi, ſed naſcendi lege communis. Hinc & ille Comicus (ſicut luculentis ingenijs non defit reſplẽdentia ueritatis) cum ab uno ſene alteri ſeni dictũ comporet: Tantum ne ab re tua eſt ocij tibi, alienã ut cures, ea quæ nihil ad te attinent: Reſpon- Teren. in Heaut. ſum ab altero reddidit: Homo ſum, humani nihil à me alienũ puto. Cui ſententiæ ferunt etiam theatra tota plena ſtultis indoctiſq; applauſiſſe. Ita quippe omniũ affectũ naturaliter attigit ſocietas humanorũ animorum, ut nullus ibi hominum niſi cuiuslibet hominis proximũ ſe eſſe ſentiret. Cum ergo illa dilectione, quam diuina lex imperat, debeat homo diligere deum, & ſeipſum & proximum, non tamẽ ex hoc tria præcepta data ſunt: nec dictum eſt in his tribus, ſed in his duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ: id eſt, in dilectione dei ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mẽte, & proximi tãquam ſui ipſius: uidelicet ut intelligeretur nullam eſſe aliam dilectionẽ, qua quiſq; diligit ſeipſum, niſi quod diligit deum. Qui enim aliter ſe diligit, potius ſe odiſſe dicendus eſt. Fit quippe iniquus, priuaturq; luce iuſticiæ, qui à potiore ac præſtãtiore bono auerſus, atq; inde uel ad ſeipſum cõuerſus, ad inferiora & egena utiq; conuertitur: Pſal. 10 fitq; in ipſo quod ueraciſſime ſcriptum eſt: Qui autem amat iniquitatẽ, odit animã ſuam. Quia igitur nemo niſi deũ diligendo, diligit ſeipſum, non opus erat ut dato de dei dilectione præcepto, etiã ſeipſum homo diligere iuberetur, cum in eo diligat ſeipſum quod diligit deum. Debet ergo & proximum diligere tãquam ſeipſum, ut quem potuerit hominẽ uel beneficentiæ conſolatione, uel informatione doctrinæ, uel diſciplinæ coertione adducat ad colendũ deum, ſciens in his duobus præceptis totam legem prophetasq; pẽdere. Hoc qui ſobria diſcretione eligit, prudens eſt: qui nulla hinc afflictione auertitur, fortis eſt: qui nulla alia delectatione, temperãs eſt: qui nulla elatione, iuſtus eſt. His uirtutibus diuinitus impartitis, per gratiã mediatoris dei cum patre, & nobiſcũ hominis Ieſu Chriſti, per quem poſt inimicitias iniquitatis recõciliamur deo in ſpiritu charitatis: his, inquã, uirtutibus diuinitus impartitis, & bona uita nũc agitur, & poſtea præmium eius, quæ niſi æterna eſſe non poteſt, beata uita perſoluitur. Hic enim ſunt eædem uirtutes in actu, ibi in effectu: hic in opere, ibi in mercede: hic in officio, ibi in fine. Itaque omnes boni & ſancti, etiã in tormentis quibuſlibet diuino fulti adiutorio, ſpe illius finis beati uocãtur, quo fine beati erunt. Nam ſi in eiſdem tormentis & atrociſſimis doloribus ſemper eſſent cũ quibuslibet uirtutibus, eos eſſe miſeros nulla ſana ratio dubitaret. Pietas igitur, id eſt uerus ueri dei cultus ad omnia prodeſt, & quę moleſtias huius uitæ auertat aut leniat, & quę ad illam uitam ſalutemq; perducat: ubi nec aliquid iam mali patiamur, & bono ſummo ſempiterno q; perfruamur. Ad hãc te perfectius aſſequendam & perſeuerãtiſſime retinendã exhortor, mei ipſum: cuius niſi iam particeps eſſes, tuos iſtos honores tẽporales ei ſeruire oportere iudicares, nõ Donatiſtis hæreticis ad eos in unitate Chriſti pacemq; redigẽdos, per edictũ diceres: Pro uobis hoc agitur, pro uobis ſacerdotes incorruptæ fidei, pro uobis imperator Auguſtus, pro uobis nos quoq; eius iudices laboramus. Et alia multa quæ in eodẽ edicto ita poſuiſti, ut te appareat in terreni iudicis cingulo, nõ parua ex parte cœleſtem remp. cogitare. Quare ſi de ueris uirtutibus & uere beata uita uolui diutius loqui tecum, quæſo ne oneroſus deputer tuis occupatiõibus: imò uero me nõ eſſe cõfido, quando tu adeo magnum animum & mirabiliter laudandum geris, ut nec illas curas deſeras, his libentius ac familiarius occuperis.

Macedonius Auguſtino, quærens num ex pietate ſit, quòd iudex precibus epiſcoporum condonat pœnam reis, præſertim ſi probabile ſit illos iterum peccaturos. Epiſtola LIII

Domino merito uenerabili, & unice colẽdo patri Auguſtino, Macedonius.

O Ptatas admodum ſanctitatis tuæ literas accepi per Bonifaciũ uenerandę legis antiſtitẽ, quem eo magis receptum dilexi, quod ad me deſideratũ pertulerat ſermonẽ ſanctitatis tuæ, & incolumitatem, domine merito uenerabilis, & unice colende pater. Itaq; ſine mora quod petebat obtinuit, uerũ quoniã exiſtit occaſio, hoc ipſum quã tulũcunq; eſt quod admonitus indulſi, nolo ſine mercede remanere. Cupio enim accipere eam, quæ mihi cõmodet ſine pendentis incõmodo, imò quæ mihi cõmodet cum gloria dependentis. Officiũ ſacerdotij ueſtri eſſe dicitis, interuenire pro reis, & niſi obtineatis, offendi: quaſi quod erat officij ueſtri, minime reportetis. Hic ego uehemẽter ambigo utrũ iſtud ex religione deſcendat. Nam ſi à domino peccata adeo prohibentur, ut ne pœnitendi quidẽ copia poſt primam pœnitentiã tribuatur: quẽadmodum nos poſſumus ex religiõe cõtendere, ut nobis quale cũq; illud crimen fuerit, dimittatur: quod utiq; cum impunitũ uolumus, probamus. Et ſi cõſtat non minus auctorem quàm probatorẽ teneri in omnibus quæ peccantur, certũ eſt nos culpę ſocietate uinciri, quoties eum impunitũ eſſe cupimus, qui culpæ tenetur obnoxius. Tum præter ea accedit hoc quod grauius eſt, nã omnia peccata uidentur ueniabiliora, cũ is qui reus eſt correctionem promittit. Verum nunc ut mores noſtri ſunt, & ſceleris pœnã cupiunt homines ſibi relaxari, & id propter quod ſcelus admiſſũ eſt, poſſidere. Pro his quoq; iterueniẽdũ putat ſacerdotiũ ueſtrũ, de qbus adeo futuri nulla ſpes eſt, ut etiã in præſenti eadẽ crimiuis ratio pſeueret.

Nam

Nam qui tã peruicaciter tenet propter quæ cri
men admisit, ostendit se ubi licentia fuerit, simi
le peccaturum. Ob hæc igitur consulo pruden
tiam tuã, & me hoc ambiguo quo laboro, absol
ui desidero, nec ob aliã causam cõsultũ te putes.
Cæterum hoc mihi propositũ est, ut intercesso
ὡς πρὸς ribus, præsertim talis meriti qualis tu es, etiam
gratiam agam. Pleraq; enim quæ sponte facere
uideri nolo, ne remissio seueritatis alios armet
in crimina, opto bonis intercessoribus relaxa
re, ut quod libens concedo, salua seueritate iudi
cij alterius merito uideatur indultũ. De scriptis
sanctitatis tuæ aliqua mihi promiseras, & nõ ac
cepi, quæso ut uel nũc mittas, & ad hanc meam
epistolã respondeas, ut quia sanctitatẽ tuam in
terim uidere non datur, saltem sermonibus tuis
pascar. Incolumẽ sanctitatẽ tuam diuinitas æter
na tueatur æuo largissimo, domine merito uene
rabilis & uere colende pater.

Augustinus Macedonio, declarãs sacerdotes pie intercedere pro promittentibus pœnitẽtiam ec
clesiasticam, & quare hæc pœnitentia non soleat
nisi semel concedi, quin & prophani iudicis seue
ritatem clemẽtia temperatam esse debere: multa
obiter de restitutione fraude quæsitorum. LIIII

Augustinus episcopus famulus Christi fami
liæq; eius, dilecto filio Macedonio in dño S.

N Egocios issimũ in rep. uirum, & non
suis sed aliorum utilitatibus attentis
simum, qualem te esse, & tibi gratu
lamur & rebus humanis, nec desere
re debemus alloquio, nec occupare procœmio.

Quæstio Accipe itaq; quod per me uel nosse uoluisti, uel
utrum ipse nossem experiri. Quod si paruũ aut
superfluũ iudicares, nullo modo inter tam ma
gnas tamq; necessarias curas tuas curandũ esse
censeres. Quæris à me cur officij sacerdotij no
stri esse dicamus interuenire pro reis, & nisi ob
tineamus offendi, quasi quod erat officij nostri
minime reportemus. Vbi uehementer te dicis
ambigere utrum istud ex religione descendat.
Deinde adiungis, qua ratione ita mouearis. Nã
si à domino peccata inquis adeo prohibẽtur, ut
nec pœnitendi quidem copia post primã pœni
tẽtiam tribuatur, quemadmodũ nos possumus
ex religione contẽdere, ut nobis qualecunq; il
lud crimen fuerit dimittatur? Adhuc grauius ur
ges, & dicis nos probare quod uolumus impu
nitum, & si cõstat non minus autorẽ quàm pro
batorem teneri in omnibus quæ peccãtur, cer
tum esse nos culpæ societate uinciri, quoties eũ
impunitũ esse uolumus, qui culpę tenetur obno
xius. His uerbis quem non terreas tuæ lenitatis
& humanitatis ignarum? Vnde nos qui te no
uimus, & hæc quærendi gratia non decernẽdi
scripsisse minime dubitamus, alijs uerbis tuis

Solutio ad ista citius respõdemus. Tanquã enim nos
hæsitare in hac quæstione nolueris, aut præuidi
sti quid dicturi essemus, aut admonuisti quid di
cere deberemus. Et aisti: Tum præterea accidit
hoc quod grauius est. Nã omnia peccata uiden
tur ueniabiliora, cum is qui reus est correctionẽ
promittit. Antequàm ergo discutiã, quid sit il
lud grauius, quod in epistola tua sequitur, hoc in
terim quod dedisti accipiã, eoq; utar ad molem
hanc amouendũ, qua nostræ intercessiones pos
se reprimi uidebantur. Ideo quippe quãtum fa
cultas datur pro peccatis omnib. intercedimus,
quia omnia peccata uidentur ueniabiliora, cum
is qui reus est correctionem promittit. Hæc tua
est, hæc & nostra sententia. Nullo modo ergo
culpas quas corrigi uolumus, approbamus, nec
quod perperã cõmittitur, ideo uolumus impu
nitum esse, quia placet: sed hominẽ miserantes,
facinus autem seu flagicium detestãtes, quanto
magis nobis displicet uitium, tanto minus uolu
mus inemendatũ interire uitiosum. Facile enim
est atq; procliue malos odisse, quia mali sunt, ra
rum autem & pium eosdem ipsos diligere quia
homines sunt, ut in uno simul & culpam impro
bes, & naturã approbes, ac propterea culpã iu
stius oderis, quod ea fœdatur natura quam dili
gis. Non est igitur iniquitatis, sed potius huma
nitatis societate deuinctus, qui propterea est cri
minis persequutor, ut sit hominis liberator. Mo
rum porrò corrigendorũ, nullus alius quàm in
hac uita locus: nam post hãc quisq; id habebit,
quod in hac sibimet cõquisierit. Ideo compelli
mur humani generis charitate interuenire pro
reis, ne istam uitam sic finiant per suppliciũ, ut
ea finita non possint finire suppliciũ. Noli ergo
dubitare hoc officiũ nostrũ ex religione descen
dere, cum deus apud quem nulla est iniquitas,
cuius summa potestas est, qui non tãtum qualis
quisq; sit uidet, uerũetiam qualis futurus sit præ
uidet, qui solus potest iudicando non labi, quia
in cognoscẽdo non potest falli, facit tamẽ sicut
Euãgeliũ loquitur, solem suũ oriri super bonos
& malos, & pluit super iustos & iniustos. Cuius
mirabilis bonitatis ut simus imitatores, domi
nus Christus exhortans: Diligite, inquit, inimi Mat. 5
cos uestros, & benefacite eis qui uos oderũt, &
orate pro eis qui uos persequũtur, ut sitis filij pa
tris uestri qui in cœlis est, qui facit solem suum
oriri super bonos & malos, & pluit super iustos
& iniustos. Hac indulgentia & lenitate diuina
multos abuti ad perniciem suam quis nescit?
Quos arguẽs Apostolus, & grauiter increpãs, Rom. 2
dicit: Existimas autem ô homo omnis, qui iudi
cas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu
effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis
eius & patientiæ & longanimitatis cõtemnis?
Ignoras quoniam benignitas dei ad pœnitẽti
am te adducit? Secundum autem duriciã tuam
& cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die
iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet
unicuiq; secundũ opera eius. Nũquid quoniam
isti in sua nequitia perseuerant, ideo deus in sua
patiẽtia non perseuerat, perpauca in hoc seculo
puniens, ne diuina prouidentia non esse creda
tur, & multa seruãs ultimo examini, ut futurum

iudicium

UNIVERSIDAD DE MURCIA

iudicium commendetur? Non, ut arbitror, magi ster ille cœlestis impietatem nos diligere præ/cepit, cum præcipit ut nostros diligamus inimi cos, benefaciamus eis qui nos oderũt, oremus pro eis qui nos persequũtur: cum proculdubio si pie deum colimus, inimicos atq; odijs aduer/sum nos acerrimis incitatos ac persequutores, nisi impios habere nõ possimus. Num igitur di ligendi sunt impij? Num impijs benefaciẽdum est? Num pro impijs etiam orandum est? Ita pla ne. Qui enim hoc præcepit, Deus est: nec tamẽ nos hoc pacto societati adiũgit impiorum, qui/bus & ipse parcendo, & uitam salutemq; largiẽ do, non utiq; sociatur. Consilium quippe eius, quantum homini pio nosse donatũ est, exponit Apostolus dicens: Ignoras quia patiẽtia dei ad pœnitentiã te adducit? Ad hanc uolumus addu ci pro quibus interuenimus, non eorum pecca/tis uel parcimus uel fauemus. Nam quosdam, quorum crimina manifesta sunt, à uestra seueri/tate liberatos, à societate tamen remouemus al taris, ut pœnitendo placare possint, quem pec/cando contẽpserant, secũ ipsos puniendo. Nam nihil aliud agit, quem ueraciter pœnitet, nisi ut id quod mali fecerit, impunitum esse non sinat. Eo quippe modo sibi non parcẽti ille parcit, cu ius altum iustumq; iudicium nullus cõtemptor euadit. Quod si iniquis & scelestis ille parcen/do, eisq; uitam salutemq; largiendo, etiam ple/risq; eorum, quos nouit non acturos pœnitenti/am, tamen exhibet patientiã: quanto magis nos in eos qui correctionem promittũt, & utrum fa ciant quod promittũt, incerti sumus, misericor des esse debemus, ut rigorem uestrũ pro eis in/tercedendo flectamus, pro quibus & dominũ, quem nihil de moribus eorum etiam futuris la/tet, non tamen impudẽter, quia hoc ipse præce/pit, oramus? Intantum autem hominũ aliquãdo iniquitas progreditur, ut etiam post actam pœ/nitentiam, post altaris reconciliationẽ uel simi/lia uel grauiora committãt, & tamen deus facit etiam super tales oriri solem suũ: nec minus tri/buit q̃ ante tribuebat largissima munera uitæ ac salutis. Et quamuis eis in ecclesia locus humilli mæ pœnitentiæ non cõcedatur, deus tamen su per eos suæ patientiæ non obliuiscitur. Ex quo rum numero si quis nobis dicat: Aut date mihi eundem iterum pœnitendi locum, aut despera/tum me permittite, ut faciam quicquid libuerit, quantum meis opibus adiuuor, & humanis le/gibus non prohibeor, in scortis omniq; luxuria damnabili quidem apud dominũ, sed apud ho/mines plerosq; etiam laudabili: aut si me ab hac nequitia reuocatis, dicite utrũ mihi aliquid pro sit ad uitam futuram, si in ista uita illecebrosissi/mæ uoluptatis blandimenta contempsero, si li/bidinum incitamenta frenauero, si ad castigan/dum corpus meũ multa mihi etiam licita & cõ/cessa subtraxero, si me pœnitendo uehemẽtius q̃ prius excruciauero, si miserabilius ingemue/ro, si fleuero uberius, si uixero melius, si paupe/res sustentauero largius, si charitate (quæ op[illegible]it multitudinem peccatorũ) flagrauero ardẽti[illegible] quis nostrum ita desipit, ut huic homini dic[illegible] Nihil tibi ista proderunt in posterum, uade sa[illegible]tẽ uitæ huius suauitate perfruere? Auertat deu tam immanem sacrilegam q̃ dementiam. Qu[illegible]uis ergo caute salubriterq; prouisum sit, ut [illegible]/cus illius humillimæ pœnitẽtiæ semel in eccle/sia cõcedatur, ne medicina uilis minus utilis es/set ægrotis, quæ tãto magis salubris est, quanto minus cõtemptibilis fuerit, quis tamen audeat dicere deo: Quare huic homini, qui post primã pœnitentiã rursus se laqueis iniquitatis obstrin git, adhuc iterum parcis? Quis audeat dicere er ga istos non agi quod Apostolus ait: Ignoras quia patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Aut istis exceptis esse definitũ quod scriptum est: Beati omnes qui confidunt in eum? [illegible] ad istos non pertinere quod dicitur: Viriliter agi/te, & confortetur cor uestrum, omnes qui spera tis in dominum? Cum igitur super peccatores tanta sit patientia, tanta misericordia dei, ut in hac tẽporali uita, moribus emendatis, non dam nentur in æternum, qui nullius quæ sibi præbea tur expectat misericordiã, quoniã nemo est illo beatior, nemo potentior, nemo iustior: quales nos esse oportet homines erga homines, qui hanc uitam nostram, quantacũq; laude cõmen/demus, eã sine peccato esse nõ dicimus? Quod si dixerimus, nos ipsos (sicut scriptum est) deci/pimus, & ueritas in nobis non est. Proinde licet accusatoris alia persona sit, alia defensoris, alia intercessoris, alia iudicis, de quorũ propriis of/ficijs nimis longum est & non necessarium hoc sermone disserere: sic tamen etiam ipsos crimi/num ultores, atq; in hoc officio non ira propria cõcitatos, sed legum ministros, nec suarum sed alienarum examinatarũ iniuriarũ uindices, qua les iudices esse debent, terruit cẽsura diuina, ut cogitarẽt sibi propter sua peccata dei misericor diam necessariam, nec putarent ad culpã sui of/ficij pertinere, si quid erga eos misericorditer agerent, quorũ uitæ necisq; haberent legitimã potestatem. Nam cum ad dominum Christum Iudæi adduxissent mulierem in adulterio com/prehensam, eũq; tentantes dicerent, quòd iussa esset lege lapidari, ac deinde quærerent quid de illa ipse præciperet: respondit eis, Qui sine pec cato est uestrum, prior in eam lapidẽ iaciat. Ita nec legẽ improbauit, quæ huiusmodi ream ius/sit occidi, & illos terrendo ad misericordiam re uocauit, quorum iudicio hæc posset occidi: pu/to quòd hac sententia domini audita, si præsens fuit etiam maritus ipse qui uiolatam sui thori fi/dem uindicari postulabat, exterritus animũ ad uoluntatem parcendi ab ulciscendi cupiditate deflexit. Nam quomodo est admonitus accusa tor, ne suas persequeretur iniurias, quando ipsi iudices ita sunt à iudicãdo prohibiti, qui in ad/

Nõ dabatur se cundus pœni/tẽtiæ publicæ locus

Rom. 2.

1 Ioan. 1

Misericordia domini

Ioan. 8

De pœni. dist. 3. intantum

4. sen. dis. 14. ca. quod uero

Iterata pœ/nitentia

ultera punienda, tum priuato dolori compelle/
batur seruire, sed legi: Vnde Ioseph cui uirgo
Maria domini mater fuerat despõsata, cũ eam
imperisset esse prægnantẽ, cui se nouerat non
esse commixtum, & ob hoc nihil aliud quàm a/
dulteram credidisset, puniri tamen eam noluit,
nec approbator flagitij fuit. Nam hęc uoluntas
eius etiam iustitiæ deputatur. Ita quippe de illo
scriptum est: Et cum esset homo iustus, & nol/
let eam diuulgare, statuit eam occulte dimitte/
re. Hæc eo cogitante, apparuit illi angelus, qui
doceret esse numinis, quod ille putauerat crimi
nis. Si ergo cogitata infirmitate cõmuni, & ac/
cusatorius dolor, & iudicatorius rigor frãgitur,
quod tandem censes pro reis esse debere, uel de
fensoris uel intercessoris officium: quandoqui/
dem & uos uiri boni qui nũc iudices estis, & in
foro aliquando uersati causas hominum susce/
pistis, scitis quàm libentius defendere quàm ac
cusare soletis: Et tamen defensor ab intercesso/
re plurimum distat. Nam ille diluendis uel obte
gendis criminibus operam maxime impendit:
intercessor autem etiam cum de culpa constat,
pro pœna remouenda uel temperãda curam ge
rit. Hoc sunt apud deum pro peccatoribus iusti,
hoc pro se ipsi peccantes inuicem ut faciant ad/
monentur. Nam scriptum est: Confitemini inui
cem peccata uestra, & orate pro uobis. Has sibi
partes humanitatis, ubi potest, omnis homo a/
pud hominem uendicat. Nam quod ipse quisq;
domi suæ puniret admissum, in alterius domo
uult impunitum. Siue enim adhibeatur apud a/
micum, siue ille cuiquam in quem potestas ulci
scendi est se præsente succenseat, siue irascenti
fortuito superueniat, nõ iustissimus sed inhuma
nissimus iudicatur, si non interueniat. Scio ego
te ipsum cũ alijs amicis tuis in ecclesia Cartha/
ginensi intercessisse pro clerico, cui merito suc/
censebat episcopus, & utiq; nullũ ibi discrimen
sanguinis, sub incruenta disciplina timebatur:
nec cum id quod etiam uobis displicebat inul/
tum esse uelletis, tanquam delicti approbatores
uos iudicabamus, sed tanquã humanissimos in/
tercessores audiebamus. Si ergo uobis fas est ec
clesiasticam correptionẽ intercedendo mitiga/
re, quomodo episcopus uestro gladio nõ debet
intercedere, cum illa exeratur, ut in quem exeri
tur bene uiuat, iste ne uiuat? Postremo ipse do/
minus, apud homines intercessit ne lapidaretur
adultera, & eo modo nobis intercessionis com/
mendauit officium, nisi quia ille terrendo fecit,
quod nos petendo. Ille enim dominus, nos ser/
ui sumus: uerũ tamen ille sic terruit, ut omnes ti
mere debeamus. Quis enim est nostrũ sine pec
cato? Quod cum illis dixisset, à quibus ei offere
batur punienda peccatrix, ut qui sciret se esse si
ne peccato, prior in illam lapidem mitteret: ce/
cidit sæuitia, tremente conscientia. Tunc enim
ex illa iam congregatione dilapsi, solam miseri
cordi miseram reliquerunt. Cedat huic senten/

Suspicio Ioseph de Maria

Mat. 1

Iac. 5

Io. 8

tiæ pietas Christianorum, cui cessit impietas Iu
dęorum. Cedat humilitas obsequentiũ, cui ces/
sit superbia persequẽtium. Cedat confessio fide
lis, cui cessit simulatio tẽtatoris. Malis parce uir
bone: quanto melior, tanto esto mitior: quanto
sis celsior potestate, tanto humilior fias pietate.
Ego quidem intuẽs mores tuos, appellaui te ui/
rum bonum: sed tu intuens uerba Christi, dic
mihi ipsi: Nemo bonus, nisi unus Deus. Quod cũ *Mar. 10*
uerum sit (hoc enim ueritas dicit) nec ego tamẽ
illud existimari debeo fallaci assentatiõe dixis/
se, & dominicis uerbis quasi cõtrarius extitisse,
ut cum ille dicat, Nemo bonus nisi unus Deus:
ego te appellauerim uirum bonum. Non enim
& ipse dominus contraria sibi loquutus est, ubi
ait: Bonus homo de bono thesauro cordis sui *Luc. 6*
profert bona. Deus ergo singulariter bonus est,
& hoc amittere non potest. Nullius enim boni *Deus quo do solus bonus*
participatione bonus est, quoniam bonum quo
bonus est, ipse sibi est: homo autem cum bonus
est, ab illo bonus est, quod à seipso esse non po/
test. Illius enim spiritu bona fiunt, cuius capax
creata est nostra natura per propriam uolũtatẽ.
Pertinet ergo ad nos ut boni simus, accipere &
habere quod dat, q̃ de suo bonus est. Quo quis/
que neglecto, de suo malus est. Proinde inquan
tum homo recte agit, id est scienter & amanter,
& pie bonum operatur, intantum bonus est: in/
quantum autem peccat, id est à ueritate & chari
tate & pietate deuiat, intantum malus est. Quis
autem est in hac uita sine aliquo peccato? Sed
eum dicimus bonũ, cuius prævalent bona: eũq;
optimum, qui peccat minimũ. Idcirco ipse do/
minus, quos dicit bonos propter participatio/
nem gratiæ diuinæ, eosdem etiam malos dicit
propter uitia infirmitatis humanæ, donec totũ
quo constamus, ab omni uitiositate sanatũ, trãs/
eat in eam uitam, ubi nihil omnino peccabitur.
Nam utiq; bonos docebat orare, nõ malos, qui
bus præcepit ut dicerent: Pater noster qui es in
cœlis. Ex hoc enim boni, quo filij dei non natu
ra geniti, sed gratia facti, tanquam hi quibus re/
cipientibus eum, dedit potestatem filios dei fie *Io. 1*
ri. Quæ generatio spiritalis more scripturarum
etiam adoptio nominatur, ut distinguatur ab il/
la generatione dei de deo, coæterni de coæter/ *Esa. 53*
no. Vnde scriptum est: Generationẽ eius quis
enarrabit? Cum ergo bonos esse demonstraue/
rit, quos uoluit Deo ueraciter dicere: Pater no/
ster qui es in cœlis, præcepit tamen ut in eadem
oratione inter cætera dicerent: Dimitte nobis
debita nostra, sicut & nos dimittimus debitori/
bus nostris. Quæ debita, esse peccata, quamuis
manifestum sit, postea tamen manifestius decla
rauit, dicens: Si enim dimiseritis peccata homi
nibus, dimittet uobis & pater uester peccata ue
stra. Hanc orationem baptizati orant, nec est
prorsus præteritorum aliquid peccatorũ, quod
nõ baptizatis in sancta ecclesia dimittatur. Sed
postea uiuẽdo in hac fragilitate mortali, nisi cõ/
traherent

UNIVERSIDAD DE MURCIA

traherent quod dimittendum esset: non ueraci-
ter dicerent: Dimitte nobis debita nostra. Boni
ergo inquantum non peccant, filij Dei sunt: in-
quantum autem peccant (quod sua non mẽdaci
confessione testantur) utiq; mali sunt. Nisi forte
quis dicat, alia bonorum, alia malorum esse pec
cata, quod non usquequaq; improbabiliter dici
tur. Verũtamen dominus Iesus sine ulla ambi-
guitate malos appellauit eosdem ipsos, quorum
patrem dicebat deum. Nam in eodẽ sermone,
ubi illam docet orationem, alio loco exhortans
Mat. 7 ad precandũ deum, ait: Petite & accipietis, que
rite & inuenietis, pulsate & aperiet uobis. Om-
nis em̃ qui petit accipit, & qui quærit inuenit,
& pulsanti aperietur. Et paulopost: Si ergo uos,
inquit, cũ sitis mali, nostis bona data dare filijs B
uestris, quanto magis pater uester qui in cœlis
est, dabit bona petentibus se? Num igitur deus,
pater malorum est? Absit. Quomodo ergo dici
tur, Pater uester cœlestis: quibus dicitur, Cum
sitis mali: nisi quia utrunq; ueritas mõstrat, quid
simus dei dono, quid humano uitio, hoc eõmen
dans, illud emendans? Merito ait Seneca (qui
temporibus apostolorum fuit, cuius etiam quæ
Seneca ad Paulum dam ad Paulum apostolũ legũtur epistolæ) om
nes odit qui malos odit: & tamen ideo diligẽdi
sunt mali, ut nõ sint mali: quemadmodũ non ut
permaneant, sed ut sanentur diliguntur ægroti.
Quicquid autem post eam quæ fit in baptismo
ablutionem peccatorũ in hac uita manẽdo pec-
camus, etiam si nõ tale sit, quod à diuinis remo- C
uere compellat altaribus, non dolore sterili, sed
misericordię sacrificijs expiatur. Quod ergo a-
gimus ut faciatis intercedentib. nobis, deo nos
noueritis offerre pro uobis. Indigetis enim mi-
sericordia quam præbetis: & uidete quis dixe-
rit: Dimittite, & dimittetur uobis. Quanquam
etiam si ita uiueremus, ut non esset quare dice-
remus, Dimitte nobis debita nostra: quãto à ne
quicia purior animus esset, tanto clementia ple
Io. 8 nior esse deberet, ut si non compũgeremur sen-
tentia domini dicẽtis, Qui uestrum est sine pec
cato, prior in illam lapidẽ iaciat: ipsius qui hoc
dixit sectaremur exemplum, qui cum esset utiq;
sine peccato, ait mulieri quam perterriti illi reli
querant, Nec ego te condẽnabo, uade, iam dein D
ceps noli peccare. Potuit enim metuere flagi-
tiosa mulier, ne illis discedẽtibus qui sua pecca-
ta cognouerant ut peccato parcerent alieno, il-
lam iustissime iam ipse dãnaret qui erat sine pec
cato. At ille non conscientia pauidus, sed plenus
clementia, cum illa respõdisset à nemine se fuis-
se damnatam, Nec ego te, inquit, dãnabo. Tan-
quã diceret: Si malicia tibi parcere potuit, quid
metuis innocentiam? Et ne delictorum non do
nator, sed approbator uideretur, Vade, ait, iam
deinceps noli peccare, ut se homini peperciſſe,
non hominis culpam sibi placuisse monstraret.
Iã uides igitur de religione descendere, nec nos
societate criminum obstringi, quod intercedi- A
mus plerũq; etiam pro sceleratis, & si non scele
ratis, tamen pro peccatorib. peccatores, & quod
ueraciter potius quàm iniuriose dictũ accipi
puto quod apud peccatores. Nec ideo sane i- 23. q. 5. non
stra instituta sũt potestas regis, uis gladij cogni- frustra
toris, ungulæ carnificis, arma militis, disciplina
dominãtis, seueritas etiã boni patris. Habẽt is-
omnia modos suos, causas, rationes, utilitates.
Hæc cũ timẽtur, & coercentur mali, & quietius
inter malos uiuũt boni, nõ quia boni pronũciã-
di sunt, qui talia metuẽdo nõ peccãt (non enim
bonus est quispiã timore pœnę, sed amore iusti
ciæ) uerũtamen non inutiliter etiam metu legũ
humana coerceẽt audacia, & ut tuta sit inter im-
probos innocẽtia, & in ipsis improbis dum for
midato supplicio frenat facultas, inuocato deo
sanetur uoluntas. Sed huic ordinationi rerũ hu
manarum, cõtrariæ non sunt intercessiones epi
scoporum: imò uero nec causa nec locus inter-
cedendi ullus esset, si ista non essent. Tanto em̃
sunt intercedẽtium & parcentiũ beneficia gra-
tiora, quanto peccãtium iustiora supplicia. Nec
ob aliud quantum sapio, in Veteri testamento,
antiquorum temporibus prophetarũ seuerior
legis uindicta feruebat, nisi ut ostẽderetur recte
iniquis pœnas constitutas: ut quod eis parcere
Noui testamenti indulgentia cõmonemur, aut
remediũ sit salutis quo peccatis parcatur & no-
stris, aut cõmendatio mansuetudinis, ut per eos
qui parcunt ueritas prædicata, non tantũ timea
tur, uerumetiam diligatur. Plurimũ autem inter
est, quo animo quisq; parcat. Sicuti enim est ali-
quando misericordia puniens, ita & crudelitas
parcens. Nam, ut exempli gratia manifestũ ali- Crudelitas
quid ponam, quis non crudelem uerius dixerit parcens
eum, qui puero pepercerit uolenti obstinatissi-
me de serpentibus ludere? quis autem nõ mise-
ricordem qui talia prohibens, contemptorẽ uer
borum etiam uerberibus emendauerit? Et ideo
non usq; ad mortem protẽdenda est disciplina,
ut sit cui prodesse possit: quanquam etiam cum 23. q. 5. cum
homo ab homine occiditur, multum distet utrũ homo
fiat nocendi cupiditate, uel iniuste aliquid aufe
rendi, sicut fit ab inimico, sicut à latrone: an ulci
scendi uel obediẽdi ordine, sicut à iudice, sicut
à carnifice: an euadendi uel subueniẽdi necessi-
tate, sicut interimitur latro à uiatore, hostis à mi
lite. Et aliquando qui causa mortis fuit, potius
in culpa est, quàm ille qui occidit: uelut si quis-
quam decipiat fideiussorem suum, atq; ille pro
isto supplicium legitimum luat: nec tamen om-
nis qui causa alienæ mortis est, reus est. Quid si
enim quisquam stuprum petat, sesecq; si non im-
petrauerit interimat? Quid si filius timẽs patris
pia uerbera, præcipitio pereat? Quid si alius ho
mine liberato, uel ne alius liberet, sibi ipse mor-
tem inferat? Num propter istas alienarum mor
tium causas, aut sceleri cõsentiendũ est, aut uin-
dicta peccati quæ non fit nocendi sed corrigen
di studio, etiam paterna tollenda, aut opera mi-

sericordiæ cohibēda sunt? Hæc cum accidunt, A debemus eis humanum dolorem, non propter ne accidant, recte factorum reprimere uolū tem. Sic etiam cum intercedimus pro pecca re damnando, sequūtur aliquando quæ nolu mus: siue in ipso, qui nostra intercessione libera r, ut uel immanius impunita crassetur auda , subdita cupiditati, ingrata lenitati, atq; u nus morti ereptus plurimos necet: uel ipso per beneficiū nostrum in melius commutato, mori busq; correpto, alius male uiuēdo pereat, sibiq; huius impunitate proposita, talia uel grauiora cōmittat: non, ut opinor, hæc mala imputanda sunt nobis, cum intercedimus uobis: sed potius illa bona, quæ cum id facimus, intuemur & uo lumus, id est cōmendatio māsuetudinis, ad con B ciliādam dilectionem uerbo ueritatis: & ut qui liberātur à tēporali morte, sic uiuant, ne in æter nam (unde nūquam liberentur) incurrant. Pro 23. q. prod. dest ergo & seueritas uestra, cuius ministerio quies adiuuatur & nostra: prodest & interces sio nostra, cuius ministerio seueritas tēperatur & uestra. Non uobis displiceat quod rogamini à bonis, quia nec bonis displicet quod timemi ni à malis: nam hominū iniquitatem etiam apo stolus Paulus non tantum de iudicio futuro, ue rumetiā de potestatibus uestris secularibus ter ruit, asserens & ipsas ad dispēsationem diuinæ Rom. 13 prouidētiæ pertinere. Omnis, inquit, anima po testatibus sublimioribus subdita sit: nō est enim potestas, nisi à deo: quæ autem sunt, à deo ordi C nata sunt: quapropter qui resistit potestati, dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi iudicium acquirunt. Principes enim non sunt ti mori boni operis, sed mali. Vis autem nō time re potestatem? Bonum fac, & habebis laudē ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Quod si malum feceris, time: non enim frustra gladiū portat: dei enim minister est, uindex in ira, ei qui male agit. Ideoq; necessitate subditi estote, Iram, pœnam uocat non solum propter iram, sed & propter cōscien tiam: ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim dei sunt, in hoc ipsum perseuerātes. Red dite omnibus debita, cui tributū tributum, cui uectigal uectigal, cui timorem timorem, cui ho norem honorem: nemini quicquā debeatis, nisi D ut inuicem diligatis. Hæc uerba Apostoli, utili tatem uestræ seueritatis ostēdunt. Proinde sicut dilectionem iussi sunt terrentibus debere qui ti ment, ita dilectionē iussi sunt timētibus debere qui terrēt. Nihil nocēdi cupiditate fiat, sed om nia consulēdi charitate, & nihil fiat immaniter, nihil inhumaniter. Ita formidetur ultio cognito ris, ut nec intercessoris religio contēnatur, quia & plectendo & ignoscēdo hoc solum bene agi tur, ut uita hominum corrigatur. Quod si tanta est peruersitas & impietas, ut ei corrigēdæ nec disciplina possit prodesse nec uenia, à bonis ta men intentione atq; cōscientia, quam deus cer nit, siue seueritate, siue lenitate, nō nisi officiū di lectionis impleatur. Quod autē in epistola tua sequitur, ubi dicis: Verum nūc ut mores nostri sunt, & sceleris pœnā cupiunt sibi homines re laxari, & id propter quod scelus admissum est, possidere: pessimū hominum genus cōmemo ras, cui pœnitendi medicina omnino non pro dest. Si enim res aliena, propter quam peccatū 14. q. 6. est, cum reddi possit non redditur, nō agitur pœ De usur. cū nitentia, sed fingitur: si autem ueraciter agitur, De reg. iu non remittetur peccatū, nisi restituatur ablatū: lib. 6. pecca sed, ut dixi, cum restitui potest. Plerunq; enim qui aufert, amittit, siue alios patiēdo malos, siue ipse male uiuendo, nec aliud habet unde restitu at. Huic certe non possumus dicere, Redde qd abstuliſti, nisi cum habere credimus & negare. Vbi quidem si aliquos sustinet repente crucia tus, dum existimatur habere quod reddat, nulla est iniquitas: quia & si nō est unde luat ablatam pecuniā, merito tamen dum per molestias cor porales adhibere cōpellitur, peccati quo male ablata est, pœnas luit. Sed inhumanum non est etiam pro talibus intercedere, tāquam pro reis criminū: non ad hoc ut minime restituātur alie na, sed ne frustra homo in hominem sæuiat, ille præsertim qui iam remisit culpā, sed quærit pe cuniam, & si fraudari metuit, non expetit uindi cari. Deniq; in talibus causis, si persuadere po tuerimus, eos pro quibus interuenimus non ha bere quod poscitur, continuo nobis eorum mo lestiæ relaxantur. Aliquando autem misericor des & in ipso dubio nolunt homini pro incerta pecunia certa inferre supplicia: ad hanc miseri cordiam etiam nos prouocare & exhortari de cet. Melius enim etiam si habet, amittis, quàm si non habet, aut excrucias, aut occidis. Sed pro istis magis apud eos qui repetunt, quàm apud eos qui iudicant, intercedere conuenit: ne ipse uideatur auferre, qui cum habet potestatē, non cogit reddere: quamuis in cogendo ita debeat adhibere integritatē, ne amittat humanitatem. Illud uero fidētissime dixerim, eum qui pro ho mine ad hoc interuenit, ne male ablata restitu at, & qui ad se confugientē quantū honeste po test, ad restituendū non compellit, socium esse fraudis & criminis. Nam misericordius opem nostrā talibus subtrahimus, quàm impēdimus. Non enim opem fert, qui ad peccādū adiuuat, ac non potius subuertit atq; opprimit. Sed nun quid ideo nos aut exigere aut ad exigendū tra dere uel possumus uel debemus? Agimus quan tum episcopalis facultas datur, & humanū qui dem nonnū quam, sed maxime ac semper diui num iudicium cōminantes. Nolentes autē red dere, quos nouimus & male abstulisse, & unde reddant habere, arguimus, increpamus, & dete stamur, quosdam clam, quosdā palam, sicut di uersitas personarū diuersam uidetur posse reci pere medicinā, nec in aliorū perniciem ad ma iorem insaniam concitari. Aliquando etiā si res magis curanda non impedit, sancti altaris com

munione

munione priuamus. Verum sæpe accidit ut nos
fallant, uel negando se abstulisse, uel firmãdo
se unde restituant non habere: sæpe etiam & uos
fallamini putando uel nos non agere ut reddãt,
uel ipsos habere unde reddant: & omnes aut pe
ne omnes homines amamus nostras suspiciões
uel uocare uel existimare cognitiones, quando
credibilibus rerum signis mouemur, cum credi
bilia nonnulla sint falsa, sicut incredibilia non
nulla sunt uera. Ideo quosdam commemorans,
qui & sceleris pœnam sibi cupiunt relaxari, &
id propter quod scelus admissum est possidere,
addidisti & aisti: pro his quoq; interueniẽdum
putat sacerdotiũ uestrum. Fieri enim potest, ut
tu scias quod ego nescio, & propterea putẽ pro
aliquo interueniẽdũ, quod si me fallere potuit,
cum te non potuerit, ut ego eũ non credã possi
dere, quod tu possidere nosti. Ita fit ut cũ de reo
sententia non una sit nostra, neutri tamẽ nostrũ
placeat, quòd res non redditur aliena. De homi
ne ut homines, diuersa sentimus, sed in ipsa iusti
cia simul sumus. Eodẽ modo etiã fieri potest, ut
quod scio aliquem non habere, hoc eum tu ha
bere non certissime teneas, sed credibiliter sus
piceris, & ob hoc tibi uidear interuenire pro eo
qui & sceleris pœnam sibi cupiat relaxari, & id
propter quod scelus admissũ est possidere. Ad
summam igitur neq; apud tales (si qui reperiun
tur qualẽ te esse gaudemus) neq; apud ipsos qui
magno studio aliena ac nihil ꝓfutura, multoq;
etiam periculosa ac pernicioſa petũt, neq; apud
cor meũ, cuius testis est deus, aulim dicere, sen
tire, decernere, interueniendũ esse pro aliquo,
ut quod scelere abstulit, sceleris impunitate pos
sideat: sed ut remissa iniuria, quod iniurioſe ab
stulit reddat, si tamen habet quod abstulit, uel
14.q.5 non sanè aliud unde illud restituat. Nõ sanè quicquid ab
inuito sumitur, iniurioſe aufertur. Nam plerique
nec medico uolũt reddere honorem suum, nec
operario mercedem, nec tamen hæc qui ab in
uito accipiunt, per iniuriam accipiunt, quæ po
11.q.3 non licet tius per iniuriã non darentur. Sed non ideo de
bet iudex uẽdere iustum iudicium, aut testis ue
rum testimoniũ, quia uendit aduocatus iustum
patrocinium & iurisperitus uerum consilium.
Illi enim inter utrãq; partem ad examina adhi
bentur: isti ex una parte consistũt. Cum autem
iudicia & testimonia, quæ nec iusta nec uera uẽ
denda sunt, iniqua & falsa uendũtur, multo sce
leratius utique pecunia sumitur, quia scelerate,
etiam quãuis à uolentibus datur. Ille tamen so
let tanquam male sibi ablatam pecuniam repe
tere, qui iustum iudicium emit, quoniam uena
le esse non debuit. Qui uero pro iniquo iudicio
dedit, uellet quidẽ repetere, nisi timeret uel pu
deret emisse. Sunt aliæ personæ inferioris loci,
quæ ab utraq; parte non insolenter accipiunt, si
cut officialis, & à quo amouetur, & cui admoue
tur officium: ab his extorta per immoderatã im
probitatem repeti solent, data per tolerabilem
consuetudinẽ non solent: magis reprehendi
mus, qui talia inusitate repetiuerũt, q̃ qui ea de
more sumpserunt, quoniam multæ necessitates
personæ rebus humanis, uel inuitãtur huiusmo
di commodis, uel tenentur. Isti si uiam uitæ
tauerint, aut excellentioris conscenderint sa
ctitatis gradum, facilius ea quæ hoc modo a
quisierunt, tanquam sua pauperibus largiũtur,
quàm eis à quibus accepta sunt tãquam alie
na restituant. Qui uero contra ius societatis huma
næ, furtis, rapinis, calumnijs, oppressiõibus, in
uasionibus abstulerit, reddẽda potius q̃ donan
da censemus. Zachæi publicani euangelico ex Luc. 19
emplo, qui cum hospitio dominum suscepisset,
in uitam sanctam repente mutatus: Dimidium,
inquit, rerum mearũ do pauperibus, & si cui ali
quid abstuli, quadruplum reddo. Verũtamen si
iusticia syncerius consulatur, iustius dicitur ad
uocato: Redde quod accepisti, quando contra
ueritatem stetisti, iniquitati adfuisti, iud[illegible] fe
fellisti, iustam causam oppressisti, de falsitate ui
cisti: quod uides multos honestissimos & di
sertissimos uiros, nõ solum impune, uerũ etiam
glorioſe uideri sibi cõmittere: quàm cuiquam
in quolibet officio militanti, Redde quod acce
pisti, quando iubente iudice cuicũq; causæ ne
cessarium hominem tenuisti, ne resisteret uinxi
sti, ne fugeret inclusisti, postremo aut permanẽ
te lite exhibuisti, aut finita dimisisti. Sed illud
cur aduocato non dicatur in promptu est, quia
scilicet ita non uult homo repetere, quod patro
no ut male uinceret, dedit, sicut non uult redde
re, quod ab aduersario, cum male uicisset, acce
pit. Quis tandẽ aduocatus, aut ex aduocato ita
uir optimus facile reperitur, qui suscepto suo, di
cat: Recipe quod mihi cum tibi male adesse
dedisti, & redde aduersario tuo, quod me agen
te inique abstulisti? Et tamen quem prioris non
rectę uitæ, rectissime pœnitet, etiam hoc facere
debet: ut si ille qui inique litigauit, non uult ad
monitus corrigere iniquitatem, eius tamen ini
quitatis nolit iste habere mercedẽ: nisi fortè re
stituendum est alienum, quod per furtum clan
culo aufertur, & restituẽdum non est alienum,
quod in ipso foro ubi peccata puniuntur, dece
pto iudice, & circunuentis legibus obtinetur?
Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges & 14.q.4.
iudices reddi iubent? An crudelior est qui sub quid dicam
trahit aliq̃d uel eripit diuiti, quàm qui trucidat
pauperem fœnore? Hæc atq; huiusmodi male
utiq; possidentur, & uellem ut restituerẽtur, sed
non est quo iudice repetantur. Iam uero si pru
denter intueamur, quod scriptũ est: Fidelis ho
minis totus mundus diuitiarum est, infidelis au
tem nec obolus, nónne omnes qui sibi uidentur
gaudere licite cõquisitis, eisq; uti nesciunt, alie
na possidere conuincimus? Hoc enim certe alie
num non est, quod iure possidetur, hoc autẽ iu
re quod iuste, & hoc iuste quod bene. Omne
igitur quod male possidetur alienũ est, male au

tem possidet, qui male utit. Cernis ergo quàm multi debeãt reddere aliena, si uel pauci quibus relãtur, reperiũtur: qui tamẽ ubi ubi sunt, tanto magis ista contemnũt, quanto ea iustius possidere potuerunt. Iusticiã quippe & nemo male habet, & qui non dilexerit non habet. Pecunia iniquo & à malis male habetur, & à bonis tãto melius habetur, quanto minus amatur. Sed inter hæc toleratur iniquitas male habẽtium, & quædam inter eos iura constituũtur, quæ appellantur ciuilia, non quod hinc fiat ut bene utentes sint, sed ut male utentes minus molesti sint: donec fideles & pñ (quorum iure sunt omnia) qui uel ex illis fiunt, uel inter illos tantisper uiuẽtes, malis eorum non obstringũtur, sed exercentur, perueniant ad illam ciuitatẽ, ubi hereditas æternitatis est, ubi non habet nisi iustus locum, non nisi sapiens principatũ, ubi possidebũt quicũq; ibi erunt, uere sua. Sed tamen etiam hic non intercedamus, ut secundũ mores legesq; terrenas non restituãtur aliena: quamuis placabiles tuos uelimus malis, non ut placeant uel permaneant mali, sed quia ex illis fiunt quicunq; fiunt boni, & sacrificio misericordiæ placatur deus, quem nisi propitium haberent mali, nulli essent boni. Diu est quòd occupationibus tuis loquendo uideor onerosus, cum tibi homini acuto & docto cito solui potuerit quod quærebas. Iam dudum autem finire deberem, si te tantum scirem fuisse lecturũ quod flagitasti ut rescriberem. Felix in Christo uiuas, fili charissime.

Dioscorus Augustino proponit multas quæstiones ex libris de philosophia Ciceronis, & ex oratore eiusdẽ, orãs ut mature ad eas respõdeat. LV

P Roœmiare apud te non solum super fluum est, sed etiam molestũ, qui rem non uerba desideras. Ideoq; simpliciter audi. Senex Alipius rogatus à me, sæpius pollicitus erat, tecum respõdere dialogorum pauculis interrogatiũculis: & quoniã in Mauritania dicitur hodieq; esse, peto uiribus omnibus & rogo, ut tu solus respondere digneris, quod etiam præsente ipso fratre tuo, sine dubio facturus eras. Non est pecunia, non est aurum, quod pro quouis daturus eras proculdubio si haberes, nunc uero sine labore loqueris, quod requiro. Possem te plus & per multos charos tuos exorare, sed noui animũ tuum, qui non rogari desiderat, sed omnibus præstare, si tantũ absit quod dedecet, quod in hac re penitus nihil est dedecoris, tamen quodcũq; est, peto præstes nauigaturo. Nosti q̃ mihi molestissimũ est oneri esse, nõ dico synceritati tuæ, sed cuipiam. Solus autem deus nouit, quoniam nimia necessitate impulsus hoc feci. Vobis enim saluis, & fauente domino nauigaturus sum, & mores hominum non ignoratis, qui procliues sunt ad uituperandum, & quàm si interrogatus quis non responderit, indoctus & hebes putetur. Vides ergo, obsecro te, ad omnia sine cunctatione respõde, ne me tristem dimittas. Sic uideã parentes meos, quia propter hoc solum Cerdonẽ misi & ipsum expecto solũ. Frater Zenobius, magister memoriæ factus est, & misit nobis euectionem cum annonis. Si ego dignus non sum, ut respondeas interrogatiũculis meis, saltem tribuantur annonæ. Incolumem te summa diuinitas, longa nobis tueatur ętate. Papas plurimum dignationem tuam salutat.

Augustinus Dioscoro, docẽs eiusmodi quæstiones nec decore tractari ab episcopo, nec utiliter disci à Christiano, præsertim cum iam aduersus Ethnicos nobis non sit conflictatio atq; hoc studiorum genus ubiq; frigeat: hortatur autem ad Christi philosophiã, quæ sola docet uerum, sed non percipitur nisi ab ijs, qui posuerunt fastum humanum. Epistola LVI

T Vme innumerabiliũ quæstionũ turba repente circũuallandum, uel potius obruendum putasti, etiam si uacantem ociosumq; credidisti: quando enim ego in quolibet ocio, tot rerum nodos tam festinãti, & ut scribis, iam penè proficiscenti possem dissoluere? Numero enim rerum ipsarum impedirer, etiam si nodi faciles ad soluendum forent. Tanta sunt autem perplexitate inuoluti, & tenacitate constricti, ut etiam si pauci essent, ociosissimum me occupãtes, magna mora temporis fatigarent intentionem, atq; attererent ungues meos. Ego autem uellem te abripere de medio delicioſarum inquisitionũ tuarum, & cõstipare inter curas meas, ut uel disceres nõ esse inaniter curiosus, uel curiositatem tuam cibandam atq; nutriendam imponere non auderes eis, quorum inter curas uel maxima cura est reprimere ac refrenare curiosos. Quanto enim melius, quãtoq; fructuosius, si in dãdis ad te ullis literis tẽpus atq; opera impẽditur, ad hoc potius impenditur ut resecentur uanę atq; fallaces cupiditates tuæ, quæ tantomagis cauẽdæ sunt, quanto facilius decipiũt, nescio qua umbra honestatis & liberalium studiorum nomine uelatæ atq; palliatæ: quàm ut nostro ministerio, atq; ut ita dixerim, satellitio in dominatũ, quo tã bonam tuam mentem premant, uehementius excitentur. Ecce enim tot dialogi lecti, si ad uidendum finem & capessendum omnium actionum tuarum nihil te adiuuerũt, quid prosunt, dic mihi? Nam ubi finem constitueris totius huius flagrãtissimi studij tui, & tibi infructuosi & nobis molesti, epistola tua satis indicas. Cũ enim de soluendis quæstionibus quas misisti tu ad me, per literas satageres, ita scripsisti. Possem te, inquis, plus & per multos charos tuos exorare, sed noui animum tuum, qui non rogari desiderat, sed omnibus præstare, si tantum absit quod dedecet, quod in hac re penitus nihil est dedecoris, tamen quodcunq; est peto præstes nauigaturo. In his uerbis epistolæ tuæ recte quidem de me existimas, quod omnibus præstare desiderem, si absit quod dedecet. Sed in hac re nihil esse

esse dedecoris, non mihi uidetur. Non enim de cora facies rerum attingit sensum [illegible]m, cum cogito episcopum ecclesiasticis curis circũstre pentibus districtum atq; diste[illegible]tũ, repente quasi obsurdescentem cohiberi ab his omnibus, & dialogorum Tullianorum quæstiunculas, uni scholastico exponere. Quod quantũ dedeceat, quanquã tuorum studiorum raptus ardore prorsus nolis attẽdere, tu etiam sentis tamen. Quid enim aliud indicat, quod cum dixisses, in hac re penitus nihil esse dedecoris, statim adiunxisti, tamen quodcunq; est peto præstes nauigaturo. Hoc enim sonat, uideri tibi quidem nihil in hac re esse dedecoris, tamen quodcũq; est dedecoris petere te ut præstem nauigaturo. Sed quid est, quæso te, quod addidisti Nauigaturo? An ego, nisi nauigaturus esses, præstare tibi aliquid dedecoris nõ deberem? Nimirum putas, quòd aqua marina dedecus abluatur? Quod si ita esset, meum certe qui nauigaturus non sum, inexpiatum remaneret. Scribis etiam nosse me, quàm tibi molestissimũ sit oneri esse cuipiam, & attestaris solum deum nosse, quod nimia necessitate impulsus hoc feceris. Hic sanè cum epistolam tuam legerem, satis aduerti animum cognoscere necessitatẽ tuam. Cum ecce mihi affers & dicis, mores hominum nõ ignoratis, qui procliues sunt ad uituperandum, & quàm si interrogatus quis non responderit, indoctus & hebes putetur. Hoc loco uero exarsi ad rescribendum tibi: hoc enim languore animi tui penetrasti mihi pectus, & irrupisti in curas meas, ut dissimulare non possem, quantum me Deus adiuuaret mederi tibi, non ut de tuis quæstionibus enodandis explicandisq; cogitarem, sed ut felicitatem tuam pendentem ex linguis hominum atq; nutãtem à tam infelici retinaculo abrumperem, & cuidam sedi omnino incontusſæ stabilicq; religarem. Tu'ne, ô Dioscore, nec Persium tuum respicis insultantẽ tibi contorto uersiculo, sed planè puerile caput, si sensus adlit, idoneo colapho contũdentem atq; coercẽtem: Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter? Tot, ut superiùs dixi, legisti dialogos, tot philosophorum altercatiõibus cor inseruisti. Dic mihi, quis eorum finem actionum suarum constituerit in fama uulgi, aut in lingua hominum uel bonorum atq; sapientium? Tu autem, & quod magis pudendũ est, iam nauigaturus, satis præclare te in Africam proficisci testaris, quum aliam ob causam te oneri non esse adseris negocioſissimis, & in alia longe distantia intentis episcopis, ut tibi exponant Ciceronem, nisi quia times homines procliues ad uituperãdum, ne interrogatus ab eis, si non respõderis, indoctus & hebes puteris. O rem dignam uigilijs & lucubrationibus episcoporũ. Non mihi uideris aliũ de dies noctesq; cogitare, nisi ut in studijs tuis atq; doctrina æque lauderis ab hominibus. Qd & si semper ad certa & recta tendentibus, perculosum esse iudicaui, nunc [illegible]me experior. Non enim ali[illegible] quàm ex eadem pernicie non uidisti, qua tandem re possem[illegible] moueri, ut tibi quod petebas daremus. Quà[illegible] enim peruerse tu ipse non ob aliud ad ea discerda quæ interrogas raperis, nisi ut lauderis, au[illegible] non uitupereris ab hominibus: tam peruerse e[illegible] am nos putas in tua petitione talibus causis al[illegible] gatis moueri: & utinam possemus efficere, ut [illegible] quoq; tam inani atq; fallaci humanæ laudis bono minime mouereris, cum tibi nos indicaremus non ad præstandum tibi quod petis, quoniam hæc de te scribis, sed ad te corrigendum moueri. Mores hominũ, inquis, procliues sunt ad uituperandum. Quid deinde? Si interrogatus quis non respõderit, inquis, indoctus & hebes putabitur. Ecce ego te interrogo, non de Ciceronis libris aliquid, cuius sensum fortasse legentes indagare non possunt, sed de epistola ipsa tua, & de sententia uerborum tuorum. Quæro enim cur non dixeris, qui non respõderit, indoctus & hebes manifestabitur: sed potius dixeris, Qui non responderit, indoctus & hebes putabitur: nisi quia satis etiã ipse intelligis, eum qui talia non responderit, non esse indoctum & hebetem, sed putari. At ego te admoneo, eum qui talium putatorum linguis tãquam falcibus concidi timet, lignum esse aridum, & ideo non putari tantum indoctũ & hebetem, sed uere esse atq; conuinci. Fortasse dixeris, Sed cum hebes animo non sim, & præcipue non esse studeam, nolo hebes animo uel putari. Recte: sed quo fine nolis, id quæro. Quod enim illis quæstionibus aperiendis tibi & explicandis, nec nobis oneri esse dubitasti, hanc causam & hunc finem esse dixisti, & tam necessarium ut eam nimiam necessitatem appellares, ne scilicet de his interrogatus neq; respondens, ab hominibus ad uituperandũ procliuibus, hebes indoctusq; puteris. Ego autem quæro, hoccine totum sit, cur à nobis ista desideres, an etiam indoctus & hebes putari propter aliud aliquid nolis? Si hoc totum est, cernis (ut arbitror) hunc esse finẽ tam uehementis intentionis tuæ, qua nobis quoq; oneri es, ut fateris: Quid autem à Dioscoro potest nobis esse oneri, nisi quòd ipsum Dioscorum etiam nesciẽtem onerat, quod non sentiet nisi cum surgere uoluerit: atq; utinam nõ sic aligarẽt hæc onera, & frustra etiam humeros conetur excutere: quod non ideo dico, quia istæ discuntur quæstiones, sed quia tali fine discuntur. Hunc enim finem iam certe sentis esse nugatorium, inanem, uentosum. Habet & tumorem, sub quo etiam tabes gignitur, & pupillamentis ad non uidendam opulentiam ueritatis offunditur. Crede, sic est, mi Dioscore, ita te fruar in ipsa uoluntate, & in ipsa cuius umbra auerteris dignitate ueritatis. Vnde enim tibi, nisi uel hoc modo de hac re fidem faciam, non inuenio. Non enim uides eam, aut ullo

Persius

Non damnat studium Ciceronis

modo quãdiu lingu is humanis ruinosa gaudia
construis, potes ea struidere. Si autem ibi non si
ni est harum actionum, atq; intẽtionis tuæ, sed
pter aliud aliquid indoctus & hebes nõ uis
tari, quęro quid illud sit: si propterea ne angu
or tibi aditus ad acquirẽdas temporales diui
s, uxorem impetrãdã, honores capessendos,
æteras huiusmodi, pręcipiti fluxu trãscurren
tia, atq; in se lapsos in unum rapientia? Neq; ad
hũc finem tibi seruire nos decet, imò decet etiã
hinc te amouere. Non enim sic te prohibemus
in incerto famæ finẽ ponere, ut tanquã de Min
tio in Eridanum emigres, quò te ipse fortasse
Mintius etiã non emigrantẽ impingeret. Cum
enim non satiauerit auidũ spiritum uanitas lau
dis humanę, quia nihil ad cibandũ affert nisi in
ane & inflatũ, cogetur eam ipsa auiditas referre
in aliud, quasi uberius atq; fructuosius, quod ni
hilominus si temporali lapsu præterfluit, ita est
quasi huius ducat in fluuiũ, ut non sit finis mi
seriæ, quãdiu finis officiorũ nostrorum in re in
stabili collocatur. In aliquo igitur firmo atq; in
cõmutabili bono te figere uolumus constãtissi
mæ intẽtionis domum, & securissimã requiem
omnis bonæ atq; honestæ actionis tuæ. Aut for
te istam ipsam terrenã felicitatem quam cõme
morauí, si prosperi rumoris aura, aut etiam flati
bus uela pandendo ad eam potueris peruenire,
hanc etiam cogitas referre in aliud certũ & ue
rum & plenũ bonum? At mihi non uidetur atq;
omnino ipsa ueritas negat, uel tãtis ad se anfra
ctibus, quæ tam proxima est, uel tantis sumpti
bus, quæ tam gratuita est, peruenirí. An ipsa hu
mana laude, tanquã instrumento utendũ existi
mas, ut aditũ per hanc præpares ad animos ho
minum, persuadẽdo uera atq; salubria, & caues
nẽ te cum indoctũ atq; hebetem putauerint, in
dignum arbitrentur, cuí aurem uel intentissimã
uel patiẽtissimam præbeant, siue ad recte facta
quenquã exhorteris, siue maliciam atq; nequi
tiam peccãtis obiurges? Hunc tu finem iusticiæ
ac beneficẽtiæ, si in illis interrogãdis quæstioni
bus cogitasti, nos de te male meruimus, quibus
in epistola tua, non id potius quo moueremur
posuisti, ut aut libenter daremus quod petebas,
aut ideo non daremus, quia causa quælibet alia
fortasse prohiberet. Non tamen quía tuæ uanæ
cupiditati, nõ solum seruire, uerũ etiam non resi
stere puderet. Quanto eñ melius atq; salubrius
quæso te ipsas ueritatis regulas, multo certius
& breuius per seipsas accipis, quibus falsa om
nia possis ipse refellere, ne quod falsum & pudẽ
dum est, si multorũ annosas & decrepitas falsi
tates, studio iactantiori cq; prudẽtiori didiceris,
doctum atq; intelligentẽ te esse arbitreris, quod
iam non existímo tibi uideri. Non enim frustra
tam diu tam uera Dioscoro diximus, ex quo in
hac epistola gradimur. Quapropter iã illud ui
deamus, cum te istarum rerum ignorãtia nequa
quam indoctum atq; hebetem iudices, sed ipsi
us potius ueritatis, ut quisquis de his rebus scri
psit uel scripserit, aut ea sint quæ iam certus te
nes, aut si falsa sunt, securus ignores, neq; de di
uersitate cognoscenda sentẽtiarum alienarum,
ne quasi indoctus & hebes remaneas, inani sol
licitudine macereris. Quum ergo hæc ita sint,
etiam illud si placet uideamus, utrum aliorũ fal
sa existimatio, qui sunt ut scribis, ad uituperan
dum procliues, ita ut si te ista ignorare persense
rint, indoctum atq; hebetem, falso quidem, sed
tamen putent, sic te mouere debeat, ut etiam ab
episcopis tibi hæc exponi non incongruenter
petas: quandoquidem eo fine iam te ista cupere
credimus, quo illis consulas ad persuadendã ue
ritatem uitamq; eorum corrigẽdam, qui te si in
illis Ciceronis libris indoctum hebetemq; puta
uerint, indignum habebũt, à quo aliquid utilis
salubrisq; scientiæ sibi accipiendũ esse arbitren
tur? Quod nõ ita est, mihi crede. Primum quía
esse aliquos in illis terris, ubi imperitus mini
meq; acutus uideri times, qui de istis quæstioni
bus quicquã interrogẽt omnino nõ uideo: quã
doq; dẽ hic quò ad ea discẽda ueníst, & Romæ
expertus es, cq; negligenter habeãtur, & ob hoc
neq; doceantur neq; discantur: & in Africa usq;
adeo de his interrogatorẽ pateris neminem, ut
nec te ipsum qui patiatur inuenias, eaq; inopia
episcopis exponenda ea mittere cogaris: quasi
uero episcopi isti etiam si adolescentes eodem
quo tu raperis animi ardore, uel potius errore,
quasi aliquid magnũ hæc discere curarunt, usq;
ad canos episcopales, & usq; ad cathedras ec
clesiasticas, ea sibi in memoria durare pateren
tur: aut si ipsi uellent, non illa, etiam de inuitorũ
cordibus, curę maiores grauioresq; secluderẽt,
aut si aliqua ex eis in animis corum nimia cõsue
tudine remanerẽt, non etiam ipsa obliuione se
pelire mallent recordata, cq; ineptia respondere
quæsita: cum in ipsa etiã scholari leuitate & rhe
toricis cathedris, ita obmutuisse atq; obtorpuis
se uideantur, ut à Carthagine Hipponem, quo
exponi possint mittenda existimentur: ubi tam
insolita atq; omnino peregrina sunt, ut si uellem
respõdendi curam inspicere, aliquid uolens ui
dere, quomodo ad sententiam quæ mihi expo
nẽda esset, desuper ueniatur, aut ab ea deinceps
quæ cõtexeretur oratio, codicẽ prorsus inueni
re non possem. Illi autem Carthaginẽses rheto
res, si huic tuo studio defuerũt, non modo à me
non reprehẽduntur, sed etiã approbantur, si for
te iam recolũt, nõ Romanorũ fororũ, sed Græ
corũ gymnasiorũ ista solere esse certamina. Tu
uero cum & in gymnasia cogitationẽ iniecisti,
& ea quoq; ipsa inueniste talibus rebus nuda at
que frigida, ubi has curas tuas deponeres, Chri
stianorũ tibi basilica Hipponẽsis occurrit, quia
in ea nũc sedet episcopus, qui aliquãdo ista pue
ris uẽdidit: sed nec te uolo esse adhuc puerum,
& me iam esse puerilíũ rerum, sicut non uendi
torem, ita nec largitorẽ decet. Quę cum ita sint,

id

id est,cum duæ tantæ urbes Latinæ literarum artifices,Roma atque Carthago,nec tedio tibi sint,ut à te ista perquirãt,nec tedia tua curẽt,ut te ista perquirentẽ exaudiant,miror tantũ quantum dici non potest,uereri te tam boni ingenij iuuenẽ,ne in Græcis atq; Orientalibus urbibus quenquã de his rebus molestũ interrogatorẽ feras.Facilius quippe corniculas in Africa audieris,q; in illis partibus hoc genus uocis.Deinde si fallor,& quisquam ibi fortè huiusmodi quæstionum tanto utiq; odiosior,quãto in illis locis ineptior percontator extiterit,nónne magis caues ne multo facilius existant,qui te Græci homines in Græcia constitutũ,& Græca imbutũ primitus lingua,de ipsis philosophorũ libris aliqua interrogent,quæ Cicero in suis literis non posuit? Quod si acciderit,quid respondurus es, potius te ista in Latinorum autorum libris,q; in Græcorum nosse uoluisse? Qua respõsione,primo Græciæ facies iniuriam,& nosti q; illi homines hoc nõ ferant.Deinde iam exulcerati & irati,q; cito te,quod nimis non uis,& hebetem iudicabũt,qui Græcorũ philosophorũ dogmata,uel potius dogmatũ particulas quasdam discerptas atq; dispersas in Latinis dialogis,q; in ipsorum autorũ libris Græcis tota atq; cõtexta discere maluisti:& indoctũ qui cum tam multa in tua lingua nescias,earum rerũ frusta in aliena colligere ambisti.An forte illud respõdebis,nõ te Græcos de his rebus libros cõtempsisse,sed prius Latinos curasse cognoscere,nunc autem uelle te in Latinis doctũ,iam Græce quærere? Si hoc non pudet hominẽ Græcum Latina puerum didicisse,nunc uelle discere Græca barbatum,pudebit ne tandẽ in ipsis Latinis ignorare aliqua quæ q; multi Latini docti tecũ nesciant? Vel hoc ipso sentis,quod te nobis magna necessitate dicis onerosum,in tanta doctorũ multitudine apud Carthaginẽ constitutus. Postremo fac te de omnibus quæ à nobis quæris interrogatum,respõdere potuisse,Ecce iam doctissimus atq; acutissimus diceris,ecce iam te laudibus in cœlum Græculus flatus attollit,tu tãtum memẽto grauitatis tuæ,& illam mereri laudem quo fine uolueris,ut scilicet eos leuit. r leuia ista miratos,& beneuolẽtissime atq; auidissime iam in tua ora suspensos,grauissimũ aliquid & saluberrimũ doceas:idipsum quicquid est grauissimum & saluberrimũ,utrum teneas,& recte tradere noueris,uellem cognoscere. Ridiculũ est enim cum propterea superflua multa didiceris, ut tibi aures hominũ ad necessaria præparẽtur, ipsa necessaria non tenere,quibus excipiendis eas per superflua præparaueris:& dum occuparis ut discas unde facias intentos,nolle discere quod infundatur intẽtis.Sed si hoc te scire iam dicis,idq; ipsum Christianam doctrinã esse respondes,quã te omnibus præponere nouimus, & in ea sola esse præsumere spem salutis æternæ,non opus est ei cognitione dialogorũ Ciceronis,& collectiõe emendatarũ discordantiũ sententiarũ alienarũ procurari auditores,ut eoribus tuis intenti fiant,qui abs te aliquid tale cepturi sunt.Nolo prius aliquid doceas,quo dediscendũ est,ut uera doceas.Nam si alienar sententiarũ dissidentium & repugnantiũ cogtio aliquid adiuuat insinuatorẽ Christianæ uetatis,ut nouerit quomodo aduersantes destr falsitates,ad hoc dũtaxat ne quis cõtrà disserẽs, non nisi in refellendis tuis figat oculũ,sua uero sedulo occultet.Nam cognitio ueritatis,omnia falsa,si modo proferãtur,etiam quæ prius inaudita erãt,& dijudicare & subuertere idonea est. Sed ut non solum aperta feriãtur,sed etiam abscondita eruãtur,si alienos opus est cognoscere errores,erige oculos auresq; oro te,& uide atq; ausculta,utrum aliquis aduersus nos de Anaximene & de Anaxagora proferat aliquid:quando iam ne ipsorum quidem multo recẽti m, multumq; loquacium Stoicorum aut Epicureorũ cineres caleant,unde aliqua contra fidem Christianã scintilla excitetur:sed circuli atq; conuenticula partim fugacia,partim etiã audacter prõpta,uel Donatistarũ,uel Maximianensium,uel Manichæorũ,uel etiam ad quorum greges turbamq; uenturus es Arianorũ,Eunomianorum, Macedonianorũ,Cataphrygarũ,cęterarũq; bestiarum innumerabiliter perstrepãt:quorũ omniũ errores si cognoscere piget,quid nobis est propter defensionẽ Christianæ religionis,quę rere quid senserit Anaximenes,& olim sopitas lites inani curiositate recoquere,cum quorũdã etiam hæreticorũ,qui nomine Christiano gloriari uoluerunt,ut Marcionistarũ & Sabellianorum,multorũq; præterea iam dissensiones quæstionesq; sileãtur:tamen si opus est(ut dixi)ueritati aduersantes prænoscere aliquas,& prætractatas habere sentẽtias,de hæreticis potius qui se Christianos uocant,q; de Anaxagora & Democrito nobis cogitandũ fuit. Ille aũt quisquis abs te quæsierit,quæ tu à nobis quæris,audiat quod ea doctius & prudentius nescias. Si enim Themistocles non curauit quod est habitus indoctior,cum canere neruis in epulis recusasset, ubi cum se nescire illa dixisset,atq; ei dictum esset,Quid igitur nosti? respondit,Rempublicã ex parua magnam facere:dubitandũ est tibi dicere,te ista nescire,cum ei qui rogarit quid noueris,respõdere possis,Nosse te quomodo etiã sine istis homo esse possit beatus? Quod si adhuc non tenes,tam peruerse ista conquiris,q; peruerse si aliquo corporis periculoso morbo grauareris,delicioſas & tenerrimas ueſtes potius q; medicamenta medicosq; conquireres. Non enim ullo modo differenda est ista cognitio,aut illa huic,à te præsertim iam in hac ætate uel discendi ordine præferẽda est. Vide autem quàm facile posses hoc scire,si uelles. Qui enim quærit quomodo ad beatã uitam perueniat,nihil aliud profecto quærit,nisi ubi sit finis boni, hoc

Themistocles

hoc est ubi constitutum sit, non praua opinione A incommutabili refici & reformari nititur à quo
atq; temeraria, sed certa atq; incõcussa ueritate esse iam capit, non solum omnẽ speciem rerum
summũ hominis bonum, quod à quolibet ubi omniũ, siue quæ sensu corporis, siue quæ intelli
constituatur non inuenitur, nisi aut in corpore, gentia mentis attingũtur, sed etiam ipsam capa
aut in animo, aut in deo, aut in duobus aliqui citatem formationis ante formationẽ, cum uel
bus horum, aut certe in omnibus. Quod si didi informe aliquid dicitur quod formari potest.
cris, neq; summũ bonum, nec aliquam partem Itaq; tanto minus se esse stabilem sentit, quanto
summi boni omnino esse in corpore, duo resta minus hæret deo qui summe est. Et ideo illum
bunt, animus & deus, quorum uel in uno uel in summe esse, quia nulla mutabilitate proficit seu
ambobus sit. Si autẽ adieceris & didiceris hoc deficit, sibi autem illam cõmutationem expedi
idẽ de animo quod de corpore, quid aliud iam re qua proficit, ut perfecte illi cohæreat, eam ue
nisi deus occurret, in quo summum hominis bo ro cõmutationem quæ in defectũ est, esse uitio
num constitutũ sit, non quo alia bona non sint, sam, omnem autem defectũ ad interitum uerge
sed summũ id dicitur quò cuncta referuntur. Eo re: quò utrum aliqua res perueniat, tametsi non
enim fruẽdo quisq; beatus est propter quod cæ appareat, tamen apparere omnibus eò ducere
tera uult habere, cum illud iam non propter ali B interitum, ut nõ sit quod erat. Vnde colligit nõ
ud, sed propter seipsum diligatur. Et ideo finis ob aliud res deficere, uel posse deficere, nisi qđ
ibi dicitur, quia iam quò excurrat, & quò refe ex nihilo facte sunt: ut quod in eis est quod sunt
rat non inuenitur. Ibi requies appetendi, ibi & manent, & pro defectibus etiam suis ad uni
fruẽdi securitas, ibi tranquillissimũ gaudiũ opti uersitatis complexum ordinantur, ad eius boni
mæ uolũtatis. Da igitur qui cito uideat, non cor tatem omnipotentiáq; pertineat qui summe est
pus esse animi bonum, sed animum potius esse & conditor, qui potens est etiam ex nihilo, non
corporis bonum: recedetur iam ab inquirẽdo, tãtum aliquid, sed etiam magnum aliquid face
utrum summũ illud bonum, uel aliqua eius pars re. Primum autem peccatũ, hoc est primum uo
sit in corpore. Quod enim stultissime negatur luntarium defectũ esse, gaudere ad propriã po
meliorẽ esse animũ corpore, item stultissime ne testatẽ. Ad minus enim gaudet, quàm si ad po
gatur meliorem esse eum qui dat beatam uitam testatem dei gaudeat, quæ utiq; maior est. Hoc
uel partem aliquam beatæ uitæ, quàm eum qui non uidentes, & potentias intuentes animi hu
accipit. Nõ igitur accipit animus à corpore uel mani, magnamq; pulchritudinẽ factorum atq;
summũ bonum uel partem aliquam summi bo dictorũ, etiam si in corpore puduit ponere sum
ni. Hoc qui non uident, cæcati sunt dulcedine C mum bonum, in ipso tamen animo ponẽtes, in
carnaliũ uoluptatum, quam ex indigentia sani fra utiq; posuerũt, quàm ubi synceríssima ratio
tatis uenire non intuentur. Sanitas autem perfe ne ponẽdum est. Inter hos qui ita sentiunt apud
cta corporis, illa extrema totius hominis im Græcos philosophos, & numero & disputandi
mortalitas erit. Tam potenti enim natura deus subtilitate Stoici prævaluerũt, qui tamen in na *Stoici*
fecit animam, ut ex eius plenissima beatitudine turalibus corporea omnia esse arbitrãtes, magis
quæ in fine temporũ sanctis promittitur, redun à carne quàm à corpore animũ auertere potue
det etiam in inferiorem naturam quod est cor runt. Inter eos autem qui fruendum deo, à quo
pus, non beatitudo quæ fruentis & intelligẽtis & nos & omnia facta sunt, unum atq; summum
est propria, sed plenitudo sanitatis, id est, incor bonum nostrum esse dicunt, apud illos eminue
ruptionis uigor. Quod qui non uident, ut dixi, runt Platonici, qui non immerito ad officiũ suũ *Platonici*
bellant inquietis altercationibus, uarie pro suo pertinere arbitrati sũt, Stoicis & Epicureis ma
quisq; captu, in corpore constituẽtes summum xime & prope solis omnino resistere. Idẽ quip
hominis bonum, & carnalium seditiosorũ tur pe Academici qui Platonici, quod docet audi *Academici*
bas concitant: inter quos Epicurei apud indo torum ipsa successio. Arcesilas enim qui pri *Arcesilas*
Epicurei ctam multitudinẽ excellẽtiore autoritate uigue D mus occultata sententia sua, nihil aliud istos cđ
runt. Da item qui cito uideat animum quoq; ip refellere statuit, quære cui successerit, Polemo *Polemon*
sum non suo bono beatum esse, cum beatus est, nem inuenies: quære cui Polemon, Xenocra *Xenocrates*
alioquin nunquam esset miser: & recedetur à tem. Xenocrati autem discipulo Academiam
quærendo, utrum in animo sit summũ illud, atq; scholam suam reliquit Plato. Quantum igitur *Plato*
(ut ita dixerim) beatificum bonum, uel aliqua pertinet ad quæstionẽ de summo hominis bo
pars eius. Nam cũ seipso sibi quasi suo bono ani no, remoue personas hominũ, atq; ipsam disce
mus gaudet, superbus est. Cum uero perspicit ptationẽ constitue, profecto reperies duos erro
se esse mutabilem, uel hoc uno saltem quod de res inter se aduersa fronte collidi: unum consti
stulto sapiens efficitur, sapiẽtiamq; esse incom tuentẽ in corpore, alium constituentẽ in animo
mutabilem cernit, simul oportet cernat esse illã summũ bonum. Rationem autem ueritatis, qua
supra suam naturã, eiusq; participatione atq; il summũ bonum nostrum, deus esse intelligitur,
lustratione se uberius & certius gaudere, quàm utriq; resistere, sed non prius docentem uera cđ
seipso: ita cessans atq; detumescens à iactatione praua dedocentem. Idipsum rursum adiunctis
atq; inflatione propria, inhærere deo, atq; ab illo personis cõstitue, reperies Epicureos & Stoi

cos

cos inter se acerrime dimicãtes. Eo[illegible] uero li-
tem conantes dijudicare Platonicos, occultan-
tes sentẽtiam ueritatis, & illorum uanam in fal-
sitate fiduciam conuincentes & redarguentes:
sed non sicut illi errorum suorum, ita Platonici
ueræ rationis personã implere potuerunt. Om-
nibus enim defuit diuinę humilitatis exemplũ,
quod opportunissimo tempore per dominũ no
strum Iesum Christum illustratũ est: cui uni ex-
emplo in cuiusuis animo ferociter arrogantis,
omnis superbia cedit & frangitur & emoritur.
Ideoq; non ualentes illi autoritate turbas terre-
narum rerum delectatione cæcatas ad inuisibi-
lium fidem ducere, cum eas uiderent Epicureis
maxime contentionibus cõmoueri, non solum
ad hauriendam, quò ultro ferebantur, sed etiam
ad defensitãdam corporis uoluptatem, ut in ea
summũ bonum hominis constitueretur: eos au-
tem qui aduersus hanc uoluptatem, uirtutis lau
de mouerentur, minus difficulter eam contem-
plari in animis hominum, unde facta bona, de
quibus utcunq; poterant iudicare, procederẽt:
simul uidebant si eis conarẽtur insinuare aliquã
rem diuinã, & super omnia incõmutabilẽ, quæ
nullo attingeretur corporis sensu, sed sola mẽte
intelligeretur, quæ tamẽ etiã naturã ipsius men
tis excederet, eumq; esse deum propositum ani
mo humano ad fruendum, purgatũ ab omni la-
be humanarum cupiditatũ, in quo uno acquie-
sceret omnis beatitudinis appetitus, & in quo
nobis uno bonorum omnium finis esset: nõ eos
intellecturos, sed repugnantibus uel Epicureis
uel Stoicis, multo quàm sibi facilius palmã da-
turos: ita ut uera salubrisq; sententia, quod per-
niciosissimũ est generi humano, imperitorũ po
pulorum irrisione sordesceret: & hoc in morali
bus. In naturalibus autem quęstionibus si isti di
cerent effectricem omnium naturarũ esse incor
poream sapiẽtiam: illi autem à corpore nusquã
discederent, cum alij atomis, alij quatuor elemẽ
tis, in quibus ad efficienda omnia ignis præua-
leret, principia rerum darent: quis non uideret
stultorum abũdantiã corpori deditam, cum in-
corpoream potentiam conditricẽ rerum nequa
quam ualeret intueri, in quorum potius suffra-
gium raperetur? Restabat pars rationaliũ quæ-
stionũ. Nosti enim quicquid propter adipiscen
dam sapiẽtiam quæritur, aut de moribus, aut de
natura, aut de ratione quæstionẽ habere. Cum
ergo Epicurei nunquã sensus corporis falli di-
cerent, Stoici autem falli aliquãdo cõcederent:
utriq; tamen regulam comprehẽndæ ueritatis
in sensibus ponerent, quis istis contradicẽti-
bus audiret Platonicos? Quis non modo in sa-
pientium, sed omnino in hominum numero ha
bendos putaret, si ab eis prompte diceretur, nõ
solum esse aliquid quod neq; tactu corporis, ne-
que olfactu uel gustatu, neq; his auribus aut ocu
lis percipi possit, neq; omnino talium rerũ quæ
ita sentirẽtur aliqua imaginatione cogitari: sed
id solum uerum esse, atq; id solũ posse percipi,
quia incõmutabile & sempiternũ est, percipi au
tem sola intelligẽtia qua una ueritas quomo
attingi potest, attingitur? Cum ergo talia sen
rent Platonici, quę neq; docerent carni dedit
homines, neq; tãta essent autoritate apud pop
los, ut credenda persuaderẽt, donec ad eum h
bitum perduceretur animus quo ista capiũ
elegerunt occultare sentẽtiam suã, & contra eos
disserere, qui uerum se inuenisse iactarent, cum
inuentionem ipsam ueri in carnis sensibus po-
nerent: & eorum quidem cõsilium quale fuerit
quid attinet quærere, diuinum certe uel diuina
aliqua autoritate prædítum nõ fuit. Tantum il-
lud attende, quoniam Plato à Cicerone multis
modis apertissime ostenditur in sapientia non
humana, sed plane diuina, unde humana quodã
modo accenderetur, in illa utiq; sapientia prór-
sus immutabili, atq; eodem modo sempe[illegible]ha
bente ueritate, cõstituisse & finem boni & cau-
sas rerum & ratiocinãdi fiduciam: oppugnatos
autem esse nomine Epicureorũ & Stoicorum à
Platonicis eos qui in corporis uel in animi na-
tura ponerẽt & finem boni & causas rerum: &
ratiocinãdi fiduciam eò successione temporum
esse deuolutã, ut quum Christianæ etiam ætatis
exordio, rerum inuisibilium atq; æternarum fi-
des per uisibilia miracula salubriter prædicare-
tur hominibus, qui nec uidere nec cogitare ali-
quid præter corpora poterant, beato apostolo
Paulo, qui eandem fidem gentibus præsemina
bat, ijdem ipsi Epicurei & Stoici, in Actibus a-
postolorum contradixisse inueniantur. Qua in
re satis mihi uidetur demõstratum esse, errores
Gẽtium, siue de moribus, siue de natura rerum,
siue de ratione inuestigandæ ueritatis, qui quã-
uis essent multi atq; multiplices, in his tamẽ ma
xime duabus sectis eminebant, expugnantibus
doctis & tanta disserendi subtilitate atq; copia
subuertentibus, durasse tamen usq; in tempora
Christiana. Quos iam certe nostra ętate sic ob-
mutuisse conspicimus, ut uix iam in scholis rhe
torum cõmemoretur tantum quæ fuerint illorũ
sententiæ, certamina tamẽ etiam de loquacissi-
mis Græcorum gymnasiis eradicata atq; com-
pressa sunt, ita ut si qua nunc erroris secta cõtra
ueritatem, hoc est, contra ecclesiã Christi emer
serit, nisi nomine cooperta Christiano, ad pu-
gnandum prosilire non audeat. Ex quo intelligi
tur ipsos quoq; Platonicæ gentis philosophos,
paucis mutatis quæ Christiana improbat disci-
plina, inuictissimo uni regi Christo, pias cerui-
ces oportere submittere, & intelligere uerbum
dei hominem indutum, qui iussit & creditum est,
quod illi uel proferre metuebãt. Huic te mi Dio
score ut tota pietate subdas uelim, nec aliã tibi
ad capessendam & obtinẽdam ueritatem uiam
munias, quàm quæ munita est ab illo qui gressu
um nostrorũ tanquam deus uidet infirmitatem.
Ea est autem prima humilitas, secunda humili-
tas

tas, tertia humilitas, & quoties interrogares hoc dicerem, non quo alia nō sint præcepta quæ di
intur, sed nisi humilitas omnia quæcūq; bene
acimus & præcesserit & comitetur & conse/
quuta fuerit, & proposita quā intueamur, & ap
posita cui adhæreamus, & imposita qua repri/
namur, iam nobis de aliquo bono facto gaudē
γνώμη pus, totum extorquet de manu superbia: uitia
quippe cætera in peccatis, superbia uero etiam
in recte factis timenda est, ne illa quæ laudabili
ter facta sunt, ipsius laudis cupiditate amittātur.
Demosthenes Itaq; sicut rhetor ille nobilissimus cum interro/
gatus esset, quid ei primū uideretur in eloquen/
tiæ præceptis obseruari oportere, pronūciatio/
nem dicitur respondisse: cum quæreretur quid
secundo, eandem pronunciationē: quid tertio,
nihil aliud quam pronūciationem dixisse: si in/
terrogares, & quoties interrogares de præce/
pt[illegible] Christianæ religionis, nihil me aliud respō
dere nisi humilitatem liberet, & si forte alia di/
cere necessitas cogeret. Huic humilitati salubet
rimæ quā dominus noster Iesus Christus, ut do
ceret humiliatus est; huic, inquam, maxime ad/
uersatur quædā, ut ita dicam, imperitissima sci/
entia, dum nos scire gaudemus, quid Anaxime
nes, quid Anaxagoras, quid Pythagoras, quid
Democritus senserit, & cęteri huiusmodi, ut do
cti eruditiq; uideamur, cum hoc à uera doctrina
& eruditione longe absit. Qui enim didicerit
deum non distendi aut diffundi per locos neq;
finitos neq; infinitos, quasi in aliqua parte ma/
ior sit, in aliqua minor, sed totum ubiq; esse præ
sentem; sicut ueritatem, cuius nemo sobrie dicit
partem esse in isto loco, & partem in illo, quo/
niam ueritas utiq; deus est, nequaquā eum mo/
uebit quod de infinito aere sensit quicūq; sensit
quod ipse deus esset. Quid ad illū si nescíat quā
dicant isti corporis formam, eam quippe dicūt
quæ undiq; finita sit: & utrum refellendi causa
tanquam academicus Anaximeni Cicero obie
cerit, formam & pulchritudinem deum habere
oportere, quasi corpoream speciem cogitans,
quia ille corporeū deum esse dixerat: aer enim
corpus est: an ne ipse sentiebat esse formam &
pulchritudinem incorpoream ueritati, qua ipse
animus informatur, & per quam omnia sapien
tis facta pulchra esse iudicamus: ut non tantum
refellēdi gratia, sed etiā ueriss[illegible]me dixerit, quod
deum pulcherrima specie deceat esse, quia nihil
est pulchrius ipsa intelligibili atq; incommuta/
bili ueritate. Quod autem ait ille gigni aerem,
quem tamen deū esse censebat, nullo modo mo
uet hunc uirum, qui intelligit nō sicut aer gigni
tur, id est, aliqua causa ut sit efficitur, cum omni
no deus nō sit, ita genitum esse uerbum dei, deū
apud deum, sed longe alio modo, quem nemo
nisi cui ipse deus inspirarit, intelligit. Illum au/
tem etiā in ipsis corporalibus despere quis nō
uideat, cum aerem gigni dicat, et deū uelit: eum
autem à quo aer gignitur, non enim à nullo gi/

A gni potest nō dicat deum? Cum autem dicitur
aer esse semper in motu, nequaquam conturbat
hominē, ut propterea illum deum putet, qui no
uit omnis corporis motum inferiorē esse, quàm
est motus animi. Motum autem animi longe pi
griorem, quàm est motus summæ atq; incōmu/
tabilis sapientiæ. Item Anaxagoras siue quili/
bet, si mentem dicit ipsam ueritatem atq; sapiē/
tiam, quid mihi est de uerbo cum homine con/
tendere? Manifestum est enim omnium rerum
descriptionē & modum de illa fieri, eamq; non
incongrue dici infinitam, non per spacia loco/
rum, sed per potentiā quæ cogitatione humana
comprehēdi non potest: neq; quod informe ali
quid sit ipsa sapiētia, hoc enim corporum est ut
B quæcunq; infinita fuerint, sint & informia. Ci/
cero autem studio refellendi quantum uide/
tur propter aduersarios corporaliter sentiētes,
negat infinito aliquid iungi posse, quia ex ea
parte qua quicquam adiungitur, necesse est esse
in corporibus aliquem finem. Ideo ait non eum
uidisse neq; motum sensui iunctum & continen
tem, id est continua copulatione adhærentē in/
finito, id est infinitæ rei ullū esse potuisse, quasi
de corporibus ageret, quibus nihil iūgi, nisi per
fines locorum potest. Sic autem addidit: Neq;
sensum omnino quo non tota natura pulsa senti
ret, quasi ille dixisset mentem illam ordinatricē
& moderatricē rerum omnium habere sensum,
qualem haberet anima per corpus. Nam mani/
C festum est totam sentire animam, cum per cor/
pus aliquid sentit. Nam totam utiq; non latet,
quicquid illud est quod sentitur. Ad hoc autem
dixit totam naturā sentire, ut illi quasi auferret,
quod ait mentē infinitam. Quomodo enim to/
ta sentit, si infinita est? Sensus enim corporis ab
aliquo loco incipit, nec percurrit totum, nisi ad
cuius finē peruenerit, quod in infinito dici non
potest. Sed neq; ille de sensu corporis aliquid di
xerat. Et aliter dicitur totum quod incorporeū
est, quia sine finibus locorum intelligitur, ut &
totum & infinitum dici possit: Totum propter
integritatem, infinitum propter hoc, quia loco/
rum finibus non ambitur. Deinde inqt: Si men
tem ipsam quasi animal aliquod esse uoluit, erit
D aliquid interius ex quo illud animal nomine/
tur, ut mens ista quasi corpus sit, & habeat intus
animā unde animal appelletur. Vide quemad/
modum corporali consuetudine loquitur. Quo
modo enim solent uideri animalia propter sen/
sum crassum, ut opinor eorum contra quos dis/
serit, & tamen dixit rem quæ illos si euigilare
possent satis admoneret, omne quod sicut cor/
pus uiuum animo occurrit, magis animam ha/
bere & esse animal, quàm animam esse cogitari
oportere. Hoc est enim quod ait: Erit aliquid in
terius, ex quo illud animal nominetur, sed ad/
iungit. Quid autem interius mente? Non ergo
potest mens habere interiorē animam ut sit ani
mal, quia ipsa est interior. Ergo corpus habeat

extrin

extrinsecus cui sit interior, ut sit animal: hoc est enim quod ait, Cingatur igit corpore externo: quasi Anaxagoras dixerit, nisi animalis alicuius esset, mentem esse non posse. Si mentem ipsam solam sapiētiam esse sentiebat, quæ nullius quasi animantis propria est, quia omnibus animis se frui ualentibus ueritas cōmuniter prēsto est. Et ideo uide quàm urbane cōcludat. Quod quoniam non placet, inquit, hoc est non placet Anaxagoræ, ut illa mens quam dicit deum, cingatur corpore externo quo animal esse possit, aperta simplexq; mens nulla re adiūcta qua sentire possit, id est nullo corpore adiuncto per qd' sentire possit, fugere intelligētiæ nostræ uim & notionē uidetur. Nihil uerius quàm fugere hoc uim & notionem intelligentiæ Stoicorū & Epicureorum, qui nisi corporalia cogitare nō possunt. Quod autem ait, Nostræ: humanæ intelligi uoluit, & bene non ait, fugit, sed fugere uidetur. Hoc enim illis uidetur, neminem hoc posse intelligere, & ideo nihil tale esse arbitrātur. Sed quorundam intelligentiā quantum homini datum est, non fugit esse apertam simplicemq; sapientiam atq; ueritatem, quæ nullius animantis sit propria, sed qua communiter omnis quæ id potest anima, sapiens & uera efficitur. Quam si sensit esse Anaxagoras, eamq; deum esse uidit, mentemq; appellauit, non solum nomen Anaxagoræ, quod propter literatam uetustatē, omnes, ut militariter loquar, literatiores libenter sufflant, nos doctos & sapiētes non facit, sed ne ipsa quidem eius cognitio qua id uerum esse cognouit. Non enim mihi propterea ueritas chara esse debet, quia non latuit Anaxagoram, sed quia ueritas est, etiam si nullus eam cognouisset illorum. Si igitur nec eius hominis qui uerū forsitā uidit, cognitio nos inflare debet, ut ea quasi docti esse uideamur, sed ipsius ueri soliditate, qua uere docti esse possumus: quanto minus eorum hominum qui falsa senserūt, nomina & dogmata, nostram possunt adiuuare doctrinam, & latentia cognita facere? Cum si homines simus, magis nos contristari deceat, tot & tam nobilitatorum hominum erroribus, si eos audire contigerit, quàm hæc propterea studiose quærere, ut inter eos qui illa nesciunt iactatione inanissima uentilemur. Quanto enim melius ne audissem quidem nomen Democriti, quàm cum dolore cogitarē, nescio quem suis temporibus magnum putatum, qui deos esse arbitraretur imagines, quæ de solidis corporibus fluerent, solidæq; ipsæ non essent, easq; hac atque hac motu proprio circumeundo atq; illabendo in animos hominum facere ut uis diuina cogitaretur, cum profecto illud corpus unde imago flueret, quanto solidius est, prestantius quoq; esse iudicetur? Ideoq; fluctuauit eius, sicut isti dicunt, nutauitq; sententia, ut aliquādo naturam quādam de qua fluerent imagines deum esse diceret, qui tamen cogitari non posset, nisi per eas imagines quas

Democritus de deo

A fundit ac emittit, id est, quę de illa natura, quam nescio quam corpoream & sempiternam, ac etiam per hoc diuinam putat, quasi uaporis sui lituclue continua uelut emanatione ferrentur & uenirent atq; intrarent in animos nostros: deum uel deos cogitare possemus. Nullā enim aliam causam cuiuslibet cogitatiōis nostræ orianantur isti, nisi cum ab his corporibus quæ cogitamus, ueniunt atq; intrant imagines in animos nostros: quasi non multa ac prope innumerabilia cogitentur incorporaliter atq; intelligibiliter ab eis qui talia cogitare nouerunt, sicut ipsa sapientia & ueritas. Quam si isti non cogitant, miror quomodo de illa utcunq; disputent. Si autem cogitant, uellem mihi dicerent, uel de

B quo corpore, uel qualis in eorū animos ueniat imago ueritatis. Quāquam Democritus etiam hoc distare in naturalibus quæstionibus ab Epicuro dicitur, quod iste sentit inesse concursioni atomorum uim quandam animalem & spiritalem: qua ui eum credo & imagines ipsas diuinitate præditas dicere, non omnes omniū rerum, sed deorum, & principia mentis esse in uniuersis quibus diuinitatem tribuit, & animātes imagines, quæ uel prodesse nobis soleant uel nocere. Epicurus uero neq; aliquid in principijs rerū ponit præter atomos, id est corpuscula quędam tam minuta, ut etiam diuidi nequeant, neq; sentiri, aut uisu, aut tactu possint: quorum corpuscu

C lorum concursu fortuito, & mundos innumerabiles, & animātia, & ipsas animas fieri dicit, & deos quos humana forma non in aliquo mūdo, sed extra mundos, atq; inter mundos cōstituit: & non uult omnino aliquid præter corpora cogitare: quæ tamen ut cogitet, imagines dicit ab ipsis rebus, quas atomis formari putat defluere, atq; in animū introire subtiliores quàm sunt illæ imagines quæ ad oculos ueniunt. Nam & uidendi causam hanc esse dicit, ingentes quasdam imagines, ita ut uniuersum mundum complectantur extrinsecus. Intelligis autem iam, ut arbitror, quas isti opinentur imagines. Miror non admonuisse Democritū uel hoc ipsum falsa esse quæ dicit, quia ueniētes tam magnæ imagines in tam breuem animū nostrum, si corpo-

D reus, ut illi uolunt, tam paruo corpore includitur, totæ illum tangere non possunt. A magno enim corpore cum paruum corpus attingitur, a toto simul attingi nullo pacto potest: quomodo igitur totæ simul cogitantur, si intātum cogitantur, inquātum uenientes atq; intrantes animum attingunt, quæ nec totę intrare possunt per tam paruum corpus, nec totæ tam paruum animum attingere? Memento me secundum illos hæc dicere: non enim ego talem animum sentio: aut si incorporeum Democritus animum existimat, Epicurus quidē solus ista ratione urgeri potest. Sed etiam ille quare non uidit, nō opus esse nec fieri posse, ut incorporeus animus aduentu atq; cōtactu corporearū imaginum cogitet. De uisu

certe oculorũ, amb̃o pariter redarguuntur: tam breues enim oculos, tam grandiũ imaginũ cor/ ora tota attingere nullo modo possunt. Cum item quæritur ab eis, quare una imago uidea/ tur corporis alicuius, à quo innumerabiliter i/ magines fluunt: respõdent, eoipso quo frequen er fluunt & transeunt imagines, quasi quadam rum cõstipatione & densitate fieri, ut ex mul tis una uideatur. Quam uanitatem Cicero ita re fellit, ut eo ipso neget æternũ deum eorum pos/ se cogitari, quo innumerabiliter fluẽtibus & la/ bentibus imaginibus cogitatur. Et quoniã innu merabilitate atomorum suppeditãte, dicunt fie ri formas deorũ sempiternas, cum ita discedũt quædã corpuscula de diuino corpore ut alia suc cedant, & dissolui illam naturam eadem succes/ sione nõ sinant: Omnia ergo, inquit, æterna es/ sent, quia nulli deest ista innumerabilitas ato/ mo quæ perpetuas ruinas subinde suppleat. Deinde quomodo non uereatur iste deus ne in/ tereat, cum sine ulla intermissione pulsetur, agi/ teturq; atomorum incursione sempiterna? Pul/ sari enim dicit illud corpus, quod irruentib. ato mis feriatur, & agitari quod penetretur. Dein/ de cum ex ipso imagines de quibus iam satis di ctũ est, semper affluant, quomodo potest de im mortalitate esse securus? In quibus omnib. deli ramentis hæc opinantiũ, illud præcipue dolen/ dum est, quod non sufficit enarrari, ut nulla cu/ iusquã disputatione aduersante respuantur. Sed acutissimorũ hominum ingenia, id etiam nego cium susceperũt, ut copiose ista refellerent, quæ statim dicta etiã à tardissimis derideri abijciq; debuerunt. Si enim concesseris esse atomos, si concesseris etiam cõcursu fortuito seipsas pelle re & agitare, num & illud eis fas est concedere, ut inter se atomi fortuito concurrentes, rem ali/ quam ita conficiant, ut eam forma modificent, figura determinent, æqualitate poliant, colore illustrent, anima uegetẽt? quæ omnia nullo mo/ do nisi arte diuinæ prouidentię fieri uidet quis/ quis magis mente q̃ oculis amat uidere, idq; ab eo expetit à quo factus est. Nam nec ipsos ato/ mos esse ullo modo cõcedendũ est, quod omis/ sa subtilitate quæ de diuisione corporũ à doctis traditur, uide q̃ facile secundũ ipsorum opinio nem possit ostendi. Certe enim ipsi dicunt om/ nia quæ sint naturę, nihil esse aliud quàm corpo ra & inania quæq; his accidãt, quod credo mo/ tum & pulsum dicere & consequentes formas. Dicant ergo in quo genere ponant imagines, quas de corporibus solidioribus affluere putãt, ipsas minime solidas, ita ut tactu nisi oculorum cum uidemus, & animi cum cogitamus, sentiri non possint, si & ipsa corpora sunt: Nam ita cen sent, ut exire à corpore & uenire ad oculos uel ad animum possint, quem nihilominus dicunt esse corporeum. Quæro utrum etiã ab ipsis ato mis affluant imagines: Si affluunt, quomodo iã sunt atomi à quibus aliqua corpora separantur?

A Si non affluunt, aut potest aliquid sine imagini bus cogitari quod uehementer nolũt, aut unde norunt atomos quas nec cogitare potuerunt? Sed iam pudet me ista refellere, cum eos nõ pu/ duerit ista sentire. Cum uero ausi sint etiã defen dere, non iam eorum, sed ipsius generis huma/ ni me pudet, cuius aures hæc ferre potuerunt. Cum igitur tanta sit cæcitas mẽtium per inglu/ uiem peccatorũ amorẽq; carnis, ut etiã ista sen/ tentiarũ portenta doctores conterere disputan do potuerint, dubitabis tu Dioscore, uel quis/ quam uigilãti ingenio præditus, ullo modo ad sequendam ueritatẽ melius consuli potuisse ge/ neri humano, q̃ ut homo ab ipsa ueritate susce/ B ptus ineffabiliter atq; mirabiliter, & ipsius in terris personam gerens, recta præcipiendo, & diuina faciendo, salubriter credi persuaderet, quod nondum prudẽter posset intelligi? Huius nos gloriæ seruimus, huic te immobiliter atque constanter credere hortamur, per quẽ factũ est, ut non pauci, sed populi etiam qui non possunt ista dijudicare ratione, fide credant, donec salu/ taribus præceptis adminiculati euadant ab his perplexitatibus in auras purissimæ atq; synce/ rissimæ ueritatis. Cuius autoritati tanto deuo/ tius obtemperari oportet, quanto uidemus nul/ lum iam errorem se audere extollere, ad cõgre/ gandas sibi turbas imperitorum, qui non Chri stiani nominis uelamenta conquirat. Eos autẽ solos ex ueteribus præter Christianum nomen C in conuenticulis suis aliquanto frequẽtius per/ durare, qui scripturas eas tenẽt, per quas annun ciatum esse ipsum dominum Iesum Christum, se intelligere & uidere dissimulãt. Porrò illi qui cum in unitate atq; communione catholica nõ sint, Christiano tamen nomine gloriantur, co/ guntur aduersari credentibus, & audent imperi tos quasi ratione traducere, quando maxime cũ ista medicina dominus uenerit, ut fidem popu/ lis imperaret. Sed hoc facere coguntur, ut dixi, quia iacere se abiectissime sentiũt, si eorũ autori tas cũ autoritate catholica cõferatur. Conãtur ergo autoritatẽ stabilissimã fundatissimæ eccle siæ quasi rationis nomine & pollicitatione supe rare. Omnium enim hæreticorum quasi regula D ris est ista temeritas. Sed ille fidei imperator cle mentissimus, & per cõuentus celeberrimos po pulorum atq; gentium, sedesq; ipsas apostolo/ rum arce autoritatis muniuit ecclesiam, & per pauciores pie doctos & uere spiritales uiros co piosissimis apparatibus etiam inuictissimæ ra/ tionis armauit. Verum illa rectissima disciplí/ na est, in arcem fidei quàm maxime recipi infir mos, ut pro eis iam tutissime positis, fortissima ratione pugnetur. Platonici uero, qui falsorum philosophorum erroribus illo tempore circun/ latrantibus, non habẽtes diuinam personã qua imperarent fidem, sentẽtiam suam tegere quæ/ rendam, quàm polluendam proferre maluerũt, cum iam Christi nomen terrenis regnis admi/

rantibus

rantibus perturbatisq; crebresceret, emergere cœperant, ad proferendũ atq; aperiendũ quid Plato sensisset. Tunc Plotini schola Romæ floruit, habuitq; condiscipulos multos acutissimos & solertissimos uiros. Sed aliqui eorũ magicarum artium curiositate deprauati sunt, aliqui dominum Iesum Christũ ipsius ueritatis atq; sapientiæ incõmutabilis quã conabantur attingere cognoscẽtes gestare personã, in eius militiã trãsierunt. Itaq; totũ culmen autoritatis lumenq; rationis in illo uno salutari nomine atq; in una eius ecclesia, recreando atq; reformãdo humano generi cõstitutũ est. Hæc me tibi diutissime in hac epistola locutũ, & si alia forte tu malles, omnino nõ pœnitet: Probabis enim hæc magis quã tomagis in ueritate proficies, & tunc probabis cõsilium meũ, quod nunc utilitati studiorũ tuorũ minus obsecutũ putas. Quanq; etiã illis ipsis quæstionibus tuis, nõ solũ quibusdã in hac epistola, sed etiã cæteris penè omnibus in ipsis mẽbranis in quibus eas misisti, ut potui breuiter annotando respõderim. In quib. si me parũ egisse, aut aliud q̃ uolebas egisse arbitraris, non recte cogitas mi Dioscore, à quo nunc ista quæsieris. Oratoris autem libros, & quæ sunt de oratore, omnes prætermisi. Nescio quis enim nugator mihi esse uisus sum si ea exponẽda persequerer. Nam de cæteris possem etiã decenter interrogari, si mihi quisquã res ipsas, non de libris Ciceronis, sed per seipsas tractãdas dissoluendasq; proferret. In illis autẽ res ipsæ nũc nostræ professioni minus congruunt. Hæc autẽ omnia nõ facerem, nisi me post ægritudinem in qua eram cum homo tuus uenisset, aliquantũ ab Hippone remouerem. Quibus item diebus perturbatione ualetudinis febribusq; repetitus sum. Inde factũ est ut tardius quam possent tibi hæc mitterẽtur. Quę quomodo acceperis, rescripta flagito.

Augustinus Dardano respondet ad duas quæstiones, ostendens quomodo deus dicatur alicubi esse, aut non esse, & quomodo Christus nõ sit ubiq;, & rursus sit ubiq;. Epistola LVII

F Ateor me frater dilectissime Dardane, illustrior mihi in charitate Christi, quàm in huius seculi dignitate, literis tuis tardius respõdisse quàm debui. Cuius rei causas nollem quæreres, ne molestius me feras diutius excusantem, quàm pertulisti tardius rescribentẽ. Cum ergo te malim offensioni meæ facile ignoscere, quàm de mea defensione iudicare, quæcunq; illæ causæ fuerint, crede nullum tui apud me esse potuisse contemptum. Imò enimuero citissime rescripsissem, si te contempsissem. Nec modo quia tandem aliquando rescripsi, ideo saltem tandem aliquãdo dignum aliquid te lectore molitus sum, & quod merito possim tuo nomine prænotare. Sed rescribere utcunq; iam malui, quàm pati & hanc ætatem me huius officij debitore transire. Nec tua me dignitas terruit fecitq; cunctãtem, cum

A sit humanitas tua gratior quàm illa suspectior. Sed unde te magis amo, hinc difficilius u[illegible] suff[illegible]tantæ auiditati religiosi tui amoris i[illegible]nio. Huc accessit quod præter mutuæ charita[illegible] flammam, qua fit ut etiam eos quos nunquã u[illegible]dimus diligamus, dum eos habere quod dilig[illegible]mus credimus, ubi me utiq; præueneris, fecis[illegible] ut uerear in me decipi opinionem atq; exp[illegible]tationem tuam: præter hoc ergo mihi tales quæstiones in tua epistola proposuisti, quæ si à quolibet propositæ forent, ocio quoq; meo quod mihi defit, non paruum negociũ facerent. Cum uero abs te proponuntur cui profunda rimanti

B solutionis earum superficies nequaquã sat est, & proponũtur occupatissimo aliarumq; curarũ molibus uallato & obstricto: tuæ prudentiæ est & beneuolentiæ cogitare, q̃ te placatũ habere debeam, uel quod diu non respondi, uel si etiam nunc pro tuæ intentionis grãditate non [illegible]dero. Quęris igitur: Mediator dei & hominum [illegible] homo Christus Iesus, quomodo nũc esse creda/ *prima*
tur in cœlo, cum pendens in ligno, iamq; moriturus latroni credenti dixerit: Hodie mecũ eris in paradiso. Et hinc fortasse intelligẽdum dicis paradisum, quasi in aliqua cœli parte compositum, aut quia ubiq; deus sit, hominem quoq; illum qui in deo sit ubiq; diffusum, ex hoc nimirũ intelligi uolens, etiam in paradiso esse potuisse, qui ubiq; sit. Vbi ego quæro uel potius agno/ *Solutio*
sco, quemadmodũ accipias hominem Christũ,

C non utiq; sicut quidam hæretici uerbum dei & carnem, hoc est sine anima humana, ut uerbum esset carni pro anima: uel uerbum dei & animã & carnem, sed sine mente humana, ut uerbum dei esset animæ pro mente humana. Non utiq; sic accipis hominem Christũ, sed sicut superius locutus es, ubi aisti, Christũ omnipotẽtẽ deum ea te ratione credulitatis accipere, ut deum non crederes, nisi perfectum etiam hominem crediderisses: profecto cum dicis hominem perfectũ, totam illic naturam humanã uis intelligi. Non est autẽ homo perfectus, si uel anima carni, uel animæ ipsi mens humana defuerit. Si ergo secũdum hominem quem uerbum deus suscepit, putamus dictum esse: Hodie mecum eris in para/

D diso, nõ ex his uerbis in cœlo existimandus est esse paradisus. Neq; enim ipso die in cœlo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam, in sepulchro autem secũdum carnem. Et de carne quidem quod eo die in sepulchro sit posita, manifestissimum est euangelium. Quod uero illa anima in infernũ descenderit, apostolica doctrina prædicat. Quando/
quidem beatus Petrus ad hanc rem testimoniũ *Act. 2*
de psalmis adhibet, ubi de ipso prædictum esse *Psal. 15*
demonstrat: Quoniam non derelinques animã meam in inferno, neq; dabis sanctum tuũ uidere corruptionẽ. Illud de anima dictum est, quia non ibi est derelicta unde tam cito remeauit: illud de corpore quod in sepulchro corrumpi ce

leri resurrectione non potuit. Sed in sepulchro A ciam, & nihil inquinatū in eam incurrat. Vbi/
paradisum nullus intelligit. Et si quisq; esset ita cunque ergo sit paradisus, quisquis beatorū ibi
hurdus, ut hoc sapere conaretur, eo quod il/ est, cum illo ibi est qui ubiq; est. Cum enim sit
l sepulchrum in horto erat, certe hinc ab ista Christus deus & homo, deus utiq; unde dicit,
inione reuocaretur, quod ille cui dictum est, Ego & pater unum sumus, homo autem unde
odie mecum eris in paradiso, non illo die fuit dicit, Pater maior me est, idemq; filius dei uni/
Christo in illo sepulchro: nec eius fidei pro genitus à patre, & filius hominis ex semine Da
magno munere offerretur sepultura carnis, ni/ uid secundum carnem, utrunq; in illo obseruan
hil gaudij uel doloris in morte sentientis, cū ille dum est cum loquitur, uel cum de illo scriptura
de requie ubi sensus est cogitaret. Restat igitur loquitur, & quid secundū quid dicatur intuen/
ut si secūdum hominem dictum est: Hodie me/ dum. Nam sicut unus homo est anima ratiōna/
cum eris in paradiso, in inferno intelligatur esse lis & caro, sic & unus Christus est uerbū & ho/
paradisus, ubi erat eo die futurus secūdum hu/ mo. Proinde quod ad uerbum attinet, creator
manam animam Christus. Vtrum autem sinus est Christus, Omnia enim per ipsum facta sunt. *Christus q*
ille Abrahæ ubi dives impius cum in tormētis Quod uero ad hominem, creatura est Christus. *creatura*
esset inferni, requiescētem pauperem uidit, uel B Factus est enim ex semine Dauid secūdum car/
paradisi cēlendus uocabulo, uel ad inferos per/ nem, & in similitudinem hominum factus. Itē
tinere existimandus sit, non facile dixerim. De quia in homine duo sunt, anima & caro, secun/
Aliter distin quippe diuite legimus dictū esse: Mortuus dum animam tristis fuit usq; ad mortem, secun/
g... est autem & dives, & sepultus est in inferno: Et dum carnem passus est mortem. Nec tamen cū
cum apud inferos in tormentis esset. In paupe/ filium dei Christum dicimus, hominem separa
ris autem morte uel requie non sunt inferi no/ mus, aut cum eundē Christum filium hominis
minati, Sed contigit inquit mori inopem illum dicimus, separamus deum. Secundum hominē *Secundum*
& offerri ab angelis in sinum Abrahæ. Deinde namq; in terra erat, non in cœlo ubi nunc est, *, pro*
Abraham in ardenti diuiti dicit Abraham: Inter nos & uos quando dicebat, Nemo ascendit in cœlum, nisi *uod est fi*
inferno chaos magnum firmatum est, tanquam inter in qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in *um hum*
feros sedesq; beatorum. Non enim facile alicu/ cœlo: quamuis secūdum id quod filius dei erat *aturam*
bi scripturarum inferorum nomen positum in/ esset in cœlo, secundum id uero quod filius ho/
uenitur in bono. Vnde etiam quęri solet, si non minis erat adhuc esset in terra, nondumq; ascen
nisi pœnalia recte intelliguntur inferna, quomo disset in cœlum. Similiter cum secūdū id quod
do animam domini Christi pie credamus fuis/ C filius dei est sit dominus gloriæ, secundum id
se in inferno: Sed bene respondetur, ideo descē autem quod est filius hominis crucifixus sit, ait
disse, ut quibus oportuit subueniret. Vnde bea tamen apostolus: Si enim cognouissent, nūquā
tus Petrus eum dicit soluisse dolores inferni, in dominum gloriæ crucifixissent. Ac per hoc &
quibus impossibile erat teneri eum. Porro si u/ filius hominis secundum deum erat in cœlo, &
traq; regio & dolentium & requiescentium, id filius dei secundum hominē crucifigebatur in
est, & ubi dives ille torquebatur, & ubi pauper terra. Sicut ergo potuit recte dici, dominus glo
ille lætabatur, in inferno esse credenda est, quis riæ crucifixus, cum ad solam carnem illa passio
audeat dicere dominum Iesum ad pœnales in/ pertineret: ita recte dici potuit, Hodie mecū e/
ferni partes uenisse tantūmodo, nec fuisse apud ris in paradiso: cum iuxta humanā humilitatē,
eos qui in Abrahæ sinu requiescunt: ubi si fuit, per carnem in sepulchro, per animā in inferno
ipse est intelligendus paradisus, quem latronis illo die futurus esset, iuxta diuinam uero immu
animæ illo die dignatus est polliceri. Quæ si ita tabilitatem nunquā de paradiso, quia ubiq; est
sunt, generale paradisi nomē est, ubi feliciter ui/ semper, recessisset. Noli itaq; dubitare ibi nunc
uitur, Neq; enim quia paradisus est appellatus esse hominem Christum Iesum, unde uenturus
ubi Adam fuit ante peccatū, propterea scriptu/ D est: memoriterq; recole & fideliter tene Chri/
ra prohibita est etiam ecclesiam uocare paradi/ stianam confessionem, quoniā resurrexit à mor
sum cum fructu pomorum. Est autē sensus mul/ tuis, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram pa/
to expeditior, & ab his omnibus ambiguitati/ tris, nec aliunde quàm inde uenturus est ad ui/
bus liber, si non secundum id quod homo erat, uos mortuosq; iudicandos. Et sic uenturus est
sed secundum id quod deus erat dixisse accipia illa angelica uoce testante, quemadmodum ire
tur, Hodie mecum eris in paradiso. Homo quip uisus est in cœlum, id est in eadem carnis forma
pe Christus illo die secundum carnem in sepul atq; substantia, cui profecto immortalitatē de/
chro, secūdum animam in inferno futurus erat, dit, naturam non abstulit. Secundum hanc for/ *Christus*
Christus ubiq; deus uero idem ipse Christus ubiq; semper est. mam non est putandus ubiq; diffusus. Cauen/ *ubique*
Est enim lux quę lucet etiā in tenebris quamuis dum est enim, ne ita diuinitatem astruamus ho
eam tenebræ non comprehēdant. Est uirtus & minis, ut ueritatē corporis auferamus. Non est
sapientia dei, de qua scriptum est quod attingat autē consequēs, ut quod in deo est, ita sit ubiq;
à fine usq; ad finem fortiter, & disponat omnia ut deus. Nam & de nobis ueracissima scriptura
suauiter, & attingat ubiq; propter suam mundi/ dicit, quod in illo uiuimus, mouemur & sumus,

nec

nec tamẽ ſicut ille ubiq; ſumus, ſed aliter homo ille in deo, quoniam aliter & deus ille in homine proprio quodã & ſingulari modo. Vna eñ perſona deus & homo eſt, & utrunque eſt unus Chriſtus Ieſus, ubiq; per id quod deus eſt, in cœlo autem per id quod homo. Quãquam & in eo ipſo quod dicitur deus ubiq; diffuſus, carnali reſiſtendũ eſt cogitationi, & mens à corporis ſenſibus auocanda, ne quaſi ſpacioſa magnitudine opinemur deum per cuncta diffundi, ſicut humus, aut humor, aut aer, aut lux iſta diffunditur (omnis enim huiuſcemodi magnitudo minor eſt in ſui parte quàm in toto) ſed ita potius ſicuti eſt magna ſapientia etiam in homine cuius corpus eſt paruum. Et ſi duo ſunt ſapiẽtes, quorum ſit alter corpore grandior, neuter ſapiẽtior, non eſt illa in maiore maior, minor in minore, aut minor in uno quàm in duobus, ſed tanta in hoc quanta in illo, & tanta in unoquoque quanta in utroq;. Neq; enim ſi æqualiter ſunt omnino ſapientes, plus ſapiũt ambo q̃ ſinguli, quẽadmodum ſi æqualiter ſint immortales, nõ plus uiuũt ambo q̃ ſinguli. Ipſa deniq; immortalitas corporis quæ in Chriſti carne præceſſit, nobiſq; in fine futura promittitur, cum magna ſit res, non eſt profecto mole magna. Sed licet corporaliter habeatur, incorporea quædam excellentia eſt. Nam cũ ipſum immortale corpus minus ſit in parte q̃ in toto, immortalitas eius tam plena eſt in parte q̃ in toto, & cum ſint aliis alia maiora, non tamẽ aliis alia immortaliora ſunt membra. Sicut nunc quãdo ex omni parte ſani ſumus ſecũdum modum præſentis in corpore ſanitatis, non quia maior eſt manus tota q̃ digitus, ideo manus totius ſanitatẽ maiorem dicimus eſſe q̃ digiti: ſed in illis inæqualibus æqualis eſt ipſa, quando ita breuiora grandioribus cõparantur, ut quod tam magnum eſſe non poteſt, quàm eſt aliud, poſſit tamen eſſe tam ſanum. Eſſet autem maior ſanitas in maioribus mẽbris, ſi eſſent maiora ſaniora. Cum uero non eſt ita, ſed maiora atq; minora tam ſana ſunt, diſpar eſt profecto in membrorum molibus quãtitas, ſed par eſt in diſparibus ſanitas. Cum ergo ſit corpus aliqua ſubſtantia, quãtitas eius eſt in magnitudine molis eius, ſanitas uero eius non quãtitas ſed qualitas eius eſt. Non ergo potuit obtinere quãtitas corporis, quod potuit qualitas. Nam ita diſtantibus partibus quæ ſimul eſſe non poſſunt, quoniam ſua quęq; ſpacia locorum tenent, minores minora, & maiora maiores, nõ potuit eſſe in ſingulis quibuſq; partibus tota uel tanta, ſed amplior eſt quãtitas in ampliorib⁹ partibus, breuior in breuioribus, & in nulla parte tanta quãta per totum. Qualitas uero corporis quæ ſanitas dicitur, cum ſanum corpus eſt totum, tãta eſt in maioribus, quãta in minoribus partibus. Nõ enim quæ minus magnæ ſunt, ideo minus ſanæ ſunt, aut quæ ampliores ideo ſaniores. Abſit ergo ut quod poteſt in corpore qualitas creati corporis, non poſſit in ſeipſa ſubſtantia creatoris. Eſt ergo deus per cuncta diffuſus. Ipſe quippe ait per prophetã: Cœlum & terram ego impleo. Et quod pauloante poſui de ſapiẽtia eius, Attingit à fine uſq; ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Item q̃ ſcriptum eſt, Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Eiq; dicitur in quodam pſalmo: Quò abibo à ſpiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu ibi es: ſi deſcẽdero ad infernum, ades: quia ſubſtantialiter deus ubiq; diffuſus. Sed ſic eſt deus per cuncta diffuſus, ut non ſit qualitas mundi, ſed ſubſtãtia creatrix mundi, ſine labore regens, & ſine onere continens mũdum. Non tamen per ſpacia locorũ, quaſi mole diffuſa, ita ut in dimidio mundi corpore ſit dimidius, & in alio dimidio dimidius, atq; ita per totũ totus: ſed in ſolo cœlo totus, et in ſola terra totus, et in cœlo & in terra totus ſolus, & nullo contẽtus loco in ſeipſo ubiq; totus. Ita pater, ita filius, ita ſpiritus ſanctus, ita trinitas unus deus. Neq; eñ mundũ interſe in tres partes diuiſerunt, quas ſingulas ſinguli implerent, quaſi nõ haberet ubi eſſet filius aut ſpiritus ſanctus in mũdo, ſi totũ occupaſſet pater. Nõ ita ſe habet uera ĩcorporea immutabiliſq; diuinitas. Nõ enim corpora ſunt quorum amplior ſit in tribus quàm in ſingulis magnitudo, nec loca ſuis molibus tenent ut diſtantibus ſpaciis ſimul eſſe nõ poſſint. Si enim anima in corpore conſtituta, non ſolum nullas anguſtias, uerum etiam quandam latitudinem inuenit, non corporalium locorum, ſed ſpiritualium gaudiorũ, cum fit quod ait Apoſtolus, Neſcitis quoniam corpora ueſtra templum in uobis ſpiritus ſancti eſt, quẽ habetis à deo: nec dici niſi ſtultiſſime poteſt, non habere locũ in noſtro corpore ſpiritũ ſanctũ, quod totum noſtra anima impleuerit: quãto ſtultius dicitur illis anguſtijs impediri alicubi trinitatem, ut pater & filius & ſpiritus ſanctus, ubiq; ſimul eſſe nõ poſſint? Verum illud eſt multo mirabilius quod cum deus ubiq; ſit totus, nõ tamen in omnibus habitat. Non enim omnibus dici poteſt, quod ait Apoſtolus, uel quod iam dixi, uel etiã illud: Neſcitis quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in uobis. Vnde econtrario de quibuſdam idem dicit, Quiſquis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Quis porrò audeat opinari, niſi quiſquis inſeparabilitatem penitus trinitatis ignorat, quod in aliquo habitare poſſit pater aut filius, in quo nõ habitat ſpiritus ſanctus, aut in aliquo ſpiritus ſanctus in quo nõ & pater & filius? Vnde fatendum eſt ubiq; eſſe deum per diuinitatis præſentiam, ſed non ubiq; per habitationis gratiam. Propter hanc enim habitationem, ubi proculdubio gratia dilectionis eius agnoſcitur, non dicimus, Pater noſter qui es ubiq;, cum & hoc uerum ſit, ſed Pater noſter qui es in cœlis: ut templum eius potius in oratione cõmemoremus, quod & nos ipſi eſſe debemus

3. ſenten. diſt. 2. ſolet

1. ſenten. diſt. 37. fateamur

A

B

C

D

Hiere. 32

Sap. 8

Sap. 1

Pſal. 138

1. ſenten. diſt. 37. fateamur

Deus quondo alicubi non eſt

Rom. 8

Matth. 6

debemus,& inquantũ ſumus intantum ad eius ſanctetatem & adoptionis familiã pertinemus. Nã enim populus dei nõdum factus æqualis angelis eius adhuc in iſta peregrinatione dicitur templum eius,quãtomagis eſt templum eius in cælis ubi eſt populus angelorum,quibus aggregandi & coæquandi ſumus,cum finita peregrinatione quod promiſſum eſt ſumpſerimus? Cũ igitur qui ubiq; eſt non in omnibus habitet,etiã in quibus habitat,non æqualiter habitat. Nam unde eſt illud quod Heliſæus popoſcit,ut duplici ter in eo fieret ſpiritus dei qui erat in Helia. Et unde in omnibus ſanctis ſunt alij alijs ſanctiores,niſi abundantius habendo habitatorẽ deũ? Quomodo ergo uerũ ſuprà diximus,quòd deus ubiq; ſit totus,quando in alijs eſt amplius,in alijs minus? Sed non eſt negligenter intuẽdum quod diximus,in ſeipſo eſſe ubiq; totum. Non ergo in eis,quia alij plus eũ capiunt,alij minus. Ideo enim ubiq; eſſe dicitur,quia nulli parti rerum abſens eſt: ideo totus,quia nõ parti rerum partem ſuam præſentem præbet,& alteri parti alterã partem,æquales æqualibus,minori uero minorem,maioriq; maiorem,ſed non ſolũ uniuerſitati creaturæ,uerũ etiam cuilibet parti eius totus pariter adeſt. Hiq; ab eo longe eſſe dicuntur,qui peccando diſſimillimi facti ſunt: & hi ei propinquare,qui eius ſimilitudinẽ pie uiuendo recipiunt. Sicut recte dicuntur oculi tanto eſſe ab hac luce longius,quanto fuerint cæciores. Quid enim tam longe eſt à luce q̃ cæcitas,etiã ſi lux præſto ſit,atq; oculos p̃fundat extinctos? Propinquare autẽ luci merito perhibentur oculi,qui ſanitatis acceſſu aciem recipiendo lucem recipiũt. Porrò autem quòd parum diſtincte putauimus poſſe intelligi,cum diceremus deũ eſſe ubiq; totum,niſi adderemus in ſeipſo,uideo diligentius exponendũ. Quomodo enim ubiq;,ſi in ſeipſo? Vbiq; ſcilicet,quia nuſquã eſt abſens. In ſeipſo autem,quia non continetur ab eis quibus eſt præſens,tãquam ſine eis eſſe non poſſit. Nam ſpacia locorũ tolle corporibus,nuſquam erunt,& quia nuſquam erunt,nec erunt. Tolle ipſa corpora qualitatibus corporũ,non erit ubi ſint,& ideo neceſſe eſt ut non ſint. Etenim cum per totam ſuam molẽ corpus æqualiter ſanum eſt,aut æqualiter candidum,non eſt in una q̃ in alia parte eius ſanitas maior,aut candor,nec maior in toto q̃ in parte eius,quia non ſanius aut candidius totũ conſtat eſſe q̃ partem. Si autem inæqualiter ſit ſanum aut inæqualiter candidũ, fieri poteſt ut in minore parte ſit ſanitas maior aut candor,cũ minora q̃ maiora ſaniora uel candidiora ſunt membra: uſqueadeo nõ mole conſtat quod in qualitatibus magnũ dicitur eſſe uel paruum. Verum tamen ſi moles ipſa corporis, quantacũq; uel quantulacũq; ſit,penitus auferatur,qualitates eius nõ erit ubi ſint,quamuis non mole metiendæ ſint. At uero deus non ſi minus capitur ab illo cui præſens eſt,ideo ipſe minor eſt. Totus enim in ſeipſo eſt,nec in quibus eſt,ita eſt ut indigeat eis,tanquã non poſſit eſſe niſi in eis. Sicut autem nec ab illo abeſt in quo non habitat,& totus adeſt quamuis eum ille non habeat: ita & illi in quo habitat,totus eſt præſens,quãuis eum non ex toto capiat. Neq; enim ad habitandum diuidit ſe per hominum corda ſeu corpora,aliam ſui partem huic tribuens,illi aliã,ſicut lux iſta per aditus & per feneſtras domorum: ſed potius ſi quẽlibet ſonum cum corporea res ſit ac tranſitoria ſurdus non capit,ſurdaſter non totum capit,atq; in his qui audiunt cum pariter ei propinquent, tantomagis alius alio capit,quanto eſt acutioris,tanto autem minus,quanto eſt obtuſioris auditus,cum ille non uarie magis minus ue inſonet,ſed in eo loco in quo ſunt,omnibus æqualiter præſto ſit: quanto excellentius deus natura incorporea & immutabiliter uiua,qui nõ ſicut ſonus per moras temporum tendi & diuidi poteſt,nec ſpacio aereo tanquam loco ſuo indiget,ubi præſentibus præſto ſit,ſed æterna ſtabilitate in ſeipſo manẽs,totus adeſſe rebus omnibus poteſt,& ſingulis totus: quãuis in quibus habitat,habeant eum pro ſuæ capacitatis diuerſitate,alij amplius,alij minus,quos ipſe ſibi dilectiſſimũ templum gratia ſuæ bonitatis ędificat? Et donationum quidem dictæ ſunt diuiſiones tanq̃ per partes & membra unius corporis,ubi & ſimul omnes unum templum,& ſinguli ſingula templa ſumus,quia non eſt deus in omnibus quàm in ſingulis maior. Et fit plerũq; ut plures eum minus capiant, unus amplius. Sed cum dixiſſet Apoſtolus, Diuiſiones autem donationũ ſunt,continuo ſubiecit: idem autem ſpiritus. Item cum ipſas donationũ diuiſiones cõmemoraſſet, Omnia autem hæc,inquit,operatur unus atq; idem ſpiritus,diuidens propria unicuiq; prout uult. Diuidens ergo non ipſe diuiſus,quia ipſe unus atq; idem. Illæ uero diuiſiones dictæ ſunt,ſicut membrorũ in corpore: quia non idẽ ualent aures quod oculi,atq; ita membra cætera diuerſis officijs concorditer diſtributa: quę tamen cum ſani ſumus, una neq; diuerſa,nec alibi maiore,alibi minore, ſed cum ſint ipſa diſparia cõmuni & parili ſalute congaudent. Huius corporis caput eſt Chriſtus,huius corporis unitas noſtro ſacrificio cõmẽdatur: quod breuiter ſignificauit Apoſtolus dicẽs: Vnus panis,unum corpus multi ſumus. Per caput noſtrũ recõciliamur deo,quia in illo eſt diuinitas unigeniti facta particeps mortalitatis noſtræ,ut & nos participes eius immortalitatis eſſemus. Hoc ſacramentũ longe eſt à cordibus ſapientium ſuperborũ,& ideo non Chriſtianorum,ac per hoc nec uere ſapientium. Illorum etiam dico ſapientiũ,qui cognouerũt deũ, quia cognoſcẽtes deum,ſicut dicit Apoſtolus, non ſicut deum glorificauerũt,aut gratias egerũt. Noſti aũt in quo ſacrificio dicatur, Gratias agamus domino deo noſtro. A cuius ſacrificij humi

Lib. 83. q. 4

Sent. diſt. 37 ne autem

1 Cor. 12

1 Cor. 10

Rom. 1

humilitate lõge abest typhus & cothurnus illorum. Et ideo multũ mirabilis res est, quẽadmodum quorundã nõdum cognoscẽtium deum sit inhabitator deus, & quorundã cognoscentium non sit. Nec illi enim ad templũ dei pertinent, qui cognoscẽtes deum, nõ sicut deũ glorificauerũt, aut gratias egerũt: & ad templũ dei pertinẽt paruuli sanctificati sacramẽto Christi, regenerati spiritu sancto, qui certe regenerati per ętatem nondũ possunt cognoscere deum. Vnde quem potuerũt illi nosse nec habere, isti potuerunt habere anteq̃ nosse. Beatissimi autẽ sunt, quibus hoc est deũ habere quod nosse. Ipsa quippe notícia plenissima, uerissima, felicissima est. Hinc iam oportet etiã illã quã post epistolæ tuæ subscriptione addidisti, pertractare quæstionẽ: Si adhuc ignorãt paruuli deum, quomodo Ioãnes etiã antequã nasceretur, ad aduentũ & præsentiã matris domini, in suæ matris utero potuit exultare. Cũ enim cõmemorasses te legisse librũ meũ de baptismo paruulorũ, addidisti & aisti, de prægnãtibus quid sentias opto cognoscere, cũ credulitatis fidẽ pro puero mater Ioãnis Baptistę respõderit. Hęc sunt certe uerba Elizabet matris Ioãnis: Beata tu inter mulieres, & beatus fructus uentris tui: & unde hoc mihi, ut ueniat mater domini mei ad me? ecce enim ut facta est uox salutatiõis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in utero meo. Hoc aũt ut diceret, sicut Euãgelista præloquutus est, repleta est spíritu sancto, quo proculdubio reuelãte cognouit quid illa exultatio significasset infantis, id est, illius uenisse matrẽ, cuius pręcursor ipse & demõstrator esset futurus. Potuit ergo esse ista significatio rei tantæ à maioribus cognoscẽdæ, non à paruulo cognitæ. Nam neq̃ cũ hoc ante in Euangelio narraretur dictũ est, Credidit infans in utero eius, sed Exultauit. Neq̃ ipsa dixit, Exultauit in fide infans in utero meo, sed Exultauit in gaudio. Videmus autem exultationẽ non solum paruulorũ, sed etiam pecorum, nõ utiq̃ de aliqua fide uel religione, uel quacunq̃ rationali cognitione uenientem. Sed hæc plane inusitata & noua extitit, quia in utero, & ad eius aduẽtũ, quæ hominũ saluatorẽ fuerat paritura. Ideo mira, ideo in magnis signis deputãda. Ideo hæc exultatio, & tanquã matri domini reddita resalutatio, tanq̃ solẽt miracula fieri, facta est diuinitus in infante, non humanitus ab infante. Quanq̃ etiã si usq̃adeo est in illo puero acceleratus usus rationis & uolũtatis, ut intra uiscera materna iã posset agnoscere, credere, cõsentire, quod in aliis paruulis ætas expectatur ut possint, etiã hoc in miraculis habendũ diuinæ potentiæ, non ad humanæ trahendũ est exemplar naturæ. Nam quando deus uoluit, etiam iumentũ mutũ rationabiliter est loquutũ: Nec ideo sunt admoniti homines in deliberatiõibus suis, etiã asinina expectare cõsilia. Quo circa nec quod factũ est in Iohãne contẽno, nec inde regulã quid sentiẽdũ sit de paruulis figo: imò id in illo propterea mirabiliter prædico, quia in aliis non inuenio. Habẽt quidẽ aliquid simile etiam illa in Rebecc[a] utero lucta geminorũ. Verum & hoc usq̃ac[o] prodigiũ fuit, ut diuinũ propterea mulier ora[ret] lum quęreret, & audiret duobus illis infantul[is] duos populos fuisse figuratos. Nescire aũt [in]a paruulos q̃ nec humana adhuc nouerit, [ta]men bis uelimus ostendere, uereor ne ipsis sensibus nostris facere uideamur iniuriam, quando id lóquendo suademus, ubi omnes uires officium q̃ sermonis facillime superat euidentia ueritatis. An non uidemus etiã cum articulatæ uocis qualiacũq̃ signa ædere cœperint, atq̃ ad initiũ fandi transire ab infantia, adhuc eos talia sentire ac dicere, in quibus si remãsissent, annisq̃ accedẽtibus tales esse persisterẽt, nullus eos uel fatuus, nimiũ fatuos esse dubitaret? Nisi forte id restat, ut in uagitu infantiæ, uel in ipso adhuc uteri [lu]dio credamus paruulos fuisse sapiẽtes, postea uero q̃ nobiscum cœperũt loqui, ad hanc ignorãtiam quã ridemus crescendo uenisse. Quod opinari uides q̃ sit absurdũ, cum puerorum sensus in qualiacũq̃ uerba prorumpẽs, qui certe ad ea quæ maiores sapiunt penè nullus est, tamẽ comparatus illi in quo nascuntur intelligẽtia dici potest. Vnde autem in ipso tanto salutis præsidio, quando eis Christiana gratia subuenitur, quod uocibus quibus possunt & motibus reluctãtur, non eis imputatur, atq̃ omnis renisus ipsorum nihili penditur, donec in eis sacramẽta peragãtur, quibus id quod de originali damnatiõe tractum est expietur, nisi quia in tantum nesciunt quid faciunt, ut nec facere iudicentur? Porrò si iam uterẽtur rationis & uolũtatis arbitrio, quo illi sanctificatiõi adhíberi deberet assensus, quãtum mali esset resistere tantæ gratiæ, quamq̃ nõ solum nihil prodesset quod fieret, uerũetiã inde reatus accresceret, q̃s Christianus ignoret? Dicimus ergo in baptizatis paruulis, quãuis id ne sciant, habitare spiritũsanctum. Sic enim eũ nesciunt q̃uis sit in eis, quẽadmodum nesciunt & mentem suam: cuius in eis ratio qua uti nõdum possunt, uelut quædã scintilla sopita est, excitãda ętatis accessu. Neq̃ hoc in paruulis mirũ debet uideri, cum Apostolus quibusdã etiam maioribus dicat: Nescitis quia templũ dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? De qualibus paulo ante dixerat, Animalis autem homo non percipit quę sunt spiritus dei, quos etiam paruulos uocat, non carnis ætate, sed mentis. Non itaque percipiebãt cognitione spiritũ sanctum qui habitabat in eis, & habitãte in se spiritusancto, adhuc animales nondũ spiritales erant, quia nondum poterant inhabitatorem suum spiritum cognitione percipere. Habitare autem ideo & in talibus dicitur, quia in eis occulte agit, ut sint templum eius, idq̃ in proficiẽtibus & proficiendo perseuerantibus perficit. Spe enim salui facti sumus, sicut Apostolus dicit, cum alio loco

dicat: Saluos nos fecit per lauacrum regenera/ tionis. Cum ergo hic dicat, Saluos nos fecit, tã/ quam salus ipsa iam data sit, quemadmodũ intel ligẽdum sit, illic exponit, ubi ait: Spe enim salui facti sumus. Spes autẽ quę uidetur non est spes. Quod enim uidet quis, quid sperat? Si autem quod non uidemus, speramus, per patientiã ex pectamus. Multa itaq; dicũtur in scripturis tan quam facta sint, cum in spe adhuc esse intelligã tur. Vnde est & illud quod dominus discipulis

Facta quæ sperantur

Io.15 ait: Omnia quę audiui à patre meo, nota feci uo bis. Quod usq; adeo secũdum spem dictum est

Io.16 futurorũ, ut eis postmodũ dicat: Multa habeo uobis dicere, sed nõ potestis illa portare modo. Agit ergo in quibus mortalibus adhuc habitat, ipsam ædificationẽ habitaculi sui, quam non in ista sed in alia post hanc uitam perficit, quando absorbebit mors in uictoria, diceturq; illi, Vbi mors uictoria tua: ubi est mors aculeus tuus? Quid est autem mortis aculeus, nisi peccatum? Propter quod nunc etiam renati ex aqua & spi/ ritu, omnibusq; peccatis siue originis ex Adã, in quo omnes peccauerunt, siue factorum, dicto rum, cogitationũq; nostrarum, in illius lauacri mũdatione deletis: tamẽ quia manemus in hac uita humana, quæ tentatio est super terram, me

Mat.6 rito dicimus, Dimitte nobis debita nostra. Et hanc orationẽ dicit uniuersa ecclesia, quã mun/

Eph.5 dat saluator lauacro aquæ in uerbo, ut eam sibi exhibeat gloriosam, non habentem maculã aut rugam aut aliquid eiusmodi. Tunc utiq; perfi/ cietur in re, ubi nunc proficiendo ambulatur in spe. Nam quomodo est nunc non habens macu lam aut rugam aut aliquid eiusmodi, quæ uel in omnibus ad eam pertinẽtibus hominibus, qui iam ratione mentis utuntur, & uoluntatis arbi/ trio, mortalisq; carnis sarcinam portant, uel cer te quod etiam ipsos contentiosos necesse est fa/ teri, in multis suis mẽbris ueraciter dicit, Dimit te nobis debita nostra? Cum itaq; proficiẽtes in quibus mortalibus habitat dum de die in diem renouantur, magis magisq; iustificet, exaudiat orãtes, mundet cõfitentes, ut exhibeat sibi tem/ plum immaculatũ in æternũ, merito dicitur nõ habitare in eis qui cognoscentes deũ, non sicut

Rom.1 deum glorificauerũt, uel gratias egerũt. Colen/ do enim & seruiendo creaturæ potius q̃ creato ri, non unius ueri dei templum se esse uoluerũt. Atq; ita dum uolunt eum habere cum multis, fa cilius effecerunt ut eum non haberent, quàm ut dijs multis falsis ue miscerent. Et merito dicitur habitare in eis, quos secundũ propositum uoca tos, iustificãdos glorificandosq; suscepit, etiam anteq; incorpoream quæ ubiq; tota est, ualeant eius nosse naturam, quantum nosci ex parte per speculum & in ænigmate ab homine in hac uita cum plurimum profecerit potest. Sunt enim in quibus habitat multi tales, qualibus dicit Apo/

1 Cor.3 stolus: Nõ potui uobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanq; paruulis in Christo, lac uobis potum dedi non escam. Nondũ enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. His quippe etiam illud dicit: Nescitis quia templũ dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? Hos ta les si etiam anteq; perueniãt ad spiritalem men tis ætatẽ, ubi non lacte alantur, sed solido cibo, dies uitæ huius extremus inuenerit, perficiet in eis habitator illorum, quicquid hic intelligẽtiæ minus habuerunt, quoniam & ab unitate corpo ris Christi, qui nobis uia factus est, & à tẽpli dei societate non recesserunt. Vnde ut nõ recedãt, regulam fidei pusillis magnisq; cõmunem in ec clesia perseueranter tenent, & in quod peruene runt in eo ambulant, donec eis Deus reuelet: si quid aliter sapiũt, cogitationes suas carnales nõ dogmatizant: quia non obdurant contentiosis defensionibus immanẽdo, sed quodãmodo am bulando, id est proficiẽdo desudant, intelligen/ tiæ perspicuitatẽ impetrantes per fidei pietatẽ. Quæ cum ita sint, duo ista quæ in uno fiunt ho/ mine, nasci & renasci, ad duos homines perti/ nent. Vnum ad illum primum Adam, alterum ad secundũ qui dicitur Christus. Sed nõ prius, ait Apostolus, quod spiritale est, sed quod ani/ male, postea spiritale. Primus homo de terra ter renus, secundus homo de cœlo cœlestis: qualis terrenus tales & terreni, & qualis cœlestis tales & cœlestes. Sicut portauimus imaginẽ terreni, portemus & imaginẽ eius qui de cœlo est. Item dicit: Per unum hominem mors, & per unũ ho/ minem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adã omnes moriũtur, ita & in Christo omnes uiuificabunt. Omnes & omnes ideo dixit, quia in mortem nemo nisi per illum, in uitam nemo nisi per istum. In primo patuit quid hominis ar/ bitrium ualeret ad mortem, in secũdo aũt quid dei adiutoriũ ualeret ad uitam. Deniq; primus homo non nisi homo, secundus uero deus & ho mo. Peccatum enim factum est relicto deo, iusti cia non fit sine deo: ac per hoc nec moreremur nisi per carnalem propaginem de membris il/ lius ueniremus: nec uiueremus nisi per spirita/ lem cõnexionem membra huius essemus. Ideo nobis opus fuit nasci & renasci: Illi autem pro/ pter nos tantũmodo nasci. Nos enim à pecca/ to ad iustitiam renascẽdo transimus. Ille autem à nullo peccato ad iustitiam trãsitum fecit, sed in eo quod baptizatus est, nostræ regeneratio/ nis sacramẽtum, sua humilitate altius commen/ dauit: ueterem tamen hominem nostrum pas/ sione, nouum autem resurrectione significans. Inobedientia nanq; concupiscentiæ quæ habi/ tat in carne mortali, qua fit ut eadẽ etiam mem/ bra præter uoluntatis moueantur arbitrium, ad eum modum redigitur iusticia coniugali, ut li/ cite copulatis parentibus generentur, quibus sit necessarium regenerari. Non tamen per hu/ iusmodi conuenientiam maris & fœminæ ue/ nire uoluit carnem suam Christus, sed de uirgi/ ne nihil tale in eius conceptu concupiscente,

similitu

similitudinẽ carnis peccati sumpsit ille pro nobis, qua caro peccati mũdaretur in nobis. Sicut Rom. 5 enim per unius delictum, ait Apostolus, in omnes homines ad cõdemnationem, ita per unius iustificationẽ in omnes homines ad iustificationem uitæ. Nemo enim nascitur nisi operãte cõcupiscentia carnali, quæ tracta est ex primo homine qui est Adã: & nemo renascitur, nisi operante gratia spirituali, quæ data est per secũdum 4 sent. dist. 6 cap. illud hominem qui est Christus. Quapropter si ad illum nascendo pertinemus, ad hunc renascẽdo, nec renasci quisquã potest antequàm natus sit, profecto ille singulariter natus est, cui renasci non opus fuit: quia non ex peccato in quo nunquam fuit, trãsitum fecit, neq; in iniquitate conceptus est, aut eum in delictis mater eius in utero aluit: quia spiritus sanctus superuenit in eam, & uirtus altissimi obumbrauit eam, unde quod natum est ex ea sanctum uocatur filius dei. Nuptiarum enim bonum non extinguit, sed modificat inobedientiũ membrorum malum, ut limitata quodammodo cõcupiscentia carnalis, fiat saltem pudicitia coniugalis. Virgo autẽ Maria cui dictum est: Et uirtus altissimi obumbrabit tibi, in sanctam concipiendo prolem, sub tali umbraculo nullo ardore concupiscentiæ huius æstuauit. Hoc ergo excepto lapide angulari, non uideo quomodo ædificentur homines in domũ dei ad habendum in se inhabitantem deum, nisi cum fuerint renati, quod non possunt esse antequàm nati. Quãlibet itaq; sententiã de prægnãtibus, imò de hominibus habeamus adhuc intra materna uiscera constitutis, utrum existimemus eos nec ne donari posse aliquo sanctificationis modo: uel propter Iohannem, qui nondũ in hanc æditus lucẽ, tamen exultauit in gaudio, quod utiq; nisi operatione spiritus sancti fieri potuisse quis credat? uel propter Hieremiam cui Hier. 1 dominus dicit, Prius q̃ exires de uulua sanctificaui te: tamẽ illa sanctificatio qua efficimur, & singuli templa dei, & in unum omnes templum dei, non est nisi renatorum, quod nisi nati homines esse nõ possunt. Nullus autem uitam in qua natus est bene finiet, nisi renatus ante q̃ finiat. Quod si quisquã dicit iam esse natum hominẽ, etiã cũ adhuc est in utero matris, testimoniũq; adhibet ex Euãgelio, quia dictum est ad Ioseph de prægnante uirgine domini matre, Quod enim in ea natũ est, de spiritu sancto est: nũquid nam huic natiuitati accedit secunda natiuitas? Alioquin non erit iam secunda, sed tertia. Dominus Io. 3 autẽ cum hinc loqueretur: Nisi quis, inquit, renatus fuerit denuo, eam scilicet computans primam natiuitatẽ, quæ fit matre pariẽte, non concipiente atq; prægnante, quæ fit ex ea, non quæ fit in ea. Neq; enim renatũ dicimus hominem, quem mater peperit, tanq̃ iterum natus sit, qui iam semel natus fuerat in utero. Sed illa natiuitate non cõputata quæ grauidam facit, natus dicitur homo partu, ut possit renasci ex aqua & spiritu. Secũdum quam ex matre natiuitatem, Mat. 1 etiam ipse dominus in Bethlehem Iudæ dicitur natus. Quigitur homo regenerari per gratiã spiritus in utero potest, quoniã restat illi adhuc sci: renascitur ergo antequã nascitur, quod fieri nullo modo potest. Proinde in compagẽ corporis Christi tanq̃ in uiuam structurã templi de quæ est eius ecclesia, nati homines non ex operibus iusticiæ quæ fecerunt, sed renascendo per gratiam transferũtur, tanquam de massa ruinæ ad ædificij firmamẽtum. Præter hoc enim ædificium, quod beatificãdum constituitur ad æternam habitationẽ dei, uita hominis omnis infelix, & mors est potius appellanda q̃ uita. Quisquis ergo inhabitabit à deo, ne ira dei maneat super eum, ab hoc corpore, ab hoc tẽplo, ab hac ciuitate non erit alienus. Omnis autem nõ renatus alienus est. Sacramentũ porrò regenerationis nostræ manifestũ esse uoluit, manifestus mediator. Erat autem antiquis iustis aliquod occultũ, cum tamẽ & illi eadem fide salui fierent, quæ fuerat suo tẽpore reuelanda. Non enim audemus fideles temporis nostri præferre amicis dei per quos nobis ista prophetata sunt, cũ deũ Abraham & deum Isahac & deum Iacob, ita se deus esse commẽdet, ut hoc dicat suum nomen æternũ. Quod si circũcisio antiquis sanctis pro baptismo fuisse creditur, quid respõdebitur de his, qui anteq̃ hoc præceptum esset, deo placuerunt, non tamen sine fide? Quia sine fide, ut scriptum est ad Hebræos, impossibile est deo placere. Habentes autem, inquit Apostolus, eundem spiritum fidei, propter quod scriptum est, Credidi propter quod & loquutus sum, & nos credimus, propter quod & loquimur. Non diceret eundem, nisi & illorum idem ipse esset spiritus fidei. Sicut autem illi quando idem sacramentũ occultum erat, credebant Christi incarnationẽ futuram, sic & nos credimus factam. Et à nobis autem & ab alijs, futurus expectatur ad iudiciũ eius aduentus. Non est enim aliud dei mysteriũ, nisi Christus, in quo oportet uiuificari mortuos in Adam: quia sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes uiuificabũtur, quemadmodũ superius differuimus. Quamobrem deus qui ubiq; præsens est, & ubiq; totus, non in omnibus habitat, sed in eis tantum quos efficit beatissimum templum suum, uel beatissima templa sua, eruens eos à potestate tenebrarum, & transferens in regnũ filij charitatis suæ, quod incipit à regeneratione. Aliter autem dicitur templum eius in significatione, quum fit per manus hominum de rebus inanimis, sicut tabernaculum, lignis, uelis, pellibus atque huiusmodi mobilibus, sicut etiam per Salomonẽ regem, templum lapidibus, lignis, metallis constructum. Aliter uero re ipsa uera, quæ illis significationibus figurata est. Vnde dicitur: Et uos tanquam lapides uiui, ædificamini domus 1 Pet. 2 spiritalis. Et unde item scriptum est: Nos enim templa

Natus, pro conceptus

templa

templa dei uiui sumus, sicut deus dicit: Quoniã inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorũ deus, & ipsi erunt mihi plebs. Nec mouemur quod per quosdam ad hoc templum non pertinentes uel nondũ pertinentes, id est in quibus non habitat, uel nondum habitat deus aliquid uirtutis operatur: sicut per illum qui in nomine Christi expellebat dæmonia, cum Christum non sequeretur, quem permitti iussit propter multis utilem cõmendationẽ nominis sui. Multos quoq; ait sibi in nouissima die dicturos: Mat. 7 In nomine tuo uirtutes multas fecimus. Quibus utiq; non responderet: Non uos noui, si ad templum dei quod inhabitando beatificat pertinerent. Act. 10 Cornelius etiam Centurio antequam regeneratiõe incorporaretur huic templo, missum ad se angelum uidet, auditq; dicentẽ, quòd exauditæ sint orationes eius, & eleemosynæ ac [illegible] Agit enim hæc deus tanquam ubiq; præsens, uel per sanctos angelos suos. Nã illa prius q. sent. dist. 6 capitulum exiret de uulua sanctificatio Hieremiæ, quam quam nonulli hoc in typu saluatoris accipiant, qui regeneratione non eguit, tamen etiam si de ipso propheta accipiatur, potest & secundũ prę destinationẽ non inconuenienter intelligi: sicut filios dei appellat euangelium nondum regeneratos, ubi Caiphas cum de domino dixisset: Io. 11 Expedit uobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat, mox euangelium sequutũ adiunxit: Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius propheta uit, quia Iesus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, sed ut filios dei, qui erant dispersi, cõgregaret in unum. Filios dei appellauit utiq; præter Hebræam gẽtem, in cæteris etiam omnibus gentibus cõstitutos, nondum fideles, nõdum baptizatos. Quomodo ergo dei filios, nisi secundum prædestinationẽ, secundũ quam Eph. 1 & Apostolus dicit, quòd nos elegerit deus in Christo, ante constitutionẽ mundi? Illa uero in unum congregatio, factura eos erat filios Dei. Neq; enim in unum dictum est aliquem corporalem locum, cum de tali uocatione gentiũ propheta prædixerit: Et adorabũt eum unusquisq; de loco suo, omnes insulæ gentium: sed congregaret in unum dictum est, in unum spiritũ, & in unum corpus, cuius unũ caput est Christus. Talis cõgregatio ædificatio est templi dei. Talem congregationẽ non generatio carnalis, sed regeneratio spiritalis facit. Habitat itaq; in singulis deus tanquam in templis suis, & in omnibus simul in unum congregatis, tanquam in templo suo. Quod templum quandiu sicut arca Noe in hoc seculo fluctuat, fit quod in psalmo scriptum Psal. 28 est: Dominus diluuium inhabitat. Quamuis & propter multos in omnibus gẽtibus populos fideliũ, quos aquarũ nomine Apocalypsis significat, possit intelligi cõgruẽter: Dominus diluuiũ inhabitat. Sequitur autem: Et sedebit dominus rex in ęternum: Vtiq; in ipso templo suo iam in uita sua æterna post fluctuationem huius seculi constituto. Deus igitur ubiq; præsens est, & ubiq; totus præsens, nec ubiq; habitans, sed in templo suo, cui per gratiam benignus est & propitius. Capitur autem habitãs ab alijs amplius, ab alijs minus. De ipso uero capite nostro Apostolus ait: Col. 2 Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Nõ ideo corporaliter, quia corporeus est deus, sed aut uerbo trãslato usus est, tanquam in templo manufacto non corporaliter sed umbraliter habitauerit, id est, præfigurãtibus signis: nam illas omnes obseruationes, umbras futurorũ uocat, etiam ipso translato uocabulo: summus enim deus, sicut scriptum Act. 21 est, non in manufactis templis habitat: aut certe corporaliter dictum est, quia & in Christi corpore quod assumpsit ex uirgine, tanquã in templo habitat deus. Hinc est enim quod Iudæis signum petentibus, cum dixisset: Soluite templũ Io. 2 hoc, & in triduo resuscitabo illud: Euangelista quid hoc esset consequẽter exponens ait: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Quid ergo est? Hoccine interesse arbitramur inter caput & membra cętera, quod in quolibet quãuis [illegible] præcipuo membro, uelut in aliquo magno propheta aut apostolo, quãuis diuinitas habitet, nõ tamen sicut in capite quod est Christus omnis plenitudo diuinitatis? Nam & in nostro corpore ineſt sensus singulis membris, sed non tantus [illegible] quãtus in capite, ubi prorsus omnis est quinque partitus. Ibi enim & uisus & auditus & olfactus & gustus & tactus. In cæteris autem solus est tactus. An etiam præter hoc quod tanquã in templo in illo corpore habitat omnis plenitudo diuinitatis, est aliud quod interſit inter illud caput & cuiuslibet membri excellentiam? Est planè, quod singulari quadam susceptione hominis illius una facta est persona cum uerbo. De nullo enim sanctorũ dici potuit, aut potest, aut poterit, Verbum caro factum est. Nullus sanctorũ, Io. 1 qualibet præstantia gratiæ, unigeniti nomen accepit, ut quod est ipsum dei uerbũ ante secula, hoc simul cum assumpto homine diceretur. Singularis est ergo illa susceptio, nec cum hominibus aliquibus sanctis quantalibet sapientia & sanctitate præstantibus, ullo modo potest esse communis, ubi diuinæ gratiæ satis perspicuum clarumq; documẽtum est. Quis enim tam sit sacrilegus, ut audeat affirmare aliquam posse animam per meritũ liberi arbitrij, ut alter sit Christus efficere? Vt ergo ad personam uerbi unigeniti pertineret, quo pacto per liberũ arbitrium cõmuniter omnibus & naturaliter datum una sola anima meruisset, nisi hoc singularis gratia præstitisset, quam fas est prædicare, de qua nefas est uelle iudicare. Hæc si pro uiribus nostris quantũ dominus adiuuit rite tractauimus, quando deum ubique præsentem, & non spacijs distantibus, quasi aliqua mole uel distensione diffusum, sed ubique totum cogitare te extendis,

auerte

auerte mentem ab omnibus imaginibus corpo
rum, quas humana cogitatio uoluere consue/
uit. Non enim sic sapientia, non iusticia, non
sic denique charitas cogitatur, de qua scriptum
1Io.4. est: Deus charitas est. Cum uero habitationem
eius cogitas, unitatem cogita congregationēq;
sanctorū, maxime in cœlis: ubi propterea præ/
cipue dicitur habitare, quia ibi fit uoluntas eius
perfecta eorum in quibus habitat obedientia.
Deinde in terra, ubi ædificans habitat domum
suam, in fine seculi dedicandam. Christum aūt
dominū nostrum unigenitū dei filiū æqualē pa
tri, eundemq; hominis filium, quo maior est pa
ter, & ubiq; totū præsentē esse nō dubites tanq;
deum, & in eodem tēplo dei esse tanq; inhabitā
tem deum, & in loco aliquo cœli propter ueri
corporis modū. Sed cum me delectat loqui te/
cum, nescio utrum seruauerim sermonis suffi/
cientis modū, quasi diuturnum silentium loqua
citate cōpensem. Verum quia religione & be/
neuolentia qua me præoccupasti, ita inuiscera/
tus es cordi meo, ut tanq; cū amico uere collo/
quar, quicquid in opere stili nostri utiliter ela/
boratum esse cognoscis, deo gratias age. Si qua
autem uitia mea perspicis, uti charissimus ami/
cus ignosce, eadem scilicet synceritate dilectio
nis mihi optās medicinā, qua cōcedis & uenia.

Paulinus Augustino proponit nouem quæstio/
nes ex diuersis scripturarum locis. In hac epistola
comperi quiddā ridiculum. Paulinus in loco quo
Paulus refert alios datos prophetas, alios aposto/
los, non putat eum sentire de prophetis Veteris te/
stamenti, sed de alio genere prophetarum. Hic qui/
dam assuerat pannū, ueluti pro Augustino respon/
dens, quo nihil uidi stultius. Inerant enim hæc uer/
ba: Vt enim ad uim termini proficiscar, Apostolus
Græcum dicitur ab apos, quod notat argumētum
uel præminentiam, & stolon quod est missio, quasi
præminenter missus ad augmentationem scilicet fi
dei catholicæ. Habes gustū optime lector, unde reli
qua cōiectes, leonem (ut aiunt) ab unguibus. Assu/
mentum ridicule fuerat interiectū inter nomen ap/
pellatiuū & epitheton, temporis uidelicet & sequu/
turi. Hæc portenta cum deprehendantur in libris
orthodoxorum, tamen quidam indignātur nobis,
quod audemus quædam restituere. Epist. LVIII

E paucis quæ nūc iam ad nauē cur/
rente litterarū perlatore, & mihi in
ipsius festinatione properanti in mē
tem uenerunt, ne sine corollario mi/
hi rescribas, aliqua proponam: Quæ si forte lu/
cida sunt & mihi uidentur obscura, nemo pru/
dentum filiorum, qui forte de nostris in hora le
ctiunculæ huius circa te steterint, de insipientia
mea rideat, sed potius benevolētia fraternæ cha
ritatis faueat instruendo, ut efficiar uidentium
particeps, & ex doctrina tua illuminatis menti/
bus considerantium mirabilia de lege domini.
Dic ergo mihi benedicte doctor Israel, quid sit
quod dicitur in psalmo decimoquinto: Sanctis
qui in terra sunt eius, mirificauit omnes uolun/
tates suas inter illos. Multiplicatæ sunt enim
omnes infirmitates eorum, postea acceleraue/

A runt: Quos ait sanctos qui in terra sint sancti.
Num illos Iudæos, qui filij carnis Abrahæ, &
non filij repromissionis excluduntur à semi
quod in Isaac uocatum est? Ideo sanctos in te
ra, quia sancti genere carnali, uita autē sensu
terreni sunt, qui terrena sapiūt, & carnali obse
uantia in uetustate litteræ consenescunt: nō re
nascentes in nouam creaturam, quia non re
perunt eum per quem uetera transierunt, & fa/
cta sunt omnia noua. Sic enim forte eos in hoc
psalmo sanctos appellat, quomodo & in Euan/
gelio iustos, ubi dicit: Non ueni uocare iustos, Mat. 9
sed peccatores: id est illos iustos, qui in sanctita
te generis & littera legis gloriantur. Quibus di
citur: Nolite gloriari in patre Abrahā, quia po/
B tens est deus de lapidibus istis excitare filios Mat. 3
Abrahæ. Quorum forma in illo pharisæo pro/
ponitur, qui iusticias suas tāquam nescienti do/
mino recolens, prædicabat in templo: nō orans
ut exaudiretur, sed exigens quasi debitum me/
riti pro operibus bonis quidē, sed ingratis deo:
quia quod iusticia ædificauerat, superbia de/
struebat: nec idipsum silentio sed uoce clama/
bat, ut appareret eum nō diuinis auribus loqui,
qui & ab hominibus uellet audiri. Atq; ideo nō
placuit deo, qui placebat sibi. Quoniam dissipa Psal. 52
uit dominus ossa hominum sibi placentiū. Con
fusi sunt, inquit, quia spreuit illos, qui cor humi/
le & contribulatum non spernit. Denicq; & in Luc. 18
ipsa euangelij parabola, qua pharisæi & publi/
C cani persona confertur, euidenter ostendit ipse
dominus quid in homine suscipiat, quid repel/
lat, sicut scriptū est: Quia deus superbis resistit, Iac. 4
humilibus autem dat gratiam. Ideo protestatur
magis iustificatum abijsse è templo publicanū
de confessione peccatorum suorum, q̄ phari/
sæum de imputatione iusticiarū suarum. Meri/
to aūt ille laudator sui repudiatus abscessit à fa/
cie dei, qui cum ipso nomine etiā peritiam legis
præferret, oblitus fuerat in propheta dicentem
dominum: Super quem habitabo nisi super hu/ Esa. 66
milem & quietū, & trementē sermones meos.
Ille autem in corde contrito sui accusator acci/
pitur, & obtinet ueniam de confessis peccatis
propter gratiam humilitatis, sancto illo phari/
D sæo (quales Iudæi sancti sunt) reportante sarci/
nam peccatorum de iactantia sanctitatis. Ipsius
nimirum sunt forma Iudæi illi, quibus Aposto/ Rom. 10
lus ait, quod suam iusticiam statuere cupientes,
quæ ex lege est, iusticiæ dei non sunt subiecti,
quæ est ex fide, quæ reputata est patri nostro
Abraham ad iusticiam, nō ex operibus, quia se
cundum omnipotentiā dei credidit deo: Apud
quē ille uere iustus est, qui ex fide uiuit: nec san/
ctus in terra est, sed in cœlo, quia non carne, sed
spiritu ambulat: cuius conuersatio in cœlis est,
nō gloriātis in circūcisione carnis, sed in circūci
sione cordis, quæ nō littera, sed spiritu agitur in
uisibiliter, unde laus eius nō ex hominibus, sed
ex deo. Deinde quod iungit in eodē uersiculo:

Miras

Míras fecit uoluntates ſuas inter illos, credo ex eo dicit, quod ipſis primum lucernam legis ac/ cendit, & præcepta uiuendi dedit. Notas enim fecit, fecit uias ſuas Moyſi, & filijs Iſrael uolũ/ tes ſuas. Deinde ipſum pietatis ſuæ ſacramen/ tum in ipſis operatus eſt, natus in carne ex uirgi/ ne deus in gente ipſorum, & de carne ipſorum ipſius ex ſemine Dauid homo. Deinde uirtutes ſanitatum, quas in ipſis & coram ipſis perfecit.
Ioan.9 Qui per hæc non modo creditus non eſt, ſed & blaſphematus eſt ab eis, cum dicerent: Hic ho/ mo ſi à deo eſſet, non curaret ſabbatis: & nõ eij/
Mat.12 cit dæmonia niſi in Beelzebub principe dæmo niorum. Propter hanc mentem obdurata impie tate cæcatam, multiplicatæ ſunt infirmitates & tenebræ eorum. Sed quid eſt quod ait: Poſtea accelerauerunt? Vtrum in pœnitentiã, ſicut illi in Actibus apoſtolorum capite ſecũdo, qui bea ti Petri prædicatione compuncti, crediderunt in eum quem crucifixerunt: & feſtinantes tan/ to expiari peccato, ad domum gratiæ concurre runt? An uero quia uirtutes animæ ex fide & charitate dei roborantur, illis impijs utroq; ua/ cuis multiplicatæ ſunt infirmitates animæ ex impietate ſcelerum mortiferis languoribus oc/ cupatæ? Chriſtus etenim lumen & uita creden/ tium eſt, & ſanitas ſub pennis eius. Vnde non mirum ſi & tenebræ & infirmitates eorum mul tiplicatæ ſunt in interitum, qui uitam & lucem non receperũt, neq; ſub pennis eius manere uo luerunt. Quos ut ipſe flens in euangelio prote/ ſtatur, ſæpe uoluit congregare ipſos ſub alas ſu/ as, ſicut gallina congregat pullos ſuos, & nolue runt. Multiplicatis ergo infirmitatibus quò ac/ celerauerunt, forte in crucẽ domini conclaman dam, & inuito Pilato nefarijs uocibus extor/ quendam, ut adimplerent menſuram patrũ ſuo rum: ut iſti dominum prophetarum occiderẽt, quorum patres ipſos prophetas interfecerunt, à quibus hic mundi ſaluator eſſe uenturus nun/
Pſal.13 ciabatur. Poſtea accelerauerunt. Veloces enim pedes eorum ad effundẽdum ſanguinem. Con trítio & infelicitas in uijs eorum, & uiam pacis non cognouerunt, id eſt Chriſtũ, qui dicit: Ego
Ioan.14. ſum uia. In conſequẽti pſalmo illud mihi expo/
ἐγὼ υἱὸς ὑμῶν ſuibus. Hiero/ nymus tamen ex Hebræo uertit filijs ni deſidero, quid dicat: De abſconditis tuis ad/ impletus eſt uenter eorum. Saturati ſunt porci/ na, uel ſicut in quibuſdã pſalterijs ſcriptum au/ dio: Saturati ſunt filijs, & reliquerũt quæ ſuper/ fuerunt paruulis ſuis. Rurſus in alio pſalmo ad/ mirari ſoleo, filium ad patrem loqui intelligẽs, in pſalmo quinquageſimooctauo, ubi de Iudæis inimicis, de quibus ſupra dixerat: Ecce ipſi lo/ quentur in ore ſuo, & gladius in labijs eorum. Paulo infra dicit: Ne occideris eos, ne quando obliuiſcantur legis tuæ. Diſperge illos in uirtu/ te tua, & deſtrue eos domine. Quod in his uſq; in hodiernũ diem uidemus impleri. Deſtructi ſunt enim à ueteri ſua gloria ſine templo & ſine ſacrificijs, ac ſine prophetis in omnium gẽtium A diſperſione uiuentes. Sed quid miramur quod iam per prophetam pro eis non occidendis ro/ gabat, pro quibus & ſub ipſo tẽpore paſſionis iam ad crucem eum ducentibus precabatur, di/ cens: Pater dimitte eis, non enim ſciunt quid fa/ Luc.23 ciunt. Verum quod adiecit: Ne unquam obliui ſcantur legis tuæ, tanquam propter hoc neceſſa ria eſſet etiam ſine fide euãgelij uita eorum, ob/ ſcurum mihi fateor. Quid enim his ad ſalutem, quæ ſola fide quæritur, prodeſt in legis memo/ ria & meditatione uerſari, niſi forte propter ho norem legis ipſius, uel generis Abrahã, ut etiã in parte terrena carnalis ſeminis eius, qua uidẽ/ tur ſecundum harenam maris computari, legis antiquæ litera perſeueret, ne forte aliqui legen/ B do legem, illuminentur ad fidem Chriſti, qui & legis & prophetarũ finis eſt, & in omnibus eo/ rum libris præfiguratus ac prophetatus elucet? Aut quia ex ipſis impijs eorum, generatio uen/ tura eſt electorum, qui de ſingulis tribubus ele/ cti, in duodenis milibus ſignabuntur, quibus ip ſa reuelatio beati Ioãnis ex uoce angeli prænun ciantis hoc teſtimonium perhibet, quia comita tui regis æterni familiarius adhærebũt penitus immaculati, & humanæ coniunctionis exper/ tes? De quibus ſpecialiter ait: Sequũtur agnum Apoc.14 quocũq; ierit, quia cum mulieribus ſe non coin/ quinauerũt, uirgines enim ſunt. In ſexageſimo/ ſeptimo præter alia illud mihi obſcuriſſimũ eſt quod ait: Verũtamen deus conquaſſauit capita C inimicorum ſuorum, uerticem capilli perambu lantium in delictis ſuis, quid ſit uerticem capilli perambulãtiũ in delictis. Non enim dixit: Ver ticem capitis, ſed uerticem capilli, qui ſine ſen/ ſu eſt. An repletum peccatis hominẽ uult oſten dere? Scriptum eſt: Omne cor in dolore à pedi bus uſq; ad caput. Et paulo infra quod ait: Lin/ gua canum tuorum ex inimicis ab ipſo. A quo Mat.15 ipſo? Et nunquid canes dei dici poſſunt genti/ les, quos ipſe in euangelio canes nominat? Aut ne forte ipſos canes dei dicat, quales æſtimari poſſunt, ſi qui in nomine Chriſtiano gẽtiliter ui uant, quorũ pars cum infidelibus ponitur, quia deum quem uerbis colunt, factis negant? Hæc interim de pſalmis, nũc & de apoſtolo, quodcũ
1 Cor.12 que proponam. Dicit ad Epheſios, quod in alia D
Eph.4 epiſtola dixerat de gradibus uel ordinibus diſ/ poſitionum dei operante ſpiritu ſancto diuiſio/ nes gratiarum: & quoſdam quidem dedit apo/ ſtolos, quoſdam autẽ prophetas, alios uero eu/ angeliſtas, alios autem paſtores & doctores ad conſummationẽ ſanctorũ, & reliqua. Hoc opto diſtinguas mihi in hac diuerſitate nominũ, quæ ſit cuiq; nomini officiorum uel gratiarum pro/ prietas. Quid proprium ſit apoſtolorum, quid prophetarum, quid euangeliſtarum, quid paſto rum, quid ue doctorũ. In omnibus enim his di/ uerſis nominibus ſimile & propè unum doctri/ næ officium uideo fuiſſe tractatum. Hos autem prophetas, quos poſt apoſtolos poſuit, non pu/

to

to illos esse, qui ordine temporũ ante apostolos fuerunt: sed illos, quibus iam sub apostolis per gratiã donabatur, aut interpretatio scripturarũ & inspectio mentium, aut prædictio temporis secuturi, ut Agabus cernebat. qui & famem instantem prædixit, & quæ beatus Paulus in Hierosolymis passurus esset, & uerbo denunciauit, & signo zonæ eius ostendit. Inter pastores specialiter & doctores quid intersit dinoscere uolo, quia præpositis ecclesiæ utrunq; nomen ad-
1 Tim.2 scribi solet. Item quod ait ad Timotheum: Obsecro igitur primum omniũ fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarũ actiones pro omnibus hominib. quæso exponas mihi quod discrimen sit in hac diuersitate uerborum, cum omnia mihi quæ gerenda dixit, orationis officiõ
cap.2 conuenire uideantur. Item quod ad Romanos ait, interrogo & rogo ut edisseras mihi. Multũ enim cæcutire me fateor in hac Apostoli sententia de Iudæis quod ait: Secundum euangelium quidem inimici propter uos, secundũ electionẽ autem charissimi propter patres, quomodo ĩ̃dẽ inimici propter nos, qui credidimus ex gentibus, tanquã non potuerint gentes credere, nisi Iudæi non credidissent? Aut ipse unus omnium creator deus, qui omnes homines saluos fieri uult, & ad agnitionẽ ueritatis uenire, capax nõ fuit acquisitionis utriusque, nisi alterum pro altero possideret? Deinde si charissimi propter patres, quomodo aut unde charissimi, si non cre-
Psal.138 dant, & inimici deo esse persistant? Nónne inquit: Qui oderãt te deus, oderam illos, & super inimicos tuos tabescebam, perfecto odio oderam illos? Certe hoc puto paterna uox loquitur ad filiũ per prophetam in eodem psalmo, ubi supra de parte credentiũ dixerat: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui deus, nimis confortatus est principatus eorum. Quid autem illis prodest ad salutem, quę non nisi per fidem & gratiam Christi capitur, si propter fidem patrũ charissimi sunt? cui bono diligũtur quos necesse est propter hoc damnari, quod propter suam infidelitatem à prophetarum & patriarcharũ parentũ fide discrepantes, inimici sunt euangelio Christi? Si ergo charissimi deo, quomodo peribũt? & si non credunt, quomodo nõ peribũt? Si propter patres fine suo merito diliguntur, quomodo & propter patres nõ saluabũtur: sed
Ezech.14. & si fuerint Noe, Daniel, & Iob in medio eorũ, filios impios non saluabunt, soli salui erunt. Ad huc aliud obscurius mihi erue de profundo &
Col.11 in uadum profer. In epistola Colossensium omnino colligere nõ possum quod ait: Nemo uos seducat, uolens in humilitate & religione angelorum, quæ non uidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suę, & non tenens caput, de quibus angelis dicit: si de inimicis & malis, quæ illorũ religio, aut quæ humilitas, aut quis sit magister seductionis huius, qui per obtentum nescio cuius angelicæ religionis quasi uisa & comperta doceat quæ non uidit. Sine dubio hæretici, qui doctrinas dæmoniorũ & sequuntur, & promũt concepti ab eorũ spiritu adinuentionibus, quę non uiderunt phantasmata quasi uisa fingẽt & pestiferis disputationibus in corda male cr dula seminãtes, hi sunt qui non tenent caput, est Christum fontem ueritatis, cuius doctrin quicquid aduersatur, insanum est. Et hi cæci Mat.15
ces cæcorum: de quibus dici puto, Me dere- Hier.2
querunt fontem aquæ uiuæ, & foderunt sibi lacus contritos, qui non tenẽt aquam. Deinde in sequenti capite adiecit: Ne tetigeritis, neq; gustaueritis, neq; cõtrectaueritis, quæ sunt omnia in interitum ipso usu secundum præcepta & doctrinas hominum, rationem quidem habẽtia sapientiæ in superstitiõe & humilitate ad nõ parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Qui sunt isti, quibus rationem sapientiæ inesse testatur magister ueritatis, & tamen ipsam ueritatem religionis inesse abnegat Ne fortè de talibus loquitur, de quibus ad Timotheum dicit: Habentes autem speciem pie- 2 Tim.3
tatis, uirtutem eius abnegantes? Rogo ergo specialiter hæc capitula duo de Colossensium epistola per singula mihi uerba dissoluas, quia laudabilibus execrãda permiscuit. Quid est enim tam laudabile, quàm ratio sapientiæ? & quid tã execrabile, quàm superstitio erroris? Humilitas quoq; & deo placita, & maxime in uera religione laudabilis, cum ratione sapientiæ ipsis datur: De quorum doctrinis & actibus dicitur nobis: Ne tetigeritis, neq; gustaueritis quę sunt in interitum, quia non sunt ex Deo: & omne quod non est ex fide, peccatum est. Deus autem dissipauit consilia sapientium, qui deo stulti sunt per prudentiam carnis, quæ non potest legi Dei esse subiecta. Scit enim cogitationes hominum, quoniam uanæ sunt. Qualem humilitatem, qualemq; rationem sapientiæ superstitioni ex hominum doctrinis uenienti inesse dicat, requiro. Et quod ait: Ad non parcendũ corpori, non in honore aliquo ad saturitatẽ carnis. Prorsus hæc parum intelligo, quia in eadẽ sententia magna mihi uidetur esse discretio: arbitror enim eum de abstinentia qualibet ficta uel inutili, qualis solet ab hæreticis affectari, hoc dicere, Ad non parcẽdum corpori. Quod autem adiecit: Non in honore aliquo, quia sancti operis speciem, nõ in fide ueritatis exercentes, nullius gloriæ honore uel fructu agunt, quod in magna erroris peruersi reprehensione conficiunt: transfigurãtes se in ministros iustitię. Sed quod adiecit, Ad saturitatem carnis: contrarium mihi uidetur illi quod dicit, Ad non parcendũ corpori: uidetur enim mihi ille non parcere corpori, qui carnẽ ieiunijs domat, sicut Apostolus di- 1 Thes.4.
cit: Liuidum facio corpus meum, & in seruitutẽ Liuidũ facio
redigo: à quo opere saturitas carnis aliena est: ὑπωπιάζω
nisi forte & ipsam saturandæ carnis curam, quę maxime obseruantiam religionis prætendenti-

bus probrosa est, non parcere corpori, dixit se/cundum illud honestatis præceptum, quod ali/ dicit, ut unusquisq; suum uas hone[illegible]ce pos/sidere nouerit, ut hostiam uiuam & placentem deo suum corpus exhibeat: nõ in saturitate car/nis, quia distensio corporis animæ sobrietatem necat, & inimica est castitati. Restat ut aliquid de euangelicis locis suggerã beatitudini tuę: non quidẽ quanta legenti per ocium occurrere solent (Nec enim nunc uacabat dispersa per li/bros quærere, aut in reminiscẽdis memoriã uen tilare) sed uel pauca, quæ ad horam dictationis huius in mentẽ ueniunt, sciscitabor. De resurre/ctionis forma non grãdem, sed plenam fidei in/structione epistolã, qua secundæ consultationi meę, dum Carthagini hyemarem, rescripseras, si habes relictam in schedis, rogo ut mittas, aut certe retexas eam mihi, quod tibi facile est. Nã & si scripta nõ extat, quia forte breuis epistola ut tumultuaris tibi inter libros tuos haberi spre ta sit, renoua eam mihi in eodẽ sensu promptã de thesauro cordis tui, & mitte ad me inter alia responsa, quæ reddes mihi, ut spero, præstante mihi ac tibi cõmeatũ dierum Christo, ut eam, quo labor tuus in me fructificet, accipiã: secun/dum hæc capitula scripturarũ, de quibus te qui uides quasi per deum interrogaui, ut audiã quid in uel ex te mihi loquatur deus. Hoc autem ro/go lucere mihi facias, quomodo uel qua ratiõe dominus post resurrectionem uel mulieribus, quæ primæ ad sepulchrũ uenerunt, uel postea il lis duobus in uia, deinde discipulis suis, & non agnitus sit, & agnitus. In eodẽ enim corpore re/surrexit, in quo & passus est. Et quomodo non eadem erat eiusdẽ corporis forma quæ fuerat: aut si eadẽ erat, quomodo non agnoscebatur ab his qui eum nouerant. Illud uero sacramenti es/se credo, quod qui in uia ambulantibus nõ fue/rat agnitus, in fractione panis reuelatus est. Id/ipsum tamen tuo sensu uolo tenere, non meo. Et quod ad Mariam ait: Noli me tangere, non/dum enim ascendi ad patrẽ, Si cominus stantẽ non sinebatur attingere, quomodo eum tange/ret cum ascendisset ad patrẽ, nisi forte fidei pro/fectu & mẽtis ascẽsu, qua deus homini fit lõgin quus aut proximus: & illa dubitauerat de Chri sto, quem hortulanũ putauerat. Ideo fortassis au dire meruit: Noli me tãgere. Indigna enim iudi cabatur ut tãgeret manu Christũ, quem necdũ fide apprehẽderat, nec intellexerat deum, cum hortulanũ putasset, de quo paulo ante ab ange/lis audierat: Quid quęritis uiuentẽ cũ mortuis? Noli ergo me tangere, quia tibi nondũ ascendi ad patrẽ, cui adhuc tãtum homo uideor: postea me tanges, cum ad agnoscẽdum me credendo conscenderis. De illis etiã beatissimi Simeonis uerbis quid sentias, edissere mihi, ut sequar sen/sum tuum: quibus cum ad uidendũ ex oraculo dei Christum agente spiritu uenisset in templũ, & acceptum sinu benedixisset infantem domi/num, ait ad Mariam: Ecce hic positus est in rui/nam & resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur: & tuam ipsius ani/mam pertransibit gladius, ut reuelentur multo/rum cordium cogitationes: nunquid de passio/ne Mariæ, quæ nusquã scripta est, hoc prophe/tasse credendum est? An uero de materno eius affectu, quo postea in tempore passionis assistẽs crucí, qua hoc erat fixum quod ipsa pepererat, maternorum uiscerum dolore cõfixa est: & ani mam illius, quæ eius secundũ carnem filiũ ipsa spectante confoderat, crucis rhomphæa pene/trabat. Video enim & in Psalmis de Ioseph ita dictum esse: Humiliauerunt in compedibus pe/des eius, ferrum pertransiit animam eius. sicut in Euangelio dixit Simeon: Et tuam ipsius ani/mam pertransibit gladius. Non ait, carnem, sed animam, in qua pietatis affectio continetur, & doloris aculeus quasi gladius operatur: cum aut aliqua carnis suæ iniuria afficitur, ut Ioseph, qui non mortis, sed iniuriarũ pertulit passiones, in seruum uenditus, & in reum uinculatus, & car/ceri datus: aut cum affectionis maternę tristicia uel dolore cruciatur, ut in Maria, quam utiq; ad crucem domini, in quo tunc sui tantũ corporis filium cogitabat, materna mẽs duxerat, ut cum eum uidisset mortuũ, humana infirmitate luge/ret, sepeliẽdumq; colligeret, nihil sibi de ipsius resurrectione præsumẽs, quia subsequuturę ad/mirationis fidem, in oculis posita passionis pœ na cæcabat. Quãuis eandem astantẽ cruci suæ, dominus non morientis infirmitate trepidans consolatus sit, sed ipsam, qua obibat uolens, in potestate habens mortẽ, plena uirtute uiuentis, & constantia resurrecturi de cruce admonet, di cens de beato apostolo Ioanne, Mulier ecce fi/lius tuus. itemq; illi ibidem cõsistenti, Ecce ma/ter tua. Iam scilicet ab humana fragilitate, qua erat natus ex fœmina, per crucis mortem demi grans in æternitatẽ dei, ut esset in gloria dei pa/tris, delegat homini iura pietatis humanę, & ex discipulis suis adolescentiorẽ eligit, ut cõueniẽ/ter assignet uirgini apostolo uirginem matrem: duo pariter in eadẽ sententia docens, formã pie tatis relinquens nobis, cum est de matre solici/tus, ut quã relinquebat corpore, nõ relinqueret cura: sed nec corpore relicturus, quia quẽ uide/bat morientẽ, mox erat uisura rediuiuũ. Et illud quod ad fidem omniũ pertineret, salutiferũ pie tatis suæ sacramentũ, arcana diuini rationis con silij sub hac uoce designans, ut & alij matrẽ dele garet pro matre habendã, & uice sua consolan/dam, atq; illi uicissim nouũ filium uice corporis sui traderet, imò (ut ita dixerim) gigneret: quo ostẽderet eam præter se, qui ex ea uirgine natus esset, nec habuisse filiũ, nec habere: quia nec sal/uator tãtopere curã desolationis habuisset eius, si illi unicus non fuisset. Sed redeamus ad uerba Simeonis, in quorum clausula intellectũ meum caligare fateor. Et tuam, inquit, animã pertransi bit

A B C D

Luc.24 Io.20 Psal.104 πλαγίως Io.19 Luc.2

bit framea uel gladius,ut reuelentur multorum cordium cogitationes. Secundũ literã hoc mihi penitus obscurũ est,quia nec Mariã beatissimam usquam legimus occisam,ut de corporali gladio sanctus ille ei futuram passionẽ prophetasse uideatur. Sed & quod subiecit: Vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Scrutans enim,inquit,corda & renes deus. Et de futuro iudicio Apostolus ait: Quia tunc manifestabit deus operta cordiũ & occulta tenebrarũ. Itidẽ Apostolus,spiritaliter exprimẽs arma cœlestia, quib. in interiori nostro debeamus armari,gladium spiritus dicit uerbum dei. De quo ad Hebræos ait: Viuus est sermo dei & efficax,& penetrabilior omni gladio ancipiti,Pertingẽs(inquit)usq; ad diuisionẽ animæ & spiritus,& reliqua quæ nosti. Quid ergo mirum,si istius uerbi ignita uis,& ãcipitis gladij penetrabilior acies, & sancti Ioseph olim,& postea beatę Marię animam pertransiuit? Nam neq; in illius neq; in huius corpore ferrum trãsisse cognouimus: atq; ut magis pateat ibi prophetã ferrum pro uerbi gladio posuisse,statim subsequẽte uersiculo ait: Sermo domini igniuit illum. Sermo enim dei & ignis & gladius est,uerbo ipso deo utrũq; dicente de se: Ignem enim,inquit,ueni mittere in terrã, & quid uolo nisi iam accẽdatur? Itẽ alibi dicit: Non ueni pacẽ mittere,sed gladiũ. Vides eum unam uim doctrinæ suæ diuerso ignis & gladij nomine designasse. Aut quomodo Marię illata per gladiũ passio uel tribulatio perstaret. Itaque hoc scire cupio quid ad Mariã pertineret,ut reuelarẽtur multorum cordium cogitationes: aut ubi apparuit, quia ex eo quod animam eius siue carnalis in ferro,siue spiritalis gladius in uerbo dei pertransiuit,exinde multorũ cordium cogitationes reuelatæ sunt. Expone ergo hanc maximẽ de uerbis Simeonis clausulã mihi,quia lucẽ nõ dubito sanctæ animæ tuæ,quæ de interioris oculi puritate meruit illuminationẽ spiritus sancti,per quem scrutari & inspicere possit etiã alta dei. Deus misereatur mei per orationes tuas,et illuminet uultũ tuum super me per lucernã uerbi tui,sancte domine beatissime frater in domino Christo unanime magister meus in fide ueritatis,& susceptor meus in uisceribus charitatis.

Psal. 7

1 Cor. 4

Heb. 4

Mat.

Augustinus Paulino respondet ad nouem propositas quæstiones, Epistola LIX

Beatissimo & uenerabiliter desiderabili,& desiderabiliter uenerabili sãcto sanctęq; charis. fratri & coepiscopo Paulino, Augustinus in dn. S.

Quod de peruentione tã prospera fratris & cõpresbyteri nostri Quinti,et qui cum eo nauigauerũt,cito nos dominus exhilarauit,nũciãtibus literis sanctitatis tuæ,gratias agens ei qui recreat afflictos,& humiles cõsolatur,& synceritati cordis tui occasione filij & condiaconi nostri Ruffini, quę proxima occurrit,nunc rescripta persoluo. De littore nãq; Hipponensi profectus est: & ap probo misericordiæ cõsiliũ,quod tibi dominus inspirauit,mihiq; insinuare dignatus es. Ipse & hoc adiuuet,ipse prosperet,qui iam curã nostrã ex magna parte leniuit,quia peruectus & cõfortatus est charissimus homo non solũ bonis operibus,sed etiã sanctis orationibus tuis. Literæ nè uenerationis tuæ,ubi multa quæsisti,& quærenda admonuisti,& quęrendo docuisti,ad me peruenerũt. Sed quas ipse cõtinuo rescripsi per homines eorundem sanctorũ solatiorũ nostrorum,sicut his tuis recentioribus comperi,non sunt redditæ ueneratioñi tuæ. In quibus quidẽ, quatenus ad interrogata responderim,recolere nõ ualui: nec earum exemplũ cum requisissem, ubi hæc omnia possem recognoscere, inueni. Ad nõnulla tamẽ me respõdisse certus omnino sum,& ideo nõ ad omnia,quia ut cito finirem, festinatio perlatoris urgebat. Simul etiã miserã, sicut iusseras,& illius epistolæ exemplũ,quam tuæ charitati apud Carthaginẽ de corporũ resurrectione rescripserã,ubi de usu membrorum exorta erat quæstio. Nunc ergo & hoc misi,& alterũ alterius,qa nec ipsam in manus tuas peruenisse conieci,eo quod iterũ interrogasti quædam,quæ iam me in ea respõdisse lego & agnosco. Sed ista per quem dixerim nescio. Scripta quippe charitatis tuæ,quibus ea reddidi,sicut etiam ipsa indicãt,missa sunt mihi ab Hippone à nostris,cum essem apud sanctũ fratrem & coepiscopũ nostrũ Bonifaciũ: nam eorũ perlatorẽ non uidi,& cõtinuo rescripta non distuli. Quia ergo,sicut tunc scripsi,non potueram inspicere codices Græcos propter quædã Psalmi decimi sexti inspexi postea quos inueni. Et unus habebat,quod & Latini nostri: Domine perdens de terra dispertire eos. Alius sicut ipse posuisti: A paucis de terra. Et illud quidẽ apertũ habet sensum: Perdens de terra quã eis dedisti,dispertire eos in gentibus,quod & factũ eis est,cum graui bello expugnati atq; subuersi sunt. Illud autẽ alterum quomodo accipiendũ sit,nõ mihi occurrit,nisi quia in cõparatiõe perditæ multitudinis eorũ reliquiæ saluæ factæ sunt utiq; in paucis,à quibus eos dispertiẽdos,hoc est diuidẽdos atq; separandos,scriptura prænũciauit,dicens: Domine à paucis,id est à reliquijs,quas ex illa gente saluas fecisti,de terra dispertire eos: ut terrã intelligamus ecclesiã hæreditatẽq; fideliũ atq; sanctorũ,quę dicitur terra uiuentiũ,& quæ etiã illo loco recte intelligi potest: Beati mites,quoniam ipsi hæreditate possidebũt terrã. Cum aũt dictũ esset,A paucis de terra diuide eos: additũ est,In uita eorum: ut in manifesto futurũ intelligeretur,dum hic uiuunt. Separãtur enim multi ab ecclesia,sed cum moriũtur,qui tamẽ cum uiuunt per sacramẽtorũ cõmunionem unitatisq; catholicæ uidẽtur ecclesiæ copulati. Isti ergo diuisi sunt à paucis,qui diuisi sunt de terra,quam sicut agrũ suũ excolit pater agricola. Diuisi aũt in uita sua,id est hic in manifesto sicut uidemus.

Solutio primæ quæst.

Augustinus consulit Græcos codices.

Mat. 5

Sequitur autem, Et de abscõditis tuis adimple/ tus est uenter eorum, id est præter hoc quod in manifesto diuisi sunt, etiam de abscõditis tuis, quæ in occulto reddis, retributione maiorũ ad/ impletus est uenter eorum: uentrem posuit pro internorũ latentiũq; secretis. Quod uero sequi/ tur, Saturati sunt porcina: iam quid mihi ex hoc uideretur aperui. Sed quod alij codices habẽt, & uerius habere perhibẽtur diligentiora exem plaria, quæ per accentus notam eiusdem uerbi Græci ambiguitatẽ Græco scribendi more diſ/ soluunt, obscurius est quidẽ, sed electiori senten tiæ uidetur aptius conuenire. Quia enim dixe/ rat: Et de abscõditis tuis adimpletus est uenter eorum, quibus uerbis occulta dei iudicia signi/ ficata sunt: occulta quippe sũt miseris, qui etiã gaudent in malis, quos tradidit deus in cõcupi scẽtias cordis eorũ: uelut quæreretur unde poſ/ sint cognosci, qui in abscõdito ira dei adimple/ antur, & respõderetur quod in Euãgelio dictũ est: Ex fructibus eorũ cognoscetis eos, cõtinuo subiunctũ est, Saturati sunt filijs: hoc est fructi/ bus, quod euidẽtius dicitur operibus suis. Vn/ de alibi legitur: Parturiuit iniusticiã, concepit dolorẽ, & peperit iniquitatẽ. Et alibi: Dein con cupiscẽtia cum cõceperit parit peccatum. Mali ergo filij, mala opera, quibus cognoscuntur, & qui de abscõditis dei iudicijs internis cogitatio num suarum tanq; in uentrẽ adimpleti sunt. Bo na opera, boni filij sunt. Vnde ad spõsam eccle siam dicitur: Dentes tui sicut grex detonsarum ascẽdẽs de lauacro, quæ omnes geminos creãt, & sterilis nõ est in illis: in quo gemino fœtu, ge minum opus dilectionis agnoscitur, dei scilicet & proximi. In quibus duobus præceptis, tota lex pendet & prophetæ. Iste autem sensus quo ita exponitur quod scriptũ est, Saturati sunt fi/ lijs: nõ mihi occurrerat, cum ante rescriberem, sed recensui breuissimã quãdam eiusdẽ Psalmi expositionẽ quam iam olim dictauerã, & hoc sa tis breuiter à me positum reperi. Inspexi etiã co dices Græcos, utrũ datiuus casus esset quod di/ ctum est, filijs, an genitiuus, quo illa lingua uti/ tur pro ablatiuo, & inueni genitiuũ. Quod si ad uerbum interpretaretur, scriptũ esset, Saturati sunt filiorum, sed recte interpres sententiam se/ quutus est, & Latino more dixit, Saturati sunt fi lijs. Quod uero sequitur: Et reliquerũt reliquias paruulis suis: existimo paruulos accipiẽdos ma nifestos carnis filios. Vnde etiam secundũ istã, non de porcina, sed de filijs expositionẽ, manet illa sententia qua dixerũt: Sanguis huius super nos & super filios nostros. Ita enim reliquerunt operũ suorũ reliquias paruulis suis. In quinto de cimo autem psalmo, quod scriptũ est: Mirifica/ uit, uel mirificet omnes uoluntates suas inter il/ los, nihil prohibet intelligi, imò & conuenien/ tius uidetur non inter illos, sed in illis. Sic enim & Græci codices habent. Sepe autem quod ha bet illa lingua in illis, nostri interpretantur inter

Pro ὑμῶν, ὑῶν, legisse uidetur qui uertit por/ cinam

Mat. 7

Psal. 7
Iac. 1

Cant. 4

Mat. 22

ὡς γραμ/ ματίζει

Mat. 27

Solutio quæ/ stionis secũdæ

illos ubi uidetur sententiæ conuenire. Accipia mus ergo: Sanctis qui sunt in terra eius, mirifi/ cauit omnes uolũtates suas in illis, quod pleriq; codices habent. Et intelligamus uolũtates eius, munera gratiæ, quæ gratis data est, id est, quia uoluit, non quia debebatur. Vnde est: Scuto bo næ uolũtatis tuę custodisti nos. Et, in uoluntate tua deduxisti me. Et, uolũtarie genuit nos uer/ bo ueritatis. Et, pluuiam uoluntariã segregans deus hæreditati tuæ. Et, diuidẽs propria unicui que prout uult, & alia innumerabilia. Proinde, Mirificauit omnes uolũtates suas in illis, in qui bus nisi in sanctis qui in terra sunt eius? Si enim terra, sicut suprà ostẽdimus, potest accipi in bo no, & ubi non additũ est eius, quãto magis ubi dicitur terra eius? Miras ergo fecit omnes uo/ luntates suas in illis. Miras omnino fecit, quia eos ex desperatiõe mirabiliter liberauit. Ex hac admiratiõe exclamat Apostolus: O altitudo di uitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Suprà quippe dixerat: Concluſit enim deus omnes in infideli tate, ut omniũ misereatur. Nam hoc etiã hic se/ quitur: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Infirmitates posuit pro peccatis, sicut ad Romanos apostolus dicit: Si enim Christus cũ infirmi essemus adhuc iuxta tempus pro impijs mortuus est: hos dixit, infir/ mos quos impios. Deinde paulo post eandẽ sen tentiam repetens: Cõmendat, inquit, suã chari/ tatem deus in nobis, quoniã cum adhuc pecca/ tores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Quos infirmos supra, eos hic peccatores appel lauit. Item in cõsequentibus hoc idem alijs uer/ bis uersans. Si enim cũ inimici essemus, inquit, recõciliati sumus deo per mortem filij eius. Ac per hoc in eo quod dictũ est: Multiplicatæ sunt infirmitates eorũ, intelligũtur multiplicata pec cata eorum. Lex enim subintrauit, ut abundaret delictum. Sed quoniã ubi abũdauit delictum, sũ perabũdauit gratia, ideo postea accelerauerũt. Non enim uenit ille uocare iustos, sed peccato/ res, quia non est opus sanis medicus, sed ægro/ tantibus, quorũ scilicet multiplicatæ sunt infir/ mitates, ut eis sanãdis esset necessaria tantæ gra tiæ medicina, & cui dimittuntur peccata multa diligeret multum. Hoc cinis uaccæ & asperſio sanguinis, et cruentarũ multiplicatio uictimarũ significabat, nõ efficiebat. Ideo deinceps dicit: Non cõgregabo cõuenticula eorum de sangui/ nibus, id est illorum sacrificiorũ, quæ immola/ bantur in figura sanguinis Christi. Nec memor ero nominũ eorũ per labia mea. Nomina quip/ pe illorum erant in multiplicatiõe infirmitatũ: Fornicatores, idolis seruientes, adulteri, molles, masculorũ concubitores, fures, auari, raptores, ebriosi, maledici, & quicũq; alij regnum dei nõ possidebunt. Sed ubi abũdante peccato, supera bũdauit gratia, postea accelerauerũt. Hæc qui/ dem fuerũt, sed abluti sunt, sed sanctificati sunt, sed iustificati sũt in nomine domini nostri Iesu Christi

Rom. 11

πλησίον

Rom. 5

Eph. 5

Christi,& in spiritu dei nostri. Ideo nō memor erit nominū illorum per labia sua. Sanè codices emendatiores & electioris autoritatis,nō habēt uoluntates suas,sed uoluntates meas,quod tantundem ualet,quia ex persona filij dicitur. Ipse quippe loquitur,quem uerba illa euidēter ostēdunt,quibus & apostoli usi sunt: Non derelinques animā meam in inferno,nec dabis sanctū tuum uidere corruptionē. Eadem sunt utiq; munera gratiæ patris & filij & spiritus sancti. Et ideo rectissime & filius eas potest dicere uolūtates suas. Quod uero in Psalmo LVIII de Iudæis intelligitur,dicente: Ne occideris eos,ne quando obliuiscātur legis tuæ: conuenienter mihi uidetur intelligi ita esse prænunciatum,eandē gentem etiam debellatam atq; subuersam,in populi uictoris superstitiones nō fuisse cessuram,sed in ueteri lege mansuram,ut apud eam esset testimonium scripturarū toto orbe terrarum,unde ecclesia fuerat euocanda. Nullo enim euidētiore documento ostēditur gentibus,quod saluberrime aduertitur,non inopinatum & repentinū aliquid institutum spiritu præsumptionis humanæ,ut Christi nomen in spe salutis æternę tanta autoritate præpolleat,sed olim fuisse prophetatum atq; cōscriptum. Nam ipsa prophetia quid aliud nisi à nostris putaretur esse conficta,si non de inimicorum codicibus probaretur? Ideo ne occideris eos,ne ipsius gentis nomen extinxeris,ne quādo obliuiscātur legis tuæ. Quod utiq; fieret,si ritus & sacra Gentilium colere cōpulsi penitus qualecūq; nomē religionis suæ minime retinerēt. Quod in eorum figura etiam de Cain scriptū est,quod cōstituit in eo dominus signū, ne quis occideret eum. Deniq; cum dixisset: Ne occideris eos,ne quando obliuiscātur legis tuę: uelut quæreretur quid de illis esset faciēdum,ut in aliquos usus testimonij ueritatis non occidātur,id est non cōsumantur,neq; obliuiscātur legis dei,cōtinuo subiunxit: Disperge illos in uirtute tua. Si enim in uno loco essent terrarū,non adiuuarent testimonio prędicationē euangelij, quæ fructificat toto orbe terrarū. Ideo disperge illos in uirtute tua,ut eius ipsius,cuius fuerūt negatores,persequutores,interfectores,ubiq; sint testes per ipsam legem,quam non obliuiscūtur, in qua est ille prophetatus quem non sequūtur. Neq; enim eis aliquid prodest,quòd eam nō obliuiscuntur. Aliud est enim legem dei habere in memoria,aliud in intellectu & effectu. In LX autem VIII psalmo quod quæris quid sit: Verunta mē deus cōquassabit capita inimicorū suorum, uerticem capilli perambulantiū in delictis suis, nō mihi uidetur aliud dictum,q; deus cōquassabit capita inimicorū suorum nimium superbiē, tium,nimium se extollentiū in delictis suis. Per hyperbolē quippe significauit superbiam,tantum se extollētem,& tanta elatione incedentē, quasi capilli uerticem perambulando calcaret. Item in eodem Psalmo quod scriptum est,Lin-

gua canum tuorum ex inimicis ab ipso,nō semper in malo accipiendi sunt canes. Alioquin nō reprehēderentur apud Prophetā canes nescientes latrare,& amātes dormitare. Profecto enim laudabiles canes essent,si & latrare scirent,& gilare amarent. Et certe illi trecenti in numero per crucis literā sacratissimo non eligerentur uictoriam faciendā,qui tanq; canes lambere aquam,nisi aliquid magnum significarent. Vigilant enim & latrant boni canes,& pro domo & pro domino,& pro grege & pro pastore. Deniq; & hic in ecclesiæ laudibus,cum prophetia exereretur,lingua canum est cōmemorata non dētes: tuorum autem canum dixit ex inimicis, id est ut qui erant inimici tui fierēt canes tui,& latrarent pro te qui sæuiebant in te. Addidit autem: Ab ipso,ut non à seipsis hoc factum intelligerēt,sed ab ipso,id est misericordia eius & gratia. De prophetis quod ait Apostolus: Quosdā quidem dedit deus in ecclesia apostolos,quosdam aūt prophetas,hoc ita intelligo quod ipse scripsisti,prophetas eos dictos isto loco ex quibus Agabus erat,non illos qui uenturum in carne dominum prophetauerunt,euāgelistas uero inuenimus,quos apostolos fuisse non legimus: sicut fuerunt Lucas & Marcus. Pastores autem & doctores quos maxime ut discernerem uosui sti,eosdem puto esse sicut & tibi uisum est,ut nō alios pastores,alios doctores intelligamus,sed ideo cum prædixisset,pastores,subiunxisse doctores,ut intelligerent pastores ad officiū suum pertinere doctrinam. Ideo enim nō ait: Quosdā autem pastores,quosdā uero doctores,sed cum superiora ipso loquutionis genere distingueret dicēdo,quosdā autem apostolos,quosdā autem prophetas,quosdā uero euangelistas,hoc tanq; unū aliquid duobus nominibus amplexus est, quosdā autem pastores & doctores. Illa planè difficillime discernuntur,ubi ad Timotheū scribens,ait: Obsecro itaq; primū omniū fieri obsecrationes,orationes,interpellatiōes,gratiarum actiones. Secundum Græcum enim eloquium discernenda sunt. Nam nostri interpretes uix reperiuntur,qui ea diligenter & scienter trāsferre curauerint. Ecce enim sicut ea ipse posuisti: Obsecro fieri obsecratiōes,nō eodem uerbo utrūq; dixit Apostolus, qui utiq; Græce illam scripsit epistolā,sed pro eo quod in Latino est obsecro, ille Græce dixit παρακαλῶ. Pro eo uero quod Latinus uester habet obsecrationes, ille posuit ἐντεύξεις. Proinde alij codices in quibus & nostri sunt,non habent obsecrationes,sed deprecationes. Tria porrò quæ sequuntur,orationes,interpellationes,gratiarū actiones,plericq; Latini codices sic habent. Vnde si uelimus secundū Latinæ linguæ proprietates ista discernere more loquendi,nostram uel qualēcunq; scientiā fortasse tenebimus,sed mirum si sententiā Græci sermonis uel cōsuetudinis obtinebimus. Precationem & deprecationē,multi nostri idem putāt,

Contrà habent, μὴ τῶ

Act. 2

Esa. 56

Iud. 7

Quæstionis quartæ solutio

Mat.

Episcopus, doctor

Gen. 4.

Quæstionis quintæ solutio

1 Tim. 2

Græca laudantur

Quæstiōis tertiæ solutio

Hyperbole

& hoc quotidiano usu iam omnino prævaluit. Qui autem distinctius Latine loquuti sunt, pre/
[illegible]tionibus utebantur in optandis b[illegible]depre
[illegible]tionibus uero in deuitadis malis. Precari enim
[illegible]icebãt esse precando & bona optare: impreca
[illegible] mala, quod uulgò iam dicitur maledicere: de/
precari autẽ mala precando depellere. Sed usi/
[illegible]m iam loquendi modũ potius sequamur, &
siue precatiões siue deprecatiões inuenerimus,
quod Græci λιτὰσεις uocãt, non putemus emen
dandũ esse. Orationes uero, quas Græcus habet
προσευχὰς, distinguere à precibus uel precatio/
nibus omnino difficile est. Quod uero quidam
codices non habẽt orationes, sed adorationes:
quia nõ dictũ est in Græco εὐχὰς, sed προσευχὰς
non arbitror scienter interpretatum: προσευχὰς
enim orationes dici à Græcis notissimũ est. Et
utiq; aliud est orare, aliud est adorare. Deniq; nõ
Mat. 4 Psal. ista uerbo, sed alio legitur in Græco: Dominũ
deum tuũ adorabis. &, Adorabo ad templũ san
ctum tuum: & si qua similia. Pro interpellationi
bus autem quod nostri habẽt, secũdum codices
credo uestros, postulationes posuisti. Hæc inte/
rim duo, id est quod alij postulationes, alij inter
pellatiões interpretati sunt, unum uerbũ trans/
Postulationes ferre uoluerũt quod Græcus habet ἐντεύξεις. Et
profecto aduertis: sed nosti aliud esse interpella
re, aliud postulare. Nõ enim solemus dicere, po
stulant interpellaturi, sed interpellãt postulatu/
ri: uerũ tamen ex uicinitate uerbũ usurpatũ, cui
propinquitas ipsa impetrat intellectũ, non est
uelut censoria notatione culpandũ. Nam & de
Rom. 8 ipso domino Iesu Christo dictũ est, quod inter/
pellat pro nobis. Nũquid interpellat, & nõ etiã
postulat? Imò uero quia postulat, pro eo positũ
est interpellat. Euidẽter quippe alibi de eo dici/
1 Io. 2 tur: Et si quis peccauerit, aduocatũ habemus ad
patrem Iesum Christũ iustum, ipse est exoratio
pro peccatis nostris. Quanq; fortassis codices
apud uos etiam in eo loco de domino Iesu Chri
sto non habent, interpellat pro nobis: sed, postu
lat pro nobis. In Græco enim quo uerbo hic po
sitæ sunt interpellationes, quas ipse posuisti po/
stulatiões, ipsum & illic uerbum est, ubi scriptũ
est, interpellat pro nobis. Cum igitur & qui pre
caẽ oret, & q̃ orat precẽ: & qui interpellat deũ,
ad hoc interpellet, ut oret & precetur: quid sibi
uult q̃ ista ita posuit Apostolus, ut nõ sit eorum
negligẽda distinctio? Excepto itaq; nomine ge
nerali, & salua loquendi cõsuetudine, secũdum
quam siue dicas precationẽ, siue orationẽ, siue
interpellationẽ, uel postulationẽ, una eadẽq; res
intelligitur, aliqua etiam singulorũ istorum pro
prietas inquirẽda est, sed ad eam liquidò perue/
nire difficile est. Multa quippe hinc dici possũt
quæ improbãda non sint, sed eligo in his uerbis
hoc intelligere, quod omnis uel penè omnis fre
Preces ante consecrationẽ quentat ecclesia, ut precationes accipiamus di/
cas, quas facimus in celebratione sacramento/
rum, anteq; illud quod est in domini mensa, in/
cipiat benedici: orationes cum benedicitur &
sanctificatur, & ad distribuendum cõminuitur,
quam totam petitionẽ ferè omnis ecclesia, do/
minica oratione cõcludit. Ad quem intellectũ
etiam uerbi Græci origo nos adiuuat. Nam eam
quam dicũt εὐχὴν, raro ita scriptura ponit ut in/
telligatur oratio, sed plerunq; & multo usitatius
uotum appellat εὐχὴν, προσευχὴν uero, quod uer
bum ita positũ est unde tractamus, semper ora/
tionem uocat. Vnde hanc uerbi originẽ, sicut
superius dixi, nõnulli minus erudite intuentes,
προσευχὴν non orationẽ sed adorationẽ dicere
uoluerunt, quæ potius προσκύνησις dicitur. Sed
quia oratio interdum dicitur, quæ uocatur εὐχὴ,
adoratio putata est προσευχὴ. Porrò si usitatius,
ut dixi, in scripturis uotum appellatur εὐχὴ, ex/
cepto nomine generali orationis, ea proprie in/
telligẽda est oratio, quam facimus ad uotum, id
est πρὸς εὐχὴν. Vouentur autem omnia quę offe
rũtur deo, maxime sancti altaris oblatio, quo sa
cramento prædicatur nostrum aliud uotũ maxi
mum, quo nos uouimus in Christo esse mansu/
ros, utiq; in cõpage corporis Christi. Cuius rei
sacramẽtum est, quòd unus panis unum corpus
multi sumus. Ideo in huius sanctificatione & di
stributionis præparatiõe, existimo Apostolum
iussisse proprie fieri προσευχὰς, id est orationes,
uel (ut nonnulli minus perite interpretati sunt)
adorationes: hoc est enim ad uotum, quod usita
tius in scripturis nuncupatur εὐχὴ. Interpellatio
nes autem, siue ut uestri codices habent Postu/
lationes, fiunt cum populus benedicitur. Tunc
eẽ antistites uelut aduocati, susceptos suos per
manus impositionẽ misericordissimæ offerunt
potestati. Quibus peractis & participato tanto
sacramento, gratiarum actio cuncta concludit,
quam in his etiam uerbis ultimam cõmendauit
Apostolus. Hæc autem causa præcipua fuit ista
dicendi, ut his breuiter perstrictis atq; significa/
tis, non putaretur negligendũ esse quod sequit:
Pro omnibus hominib⁹, pro regibus, & his qui
in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillã ui/
tã agamus in omni pietate & charitate: ne quis/
quam sicut se habet humanæ cogitationis infir
mitas, existimaret non esse ista facienda pro his
à quibus persequutionẽ patiebatur ecclesia, cũ
membra Christi ex omni essent hominũ gene/
re colligenda. Vnde adiungit & dicit: Hoc eẽ
bonum & acceptum est coram saluatore nostro
deo, qui omnes homines uult saluos fieri, & in
agnitionem ueritatis uenire. Et ne quisquã dice
ret posse esse salutis uiam in bona cõuersatione,
& unius dei omnipotentis cultu, sine participa
tiõe corporis & sanguinis Christi: Vnus enim 1 Tim. 2
deus, inquit, & unus mediator dei & hominum
homo Christus Iesus: ut illud qd̃ dixerat, Om/ Io. 1
nes homines uult saluos fieri: nullo alio modo
intelligatur præstari, nisi per mediatorem, non
deum quod semper uerbum erat, sed hominem
Christum Iesum, cum uerbũ caro factum est, &
habita

habitauit in nobis. Vnde nec illud moueat te, quod de Iudæis idem Apostolus ait: Secũdum euãgeliũ quidem inimici propter uos, secundũ electionẽ autem dilecti propter patres. Altitudo quippe illa diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, & illa inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius: hinc fidelib⁹ cordibus magnã ingerunt admirationẽ, qui de illius sapiẽtia pertingente à fine usq; ad finẽ fortiter & omnia suauiter disponẽte non dubitãt, quid sit quod ei placet ut nascantur, crescant ac multiplicentur, hi quos & si malos ipse non fecit, tamen malos futuros esse prescisuit. Nimis enim consiliũ eius in abdito est, quo etiã malis bene utitur ad profectum bonorũ, etiam in hoc mirificans omnipotentiam bonitatis suæ: quia sicut illorum nequitiæ est male uti bonis operibus eius, sic illius sapientiæ est bene uti malis operibus eorũ. Hanc igitur altitudinẽ sacramenti sic cõmendat Apostolus: Nolo uos ignorare fratres hoc sacramentum, ut non sitis uobis sapiẽtes, quia cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentiũ intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Ex parte dixit, quia non omnes excæcati sunt. Erant enim ex illis qui Christũ cognouerunt. Plenitudo autem gentiũ in his intrat, qui secundũ propositũ uocati sunt: & sic omnis Israel saluus fiet, quia & ex Iudæis & ex Gentibus qui secũdum propositũ uocati sunt, ipsi uerus sunt Israel. De quo dicit idem Apostolus: Et super Israel dei. Illos autem dicit Israel secundũ carnem: Videte, inquit, Israel secundũ carnem. Deinde interponit testimoniũ prophetæ: Veniet ex Sion, qui eripiat & auertat impietatẽ ab Iacob, & hoc illis à me testamentũ cum abstulero peccata eorum, nõ utiq; omnium Iudæorum sed electorũ. Hinc adiungit ea quæ inquirẽda posuisti: Secũdum euangelium quidem inimici propter uos. Precium quidem redemptionis nostræ sanguis est Christi, qui utiq; non nisi ab inimicis potuit occidi. Hic est ille usus malorũ in profectũ bonorum. Quod uero adiungit: Secundũ electionem autem dilecti propter patres, hinc ostẽdit non illos inimicos, sed electos esse dilectos. Sed scripturæ mos est ita loqui de parte tãquam de toto: sicut Corinthios in primis epistolę suę partibus, ita laudat tanq̃ omnes tales sint, cũ essent laudabiles quidã eorum: & postea in nonnullis epistolæ ipsius locis, ita reprehẽdit tanq̃ omnes culpabiles essent propter quosdã qui tales erãt. Istam diuinarũ scripturarũ consuetudinem per omne corpus literarũ eius creberrime sparsam, quisquis diligenter aduerterit, multa dissoluit quæ inter se uidentur esse cõtraria. Inimicos ergo alios dicit, alios dilectos. Sed qui in uno populo erant uelut eosdẽ ipsos dicere uidetur, quã quam & ex ipsis inimicis qui crucifixerunt dominum plerisq; conuersi sunt & apparuerũt electi. Tunc electi quando cõuersi quantum ad salutis initium; quantũ uero ad dei præscientiam non tunc electi, sed ante constitutionẽ mundi, sicut idẽ dicit Apostolus, q⁹ elegerit nos ante mũdi constitutionem. Duobus itaq; modis, ipsi inimici qui dilecti, siue quia in uno populo utriq; fuerant, siue quia ex inimicis sæuiẽtibus usq; sanguinẽ Christi, quidã eorum dilecti facti er secundũ electionẽ quæ latebat in prescietia d. Ad hoc enim addidit, Propter patres: qui d quod patrib⁹ promissum est oportebat impleri, sicut circa finẽ epistolæ ad Romanos ait: Dico enim Christũ ministrũ fuisse circũcisionis propter ueritatẽ dei ad cõfirmandas promissiones patrũ, gentes autem super misericordia glorificare deum. Secũdũ istam misericordiã dictum est, Inimici propter uos: quod & suprà dixerat, illorum delicto salus gentibus. Cum autẽ dixisset: Secundum electionem propter patres, addidit: Sine pœnitentia enim sunt dona & uocatio dei. Vides certe illos significari, qui pertinẽt ad numerũ prædestinatorum. De quibus alio loco dicit: Scimus quia diligẽtibus deum omnia cooperãtur in bonum, his qui secundũ propositum uocati sunt sancti. Multi enim sunt uocati, pauci uero electi. Qui uero electi, ipsi sunt secũdum propositũ uocati, in quib⁹ dei proculdubio præscientia falli nõ potest. Hos præsciuit & prædestinauit cõformes imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus: Quos autẽ prædestinauit, illos & uocauit. Hæc uocatio est secũdum propositũ, hæc est sine pœnitẽtia. Quos autem uocauit, illos & iustificauit. Quos autem iustificauit, illos & glorificauit: Si deus pro nobis, quis cõtra nos? Non sunt in ista uocatione, qui in fide quæ per dilectionẽ operatur, etiam si aliquãtulum ambulãt, non perseuerãt usq; in finem: & utiq; potuerunt rapi, ne malicia mutaret intellectum eorum, si ad illã prædestinationẽ & uocationẽ, quæ secundum propositũ & sine pœnitentia est, pertinerent. At ne quisquã præsumptor ita de occultis iudicet alienis, ut dicat, Ideo non rapti sunt ex hac uita, anteq; essent fidei desertores, quia in eadẽ uita non fideliter ambulabãt, & hoc in eorum cordibus nouerat dominus, cui hominibus aliter appareret: quid dicturus est de infantulis paruulis, qui plerisq; accepto in illa ætate Christianæ gratiæ sacramento, cum sine dubio pertinerẽt ad uitã æternã regnũq; cœlorũ, si cõtinuo ex hac uita emigrarẽt, sinuntur crescere, & nõnulli etiã apostatę fiunt. Vnde? nisi quia non pertinẽt ad illam prædestinationẽ, & secundũ propositũ ac sine pœnitẽtia uocationẽ. Cur autem ad eam alij pertineãt, alij non pertineãt, occulta causa esse potest, iniusta nõ potest. Nunquid enim iniquitas apud deũ? Absit. Nam & hoc ad illã pertinet altitudinem iudiciorum, quam mirans tanquã expauit Apostolus. Ideo quippe illa iudicia uocat, ne quisquam talia fieri putet, siue iniquitate, siue temeritate facientis, siue casu & fortuito labentibus illis partibus tam dispositorũ sub tanta sapiẽtia

Rom. 11

Eph. 5

Rom. 15

Rom. 11

8

Mat. 11

Esa. 59

Generalis sermo partẽ dum taxat desiderans

Quæstiõis septimæ solutio Col.2

dei seculorum. In epistola porrò ad Colossenses, quod scriptum est: Nemo uos seducat uolens in humilitate: & cætera quæ sequũtur: quoscp ti obscura esse dixisti, nec ego adhuc sine caligi intelligo, atq; utinã præsens de me ista quæ ses. In eo quippe sensu, quem mihi in his uer s habere uideor, adhibẽda est quædã pronun tio in uultu & modo uocis, qui exprimi lite ris nõ potest, ut ex aliqua parte aperiatur, quod ideo fit obscurius, quia non recte sicut existimo pronũciatur. Quod enim scriptũ est, Ne tetige ritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis: tanquã præceptũ putatur Apostoli, nescio quid tange re, gustare, attaminare prohibentis. Contrà est autem, si tamen in tanta obscuritate ista non fal

μιμητικῶς

lor. Per irrisionem quippe uerba posuit eorum, à quibus eos nolebat decipi atq; seduci, qui dis cernentes cibos secundũ culturam angelorum, atq; ita de hoc mundo decernentes, dicunt: Ne tigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis, cum sint omnia munda mundis, & omnis crea tura dei bona sit. Quod in alio loco ipse euiden ter cõmendat. Totam ergo ipsius sententiæ cir cũstantiam uideamus. Ita enim Apostoli inten tione perspecta, sensum eius quãtum ualemus, fortasse tenebimus. Quibus enim ita scribit, me tuebat eos seduci umbris rerum dulci nomine sciẽtiæ, & auerti à luce ueritatis, quę est in Chri sto Iesu domino nostro. Hanc autẽ sub nomine sapientiæ uel scientiæ curam uanarũ superflua rum ue obseruationũ, & de superstitione genti litatis, maximeq; ab eis qui philosophi sunt nũ cupati, & à Iudaismo cauẽdã esse cernebat, ubi erant umbræ futurorũ remouendæ, quoniã lu men earum iam Christus aduenerat. Cum ergo cõmemorasset & cõmendasset quantum certa men pro eis haberet, & pro his qui Laodiceæ fuerant, & quicũq; non uiderant faciem eius in carne, ut cordibus cõsolarentur copulati in cha ritate, & in omnibus diuitijs plenitudinis intel lectus, ad cognoscẽdũ mysterium dei, quod est Christus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ

πθανολογίᾳ

& scientię absc̃diti: Hoc dico, inquit, ut nemo uos circũueniat in ueriſimili sermone: quia ueri tatis amore ducebantur, ueriſimilitudinẽ illis ti muit ne deciperentur. Et ideo commendauit in Christo quod duleiſſimũ habebant thesaurum, scilicet sapientiæ & scientiæ, cuius nomine & promiſſione induci poterant in errorem. Nam & si corpore, inquit, absens sum, spiritu uobiscũ sum, gaudens & uidẽs uestram ordinationẽ, & id quod deest fidei uestræ in Christo. Ideo illis timebat, quoniam quid eis adhuc deesset, uide bat. Sicut ergo accepistis, inquit, Iesum Christũ dominũ nostrum, in ipso ambulate radificati & superædificati in ipso, & cõfirmati in fide, sicut & didicistis, abundantes in ea gratiarũ actione. Vult eos fide nutriri, ut capaces fiant participã dorum thesaurorũ sapientiæ & sciẽtiæ, qui sunt absconditi in Christo, ne anteq; sint ad hæc ido

A nei, ueriſimili sermone capiantur, & à ueritatis itinere deuiẽt. Deinde apertius quid eis timeat ostendens: Videte, inquit, ne quis uos decipiat per philosophiam & inanem seductionẽ secun dum traditionẽ hominum secundum elementa mundi, & non secundũ Christũ, quia in ipso ha bitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Ideo corporaliter dixit, quia illi umbraliter se ducebant, translato uerbo usus, sicut etiam um bræ nomen in his rebus non est utiq; uerbũ pro prium, sed quadã similitudinis ratione transla tum. Et estis in illo, inquit, repleti, qui est caput Col.2
omnis principatus & potestatis. Per principa tus enim & potestates superstitio gentilium uel philosophi seducebant, prædicantes illã quam

B uocant theologiam per elementa huius mundi. Caput autem omniũ Christũ, principiũ omniũ uoluit intelligi, sicut ipse ait, cum ei dictũ esset: Tu quis es? Respondit: Principium qui & lo quor uobis. Omnia enim per ipsum facta sunt, Io.8
& sine ipso factum est nihil. Mirabiliter autem uult eos esse horum uelut mirabiliũ contempto res, cum eos ostẽdit corpus factos illius capitis, dicendo: Et estis in illo repleti, qui est caput om C
nis principatus & potestatis. Hinc iam ne um bris Iudaismi seducãtur, adiungit: In quo etiam circuncisi estis, circũcisione non manufacta in expoliatione corporis carnis: uel sicut aliqui ha bent, In expoliatione corporis peccatorum car nis circũcisionis Christi, cõsepulti ei in baptis

C mum, in quo & consurrexistis per fidem opera tionis dei, qui suscitauit illum à mortuis. Vide quemadmodũ & hic corpus Christi eos osten dit, ut ista contẽnant, cohærẽtes tãto capiti suo, mediatori dei & hominũ Christo Iesu, & nullũ falsum uel inualidũ mediũ per quod deo cohæ reant requirẽtes. Et uos, inquit, cum essetis mor tui in delictis & præputio carnis uestræ: præpu tiũ uocauit quod significatur præputio, hoc est delicta carnalia quibus expoliãdi sumus: Viui ficauit, inquit, cum illo donãs uobis omnia deli cta, delẽs quod aduersus nos erat chirographũ in decretis, quod erat cõtrariũ nobis, quia reos lex faciebat, quæ subintrauerat ut abũdaret deli ctum. Tollẽs, inquit, illud de medio & affigens Exemplum
D illud cruci, exuens se carnẽ principatus & pote ἐδειγμάτισεν
states exẽplauit, fiducialiter triũphans eos in se metipso: nõ utiq; bonos sed malos principatus & malas potestates, diabolicas scilicet & dęmo niacas exẽplauit, id est exemplũ de illis dedit, ut quẽadmodũ ipse se exuit carne, sic suos ostẽ deret exuẽdos carnalibus uitijs, per quæ illi eis dominabãtur. Iam hic diligenter attende quẽad modũ inferat propter quod cũcta ista cõmemo rauimus. Nemo ergo uos, inqt, iudicet in cibo, tanc̃q; propterea omnia illa dixerit, quia isti per huiusmodi obseruatiões seducebãtur à ueritate qua liberi fiebant. De qua dictũ est in Euãgelio: Io.8
Et ueritas liberabit uos, id est liberos faciet. Ne ἐλευθερώσει
mo ergo uos, inquit, iudicet in cibo aut in potu

aut

aut in parte diei festi, aut neomenię aut sabbato rum, quod est umbra futurorũ: hoc propter Iudaismum. Deinde sequitur propter superstitiones Gentiliũ: Corpus autem Christi, inquit, nemo uos cõuincat. Turpe est, inquit, & nimis incongruũ, & à generositate uestræ libertatis alienum, ut cũ sitis corpus Christi, seducamini umbris, & conuinci uideamini ueluti peccantes, si hæc obseruare negligitis. Corpus ergo Christi, nemo uos cõuincat uolẽs in humilitate cordis. Hoc si per uerbum Græcum diceretur, & in Latina cõsuetudine populari, sonaret usitatius. Sic enim & uulgo dicitur, qui diuitẽ affectat thelodiues, & qui sapientẽ thelosapiens, & cętera huiusmodi. Ergo & hic thelohumilis, quod pleniaffectans humilitatẽ, quod intelligitur, uolẽs uideri humilis, affectans humilitatẽ, Hoc enim in talibus obseruationibus agitur, ut cor hominis uelut religiõe humile reddatur. Addidit autem & culturã angelorũ, uel sicut uestri codices habent, religionẽ angelorũ, quæ Græce θρησκεία dicit, angelos uolẽs intelligi principatus, quos elementorũ mundi huius præpositos, in his obseruationibus colẽdos esse arbitrãtur. Nemo ergo uos, inquit, conuincat cum sitis corpus Christi, uolens uideri humilis corde in cultura angelorum, quæ non uidit inculcans. Vel sicut quidam codices habẽt: Quæ uidit inculcans. Aut enim sic dicere uoluit, Quæ non uidit inculcãs: quia homines ista suspicionibus & opiniõibus agunt, non quod uiderint ista esse facienda, Aut certe quæ uidit inculcãs: ideo magna existimãs quia uidit ea quibusdã locis obseruari alibi ab hominibus, quorũ autoritati haberet fidẽ etiam ratione non reddita: & ideo sibi magnus uidetur, quia ei contigit quorundã sacrorũ uidere secreta. Sed plenior sensus est, quæ nõ uidit inculcans, frustra, inflatus mente carnis suæ. Mirabiliter ibi eum dixit inflatũ mente carnis suæ, ubi thelohumilẽ suprà dixerat. Fit enim miris modis in anima hominis, ut de falsa humilitate magis infletur, ꝙ si apertius superbiret. Et non tenens, inquit, caput, quod uult Christũ intelligi, ex quo omne corpus cõpactum, & connexum subministratũ & copulatũ crescit in incremẽtũ dei. Si ergo mortui estis cum Christo ab elemẽtis huius mũdi, quid adhuc uelut uiuẽtes de hoc mundo decernitis? His dictis inserit uerba eorum qui decernũt de hoc mundo, per has obseruationes quasi ratiõabiles affectata uanitate humilitatis inflati: Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis. Recolamus quod dictũ est superius, ut hoc intelligamus. Nõ uult enim eos in his obseruationibus iudicari, ubi dicitur: Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis, quæ sunt omnia, inquit, in corruptionẽ per abusionẽ. Omnia hæc, inquit, magis ad corruptionem ualent, cum superstitiose ab eis abstinetur, ut eis homo abutatur, id est non eis utatur secũdum præcepta & doctrinas hominũ. Hoc planum est, sed quod sequitur multũ requiris. Quę sunt quidam rationẽ habentia sapiẽtiæ in obseruatione & humilitate cordis & uexatiõe corporis. Vel sicut alij interpretati sunt: Ad non parcendũ corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Cur, inquis, hæc dicit rationẽ habere sapiẽtiæ, quæ ita reprehẽdit? Dicam quod & in scripturis potes aduertere, sæpe sapiẽtiam positã etiam in sedibus mũdi huius, quam dicit expressius sapientiã huius mundi. Nec moueat quod hic non addidit, mũdi. Non enim & alio loco, cum ait, Vbi sapiẽs, ubi scriba? addidit, huius mundi: ut diceret, Vbi sapiens huius mundi: & tamen hoc intelligitur. Sic & ista ratio sapientiæ. Nihil enim ab eis dicitur in huiusmodi superstitiosis obseruationibus, ubi non mundi huius elemẽta naturarũq; rerum, ratio quædam sapiẽtiæ reddi uideatur. Nam & cũ dicit, Cauete ne quis uos decipiat per philosophiã, nõ ait huius mũdi. Et quid est philosophia Latine, nisi studiũ sapientiæ? Sunt ergo, inquit, ista rationẽ quidem habẽtia sapientiæ, id est de quib. aliqua ratio reddatur, secundũ elementa mundi huius, & principatus ac potestates in obseruatione & humilitate cordis. Id enim agũt ista, ut superstitionis uitio cor humilietur ad nõ parcendũ corpori, dũ fraudatur istis escis, quibus cõpellitur abstinere, nõ in honore aliquo ad saturitatẽ carnis: non quod honoratius illo magis ꝙ illo cibo caro saturaretur, cũ ad eius necessitatẽ non pertineat, nisi à quolibet ualetudini apto alimẽto reficiatq; fulciri. De euãgelio inquisitio tua solet multos mouere, quomodo dominus post resurrectionẽ, cum in eodẽ corpore surrexerit, à quibusdã qui eum nouerant, utriusq; sexus hominibus & agnitus non sit & agnitus sit. Vbi primũ quæri solet, utrum in eius corpore, an potius in illorũ oculis aliquid factũ sit, quo non posset agnosci: Cum enim legitur: Tenebãtur oculi eorum ne agnoscerent eum, impedimentũ quoddam agnoscẽdi uidetur in luminibus factũ esse cernentium: cum uero aperte alibi dicitur, Apparuit eis in alia effigie, utiq; in ipso corpore cuius alia erat effigies, aliquid factũ fuisse, quo impedimento tenerentur, id est moram agnoscẽdi paterentur oculi illorũ. Sed ego miror cum duo sint in corpore, quibus cuiusq; species agnoscatur, lineamenta & color, cur ante resurrectionẽ, quod in monte ita transfiguratus est, ut fieret uultus eius splẽdidus sicut sol, neminem mouet eum usq; ad tantam excellentiam fulgoris & lucis colorẽ sui corporis mutare potuisse: & post resurrectionem mouet aliquatenus lineamenta mutata esse ut non posset agnosci, & rursum eadem potẽtiæ facultate, sicut tunc pristinum colorem, sic & post resurrectionem pristina liniamenta reuocasse. Nam & illi tres discipuli ante quorũ oculos in mõte trãsfiguratus est, nõ eum agnoscerẽt, si ad eos talis aliũde uenisset: sed qa cum

κατα ... Βεβαιοτω

φιλοσοφ... mixta est uox Græca Latinę, sicut in cõ presbyter, episcopus, diaconus, baptizare, solent quidam

Mat ...

ἀφειδία

1 Cor. 1

Quæstionis obscuræ solutio

Luc. 24.

Mar. 16

Col. 2

cum illo erant ipsum esse certissime retinebant. At enim corpus ipsum erat in quo resurrexit. Quid hoc ad rem? Nã illud utiq; ipsum corpus erat, in quo in monte trãsfiguratus est, & ipsum erat iuuenis in quo natus est: & tamen si quis eũ repente iuuenẽ uidisset, qui nõ nisi infantulum nouisset, nõ utiq; agnosceret. An uero ad liniamẽ tã mutãda nõ potest celeriter dei potestas, quod potest per annorũ moras hominis ætas? Quod autem Mariæ dixit, Noli me tangere, nondum enim ascẽdi ad patrẽ, nihil aliud noueris me intelligere q̃ tu. Ita enim significare uoluit tactũ spiritalẽ, id est accessum fidei se requirere, qua creditur eum excelsum esse cum patre. Et quod ab illis duobus in fractione panis est agnitus, sacramentũ esse quo nos in agnitionẽ suam cõgregat, nullus debet ambigere. De uerbis Simeonis, ubi ait uirgini matri domini: Et tuam ipsius animã pertrãsibit framea: in alia epistola cuius exemplũ etiã modo misi, dixi quid mihi uideatur, quod etiã tibi inter cætera uisũ est. Et quod adiũxit: Vt denudentur multorũ cordium cogitationes, hoc intelligẽdũ puto, quia per domini passionẽ, & insidiæ ludæorũ, & discipulorũ infirmitas patuit. Tribulationẽ igitur, gladij nomine significatã esse, credibile est, quo materna anima uulnerata est doloris affectu. Ipse fuit gladius in ore persequutorũ, de quibus in Psalmo dicitur: Et gladius in ore eorum. Ipsi enim erant filij hominũ, quorum dentes arma & sagittæ, & lingua eorũ gladius acutus. Nam & ferrũ quod pertransiit animã Ioseph, pro dura tribulatione positũ ferrum mihi uidetur. Aperte quippe dicitur: Ferrũ pertransiit animã eius, donec ueniret uerbũ eius: id est tãdiu fuit in dura tribulatione, donec fieret quod prædixit. Hinc eñ magnus est habitus, & ab illa tribulatiõe liberatus. Sed ne humanæ sapiẽtiæ tribueretur quod uenit uerbum eius, id est factum est quod prædixit, more suo scriptura sancta deo inde dat gloriã. Et continuo subiũgit: Eloquiũ domini igniuit eũ. Vt potui non defui interrogationibus tuis, adiutus orationibus tuis, & ipsis quas misisti disputationibus tuis. Cum enim interrogãdo disputas, & quæris acriter, & doces humiliter. Vtile est aũt ut de obscuritatibus diuinarũ scripturarũ, quas exercitatiõis nostræ causa deus esse uoluit, multæ inueniãtur sententiæ, cum aliud alij uidetur, quæ tamen omnes sanæ fidei doctrinæq; cõcordent. Dabis sanè ueniã stilo meo multũ festinanti, ut iam in naui cõstituto occurrerẽ perlatori. Filium autẽ nostrũ Paulinũ in Christi charitate dulcissimum, in hac potius epistola resaluto, & paucis ut festinus exhortor, ut misericordiæ domini, qui sciens dare auxiliũ de tribulatione, eũ turbulẽtissima tẽpestate misit in portum, quo tu pelago tranquilliore permeasti, ipsi marinæ trã quillitati minime credẽs, & qui eius rudimẽtis excipiẽdis atq; nutriendis te dedit, gratias agat quãtas potest, & omnia ossa eius dicant, Domine quis similis tibi? Non enim uberiore fructu legit uel audit me docentem ac disserentem, uel quibuslibet exhortatiõibus accendentẽ, q̃ inspicit te uiuẽtem. Resalutant sanctã & synceriss̃imam benignitatẽ tuam cõserui mei qui mecũ sunt. Cõdiaconus autem noster Peregrinus, ex quo à me profectus est cum sancto fratre nostro Vrbano, quãdo episcopatus sarcinã subire perrexit, nondũ remeauit Hipponẽ. Saluos eos tamen in nomine Christi & literis eorũ & fama nũciãte cognoscimus. Compresbyterum Paulinũ, & omnes qui tua præsentia in domino perfruuntur, germano salutamus affectu.

Quæstionis nonæ solutio.

Psal. 58

Psal. 56

Augustinus Cæciliano præsidi, ut suo edicto coerceat Donatistas iuxta Hipponem, quemadmodum alibi fecerat. Epistola LX

Domino eximio, & in Christi charitate uere meritoq; honorabili ac suscipiendo filio Cæciliano, Augustinus.

a Dministrationis tuę claritas & fama uirtutum, pietatis quoq; Christianæ laudãda diligẽtia & fida synceritas, quæ tibi diuina munera eo donante gaudes tributa, à quo speras promittente potiora, excitauerũt me ut hoc epistolari alloquio, æstus causarũ mearum excellentiæ aperirem tuę. Quantũ enim per alias Africæ terras te unitatis catholicæ mirabili efficacia consuluisse gaudemus, tantũ dolemus regionem Hipponensiũ, et ei uicinas partes confines Numidiæ, præsidali edicti tui uigore nondũ adiuuari meruisse, dñe eximie & in Christi charitate uere meritoq; honorabilis ac suscipiende fili. Quod ne meæ potius negligẽtiæ deputetur, qui episcopalẽ sarcinam Hippone sustineo, tuæ magnificẽtiæ non tacendũ putaui. Quantum etiam in campo Hipponensi hæretica præsumat audacia, si ex fratribus & collegis meis, qui hęc tuę sublimitati narrare poterint, uel ex presbytero quem cum literis misi, fueris audire dignatus, adiuuãte domino Deo nostro, proculdubio prouidebis ut tumor sacrilegæ uanitatis, terrẽdo sanetur potius, quàm ulciscendo resecetur.

Augustinus Dulcitio tribuno ut Donatistas edicto suo corrigat, non occidat, deq; mira uesania quorundam qui sibi necem consciscebant. LXI

De isto Dulcitio uide 2. Retract. 59 & 61.

Domino eximio & honorabili filio Dulcitio, Augustinus salutem in domino.

n On debui contẽnere petitionẽ tuam qua desideraſti à me instituí, quẽadmodũ te oporteat hæreticis respondere, quorum salus in domini misericordia, instãtia quoq; tuæ strenuitatis inquirit. Quãuis enim ingẽtes eorũ multitudines, unde plurimũ gratulamur, quidã tamẽ eorũ & deo & hominib. miserabili instinctu furoris ingrati, nisi suis cædib. nos uastare nõ possunt, suo nos exitio terrere se credunt, aut lætitiã suam quærẽtes de mortibus nostris, aut tristiciã nostrã de mortibus suis. Sed non debet tot tantorumq; populorum

lorum salutem, furiosus error hominũ impedi/ re paucorum: quid eis uelimus, non solum deus & prudentes homines, uerũ etiam ipsi cum sint nobis inimicissimi sentiũt. Cum enim suæ pro/ uinciæ terrẽdos putant, non dubitãt nos time/ re ne pereant. Sed quid faciamus, uidẽtes quòd multi adiuuãte domino per occasionẽ uestram uiam pacis inueniant: Nunquid prohibere nos possumus uel debemus ab hac unitatis institãtia, dum metuimus ne quidam durissimi & in se ip/ sos crudelissimi, non nostra sed propria uolũta/ te se perdãt? Optaremus quidem ut omnes qui contra Christũ portant signum Christi, & con/ tra Euangeliũ de ipso Euangelio quod non in/ telligunt gloriantur, à sua peruersitate discede/ rent. Sed quoniam deus occulta satis dispositio B ne, sed tamen iusta, nonnullos eorũ pœnis præ/ destinauit extremis, proculdubio melius incõ/ parabili numerositate plurimis ab illa pestifera diuisione & dispersione redintegratis atq; colle ctis, quidam suis ignibus pereũt, quàm pariter uniuersi sempiternis ignibus gehennarũ meri/ to sacrilegæ dissensionis ardebũt. Sic enim per/ euntes dolet ecclesia, quemadmodũ rebellem filium sanctus Dauid, de cuius salute seruãda so licita dilectione mandauerat. Nam eum merito nefandæ impietatis extinctum, etiam cum testi monio lachrymosæ uocis ingemuit. Verũtamẽ superbo & maligno discedente in locũ suum, populus Dei qui fuerat illius tyrannide diuisus agnouit regem suum: & de amisso filio mœro/ C rem patris, perfectio cõsolata est unitatis. Non itaq; reprehẽdimus domine eximie & honora/ bilis fili, quod tales homines apud Tamugadẽ, prius edicto admonẽdos existimasti: sed quod ibi dixisti, nouerítis uos debitæ neci dãdos, pu tauerunt sicut eorum rescripta indicant, hoc te fuisse cõminatum, quod tu illos apprehẽsos fue ras occisurus, nõ intelligẽtes de illa nece, quam ipsi sibi uolunt ingerere te loquutũ. Non enim tu in eos ius gladij ullis legib. accepisti, aut im/ perialibus constitutis, quorum tibi iniuncta est executio, hoc præceptũ est ut necentur. Secun/ do sane edicto dilectionis tuæ planius quid uo/ lueris aperuisti. Quod autẽ etiam ipsum episco pum illorum putasti literis adloquendũ, huma/ D nissime ostendisti, quanta mãsuetudine tempe/ rati sint in catholica ecclesia, etiam qui potesta/ te Christiani imperatoris, siue terrendo siue ple ctendo corrigendis præficiũtur erroribus, nisi quod honorificentioribus eum uerbis tractasti quàm decebat hæreticũ. Sed quod eius respon sioni me respondere uoluisti, credo te arbitratũ etiam hoc Tamugadẽsibus debere præstare, ut fallax doctrina ipsius à quo seducebãtur aliquã to diligentius refellatur: uerum nos & occupa/ tissimi sumus, & iam plurimis opusculis nostris huiusmodi uaniloquia refutauimus. Iam enim nescio quoties disputando & scribendo mon/ strauimus, non eos posse habere martyrũ mor/ A tem, quia Christianorũ non habent uitam, cum martyrem nõ faciat pœna sed causa. Docuimus etiam liberum arbitriũ sic homini datum, ut ta/ men & diuinis legibus & humanis rectissim grauium supplicia constituta sint peccatorũ: & pertinere ad religiosos reges terræ, non solum adulteria uel homicidia uel huiusmodi alia fla/ gitia seu facinora, uerum etiam sacrilegia seu tate congrua cohibere: multumq; illos falli qui putant à nobis istos tales suscipi, quales sunt, quia non eos rebaptizamus. Quomodo enim tales suscipiũtur quales sunt, cum sint hæretici, & ad nos transeũdo fiant catholici? Neq; enim propterea corda deprauata nõ licet corrigi, qa sacramẽta semel data non licet iterari. De mor/ *Spontanea mors* tibus autem furiosissimis, quas quidam eorum ipsi sibi inferũt, de quibus solent detestabiles & abominabiles esse multis, etiam suis quorũ mẽ/ tes demẽtia non tanta possedit, eis secundũ scri pturas rationemq; Christianorũ sæpe respondi mus, quoniam scriptum est: Qui sibi nequã cui bonus? Aut certe in cisdẽ positũ tentationibus, mori uolentẽ occidat & proximũ, qui sibi expe dire & licere putat occidere seipsum, quoniam scriptura dicit, Diliges proximũ tuum tãquam teipsum. Nullis autem iubẽtibus legibus uel le/ gitimis potestatibus, nõ licere alterũ occidere, etiam uolentẽ & petentẽ, & uiuere iam non ua/ lentem, satis indicat scriptura Regnorũ: ubi rex Dauid regis Saulis interfectorem iussit occidi, cum ille dixisset ab eo iam saucio atq; semiuiuo petitum se fuisse ut hoc faceret, & animã corpo ris nexibus obluctantem soluiq; cupiẽtem, uno ictu uulneris ab illis cruciatibus liberaret. Pro/ inde quia omnis qui sine ulla legitimæ potesta/ tis autoritate hominem occidit, homicida est, quisquis seipsum occidit nõ sit homicida, si nõ homo est. Hæc omnia multimodis in alijs plu/ rimis nostris sermonib. & literis diximus. Ve/ rum tamen, quod fatendũ, de isto Razio senio/ re, quem summa exemplorũ inopia coartati se in Maccabæorum libris, quasi ad autoritatem sceleris quo seipsos perdunt, perscrutatis omni bus ecclesiasticis autoritatibus, uix aliquando inuenisse gloriantur, adhuc eis nunquã respon/ disse me recolo: sed quod tuæ charitati & pru/ dentibus quibusq; sufficiat ad istos redarguen/ dos, si ad uitam Christianorum de Iudæa gen/ te, atq; illis literis parati sunt omnium sanctorũ exempla transferre, tunc & hoc transferant: Si autem illic sunt plurima eorum quoq; hominũ, qui literarum illarum ueritate laudati sunt, uel huic iam tempori non conuenientia, uel etiam illo tempore non recte facta, tale etiam hoc est quod in seipsum Razius iste commisit: qui quum esset & apud suos nobilis, & multum in Iudaismo profecisset, quæ sibi in comparatio/ ne iusticiæ Christianæ, damna & stercora fuis/ se dicit Apostolus: & propter hoc idem Razi/ us, Iudæorum pater appellatur, quid mirum

est

UNIVERSIDAD DE MURCIA

est,si tanquam homini elatio superba subrepsit, A
ut mallet manu propria perimi,q̃ post illam in
suorũ aspectibus celsitudinẽ,sustin[illegible]dignã
hostium manibus seruitutem? Solẽt in literis
entiliũ ista laudari. In his autem Maccabæo/
im libris,quãuis homo fuerit ipse laudatus,fa
um tamen eius narratum est nõ laudatum,&
i[illegible]candũ potius quàm imitandum,quasi ante
oculos constitutũ:non sanè nostro iudicio iudi
candũ,quod nos quoq; ut homines habere pos
semus,sed iudicio doctrinæ sobriæ,quæ in ipsis
quoq; libris ueteribus data est. Longe quippe
fuit iste Razius à uerbis illis,ubi legitur: Omne
Eccli.2 quod tibi applicitum fuerit accipe,& in dolore
sustine,& in humilitate tua patiẽtiam habe. Nõ
ergo fuit iste uir eligendæ mortis sapiens,sed fe B
rendæ humilitatis impatiens. Scriptũ est,quòd
uoluerit nobiliter & uiriliter mori,sed nũquid
ideo sapienter? Nobiliter scilicet,ne libertatem
sui generis captiuus amitteret. Viriliter autem,
quod tantas uires animi haberet,quib. idoneus
esset ut se ipse perimeret,quod gladio cum im/
plere non posset,de muro se præcipitem dedit,
& sic adhuc uiuus abruptã cucurrit ad petram,
atq; ibi exanguis intestina sua produxit,quæ u/
traq; manu dissipata spargebat in populum,ac
deinde postea defessus occubuit. Magna hæc
sunt,nec tamen bona. Non enim bonũ est om/
ne quod magnũ est,quoniã sunt magna etiam
mala. Deus dixit: Innocentem & iustum ne oc/
cidas. Si ergo iste,innocens & iustus non fuit, C
cur proponitur imitandus? Si autẽ innocens &
Exo.23 iustus fuit,quare interfector innocentis & iusti,
id est ipsius Razĩ,insuper putatur esse laudan/
dus? Hæc interim ne nimium prolixa fiat huic
epistolæ implendæ satis sint. Debeo autem Ta
mugadensibus eiusmodi ministeriũ charitatis,
quoniam mihi & noto tuo & ab honorabili &
2 Retract.59 charissimo filio Eleusino,qui tribunatum apud
eos egit bene insinuati sunt,ut ambabus epistolis Gaudentĩ Donatistarũ episcopi,& maxime
posteriori,quam secũdum scripturas sanctas se
fecisse arbitratur,ita respondeã ne aliquid præ/
termissum putetur.

Augustinus Cœlestino diacono,de mutua beneuolentia. Epistola LXII D

Domino uenerabili,nimiumq; desiderabili,san
cto fratri & condiacono Cœlestino,Au/
gustinus in Domino Salutem.

Q Vamuis longe absens fuerim,quan
do per Proiectum clericũ ad me di/
recta Hipponem sanctitatis tuæ scri/
pta uenerunt,tamen postea quàm ue
ni,eisq; lectis,rescriptorũ debitorẽ me factum
esse cognoui,reddendi tẽpus operiebar: & ecce
subito profecturi à nobis charissimi fratris no/
stri Albini acoluthi, gratissima occurrit occa/
sio. De tua igitur quæ mihi exoptissima est salu
te lætatus,sanctitati tuæ salutationẽ debitã red/
do. Semper autem debeo charitatem,quæ sola
etiam reddita,semper detinet debitorem. Red/
ditur enim cum impenditur,debetur autẽ etiã si
reddita fuerit,quia nullũ est tempus quando im
pendenda iam non sit: nec cum redditur amitti
tur,sed potius reddendo multiplicatur: habẽdo
enim redditur non carendo. Et cum reddi non
possit nisi habeatur,nec haberi potest nisi redda
tur: imò etiam cum redditur ab homine,crescit
in homine,& tanto maior acquiritur,quãto plu
ribus redditur. Quomodo autem negetur ami/
cis,quæ debetur & inimicis? Sed inimicis cau/
ta impenditur,amicis secura repẽditur. Agit ta
men quãtum potest,ut ab his etiam quibus pro
malis bona retribuit,id recipiat quod impẽdit.
Optamus quippe fieri amicũ,quem ueraciter
B diligimus inimicũ,quia non eum diligimus nisi
uelimus bonum,quod utiq; nõ erit nisi amiserit
inimicitiarũ malum. Non ergo sic impenditur
charitas ut pecunia. Excepto enim quod impẽ/
dẽdo illa diminuitur hæc augetur,etiam illo in/
ter se differunt: quod pecuniam cui dederimus
tunc ei beneuolentiores erimus,si recipere non
quæramus: non autem potest esse uerus charita
tis impensor,nisi fuerit benignus exactor. quo/
niam pecunia cum recipitur,accedit cui datur,
sed recedit à quo datur: charitas uero nõ solum
apud eum crescit,qui hanc ab eo quem diligit
exigit,etiam si non recipit: sed etiam ille à quo
eam recipit,tunc incipit habere cũ reddit. Pro/
inde domine frater,mutuã tibi charitatẽ libens
C reddo,gaudensq; recipio: quam recipio adhuc
repeto,quam reddo adhuc debeo. Vnum enim
magistrum apud quem condiscipuli sumus,per
eius apostolum docibiles audire debemus præ/
cipientem ac dicentem: Nemini quicquam de/ Rom.13
beatis,nisi ut inuicem diligatis.

Augustinus Cœlestino,de triplici rerũ ordine. LXIII

Augustinus Cœlestino.

Ô Vtinam possem assidue tibi aliquid
dicere. Id autem aliquid est,ut curis
exueremur inanibus,& curis indue/
remur utilibus. Nã de securitate ne/
scio utrum quicquam in hoc mundo sperãdum
sit. Scripsi,nec recepi ulla rescripta. Misi aduer
sum Manichæos libros,quos paratos & emen
D datos mittere potui,nec quicquã ex illis iudicij
motusq; nostri notum mihi factũ est. Nunc eos
repetere iam me,uos autem restituere cõuenit.
Peto itaq; ne differatis eos remittere cum rescri
ptis,quibus nosse cupio quid de illis geritis,uel
adhuc ad illum errorem expugnandũ quid ar/
maturæ uobis opus esse arbitremini. Sanè quo/
niam te noui,accipe hoc quoddã grande & bre
ue. Est natura per locos & tẽpora mutabilis,ut S. de Gen. literã cap. 5 & 26
est corpus. Et est natura per locos nullo modo,
sed tãtum per tempora etiam ipsa mutabilis,ut
anima. Et est natura quæ nec per locos nec per
tempora mutari potest,hoc deus est. Quod hic
insinuaui quoquo modo mutabile,creatura di/
citur: quod immutabile creator. Cum aũt omne

quod

quod esse dicimus, in quantũ manet dicamus, & in quantum unum est, omnis porrò pulchritudinis forma unitas sit: uides profecto in ista distributione naturarum, quid summe sit: quid infime, & tamẽ sit: quid medie, maiusq; infimo, & minus summo sit. Summũ illud est, ipsa beatitas. Infimum, quod nec beatum esse potest, nec miserum. Quod uero medium, uiuit inclinatione ad infimum, misere, cõuersione ad summum beate uiuit. Qui Christo credit, non diligit infimum, non superbit in medio, atq; ita summo in hærere fit idoneus: & hoc est totũ quod agere iubemur, monemur, accendimur.

Augustinus presbyter Aurelio episcopo, lamentans temulentiã, contentiones ac dolos mire regnare apud Afros, etiam in solẽnibus conuiuijs in honorem martyrũ fieri solitis, ostendens quibus modis possit illis mederi. Epistola LXIIII

Aurelio episcopo, Augustinus presbyter.

Q Va gratia respõderem literis sanctitatis tuæ, cum diu hæsitans non reperirem: omnia enim uicit affectus animi mei, quem iam sponte surgentem lectio epistolæ multo ardentius excitauit: commisi me iam deo, qui pro uiribus meis operaretur in me, ut ea rescriberem quæ utriq; nostrum studio in domino & cura ecclesiastica pro tua prestantia & mea obsequũdatione congruerẽt. Atq; illud primũ, quod orationibus meis te adiuuari credis, non solũ non defugio, uerum etiam libenter amplector. Ita enim, & si non meis, certe tuis, me dominus nunc exaudiet. Quod fratrem Alipium in nostra coniunctione mansisse, ut exemplo sit fratribus curas mũdi huius uitare cupientibus, beneuolentissime accepisti, ago gratias quas nullis uerbis explicare possim: dominus hoc repẽdat in animã tuam. Omnis itaq; fratrum cœtus qui apud nos cœpit coalescere, tanta tibi prærogatiua obstrictus est, ut locis terrarum tãtum longe disiunctis ita nobis consulueris tanquã præsentissimus spiritu. Qua propter precibus quãtum ualemus incũbimus, ut locum tibi cõmissum tecum dominus sustinere dignetur, nec te uspiã deserere, sed adesse adiutor in oportunitatibus, faciens cũ ecclesia sua misericordiã per sacerdotiũ tuum, quale spirita les uiri ut faciat lachrymis eum gemitibusq; interpellant. Scias itaq; domine beatissime & plenissima charitate uenerabilis, non desperare nos, imò sperare uehemẽter, quòd dominus & deus noster per autoritatem personæ quam geris, quam non carni, sed spiritui tuo impositam esse confidimus, multas carnales fœditates & ægritudines, quas Africana ecclesia in multis patitur in paucis gemit, consiliorũ grauitate & tua possit sanare. Cum enim Apostolus tria breuiter genera uitiorum detestãda & uitanda uno in loco posuerit, de quibus innumerabiliũ peccatorum exurgit seges, unum horũ quod secundo loco posuit acerrime in ecclesia uindicatur:

A duo autem reliqua, id est primum & ultimũ, tolerabilia uidentur hominibus, atq; ita paulatim fieri po[illegible]t nec uitia iam putentur. Ait enim uas electionis: Nõ in comessationibus & ebri- Rom.13
tatibus, non in cubilibus & impudicitijs, nõ [illegible] contentione & dolo, sed induite uos dominu[illegible] Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis [illegible] concupiscentijs. Horum ergo triũ, cubilia & [illegible]n pudicitiæ tam magnum crimen putantur, u[illegible]ne mo dignus, non modo ecclesiastico ministerio, sed ipsa etiam sacramentorũ cõmunione uideatur, qui se isto peccato maculauit. Et recte omnino. Sed quare solum: Comessationes enim & e- 44. dist. cap comessatiões
brietates ita concessæ & licitæ putãtur, ut in ho
norem etiam beatissimorũ martyrum, non solũ
B per dies solennes, quòd ipsum quis non lugendum uideat, qui hæc non carnis oculis inspicit, sed etiam quotidie celebrentur. Quæ fœditas si tantum flagitiosa & non etiã sacrilega esset, qui buscunq; tolerantiæ uitiis sustentandã putare[illegible]mus. Quanquam ubi est illud, quod cum multa uitia enumerasset idẽ Apostolus, inter quæ posuit ebriosos, ita cõclusit, ut diceret cum talibus nec panem edere. Sed feramus hęc in luxu & labe domestica, & eorum conuiuiorum quæ priuatis parietibus continẽtur, accipiamusq; cum eis corpus Christi cum quibus panẽ edere prohibemur: saltẽ de sanctorũ corporũ sepulchris, saltem de locis sacrorum de domibus orationũ tantum dedecus arceatur. Quis enim audet uetare priuatim, quod cum frequẽtatur in sanctis locis, honor martyrũ nominatur? Hæc si prima Africa tẽtaret auferre à cæteris terris, imitatione digna esse deberet. Cũ uero & per Italiæ maximam partẽ, & in alijs omnibus aut propè omnibus transmarinis ecclesiis, partim quia nunq; facta sunt, partim quia uel orta uel inueterata, sanctorum & uere debita futura cogitantiũ episcoporũ diligentia & animaduersione extincta atq; deleta sint, dubitamus quomodo possumus tantã morum labem, uel proposito tam lato exemplo emendare? Et nos quidem illarum partium hominem habemus episcopum, unde magnas agimus gratias deo: quanquam eius modestiæ atq; lenitatis est, eius denicq; prudentiæ & solicitudinis in domino, ut etiam si Afer esset, ci
D to illi de scripturis persuaderetur curãdũ, quod licentiosa & male libera consuetudo uulnus infligit. Sed tanta pestilentia est huius mali, ut sanari prorsus, quantum mihi uidetur, nisi cõcilij autoritate non possit. Aut si ab una ecclesia incohãda est medicina, sicut uidetur audaciæ, mutare conari quod Carthaginensis ecclesia tenet, sic magnæ impudentiæ est, uelle seruare quæ Carthaginensis ecclesia correxit. Ad hanc autẽ rem quis alius episcopus esset optãdus, nisi qui ea diaconus execrabatur? Sed quod erat tũc dolendum, nunc auferendum est, non aspere, sed sicut scriptum est, in spiritu lenitatis & mansuetudinis. Dant enim mihi fiduciam literæ tuæ indi

1 Cor.5

Ebrioſi in honorẽ martyrũ

Concilijũ contra ebrios

ces germanissimę charitatis, ut tecum tanquam mecum audeā colloqui. Non ergo aspere, quantum existimo, non duriter, non mo[illegible] imperio/ ista tolluntur, magis docendo quàm iubēdo, magis monendo quàm minādo. Sic enim agendum est cum multitudine peccātium: seueritas autem exercenda est in peccata paucorum. Et si quid minamur, cū dolore fiat, de scripturis commouendo uindictam futuram, ne nos ipsi in nostra potestate, sed deus in nostro sermone timeatur. Itaq; prius mouebuntur spiritales uel spiritalibus proximi, quorum autoritate & lenissimis quidem sed instantissimis admonitionibus cætera multitudo frangatur. Sed quoniam istæ in cœmiterijs ebrietates & luxuriosa cōuiuia, non solum honores martyrum à carnali & imperita plebe credi solent, sed etiam solatia mortuorum, mihi uidetur facilius illic dissuaderi posse istam fœditatem ac turpitudinē, si & de scripturis prohibeatur, & oblatiōes pro spiritibus dormientium, quas uere aliquid adiuuare credendum est, super ipsas memorias nō sint sumptuosæ, atq; omnibus petentibus sine typho & cum alacritate præbeātur neq; uendātur. Sed si quis aliqd pecuniæ offerre uoluerit, in præsenti paupertate eroget. Ita nec deserere uidebuntur memorias suorum, quod potest gignere nō leuem cordis dolorem, & id celebrabitur in ecclesia quod pie & honeste celebratur. Hæc enim interim de comessationibus & ebrietatibus dicta sint. De contentione autem & dolo quid me attinet dicere, quādo ista uitia non in plebe, sed in nostro numero grauiora sunt? Horum autē morborū mater, superbia est, & humanæ laudis auiditas, quæ etiā hypocrisim sæpe generat. Huic non resistitur, nisi crebris diuinorū librorum testimonijs incutiatur timor & charitas dei: si tamen ille qui hoc agit, seipsum præbeat patiētiæ atq; humilitatis exemplum, minus sibi assumendo q̄ offertur, sed tamen ab eis qui se honorant nec totum nec nihil accipiēdo, & id quod accipitur laudis aut honoris, non propter se qui totus coram deo esse debet & humana contemnere, sed propter illos accipiatur quibus consulere non potest, si nimia dejectione uilescat. Ad hoc enim pertinet quod dictū est: Nemo iuuentutem tuam cōtemnat: cum hoc ille dixerit, qui alio loco ait: Si hominibus placere uellē, Christi seruus nō essem. Magnum est de honoribus & laudibus hominū non lætari, sed omnē pompam inanem præcidere, & si quid inde necessarium retinetur, id totum ad utilitatem honorantium salutemq; cōferre. Non enim frustra dictū est: Deus confringet ossa hominum placere uolentiū. Quid enim languidius, quid tam sine stabilitate ac fortitudine, quod ossa significant, q̄ homo quem male loquentium lingua debilitat, cum sciat falsa esse quæ dicuntur? Cuius rei dolor nullo modo animæ uiscera dilaniaret, si non amor laudis ossa eius confringeret. Præsumo de robore animi tui. Itaq; ista quæ tecum confero, mihi dico, dignaris tamen credo mecum considerare, q̄ sint grauia, q̄ difficilia. Non enim huius hostis uires sen[illegible]it, nisi qui ei bellum indixerit: quia & si cuiquā facile est laude carere dum denegatur, difficile est ea nō delectari cum offertur: & tamen tanta mētis in deum debet esse suspēsio, ut si nō merito laudemur, corrigamus eos quos possumus: ne arbitrentur aut in nobis esse quod nō est, aut nostrum esse quod dei est, aut ea laudent quæ quāuis non desint nobis, aut etiam supersint, nequaquam tamē sunt laudabilia: uelut sunt bona omnia quæ uel cum pecoribus habemus cōmunia uel cum impijs hominibus. Si autem merito laudamur, propter deum gratulemur eis quibus placet uerum bonū: non tamen pro his quia placemus hominibus, sed si coram deo tales sumus quales nos esse creduntur, & non tribuitur nobis sed deo, cuius dona sunt omnia quæ uere meritoq; laudantur. Hæc mihi ipse canto quotidie, uel potius ille cuius salutaria præcepta sunt, quæcūq; siue in diuinis lectionibus inueniuntur, siue quæ intrinsecus animo suggeruntur: & tamen uehementer cum aduersario dimicans, sæpe ab eo uulnera capio, cum delectationem oblatæ laudis mihi auferre non possum. Hæc propterea scripsi, ut si tuæ senectuti iam non sunt necessaria, siue quòd plura huiusmodi ipse cogites atq; utiliora, siue quòd tuę sanctitati medicina ista nō opus sit, mala tamen mea nota sint tibi, sciasq; unde pro mea infirmitate deum rogare digneris: quod ut impensissime facias, obsecro per humanitatem illius qui præceptum dedit, ut inuicem onera nostra portemus. Multa sunt quæ de uita nostra & conuersatione deflerem, quæ nollem per literas ad te uenire, si inter cor meum & cor tuū, ulla essent ministeria præter os meum & aures tuas. Si autem uenerabilis nobis omniumq; nostrum tota synceritate charissimus, cuius in te uere fraternam cum præsens essem benignitatē studiumq; perspexi, senex Saturninus dignatus fuerit, quando oportunum uidebit ad nos uenire, quicquid cum eius sanctitate & speciali affectu colloqui potuerimus, haud multum distabit, ac si cum tua dignatione id ageremus. Quod ut nobiscū ab eo petere atq; impetrare digneris, tantis precibus posco, quātis uerba nulla sufficiūt. Absentiam enim meam tantum longe Hipponenses uehemēter nimisq; formidant, neq; ullo modo mihi sic uolunt credere, ut & ego uobis. Agrum fratribus datum prouisione & liberalitate tua didicimus ante epistolam tuam, per sanctum fratrem & cōseruum nostrum Partheniū, à quo multa alia quæ audire desiderabamus audiuimus. Præstabit dominus ut etiā cætera quæ adhuc desideramus impleantur.

Consuetudo quō tollēda

Laudes hominum quō ex pienda

Sacrificia pro mortuis

Contentio & dolus

Autoritas

1 Tim. 4

Gal. 1

Psal. 52

Augustinus Paulino, cupiens ab illo plenius explicari quomodo uoluntas hominis subditur uoluntati diuinæ. Epistola LXV

Sanctis

Sanctis & deo dilectis merito uenerabilibus & multũ desiderabilib⁹ fratribus Paulino & Therasiæ, Augustinus in domino salutem.

C Harissimus frater Celsus cum rescripta repeteret, debitum reddere festinaui. Sed uere festinaui. Cum enim eum putarem adhuc aliquot dies nobiscum moraturum, repente comperta occasione nauigij, mihi pridianam suam profectionem iam nocte suggessit. Quid facerem cum eum tenere non possem, & quia ad uos cum quibus ei melius esset, properabat, nec si possem deberẽ. Proinde pauca illico hæc arripui dictanda atq; mittenda, prolixioris epistolæ me confitens debitorem, cum post reditum uenerabiliũ fratrũ nostrorum collegarum Therasij & Euodij, prímum uestri ex parte satiatus fuero. Vberius enim ad uos in eorum pectoribus et orationibus nos esse uenturos, iamiamq; in Christi nomine atq; adiutorio speramus. Cũ hæc scriberemus, etiam per unanimem filium nostrum Carthaginensis ecclesiæ presbyterum Fortunatianum Romam naui gaturum, aliam epistolam paucis ante diebus iam dederam. Nunc ergo quod soleo rogo, ut quod soletis, faciatis. Oretis pro nobis, ut uideat Deus humilitatem nostram & laborem nostrum, & dimittat omnia peccata nostra. Colloqui autem uobiscum talia cupio, si dignemini literis, qualia colloqui possemus, si coram uestris sensibus adessemus. Ecce illam quæstiunculam quam nuper proposueram, tãquam si præsens præsenti inter dulces loquelas obderem, plane Christiano intellectu & deuotione soluisti, sed nimis cursim & breuiter: posset qp/pe ibi aliquãto diutius & uberi⁹ habitare gratia oris tui, si cũ dixisses ita te illo quo feliciter uteris loco perseuerare decreuisse, ut si quid de te aliud domino placuerit, eius uoluntatem præferas tuæ, idipsum aliquanto apertius explicares, quo'nam modo uoluntatem dei quæ nostræ uoluntati præponẽda est, nouerimus. Vtrum tantum in ea re quam propterea præferre debere/mus, quia & inuiti cogeremur. Ibi enim fit quidem quod uolumus. Sed ideo nos cogimur ut uelimus, quia ille uult cuius uoluntatis nec excellentiam fas est recusare, nec omnipotentiam licet euitare: sicut Petrum aliter cinxit & tulit quò noluerat: uerũ tamen quò nollet ijt, sed uolens mortem subijt. Asperrimum est, ibi ubi est potestas, non mutare sentẽtiam, quamuis aliud occurrat, in quo potius appareat uolũtas dei ad mutandam sententiã nos uocantis, non quia nostra mala erat, sed in qua recte permaneretur, nisi ab illo in alteram uocaremur. Neq; enim malum fuit Abrahæ nutrire & educare filium, quo ad posset quantũ in ipso esset usq; ad finẽ uitæ suæ: sed repente iussus occidere, mutauit utique non prius malam sentẽtiam, sed quæ mala esset si potioribus mutata non esset. Hinc quoq; non dubito nihil aliud uideri tibi, sed plerunq; non

A uoce de cœlo, non per prophetam, non per reuelationem, uel somnij uel excessu mentis, qui dicitur extasis, sed rebus ipsis accidentibus. & ad aliud quàm statueramus uocãtibus cogimur agnoscere dei uoluntatem aliam quàm erat nostra. Quod si proficisci statueremus, & aliquid oriretur quod consulta de officio nostro ueritas uetaret deserere, aut decernentibus ibi manere, nunciaretur aliquid quod eadem ueritate consulta nos cõpelleret proficisci, de hoc tertio genere causarum mutandæ sententiæ, quid tibi uideatur peto mecum plenius & enodatius colloquaris. Sæpe nos quippe conturbat, & difficile est nos aliquid quod magis faciendũ erat omittere, dum illud mutare uolumus, in quo prius B permanere statueramus, nõ quidẽ malum, uerũ iam ideo malũ, quia id quod potius agendũ est occurrens deseritur. Quod si nõ occurreret, nõ solum sine uituperatione, sed etiam cum laude in illo priore duraretur. Hic non falli difficile est, hic omnino uox prophetica prævalet, Delicta quis intelligit. Hinc oro, participem me facias cogitationũ tuarum, quid in talibus uel facere soleas uel faciendum esse reperias. Psal. 18.

Augustinus Maximo medico, recens ad ecclesiã catholicam cõuerso, hortans illum ut studeat & alios eódem adducere, præsertim cum nonnullos in errorẽ adduxisset autoritate sua: instruens illum aduersus eos, qui de trium personarum eadem essentia impie disputant. Epistola LXVI

C Domino eximio meritoq; honorabili & religioso fratri Maximo, Alipius & Augustinus in domino salutem.

C Vm à sancto fratre & coepiscopo nostro Peregrino de tua tuorũq; non corporali sed spiritali salute præcipue quæreremus, de tua quidem lætos, de tuorum uero tristes nos eius responsa fecerunt, quod nõ sunt ecclesiæ catholicæ salubri correctione sociati. Et quia id cito futurum sperabamus, adhuc non esse factum dolemus, domine eximie meritoq; honorabilis & religiose frater. Proinde charitatem tuam in domini pace salutantes, & præcipimus & rogamus, ut eos quod didicisti docere non differas, unum scilicet deum esse solũ cui seruitus illa debetur, quæ latria Græco uocabulo nũcupatur. Ipsum enim D uerbum est in lege, ubi scriptum est: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruies: quem si deum patrem tantũmodo dixerimus, respondebitur, Ergo latria filio non debetur: quod nefas est dicere. Si autẽ debetur, quomodo ergo uni tantum debetur deo, si & patri & filio debetur, nisi quia unus cui per latriã seruire iussi sumus, ita dicitur solus ut & pater intelligatur & filius, imò uero etiam spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus: Nescitis quia corpora uestra templum sunt in uobis spiritus sancti quem habetis à deo, & non estis uestri. Empti enim estis magno precio, glorificate Deum, & portate in Mat. 4. 1 Cor. 6

corpore uestro. Quem deum nisi spiritum sanctum, cuius corpora nostra dixerat esse templum? Debetur ergo latria spiritui sancto. Nam si templū ei facere, sicut Salomon fecit de lignis & lapidibus iuberemur, utiq; faciendo templū latriam exhibere conuinceremur, quāto magis latriam debemus cui nō templū facimus sed sumus? Ac per hoc si patri & filio & spiritui sancto latria debetur & exhibetur à nobis, de qua dictū est: Dominū deum tuū adorabis & soli illi seruies, proculdubio dominus deus noster cui soli per latriam seruire debemus nō est pater solus, nec filius solus, nec solus spiritus sanctus, sed ipsa trinitas unus deus solus, pater & filius & spiritus sanctus: nō ut pater sit ipse qui filius, uel spiritus sanctus ipse sit aut pater aut filius, cū sit in illa trinitate pater filij solius, & filius patris solius, spiritus autem sanctus & patris & filij sit spiritus: sed propter unam eandemq; naturam atque inseparabilem uitam, ipsa trinitas quantum ab homine potest fide præcedente intelligitur unus dominus deus noster, de quo dictum est: Dominū deum tuum adorabis & illi soli seruies, & quem prædicat Apostolus. Ait enim: Rom. 11 Quoniam ex ipso & in ipso & per ipsum sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorū amen. Non enim sic ex deo patre unigenitus filius, quemadmodum ex illo est uniuersa creatura quā ex nihilo creauit. Hunc quippe de sua substantia genuit non ex nihilo fecit: nec eum ex tempore genuit, per quem cuncta tempora condidit. Quoniam sicut flamma splendorē quem gignit, tempore nō præcedit, ita pater nunq; sine filio fuit. Sap. 4 Ipse est quippe sapientia, de qua scriptum est: Splendor est enim lucis æternæ. Luci ergo cuius cādor est, id est deo patri sine dubio coæterna est. Et ideo non sicut in principio fecit deus cœlum & terram, ita in principio fecit uerbum, sed in principio erat uerbum. Spiritus quoque sanctus non sicut creatura ex nihilo est factus. Hæc trinitas unius est eiusdemq; naturæ atque substantiæ, non minor in singulis quàm in omnibus, nec maior in omnibus q̄ in singulis, sed tanta in solo patre uel in solo filio, quanta in patre simul & filio, & tanta in solo spiritu sancto, quanta simul in patre & filio & spiritu sancto. Neq; enim pater ut haberet filiū de seipso, minuit seipsum, sed ita genuit de se alterū se, ut totus maneret in se, & esset in filio tantus quātus & solus. Similiter & spiritus sanctus integer de integro, non præcedit unde procedit, sed tātus cum illo quantus ex illo, nec minuit eum procedendo nec auget hærendo. Et hæc omnia nec confuse unum sunt, nec distincte tria sunt, sed cum sint unum tria sunt, & cum sint tria unum sunt. Proinde qui tam multis cordibus fideliū suorum donauit ut essent cor unum, quantomagis conseruat in seipso ut sint hæc tria, & singula deus, & simul omnia nō tres dij sed unus deus. Hic est unus dominus deus noster, cui uniuersa pietate seruitur, cui soli latria illa debetur: qui cum in rebus quæ nascuntur in tēpore sua bonitate effecerit, ut suæ substantiæ prolē quælibet res gignat, id est homo hominē, non alterius naturæ sed eius cuius ipse est, uide q̄ impie dicatur ipse non genuisse id quod ipse est. Hæc enim propinquitatis sunt nomina non naturæ, & ideo ad aliq̄d uel relatiue dicunt, quæ aliqn eadē sūt, aliqn diuersa. Eadē scilicet cū frater refertur ad fratrē, amicus ad amicū, uicinus ad uicinum, cognatus ad cognatū, & si qua similia, quæ infinitum est uelle omnia percurrere. In his enim quod est iste ad illū, hoc est ille ad istū. Diuersa sunt autem, sicut pater ad filiū, filius ad patrem, socer ad generum, gener ad socerū, dominus ad seruum, seruus ad dominum. Non est quidem hoc iste ad illū, quod ille ad istum, sed ambo tātum homines sunt. Relatio diuersa est non natura. quoniam si attēdas quid sit alter ad alterum, non est hoc ad illum iste, quod ad istū ille: quia iste pater, ille filius, aut iste socer, ille gener, aut iste dominus, ille seruus. Si autem attendas q̄d quisq; sit, uel ad seipsum uel in seipo, hoc est ille quod iste q̄ ille homo est sicut iste. Vñ intelligit prudentia tua nō ab eis rationabiliter dici à quorū errore te dominus liberauit, ideo dei patris & dei filij naturā esse diuersam, quia iste pater est, ille filius. Et deū patrē nō genuisse id quod est ipse, quia nō genuit patrem filij sui, quod est ad illum ipse. Quis enim non uideat ista uocabula non in seipsis demonstrare naturas, sed alterius ad alterum significare personas? Tale est etiam illud quod simili loquuntur errore, Ideo filium alterius esse naturę, diuersæq; substantiæ, quia pater deus non est de altero deo, filius autem deus est quidem sed de patre deo: & hic enim nō indicatur substantia sed origo, id est nō quid sit, sed unde sit q̄sq; uel nō sit. Neq; enim Abel & Adam ideo nō unius naturæ atq; substantiæ fuerunt, quia iste fuit homo de homine illo, ille de nullo. Si ergo utriusq; natura quæritur, homo Abel, homo Adam. Si autem origo, primus homo ex quo Abel, nullus homo ex quo Adam. Itē in deo patre & deo filio, si utriusq; natura quęratur, uterq; deus, nec magis magnus alter altero deus. Si autem origo, pater est deus de quo filius deus, de quo autē pater, nullus est deus. Fruſtra itaq; ad hoc respondere conantes dicunt, sed homo cum passione generat, deus autem sine passione genuit filium. Hoc enim nō solum ipsos nihil, sed nos adiuuat plurimum. Nam si tēporalibus & passibilibus rebus deus tribuit, ut quod sunt hoc generent, quanto magis ipse æternus & impassibilis, non aliud q̄ est ipse generauit unus unicum, ideo nostra inenarrabili admiratione, quoniam sine passione, & tanta secum ęqualitate, ut eum nec potestate præcederet nec ætate. Sed ideo totum quod habet, quod potest, non tribuit sibi sed patri, quia nō est à seipso sed à patre. Aequalis

Cōmode accipe, tria unum cum tres sint unum

lis est enim patri, sed hoc quoque accepit à patre: nec sic accepit unde esset æqualis, quasi prius fuerit inæqualis, sed natus æqualis, sicut semper natus, ita semper æqualis. Non utique inæqualem genuit, & æqualitatem iam nato addidit: sed gignēdo eam dedit, quia æqualem non imparem genuit. Ideo in forma dei æqualē esse deo, non ei rapina fuerat sed natura, quoniam id nascendo sumpsit, non superbiendo præsumpsit. Propterea uero patrem dicit esse maiorē, 1. senten. dist. 16. notandū. quia seipsum exinaniuit, formam serui accipiēs non amittens dei, propter quam formam serui, non tantum patre, uerumetiam seipso & spiritu sancto minor factus est. Nec tantum hac excellentissima trinitate, sed etiam minoratus est paulominus ab angelis, hominibus quoque minor fuit, quando parentibus subditus fuit. Propter hanc itaq; formam serui quam ueniente plenitu Ioan. 14. dine temporis exinanitus accepit, dixit: pater maior me est. Propter illam formam uero quā Ioan. 10 nec exinanitus amisit, dixit: Ego & pater unum sumus. & homo scilicet factus, & permanēs deus. Homo enim assumptus est à deo, non homine consumptus est deus. Ideo ualde rationabiliter & patre minor est homo Christus, & patri æqualis est idemipse deus Christus. Cum igitur huic rectæ atq; catholicæ fidei præsentibus nobis cum magna exultatione populi dei consociatum te esse gaudeamus, quare adhuc de tuorum segnitia tristes sumus: obsecramus te per misericordiā dei, ut ipso adiuuante auferas istū mœrorem de cordibus nostris. Neq; enim credendum est autoritatem tuam ad peruersitatē tuorum plurimum ualere potuisse, & ad correctionem nihil ualere posse. An forte cōtemnūt te, quia in ecclesiæ catholicæ participationem hac ætate ueneristi, cum te amplius debeant admirari atq; uenerari, quia uetustissimum errorem senili quadam iuuentute uicisti. Absit ut ipsi resistant tibi uera dicenti, cui consenserant a ueritate deuianti. Absit ut nolint tecū recta sentire, cum quo eos delectauit errare, tu tantū ora pro eis & insta eis. Immo uero adduc eos ad domum dei tecum, qui in domo tua sunt tecū: uel te non pigeat in domum dei cū illis uenire, qui in domum tuam soliti fuerant conuenire, præsertim cum catholica mater aliquos à te petit, aliquos repetit. Petit eos quos apud te inuenit, repetit eos quos per te perdidit. Non excrucietur damnis, sed potius lætetur lucris. Acquirat filios quos non habuit, non plangat quos habuit. Oramus ad deum ut facias quod hortamur, & speramus de misericordia eius, quod literis sancti fratris & coepiscopi nostri Peregrini, & rescriptis dilectionis tuæ, cito de hac re gaudio replebitur cor nostrū, & lingua nostra exultatione.

Augustinus Alipio seni, de Gabiniano miraculis conuerso ad Christianismum.
Epistola LXVII.

Augustinus Alipio seni.

A Rater Paulus hic est incolumis, apf portat negociorum suorum secūdas curas, præstabit dominus ut etiā i sæ ultimæ sint: multum uos salut & narrat gaudia de Gabiniano, quod ab illa s a causa, misericordia dei liberatus, non solū Christianus sed etiam fidelis sit ualde bonus, pe pa scha proxime baptizatus, in corde atque i re habens gratiam quam percepit. Quantum eum desiderem quādo explicabo: Sed nosti ut eum diligam. Architheater etiam Dioscorus Christianus fidelis est simul gratiam consecutus. Audi etiam quemadmodum, neq; enim ceruicula illa uel lingua nisi aliquo prodigio domarētur: B filia eius in qua unica acquiescebat ægrotabat, & usq; ad totam desperationem salutis temporalis, eodē ipso patre renunciante peruenit. Dicitur ergo & constat, cum mihi hoc & ante fratris Pauli reditum, comes Peregrinus uir laudabilis & bene Christianus, qui cum eis eodem tē pore baptizatus est, indicarit, Dicitur ergo ille senex tandem conuersus ad implorādam Christi misericordiam, uoto se obligasse Christianū fore si illam saluam uideret. Factum est. At ille quod uouerat, dissimulabat exoluere, sed adhuc manus excelsa. Nam repentina cæcitate suffunditur, statimq; uenit in mētem unde illud esset: exclamauit confitens, atq; iterum uouit, se recepto lumine impleturum esse quod uouerat. Re- C cepit, impleuit, & adhuc manus excelsa: Symbolum non tenuerat, aut fortasse tenere recusauerat & se non potuisse excusauerat, deus uiderat. Iam tum post festa omnia receptiōis suæ in paralysim soluitur multis ac pene omnibus mēbris. Tūc somnio admonitus cōfitetur perscripturam, ob hoc sibi dictum esse accidisse, quod symbolum non reddiderit. Post illam confessionem redduntur officia omnium membrorū nisi linguæ solius: se tamē didicisse symbolū, ideoq; memoria iam tenere nihilominus in eadē tentatiōe litteris fassus est. sicq; omnis est ab eo delecta nugacitas, quæ ut scis multū decolorabat naturalem quandam eius benignitatem, eumq; in sultantem Christianis faciebat ualde sacrilegū. D Quid dicam, nisi domino hymnum canamus & superexaltemus eum in secula.

Clerici Hippone catholici Ianuario primæ sedis episcopo partis Donatianæ, De immanitate Circumcellionū aduersus catholicos. Stilus est Augustini, quanquam communi clericorum nomine scripta est epistola. Epistola LXVIII

Anuario Clerici catholici regionis i Hipponensium. Clerici & Circumcelliones uestri noui generis & inauditæ crudelitatis persecutiōe in nos sæuiunt. Qui si malum pro malo redderent, etiā sic cōtra legem facerent Christi, Nunc uero cō sideratis omnibus factis nostris & uestris, inuenimur hoc pati quod scriptum est, Retribuebāt mihi mala pro bonis. Et in alio psalmo, Cū his

qui oderant pacem eram pacificus, cum loque/
Psal.119 bar debellabant me gratis. Nam cum sis in tam
grandi constitutus ætate, arbitramur optime
nosse, quod pars Donati quæ primo apud Car/
thaginem pars Maiorini dicebatur, ultro accu/
sauit Cæcilianum tũc episcopum ecclesiæ Car/
thaginensis, apud imperatorem illum antiquũ
Constantinũ. Sed ne forte aut oblita hoc sit gra
uitati tuæ, aut te nosse dissimules, aut etiam q̃ nõ
putamus, forsitan nescias, exẽplũ relationis tũc
Anulini proconsulis, quem pars Maiorini tũc
interpellauit, ut ea crimina quæ obijciebat Cæ
ciliano ad memoratum imperatorem ab eodẽ
proconsule mitterentur, his nostris litteris in/
seruimus.

Exemplum epistolæ.

Anulinus nunc proconsul Africæ. Scripta cœle B
stia maiestatis uestræ, accepta atque adorata,
Cæciliano & his qui sub eodẽ agunt quiq̃ cle/
rici appellantur, deuotio paruitatis meę insinua
re curauit, eodemq̃ hortata est, ut unitate cõsen
su omnium facta, cũ omni omnino munere in/
dulgentiæ maiestatis uestræ liberati esse uidean
tur catholici, custodita sanctitate legis debitæ
reuerentiæ ac diuinis rebus inseruiant. Verum
post paucos dies extiterunt quidam adunata se
cum populi multitudine, qui Cæciliano contra
dicendum putarent, quiq̃ fasciculum in aluta
signatum obtulerunt dicationi nostræ, atq̃ im/
pendio postularunt, ut ad sacrum & uenerabilẽ
comitatum nominis uestri dirigerem, quæ ma/
nente Cæciliano in statu suo, subiectis eorun/ C
dem actis, quæ cuncta maiestas uestra possit di/
noscere, paruitas mea dirigere curauit.

Hactenus uidetur exemplum epistolæ

Transmissi libelli duo, unus in aluta subscriptus
ita, Libellus ecclesiæ catholicæ criminum Cæ/
ciliani traditus à parte Maiorini. Item alius sine
sigillo cohærens eidem alutæ, datus die XVII
Kal. Maias Carthagine, domino nostro Con/
stantino Augusto tertiũ cos. Post hãc relationẽ
ad se missam iussit imperator uenire partes ad
episcopale iudicium in urbe Roma faciẽdum,
ubi quẽadmodum causa dicta atq̃ finita sit, &
Cæcilianus innocens iudicatus sit, indicant ge
sta ecclesiastica. Iam utiq̃ post pacificum mode
ramen iudicij episcopalis, omnis contentionis
& animositatis pertinacia debebat extingui. D
Sed rursus maiores uestri ad imperatorem redi
erunt, & non recte iudicatam neq̃ omnem cau/
sam auditam esse conquesti sunt. Vnde ille alte
rum episcopale iudicium dedit habendum in
Arelatensi Galliæ ciuitate, ubi multi uestri ua/
na & diabolica dissentione damnata, cum Cæ/
ciliano in concordiam redierunt. Alij uero per
tinacissimi & litigiosissimi ad eundem impera/
torem appellauerunt: postea & ipse coactus e/
piscopalem causam inter partes cognitam ter/
minauit, & primus contra uestram partem legẽ
constituit, ut loca congregationum uestrarum
fisco uendicarẽtur, quarum omnium rerum do/
cumenta, si uellemus inserere, nimium lõgas lit
teras faceremus. Illud tamen nullo modo præ/
termittendũ est, quomodo Felicis Aptungẽsis,
quẽ fontẽ omnium malorũ in cõcilio Cartha/
ginensi, ab Secundo Tigisitano primate patres
uestri fuisse dixerunt, urgentibus apud impera/
torem uestris, publico iudicio causa discussa at/
que finita sit. Nã memoratus imperator, in hac
ipsa causa uestros apud se accusatores & assidu/
os interpellatores, litteris suis fuisse testatur,
quarum exemplum infra scripsimus.

Imperatores Cæsares, Flauius, Cõstãtinus Ma *Exemplum epistolæ*
ximus, & Valerius Licinius ad Probianũ pro/
cõsulẽ Africæ. Helianus prædecessor tuus, me/
rito dum uir perfectissimus Verus uicarius præ
fectorum tunc per Africam uestram, incommo
da ualetudine teneretur, eiusdem partibus fun/
ctus, inter cętera etiam id negocium uel inuidi/
am, quæ de Cæciliano episcopo ecclesiæ catho
licæ uidetur esse commota, ad examen suũ atq̃
iussionem credidit esse reuocãdam. Etenim cũ
iam Superium centurionem & Cæcilianũ ma/
gistratum Aptunginorũ & Saturninũ excura/
torem & Calibium iuniorem eiusdẽ ciuitatis
curatorem, atq̃ solũ seruum publicũ suprascri/
ptæ ciuitatis, præsentes esse fecisset, audientiã
præbuit competentem, adeo ut cũ Cæciliano
fuisset obiectũ, quod à Felice eidẽ episcopatus
uideretur esse delatus, cui diuinarum scriptura/
rum proditio atq̃ exustio uideretur obiecta, in/
nocentem de eo Felicem fuisse constiterit. De/
niq̃ cum Maximus Vigentium decurionẽ Zi
quensium ciuitatis, epistolam Cæciliani ex di/
uino iure falsasse contenderet, eundẽ ipsum Vi
gentium suspensum actis quæ suberant peruidi
mus, & ideo minime tortum, quod se decurio/
nem Ziquẽsium asseuerauerit. Vnde uolumus
ut eundem ipsum Vigẽtium sub idonea pro se/
cutione ad comitatum meum Constãtini augu/
sti mittas, ut illis qui impræsentiarũ agunt, atq̃
diurnis diebus interpellare nõ desinunt audien
tibus & coram assistentibus apparere & intima
ri possit, frustra eos Cęciliano episcopo inuidiã
comparare, atq̃ aduersus eum uiolenter insur/
gere uoluisse. Ita enim fiet ut omissis sicut opor
tet eiusmodi contentionibus, populus sine dis/
sensione aliqua religioni propriæ cũ debita ue/
neratione deseruiat.

Hæc cum uideas ita se habere, quid est quod no *Hactenus epistola*
bis de imperatorum iussionibus, quæ cõtra uos
cõstituunt inuidiã cõcitatis, cũ hoc totũ uos po
tius antea feceritis? Si nihil debent in his causis
impatores iubere, si ad impatores Christianos
hæc cura ptinere nõ debet, qs urgebat maiores
uestros causam Cæciliani ad imperatorẽ p̃ pro/
consulem mittere, & episcopum contra quẽ ab
sentem iam sententiam quoquo modo dixera/
tis, iterum apud imperatorem accusare, quo in/
nocente pronunciato, ordinatori eius Felici a/
lias apud eundem imperatorem calumnias ma
chinari? & nũc quid aliud q̃ ipsius maioris Cõ/
stantini

stantini iudicium contra uestram partem uiuit, quod maiores uestri elegerũt, quod assiduis interpellationibus extorserũt, quod episcopali iudicio prætulerunt. Si displicent imperialia iudicia, qui primitus imperatores adea uobis excitãda coegerunt? Sic enim modo contra catholicã clamatis in his quę cõtra uos ab imperatoribus decernuntur, quemadmodũ si uellent aduersus Danielem clamare, qui liberato illo, eisdem leonibus cõsumendi missi sunt, à quibus ipsum primitus consumi uoluerunt. Scriptum est enim, Prouer.19 Nihil interest inter minas regis & iram leonis. Danielem calumnioſi inimici in lacum leonum mitti coegerunt: uicit innocentia eius illorũ malitiam: illæsus inde leuatus est, ipsi illuc missi perierunt. Similiter maiores uestri Cęcilianum & eius societatem, regiæ iræ consumendã obiecerunt, cuius innocentia liberata, ab eisdem regibus eadem uos patimini, quę illos uestri pati uoEccle.27 luerunt: quoniam scriptũ est, Qui parat proximo foueam, ipse incidet in eam. De nobis ergo quod queramini non habetis, & tamen ecclesiæ catholicæ mansuetudo, etiam ab his imperatorum iussionibus omnino cõquieuerat, nisi uestri clerici & circumcelliões, per suas immanissimas improbitates furiosasq; uiolentias quietem nostram perturbantes atq; uastãtes, hæc in uos recoli & moneri coegissent. Nam priusquã recentiores leges istæ, de quibus modo queramini, uenissent in Africã, insidias in itineribus nostris episcopis tetenderunt, conclericos nostros plagis immanissimis quassauerunt, laicis quoq; & plagas grauissimas inflixerunt, & intulerunt eorum ædificijs incendia. Presbyterum etiam quendam, quia propria libera uoluntate unitatem nostrę communionis elegit, de domo sua raptum, & pro arbitrio immaniter cæsum, Burda in gurgite etiam cœnoso uolutatum, burda uestitum, cum quibusdam dolendũ, quibusdam ridẽdum in pompa sui facinoris ostentassent, abductum inde quò uoluerunt, uix post dies duodecim dimiserunt. Vnde conuentus municipalibus gestis à nostro episcopo Proculianus, cũ ab inquirenda causa dissimulasset, & iterum cõtinuo conuentus esset, nihil se dicturũ amplius gestis expressit. Et hodie illi qui hoc fecerunt, presbyteri uestri sunt, adhuc nos insuper terrentes, & sicut potuerunt persequentes. Nec tamen de his iniurijs & persecutionibus, quas ecclesia catholica in regione nostra tunc pertulit, imperatoribus cõquestus est episcopus noster. Sed facto concilio placuit ut pacifice conueniremini, quo, si fieri posset, haberetis inter nos collationem, & errore sublato, fraterna charitas pacis in uinculo lætaretur. Et in ipsa conuentione quid Proculianus primo respõderit quod cõcilium facturi essetis, & alias & illic uisuri quid respondere deberetis, Deinde quid postea cum propter suam promissionem denuo conuentus esset, actis expresserit, recusans pacificam collationem, ipsa gesta instruant, grauitatem tuam. Deinde cũ uestrorũ clericorũ & circumcellionum nostrorum omnibus non cessaret immanitas, dicta causa est, cũ Crispinus iudicatus hereticus, nec pœna decem librarũ auri quæ in hæreticos ab imperatoribus fuerat constituta pro mãsuetudinem catholicam feriri permissus est, & tamen ad imperatores appellãdum putauit, Cuius appellationi quod ita respõsum est, ne uestrorum præcedens improbitas & eadem ipsius appellatio extorsit ut fieret: nec tamẽ etiã post ipsum rescriptũ, intercedentibus apud imperatorem nostris episcopis, eadem auri condẽnatione mulctatus est. Ex concilio autem nostri episcopi legatos ad comitatũ miserunt, qui impetrarent, ut non omnes episcopi & clerici partis uestræ ad eandem condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos constituta est tenerentur, sed hi soli in quorũ locis aliquas à uestris uiolentias ecclesia catholica patẽretur. Sed cum legati Romam uenerunt, iam circatrices episcopi catholici Vagitani horrendæ ac recentissimæ imperatorem cõmouerant, ut leges tales mitterentur, quales & missæ sunt. Quibus in Africam uenientibus, cum utiq; nõ ad malum sed ad bonũ cœpissetis urgeri, quid facere debebatis nisi & uos mittere ad episcopos nostros, ut quomodo uos ipsi cõuenerant, sic conuenirentur à uobis, & potius collatione ueritas appareret? Non solum autem non fecistis, sed peiora mala nobis uestri nunc faciunt, non tantũ nos fustibus quassant ferroq; concidunt, uerumetiam in oculos extinguendos, calcem mixto aceto incredibili excogitatione sceleris mittunt. Domus insuper nostras compilãtes, arma sibi ingentia & terribilia fabricarunt, quibus armati per diuersa discurrũt cõminãtes atq; anhelãtes cędes, rapinas, incẽdia, cęcitates. Quibus rebus cõpulsi sumus tibi primitus conqueri. Cõsideret grauitas tua & multi uestrũ, immo uos oẽs qui uos pati dicitis pſecutionẽ, sub ipsis quasi terribilibus imperatorũ catholicorũ legibus, in possessiõibus uestris & alienis securi sedeatis, & nos à uestris tã inaudita mala patiamur. Vos dicitis pati pſecutionẽ, & nos ab armatis uestris fustibus & ferro cõcidimur. Vos dicitis pati persecutionẽ, & nostræ domus ab armatis uestris cõpilando uastant. Vos dicitis pati persecutionem, & nostri oculi ab armatis uestris calce & aceto extinguuntur. Insuper etiam si quas mortes sibi ultro ingerunt, nobis uolunt esse inuidiosas, uobis gloriosas. Quod nobis faciunt sibi non imputant, & quod sibi faciunt nobis imputant. Viuunt ut latrones, moriũtur ut circumcelliones, honorantur ut martyres: & tamen nec latrones aliquando audiuimus eos quos deprædati sunt excæcasse. Occisos auferunt luci, uiuis auferunt lucẽ. Nos interim si qñ uestros tenemus, cũ magna dilectiõe seruamus illęsos, loquimur illis, & legimus omnia quibus

Pœna pecuniaria in hæreticos

Mira crudelitas circumcellionum.

error ipse conuincitur, qui fratres à fratribus se parat, facimus quod dominus per Esaiam prophetam præcepit dicēs: Audite qui pauetis uerbum domini, dicite fratres nostri estis his qui uos oderunt, & qui uos execrātur, ut nomē domini honorificetur & appareat illis in iocunditate, ipsi autem erubescāt. Ac sic aliquos eorum considerantes euidentiam ueritatis & pulchritudinem pacis, nō baptismo quem iam sicut regalem characterem tanquā desertores acceperant, sed fidei quæ illis defuit, & spiritus sancti charitati & Christi corpori sociamus. Scriptū est enim: Fide mundans corda eorum, Itēq; scriptum est: Charitas cooperit multitudinem peccatorum. Si autem uel nimia duricia, uel pudore nō ferentes eorum insultationem, cū quibus contra nos tā multa falsa iactabāt, & tam multa mala excogitabant, uel magis timore, ne qualia nobis antea faciebant, talia nobiscum iam paterentur, unitati Christi consentire noluerūt, sicut illæsi retenti sunt, sic à nobis dimittuntur illæsi: hoc quantum possumus monemus etiam laicos nostros ut eos illæsos teneant, & nobis corripiendos instruendosq; perducant. Sed aliqui nos audiunt, & si possunt faciunt. Alij cum illis quē admodum cum latronibus agunt, quia eos reuera tales patiuntur. Aliqui ictus eorū suis corporibus imminentes feriendo repellunt, ne ab eis ante feriantur. Aliqui apprehēsos iudicibus offerunt, nec nobis intercedentibus eis parcunt, dum ab eis pati mala immania pertimescunt. In quibus omnibus illi non deponunt facta latronum, & honorē sibi exigūt martyrū. Hoc est ergo desiderium nostrum, quod tuæ grauitati per has litteras & per fratres quos misimus allegamus. Primum si fieri potest ut cum episcopis nostris pacifice conferatis, ut in quibus fuerit inuētus, nō homines sed error ipse tollatur, ut homines non puniantur sed corrigantur, ut uos modo conueniatis, quia eorum conuentionem antea contempsistis. Quanto melius enim hoc inter uos facitis, ut quod egeritis conscriptum & subscriptum imperatori mittatis, quàm et hæc apud terrenas potestates fiant, quę non possunt nisi iam datis contra uos legibus sæuire? Vestri enim collegæ qui nauigauerāt apud præfectos dixerunt se audiri uenisse. Et nominauerūt sanctum patrem nostrum catholicum episcopum Valentinum, qui tunc in comitatu erat, dicentes cum illo se uelle audiri: quod eis nō poterat iudex concedere, qui iam secundum leges quæ contra uos constitutæ sunt iudicabat: nec ille episcopus ita uenerat, aut aliquod tale mandatū à suis episcopis acceperat. Quāto ergo melius ipse imperator, qui non est eisdem legibus subditus, & qui habet in potestate alias leges ferre, cum ei collatio uestra fuerit recitata, de tota ipsa causa poterit iudicare, quāuis iam olim dicta fuerit terminata? Sed ideo nos conferre uolumus, non ut causa iterum finiatur, sed ut eis qui nesciunt iam finita monstretur. Quod si hoc facere uestri episcopi uoluerint, quid inde perditis, & non potius acquiritis, quia uoluntas uestra innotescit, ne diffidentia merito reprehendatur? An forte putatis non licere fieri, cum nō uos lateat, quod dominus Christus etiam cum diabolo de lege locutus est? Quod cum Paulo non solum Iudæi, sed etiam de hæresi stoicorū & epicureorum philosophi gētium cōtulerūt? An forte istæ leges imperatoris, uos nō permittunt nostros episcopos cōuenire? Ecce interim episcopos nostros qui sunt in regiōe Hipponē si, ubi à uestris tanta mala patimur conuenite. Quanto enim licētius & liberius ad nos, per uestros uestra scripta quàm eorum arma perueniunt? Postremo p̄ istos ipsos fratres nostros quos ad uos misimus talia rescribite. Si autem & hoc non uultis, saltem cum uestris à quibus talia patimur nos audite. Ostēdite nobis ueritatem pro qua uos pati dicitis persecutionē, cū patiamur nos uestrorum tantam crudelitatē. Si enim nos esse in errore conuiceritis, forte concedetis nobis ut non rebaptizemur à uobis, iustum existimantes, ut nobis hoc præstetis, qui baptizati sumus ab eis quos nullo iudicio damnastis, quod præstitistis eis, quos Felicianus Musticanus, & Prætextatus Assuritanus per tam lōgum tēpus baptizauerāt, qñ eos per iudicū iussa de Basilicis pellere conabamini, qa Maximiano cōmunicabāt, cū à uobis in cōcilio Bagaitano expresse nominatimq; dānati sunt. Quæ omnia gestis iudicialibus & municipalibus demonstramus, ubi & ipsum cōcilium uestrum allegastis. dum uultis iudicibus ostendere, quod schismaticos uestros de Basilicis pelleretis. Et tamē qui ab ipso semine Abraę, in quo oēs gētes benedicūtur schisma feciſtis, de Basilicis pelli nō uultis, non p iudices sicut schismaticis uestris uos feciſtis, sed per reges terræ qui cōpleta prophetia Christum adorāt, apud quos Cæcilianū accusantes uicti recessistis. Si aūt nec docere nos uultis, uenite aut mittite nobiscum in regionē Hipponē sium, qui uideant armatum exercitum uestrum, quamuis nullus miles numero armorum suorū calcem & acetum addidit ad oculos barbarorum. Si neq; hoc uultis, saltem scribite ad illos, ut iam ista non faciant, ut iam se à cædibus nostris, à rapinis, ab excæcatione compescāt. Nolumus dicere, damnate illos: Vos enim uideritis quomodo uos non inquinent, quos modo ostendimus in uestra communione latrones, & nos inquinent quos nunquam potuistis ostendere traditores. Ex his omnibus eligite quod uolueritis. Si autem querelas nostras contempseritis nos minime pœnitebit ordine pacifico agere uoluisse. Aderit dominus ecclesiæ suæ, ut uos potius humilitatem nostram contempsisse pœniteat.

Acto. 15
1. Petri. 4.

Venit audiri ut audiatur

Imperator supra leges, sed non extra.

Augustinus Restituto, quatenus mali tolerandi in ecclesia Epistola LXIX

Domino

Domino deſiderantiſſimo & honorifica ſyncer A
ritate chariſſimo fratri & diacono Reſtituto,
Auguſtinus in domino ſalutem.

a Eſtus indicãtes p[illegible]m flammam cor/
dis tui, indicauit mihi fideliſſimus
ut ſis particeps eorũ frater Deo gra/
tias. Lege itaq; Tychoniũ quẽ bene
noſti, non quidẽ omnia probaturus, Nã quæ in
illo cauenda ſint, bene noſti. Hanc tamen quæ/
ſtionẽ quomodo in eccleſia dei ſi qua forte per/
uerſa uel etiã ſcelerata corrigere aut extingue/
re non ualemus, ſaluo unitatis uinculo toleran/
da ſint, ſtrenue uidetur mihi tractauiſſe atq; ſol/
uiſſe: quanquam in eius litteris tantummodo in
tentione correcta, ad ipſos diuinarum ſcriptu/
rarum fontes recurrere nos oportet, ut ibi uide B
amus quàm plurima de hac re teſtimonia ſentẽ
tiarum, uel exempla geſtorũ, & quoniam nemo
poſſit omnia ponere, niſi qui penè omnes ſan/
ctorum librorum paginas in ſua ſcripta tranſfer
re uoluerit. Ita prope nulla eſt, quæ nos non ad/
moneat intus in ipſa ſocietate ſacramentorum,
quibus imbuimur ad uitam ęternam, cũ his qui
oderunt pacem eſſe debere pacificos, donec in
gemiſcendo noſtra longinqua peregrinatio trã
ſeat, atq; in uirtute Hieruſalem matris æternæ
ſecuriſſima pace perfruamur, & in turribus eius
abundantia uerorum fratrum, quorum nunc in
ter multos falſos gemimus paucitatẽ. Quæ eſt
autem uirtus illius ciuitatis, niſi deus eius deus
noſter. Vides igitur in quo ſolo fiat pax, & ſin/ C
gulis hominibus qui ſecum ſine illo bellum ge/
runt, & in ullo extrinſecus oborto ſcandalo,
omnibus ſimul, qui quanquam in hac ſe uita di/
ligant & amicitiæ fidæ nexibus teneantur, ta/
men nec præſentia corporis nec confeſſione a/
nimi ſumme perfecteq; copulantur. Conforte/
tur cor tuum in domino, memor noſtri.

Auguſtinus Bonifacio Comiti, qui concepto prius uoto monachiſmi, poſt ex ipſius conſilio ſuſcepit comitis poteſtatẽ: ac duxit uxorem, præter ipſius conſilium, Multisq; bellis feliciter geſtis, in multis peccauit. Hũc litteris ſecretis hortatur ad uetus propoſitum, ſi per uxorẽ liceat, ſi non liceat, poteſtate mundana utatur in bonũ non malum. Epiſt. LXX

Domino filio in præſenti & in æterna ſalute
dei miſericordia protegendo & regen D
do Bonifacio, Auguſtinus.

f Ideliorem hominẽ & qui faciliores
haberet acceſſus ad aures tuas ferẽs
litteras meas nunquam potui reperi
re, quàm nunc obtulit dominus ſer/
uum & miniſtrum Chriſti, diaconum Paulum,
ambobus nobis chariſſimum: ut aliquid tibi lo/
querer, non pro potentia tua & honore quẽ ge/
ris in iſto ſeculo maligno, nec pro incolumitate
carnis tuæ corruptibilis atq; mortalis, quia &
ipſa tranſitoria eſt, & quandiu ſit ſemper incer/
tum eſt, ſed pro illa ſalute quam nobis promiſit
Chriſtus: qui propterea hic exhonoratus atq;
crucifixus eſt, ut doceret nos bona huius ſeculi
magis contemnere quàm diligere, & hoc ama/
re & ſperare ab illo, quod in ſua reſurrectione
mõſtrauit. Reſurrexit enim à mortuis, iam nec Roma. 6
moriturus, & mors ei ultra non dominabitur.
Scio non deeſſe homines, qui te ſecundũ uitam
mundi huius diligunt, & ſecundum ipſam ti/
dant conſilia, aliquando utilia, aliquando inuti
lia, quia homines ſunt, & ſicut poſſunt ad præ/
ſens ſapiunt, neſcientes quid contingat ſequen
ti die. Secundum autem deum ne pereat anima
tua, non facile tibi quiſquam conſulit, non quia
deſunt qui hoc faciant, ſed quia difficile eſt in/
uenire quãdo tecum iſta poſſint loqui. Nam &
ego ſemper deſideraui, & nũquam inueni locũ
uel tempus, ut agerẽ tecũ, quod me agere opor/
tebat cũ homine quẽ multũ diligo in Chriſto.
Scis autem qualem me apud Hipponem uide/
ris, quãdo ad me uenire dignatus es, quia uix lo
quebar imbecillitate corporis fatigatus. Nunc
ergo fili audi me, ſaltem per litteras tibi ſermo/
cinantem, quas in periculis tuis nunquam tibi
mittere potui, periculũ cogitans perlatoris, &
cauens ne ad eos ad quos nollem mea epiſtola
perueniret. Vnde peto ut ignoſcas ſi me putas
plus timuiſſe q; debui, tamen dixi quod timui.
Audi ergo me, immo dominũ noſtrũ per mini/
ſterium infirmitatis meæ: Recole qualis fueris
adhuc in corpore conſtituta religioſæ memorię
priore coniuge tua, & recẽti eius obitu, quomo
do tibi uanitas ſeculi huius horruerit, & quomo
do cõcupieris ſeruitutẽ dei. Nos nouimus, nos 17. q. 2. nos
teſtes ſumus qd nobiſcũ apud Tubunas de ani nouimus
mo & uolũtate tua fueris collocutus. Soli tecũ
eramus ego & frater Alipius. Non enim exiſti/
mo tantũ ualuiſſe terrenas curas quibus imple/
tus es, ut hoc de memoria tua penitus delere po
tuerint. Nẽpe omnes actus publicos quibus oc/ Monachi
cupatus eras, relinquere cupiebas, & te in ociũ
ſanctũ conferre, atq; in ea uita uiuere in qua ſer/
ui dei monachi uiuũt. Vt autẽ nõ faceres, quid
te reuocauit, niſi quia conſideraſti oſtendenti/
bus nobis, quantum prodeſſet Chriſti eccleſijs
quod agebas, ſi ea ſola intentione ageres, ut de/
fenſæ ab infeſtationibus barbarorũ, quietam &
tranquillã uitam agerẽt, ſicut dicit apoſtolus, In 1. Tim. 2
omni pietate & caſtitate. Tu aũt ex hoc mũdo
nihil quęreres, niſi ea que neceſſaria eſſent huic
uitę ſuſtentãdæ tuæ ac tuorũ, accinctus baltheo
caſtiſſimæ cõtinentiæ, & inter arma corporalia
ſpiritualibus armis tutius fortiusq; munitus. Cũ
ergo te eſſe in hoc propoſito gauderemus, naui
gaſti, uxoremq; duxiſti: ſed nauigaſſe obedien/
tiæ fuit, quã ſecundũ apoſtolũ debebas ſublimi
oribus poteſtatibus: uxorẽ aũt nõ duxiſſes, niſi
ſuſceptã deſerens continentiã concupiſcẽtia ui
ctus eſſes: quod ego cũ comperiſſem, fateor mi
ratus obſtupui: dolorẽ aũt meũ ex aliqua parte
cõſolabatur, quod audiui te illã ducere noluiſ/
ſe, niſi prius catholica fuiſſet facta: & tamen hæ Ariana hæ/
reſis eorũ qui uerum filium dei negant tantum reſis
prævaluit

prævaluit in domo tua, ut ab ipsis filia tua bapti
zaretur. Iã uero si ad nos non fal[illegible]perlata sunt,
quæ utinam falsa sint, quod ab ip[illegible]reticis
quod etiã ancillæ à deo datæ rebaptizatæ sint,
quantis tantum malum plangendũ est fontibus
lachrymarum: ipsam quoq; uxorem nõ tibi suf
fecisse, sed concubinarum nescio quarum com
mixtione pollutum loquuntur homines, & for
sitan mentiũtur. Ista omnibus patent, tot & tan
ta mala, quæ te postea quàm coniugatus es con
sequuta sunt. Quid ergo dicam? Christianus es,
cor habes, Deum times: tu ipse considera quæ
uolo dicere, & inuenies de quãtis malis debeas
agere pœnitẽtiam, propter quam tibi credo do
minum parcere, & à periculis omnibus libera
re, ut agas eam sicut agenda est. Sed si illud au
Eccli.5 dias quod scriptum est: Ne tardes conuerti ad
dominum, neq; differas de die in diem. Iustam
quidem dicis habere causam, cuius iudex ego
non sum: sed qualiscũq; sit tua causa, de qua mo
do quærere uel disputare non opus est, nũquid
coram deo potes negare, quod in istam necessi
tatem non peruenisses, nisi bona seculi huius di
lexisses, quæ tanquam seruus dei, quem te antè
noueramus, contemnere omnino, & pro nihilo
habere debuisti: & oblata quidem sumere ut eis
utereris ad pietatem, non autem negata uel de
legata sic quærere, ut propter illa in istã necessi
tatem perducereris: ubi cum amantur uana, per
petrãtur mala, pauca quidem à te, sed multa pro
pter te: & cum timentur quæ ad exiguum tem
pus nocent, si tamẽ nocent, cõmittuntur ea quæ
uere in æternum noceant? De quibus ut unum
aliquid dicam, quis non uideat, quòd multi ho
mines tibi cohæreant ad tuendam tuam poten
tiam uel salutem, qui etiam si tibi omnes fideles
sint, nec aliquorum ullæ timeãtur insidiæ, nem
pe tamen ad ea bona quæ ipsi quoq; non secun
dum deum sed secundum seculum diligunt, per
te cupiũt peruenire, ac per hoc qui refrenare &
cõpescere debuisti cupiditates tuas, explere co
geris alienas. Quod ut fiat, necesse est multa
quæ deo displicent, fiant. nec sic tamen explen
tur tales cupiditates. Nam facilius resecantur,
quàm in eis qui mundum diligunt aliquãdo sa
1 Io.2 tiãtur. Propter quod dicit diuina scriptura, No
lite diligere mundũ, nec ea quæ in mundo sunt.
Si quis dilexerit mundum, dilectio patris non
est in eo, quia omne quod in mundo est, concu
piscentia carnis est, & concupiscẽtia oculorum
& ambitio seculi, quę non est à patre, sed ex mũ
do est. Et mundus transit & concupiscẽtia eius.
Qui autem facit uoluntatem dei, manet in æter
num. Quando ergo poteris tot hominum arma
torum quorum fouenda est cupiditas, timetur
atrocitas: quando, inquam, poteris eorum con
cupiscentiam qui diligunt mundum, non dico
satiare, quod fieri nullo modo potest, sed aliqua
ex parte pascere, ne uniuersa plebs pereat, nisi
tu facias quæ deus prohibet, & faciẽtibus com

A minatur? Propter quod uides tam multa contri
ta, ut iam uile aliquid quod rapiatur uix inue
niatur. Quid autẽ dicam de uastatione Africæ,
quam faciunt Afri barbari resistẽte nullo, dum
tu talis tuis necessitatibus occuparis, nec aliqd
ordinas unde ista calamitas auertatur? Quis au
tem crederet, quis timeret, Bonifacio domesti
corum & Africæ comite in Africa constituto
cum tam magno exercitu & potestate, qui tri
bunus cum paucis fœderatis omnes ipsas gen
tes expugnando & terrẽdo pacauerat, nunc tan
tum fuisse barbaros ausuros, tantum progressu
ros, tanta uastaturos, tãta loca quæ plena popu
lis fuerant deserta facturos? Qui non dicebant
quãdocũq; tu comitiuam sumeres potestatem,
B Afros barbaros, non solum domitos, sed etiam
tributarios futuros Romanę reipublicę? Et nũc
quàm in contrarium uersa sit spes hominum ui
des, nec diutius hinc tecum loquẽdum est, quia
plus ea tu potes cogitare quàm nos dicere. Sed
forte ad ea respondes, illis hoc esse potius impu
tandum qui te læserunt, qui tuis officiosis uirtu
tibus non paria, sed contraria reddiderũt. Quas
causas ego audire & iudicare nõ possum: tuam
causam potius aspice & inspice, quam nõ cum
hominibus quibuslibet, sed cum deo habere te
cognoscis, quia in Christo fideliter uiuis, ipsum
debes timere ne offendas. Nam causas ego su
periores potius attendo, quia ut Africa tanta
mala patiatur, suis debent homines imputare
C peccatis. Verũ tamen nolim te ad eorum nume
rum pertinere, per quos malos & iniquos deus
flagellat pœnis temporalibus quos uoluerit. Ip
sis nanq; iniquis si correcti non fuerint, seruat
æterna supplicia, qui eorũ malicia iuste utitur,
ut alijs mala ingerat temporalia: tu deum atten
de, Iesum Christum considera, qui tanta bona
præstitit, & tanta mala pertulit. Quicunque ad
eius regnũ cupiunt pertinere, & cum illo ac sub
illo semper beate uiuere, diligunt etiam inimi- Mat.5
cos suos, bene faciunt illis qui eos oderunt, &
orant pro eis à quibus persequutionem patiun
tur. Et si quando adhibent pro disciplina mole
stam seueritatem, non tamen amittũt synceris
simam charitatem. Si ergo tibi bona sunt præ
D stita, quamuis terrena, trãsitoria ab imperio Ro
mano, quia & ipsum terrenum est, non cœleste,
nec potest præstare nisi quod habet in potesta
te: Si ergo bona in te collata sunt, noli reddere
mala pro bonis. Si autẽ mala tibi irrogata sunt,
noli reddere mala pro malis. Quid istorum duo
rum sit, nec discutere uolo, nec ualeo iudicare,
ego Christiano loquor: Noli reddere uel mala
pro bonis, uel mala pro malis. Dicis mihi for
tasse, In tanta necessitate quid faciam? Si consi
lium à me secundum hoc seculum quæris, quo
modo ista salus tua trãsitoria tuta sit, & potẽtia
atq; opulentia, uel ista seruetur quã nunc habes,
uel etiam maior addatur, quid tibi respondeam
nescio. Incerta quippe ista, certum consilium

habere

habere non possunt. Si autem secundum deum me consulis, ne anima tua pereat, & times uerba ueritatis, dicentis: Quid prodest homini, si totum mundũ lucretur, animæ autem suæ detrimentum patiatur, habeo planè quod dicam: Est apud me cõsilium, quod à me audias. Quid autem opus est ut aliud dicã, quàm illud quod suprà dixi: Noli diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt. Si quis autem dilexit mundum, non est charitas patris in illo: quoniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscẽtia carnis est, & concupiscẽtia oculorum & ambitio seculi, quæ non est ex patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, & concupiscentia eius. Qui autem fecerit uoluntatem Dei, manet in æternum, sicut & deus manet in æternum. Ecce, cõsilium arripe, & age. Hic appareat si uir fortis es, uince cupiditates quibus iste diligitur mũdus, age pœnitentiam de præteritis malis, quando ab eis cupiditatib⁹ uictus per desideria bona trahebaris. Hoc cõsilium si acceperis, si tenueris atq; seruaueris, & ad bona illa certa peruenies, & cũ salute animæ tuæ inter ista incerta uersaberis. Sed forte iterum quæris à me, quomodo ista facias tantis mundi huius necessitatibus implicatus. Ora fortiter, & dic Deo quod habes in Psalmo, In necessitatibus meis erue me. Tunc enim finiuntur istæ necessitates, quando uincuntur illæ cupiditates. Qui exaudiuit te, & nos pro te, ut liberareris de tot tantisq; periculis, uisibilium corporaliumq; bellorum, ubi sola ista uita quandoq; finienda periclitatur, anima uero non perit, si non malignis cupiditatibus captiua teneatur: ipse te exaudiet ut interiores & inuisibiles hostes, id est ipsas cupiditates inuisibiliter & spiritaliter uincas, & sic utaris hoc mundo tanquam non utens, ut ex bonis eius bona facias, non malus fias: quia & ipsa bona sunt, nec dantur hominibus, nisi ab illo qui habet omnium cœlestium & terrestrium potestatem. Sed ne putentur mala, dantur & bonis: ne putentur magna uel summa bona, dantur & malis. Itemq; auferuntur ista & bonis ut probentur, & malis ut cruciẽtur. Quis enim nesciat, quis ita sit stultus, ut non uideat quod salus huius mortalis corporis, & membrorum corruptibiliũ uirtus, & uictoria de hominibus inimicis, & honor atq; potẽtia temporalis, & cætera istius mũdi bona terrena, & bonis dãtur & malis, & bonis auferũtur & malis? Salus uero animę cũ immortalitate corporis, uirtusq; iusticiæ, & uictoria de cupiditatibus inimicis, & gloria & honor & pax in æternum non dantur nisi bonis. Ista ergo dilige, ista concupisce, ista omnibus modis quære. Propter hæc acquirenda & obtinenda fac eleemosynas, funde orationes, exerce ieiunia, quantum sine lęsione corporis tui potes. Bona uero illa terrena noli diligere quantalibet tibi abundent. Sic eis utere, ut bona multa ex illis, nullum autẽ malum facias propter illa. Omnia quippe talia peribunt, sed bona opera non pereunt, etiã quæ de bonis parentibus fiunt. Si enim coniugem non haberes, dicerem tibi quod & tribuno diximus, ut in sanctitate continẽtiæ uiueres: adderem quod tunc fieri prohibuimus, ut iam te quantum rerum humanarum salua pace potuisses, ab rebus bellicis abstraheres, & ei uitæ uacares in societate sanctorum, cui tũc uacare cupiebas, ubi in silentio pugnant milites Christi, non ut occidant homines, sed ut expugnẽt principes & potestates & spiritalia nequiciæ, id est, diabolum & angelos eius. Hos enim hostes sancti uincunt, quos uidere non possunt, & tamen quos non uident, uincunt, ista uincendo quæ sentiunt. Sed ut te ad istam uitam non exhorter, coniunx impedimẽto est, sine cuius cõsensione cõtinenter tibi non licet uiuere: quia & si tu eam post illa tua uerba Tubunensia ducere non debebas, illa tibi tamẽ nihil eorum sciens, innocẽter & simpliciter nupsit. Atq; utinam posses ei persuadere continentiam, ut sine impedimẽto redderes deo quod te debere cognoscis. Sed si cum illa agere non potes, serua saltem pudicitiam cõiugalem, & roga deum, qui te de necessitatibus eruit, ut quod nõ potes modo, possis aliquando. Verũ tamen ut deum diligas, non diligas mundũ, ut in ipsis bellis (si adhuc in eis te uersari opus est) fidem teneas, pacem quæras, ut ex mundi bonis facias bona opera, & propter mundi bona nõ facias opera mala, aut non impedit coniunx, aut impedire non debet. Hæc ad te, fili dilectissime, ut scriberem, charitas iussit qua te secundũ deum, non secundum hoc seculum diligo, quia & cogitans quod scriptum est: Corripe sapientem, & amabit te: corripe stultũ, & adiiciet odisse te, non te utiq; stultum, sed sapientem debui cogitare. Prouer. 9

Nebridius Augustino, proponit quæstionẽ de intellectu & memoria quæ phantasias accipit à sensibus. Epistola LXXI

Augustino Nebridius.

Pistolas tuas perplacet ita seruare ut oculos meos. Sunt enim magnæ, nõ quantitate, sed rebus, & magnarum rerum magnas continent probationes. Illæ mihi Christum, illæ Platonẽ, illæ Plotinum sonabunt. Erunt igitur mihi, & ad audiendum propter eloquentiã dulces, & ad legẽdum propter breuitatem faciles, & ad intelligẽdum propter sapiẽtiam salubres. Curabis ergo quod tuæ menti sanctum bonum'ue fuerit uisum, me docere. His autem literis respondebis, cum de phantasia & memoria subtilius aliquid disputaris. Mihi enim ita uidetur, quòd quamuis non omnis phantasia cum memoria sit, omnis tamẽ memoria sine phantasia esse non possit. Sed dicis, quid cum recordamur nos intellexisse, aut cogitasse aliquid? Contra hæc ergo respondeo & dico, propterea hoc euenisse, quia cum intelleximus uel cogitamus, corporeum aut temporale aliquid gerimus, quod ad phantasiam pertinet

pertinet: nam aut uerba intellectui cogitationi/ busq; noſtris adiunximus, quæ uerba ſine tem/ pore non ſunt, & ad ſenſum uel phantaſiam per tinent: aut tale aliquid intellectus noſter cogita tione paſſus eſt, quod in animo phantaſticã me moriam facere potuiſſet. Hæc ego incõſiderate ac perturbate, ut ſoleo, dixi: tu explorabis, & fal ſo reiecto, ueritatem in literis conferes. Audi a/ lia: Cur quæſo te, à ſe potius quàm à ſenſu phã taſiam habere omnes imagines dicimus? Poteſt enim, quemadmodũ animus intellectualis ad intelligibilia ſua uidẽda à ſenſu admoneturpo/ tius quàm aliquid accipit: ita & phãtaſticus ani mus ad imagines ſuas contẽplandas, à ſenſu ad/ moneri potius quàm aliquid aſſumere. Nã for/ te contingit, ut ea quæ ſenſus non uidet, ille ta/ men aſpicere poſſit, quod ſignum eſt in ſe & à ſe habere omnes imagines. De hac re quoq; qd ſentias, reſpondebis.

Auguſtinus Nebridio, aperit triplicem phan taſiarum naturam. Epiſtola LXXII

Auguſtinus Nebridio.

Rocẽmio ſuperſedebo, & cito inci/ piam quod iamiamq; uis dicere, præ ſertim non cito deſiturus. Memoria tibi nulla uidetur eſſe poſſe ſine ima/ ginibus uel imaginarijs uiſis, quæ phãtaſiarum nomine appellare uoluiſti: ego aliud exiſtimo. Primum ergo uidendum eſt, non nos ſemper re rum prætereuntiũ meminiſſe, ſed plerunq; ma/ nentium, cum ſibi memoria præteriti temporis uendicet tenacitatẽ: conſtat eam tamen partim eorum eſſe quæ nos deſerũt, partim eorum quæ deſeruntur à nobis. Nam cum recordor patrem meũ, id utiq; recordor quod me deſeruit, & nũc nõ eſt: cum autem Carthaginem, id quod eſt & quod ipſe deſerui. In utroq; tamen generum ho rum, præteritum tempus memoria tenet. Nam & illum hominem & iſtam urbem ex eo quod uidi, non ex eo quod uideo memini. Hic tu for/ taſſe quæris, Quorſum iſta præſertim cum ani maduertas utrumlibet horum non poſſe in me/ moriam uenire, niſi uiſo illo imaginario. At mi/ hi ſatis eſt ſic interim oſtendiſſe, poſſe dici earũ etiam rerum quæ nondum interierunt memo/ riam. Verum quid me adiuuet, facito intentus accipias. Nonnulli calumniantur aduerſus So/ craticum illud nobiliſſimum inuentum, quo aſ/ ſeritur, non nobis ea quæ diſcimus ueluti noua inferri, ſed in memoriam reuocari: dicentes me moriam præteritarũ rerum eſſe, hæc autem quę intelligẽdo diſcimus, Platone ipſo autore, ſem/ per eſſe, nec poſſe interire, ac per hoc non eſſe præterita: qui non attẽdunt illam uiſionem eſſe præteritam, qua hæc aliquando uidimus mẽte; à quibus quia defluximus, & aliter alia uidere cœpimus, ea nos reminiſcendo reuiſere, id eſt per memoriam. Quãobrem ſi ut alia omittam, ipſa æternitas ſemper manet, nec aliqua imagi/ naria figmenta requirit, quibus in mentẽ quaſi uehiculis ueniat, nec tamen uenire poſſet, niſi eius meminiſſemus, poteſt eſſe quarundam re/ rum ſine ulla imaginatione memoria. Iam uero quod tibi uidetur, anima etiam non uſa ſenſibus corporis corporalia poſſe imaginari, falſum eſ/ ſe conuincitur iſto modo. Si anima, prius quàm corpore utatur ad corpora ſentiẽda, eadem cor pora imaginari poteſt, & melius quod nemo ſa nus ambigit affecta erat antequã his fallacibus ſenſibus implicaretur, melius afficiuntur animę dormientium quàm uigilantium, melius phre/ neticorum quàm tali peſte carentium: his enim afficiũtur imaginibus, quibus ante iſtos ſenſus uaniſſimos nuncios afficiebantur: & uerior erit ſoł quẽ uident illi, cũ ille quem ſani atq; uigilan tes, & erunt ueris falſa meliora. Quæ ſi abſurda ſunt, ſicuti ſũt, nihil eſt aliud illa imaginatio mi Nebridi, cũ plaga inflicta per ſenſus, quib. nõ ut tu ſcribis cõmemoratio quędã fit ut talia formẽ tur in anima, ſed ipſa huius falſitatis illatio, ſiue ut expreſſius dicatur, impreſſio. Quod ſãne te mouet, quo fiat ut eas facies formasq; cogite/ mus quas nũquam uidimus, acute mouet. Itaq; faciam quod ultrà ſolitum modum hanc epiſto lam porrigat, ſed non apud te, cui nulla eſt pagi na gratior, quàm quæ me loquaciorem appor/ tat tibi. Omnes has imagines, quas phantaſias cum multis uocas, in tria genera cõmodiſſime ac ueriſſime diſtribui uideo. Quorum eſt unum ſenſis rebus impreſſum, alterũ putatis, tertium ratis. Primi generis exempla ſunt, cum mihi tu am faciem, uel Carthaginẽ, uel familiarẽ quon/ dam noſtrum Verecundum, & ſi quid aliud ma nentium uel mortuarum rerum, quas tamẽ uidi atq; ſenſi, in ſe animus format. Alteri generi ſub iiciantur illa quæ putamus ita ſe habuiſſe uel ita ſe habere, uelut cum diſſerendi gratia quædam ipſi fingimus nequaquam impediẽtia ueritatẽ, uel qualia figuramus cum legitur hiſtoria, & cũ fabuloſa uel audimus uel componimus uel ſuſ/ picamur. Ego enim mihi ut libet, atq; ut occur/ rit animo, Aeneæ faciẽ fingo, ego Medeæ cum ſuis anguibus alitibus iunctis iugo, ego Chre/ metis & alicuius Parmenonis. In hoc genere ſunt etiam illa, quæ ſiue ſapiẽtes, aliquid ueri ta/ libus inuoluentes figuris, ſiue ſtulti uariarum ſu perſtitionum cõditores pro uero attulerunt, ut eſt tartareus Phlegethon, et quinq; antra gentis tenebrarum, & ſtilus Septentrionalis contines cœlum, & alia poetarum atq; hæreticorũ mille portenta. Dicimus tamen & inter diſputãdum, puta eſſe tres ſuper inuicem mundos, qualis hic unus eſt. Et, puta quadrata figura terram conti/ neri, & ſimilia. Hæc enim omnia ut ſe cogitatio nis tempeſtas habuerit, fingimus & putamus. Nam de rebus quod ad tertiũ genus attinet ima ginum numeris maxime atq; dimẽſionibus agi tur: quod partim eſt in rerum natura, uelut cum totius mundi figura inuenitur, & hanc inuentio nem in animo cogitãtis imago ſequitur: partim in

Phãtaſiarum triplex genus

Scientia, reminiſcentia

in disciplinis tãquam in figuris geometricis & rhythmicis musicis, & infinita uarietate numerorum: quæ quamuis uera, sicut ego autumo, cõprehendantur, gignunt tamẽ falsas imaginationes, quibus ipsa ratio uix resistit: tametsi nec ipsam disciplinam differendi carere hoc malo facile est, cum in diuisionibus & conclusionibus quosdam quasi calculos imaginamur. In hac tota imaginum sylua credo tibi non uideri primũ illud genus ad animam priusquam inhęreat sensibus pertinere, neq; hinc diutius differendũ: de duobus reliquis iure adhuc quęri posset, nisi manifestum esset, animam minus esse obnoxiã falsitatibus, nondum passam sensibiliũ sensuumq; uanitatem. At istas imagines quis dubitauerit istis sensibilibus multo falsiores? Nam illa quæ putamus & credimus siue fingimus, & ex omni parte omnino falsa sunt, & certe lõge ut cernis ueriora sunt quæ uidemus atq; sentimus. Iam in illo tertio genere quodlibet spacium corporale animo figurauero, quanquam id rationibus disciplinarum minime fallẽtibus cogitatio pepe/ risse uideatur, ipsis rursum rationibus arguentibus, falsum esse conuinco. Quo fit ut nullo pacto animam credam nondum corpore sentientem, nondum per sensus uanissimos mortali & fugaci substantia uerberatam, in tanta falsitatis ignominia iacuisse. Vnde ergo euenit ut quæ non uidimus cogitemus? Quid putas esse nisi uim quandam minuendi & augendi animæ insitam, quam quocunq; uenerit necesse est afferat secum? Quæ uis in numeris præcipue animaduerti potest: hac fit, uerbi gratia, ut corui quasi ob oculos imago cõstituta, quæ uidelicet aspectibus nota est, demendo & addendo quẽdam, ad quamlibet omnino nunquã uisam imaginem perducatur. Hinc euenit, ut per consuetudinem uoluẽtibus sese in talibus animis, figuræ huiuscemodi uelut sua spõte cogitationibus irruant. Licet igitur animæ imaginanti, ex his quæ illi sensus inuexit, demendo, ut dictum est, & addendo, ea gignere quę nullo sensu attingit tota, partes uero eorum in alijs atq; alijs rebus attigerat. Ita nos pueri apud mediterraneos nati atq; nutriti, uel in paruo calice aqua uisa, iam imaginari maria poteramus: cum sapor fragorum & cornorum, anteq; in Italia gustaremus, nullo modo ueniret in mentem. Hinc est quod à prima ætate cæci, cum de luce coloribusq; interrogantur, quod respõdeant non inueniũt. Non enim coloratas ullas patiantur imagines, qui senserunt nullas. Nec mirare quo pacto ea quæ in rerum natura figurãtur & fingi possunt, non primo in anima quæ omnibus inest cõmixta uoluantur, cum ea nũquam extrinsecus senserit. Nam etiam nos cum indignando aut lætãdo, cæterisq; huiuscemodi animi motibus, multos in nostro corpore uultus colores q; formamus, prius nostra cogitatio quod facere possumus tales imagines concipit. Cõsequuntur ista miris illis modis, & committendis cogitationi tuæ, cum in anima sine ulla corporali figura falsitatum ueri agitantur occulti. Ex quo intelligas uelim, cum tam multos animi motus esse sentias expertes omnium de quibus nunc quæris imaginum, quolibet alio motu animam sortiri corpus, quàm sensibilium cogitatione formarum, quas eam, priusq; corpore sensibusq; utatur, nullo modo arbitror pati posse. Quamobrem pro nostra familiaritate, & pro ipsius diuini iuris fide sedulo monuerim charissime mihi ac iocundissime, nullam cũ istis infernis umbris copules amicitiam, ne ue illam quæ copulata est cũcteris diuellere. Nullo enim modo resistitur corporis sensibus, quæ nobis sacratissima disciplina est, si per eas inflictis plagis uulneribusq; blandimur.

Augustinus Possidio de cultu & fucis & inauribus, etiam uirorum. Epistola LXXIII

Domino dilectissimo & uenerabili fratri & cõsacerdoti Possidio & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecum sunt fratres in domino salutẽ.

m Agis quid agas cum eis qui obtemperare nolunt cogitãdum est, quàm quemadmodum eis ostendas non licere quod faciunt. Sed nunc epistola sanctitatis tuæ, & occupatissimum me reperit, & celerrimus baiuli reditus, neq; non rescribere tibi, neq; ad ea quæ consuluisti, ita ut oportet respondere permisit. Nolo tamen de ornamentis auri uel uestis præproperam habeas in prohibendo sententiam, nisi in eos qui neq; cõiugati neq; coniugari cupientes, cogitare debeant quomodo placeant deo, Illi autem cogitant quæ sunt mundi, quomodo placeant uel uiri uxoribus, uel mulieres maritis, nisi quod capillos nudare fœminas (quas etiã caput uelare apostolus iubet) nec maritatas decet. Fucari autem pigmentis, quo uel rubicundior uel candidior appareat, adulterina fallacia est, qua non dubito etim ipsos maritos se nolle decipi, quibus sollis permittendæ sunt fœminæ ornari, secũdum ueniam non secundum imperium. Nam uerus ornatus maxime Christianorum & Christianarum, non tantũ nullus fucus mendax, uerum neauri quidẽ uestisq; põpa, sed mores boni sunt. Execranda autem superstitio ligaturarũ, in quibus etiam inaures uirorũ, in summis ex una parte auriculis suspensæ deputantur, non ad placẽdum hominibus, sed ad seruiendum dæmonibus adhibetur. Quis autem possit speciales nefariarum superstitionum prohibitiones in scripturis inuenire, cum generaliter apostolus dicat: Nolo uos socios fieri dæmoniorum? Et iterum: Quæ enim consonantia Christi ad belial? Nisi forte quia belial nominauit, & generalẽ societatem dæmoniorũ prohibuit, licet Christianos sacrificare Neptuno, quia nihil proprie de Neptuno uetitum legimus. Moneãtur interim

1. Cor. 7

De conse. dis. 5. fucare

2. Cor. 6

miseri,ut si obtemperare nolũt præceptis salu/ A
brioribus, saltẽ sacrilegia sua nõ defendant,ne
maiori se scelere implicẽt. Quid a[illegible]m eis a/
gendum sit,si soluere inaures timent, & corpus
Christi cũ signo diaboli accipere nõ timẽt: De
ordinando autem qui in parte Donati baptiza
tus est,autor tibi esse non possum, Aliud est em
facere si cogaris,aliud consulere ut facias.

Inaures signum diaboli

Augustinus Deuterio episcopo significat se Victorinum hypodiaconũ, qui clàm docuerat hæresim Manichæorum,deprehensum è clericorũ ordine submouisse admonens ne illic recipiatur ad pœnitentiam,nisi prodat quotquot nouit eodem infectos errore. Docet autem qui apud Manichæos fuerint auditores,q electi. Ep.LXXIIII

Domino beatissimo & uenerabiliter charissimo fratri & coepiscopo Deuterio, Augustinus B
in domino salutem.

n Ihil melius me facere posse arbitratus sum, quàm ut tuæ sanctitati potissimum scriberem, ne per negligẽtiam in nostra prouincia domini nostri Iesu Christi ouile uastet inimicus,qui nõ desinit insidiari,ut perdat animas tam magno precio cõparatas. Mallianẽsem quendã subdiaconum Victorinum,apud nos cõstitit esse Manichæum, & in tam sacrilego errore sub nomine clerici latitabat,Nã est etiam ætate iam senex. Ita est autẽ manifestatus, ut etiã ipse à me interrogatus,anteq; à testibus coargueretur, negare non posset. Tot enim & tales esse sciebat,quibus se incautus effuderat,ut nihil aliud si negare tentaret,quàm nõ dico impudentissimus,sed insanissimus appareret: auditorem sanè Manichæorum,nõ electũ se esse confessus est. Audi/ C
tores aũt qui appellantur apud eos,& carnibus
uescuntur & agros colũt,& si uoluerint uxores
habent,quorũ nihil faciunt qui uocantur electi.
Sed ipsi auditores,ante electos genua figunt,ut
eis manus supplicibus imponatur, nõ à solis e/
piscopis uel presbyteris aut diaconis, sed à qui
buslibet electis. Solẽ etiã uel lunam, cũ eis a/
dorant & orant. Die quoq; dominico cũ illis ie
iunant,& omnes blasphemias cũ illis credunt,
quibus Manichæorũ hæresis detestãda est,ne/
gantes scilicet Christum natum esse de uirgine,
nec eius carnẽ ueram cõfitentes fuisse, sed fal/ D
sam:ac per hoc & falsam eius passionẽ,& nullã
resurrectionẽ fuisse cõtendunt: patriarchas pro
phetasq; blasphemãt,legẽ per famulũ dei Moy
sen datam,non à uero deo dicunt, sed à princi/
pe tenebrarũ:animas non solũ hominũ,sed etiã
pecorum,de dei esse substantia,& omnino par/
tes dei esse arbitrãtur. Deum deniq; bonum &
uerum,dicunt cũ tenebrarũ gente pugnasse, &
partẽ suã tenebrarũ principibus miscuisse,eãq;
toto mundo inquinatã & ligatam per cibos ele
ctorum suorũ ac per solẽ & lunam purgari asse/
uerant:& quod purgari de ipsa parte dei nõ po/
tuerit,in fine seculi æterno ac pœnali uinculo
colligari,ut non solũ uiolabilis & corruptibilis

Auditores, electi qui.

& contaminabilis credatur deus,cuius pars po
tuit ad mala tanta perduci, sed nõ possit saltem
totus à tanta coinquinatione & immundicia &
miseria uel in fine seculi purgari. Has cũ illis in/
tolerabiles blasphemias,subdiaconus iste quasi
catholicus,nõ solum credebat,sed quibus uiri/
bus poterat edocebat. Nam docens patefactus
est cum se quasi discentibus credit. Rogauit me
quidem posteaq; se Manichæorum auditorem
esse cõfessus est,ut eum in uiam ueritatis doctri
næ catholicæ reuocarẽ. Sed fateor, eius fictio/
nem sub clerici specie uehementer exhorrui,
eumq; cohercitũ pellendum de ciuitate curaui.
Nec mihi hoc satis fuit,nisi & tuæ sanctitati eũ
meis litteris intimarem,ut à clericorũ gradu cõ
grue & ecclesiastica seueritate deiectus, cauen/ B
dus omnibus innotescat, Petenti aũt pœniten/
tiæ locum, tũc credatur si & alios quos illic no/
uit esse manifestauerit nobis, nõ solum in Mal/
liana,sed in ipsa omnino prouincia.

Augustinus senex Auxilio episcopo iuueni, ut aut anathematis sententiam rescindat,aut doceat quibus adductus causis putet obuius peccatum totam familiam excommunicari posse. Epistola LXXV

Domino dilectissimo & uenerabili fratri & cõsacerdoti Auxilio, Augustinus.

u Ir spectabilis filius noster Classicianus, grauiter apud me litteris questus est,quod sit anathematis iniuriam à tua sanctitate perpessus, Nar/ C
rans quod uenerit ad ecclesiam, apparitiõe pau
corum suæ potestati cõgrua comitatus, & ege/
rit tecum,ne contra salutem suã faueres eis, qui
per euangelium peierando, adiutorium uio/
landæ fidei,in ipsa fidei domo requirebant.
Quos tamẽ considerantes quid male fecerint,
nõ inde uiolenter abductos, sed sponte dicit e/
gressos,atq; hinc ueneratiõnẽ tuam ita sibi suc/
cẽsuisse, ut ecclesiasticorũ confectione gestorũ
cum omni domo sua anathematis sentẽtia feri/
retur. Quibus litteris lectis, non mediocriter
æstuans cogitationibus, magna cordis tẽpesta
te fluctuantibus, apud charitatẽ tuam tacere nõ
potui:ut si habes de hac re sententiam, certis ra
tionibus uel scripturarũ testimoniis exploratã,
nos quoq; docere digneris:quomodo recte ana
thematizetur pro patris peccato filius, aut pro
mariti uxor,aut pro domini seruus,aut quisquã
etiam in domo nondũ natus,si eodẽ tẽpore quo
uniuersa domus est anathemate obligata nasca
tur,nec ei possit per lauacrũ regenerationis, in
mortis periculo subueniri. Neq; enim hæc cor/
poralis est pœna,qua legimus quosdã contem/
ptores dei cũ suis omnibus,qui eiusdẽ impieta/
tis participes nõ fuerũt pariter interfectos: tũc
quidem ad terrorẽ uiuẽtiũ mortalia corpora pe
rimebantur,quãdoq; utiq; moritura. Spiritalis
aũt pœna,qua fit quod scriptũ est, Quæ ligaue/ Ezech.18
ris in terra erunt ligata & in cœlo, animas obli/
gat,de quibus dictũ est: Anima patris mea est,
& anima

24.q.3.l habes.

& anima filij mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Audisti fortasse aliquos magni nominis sacerdotes cum domo sua quempiam anathematizasse peccātiū, sed forte si essent interrogati, reperirētur idonei reddere inde rationem. Ego aūt, quoniam si quis ex me quærat utrum recte fiat, quid ei respondeam nō inuenio: nunq; hoc facere ausus sum, cum de quorūdam facinoribus immaniter aduersus ecclesiam perpetratis, grauissime permouerer. Sed si tibi quā iuste fiat, dominus reuelauit, nequaquā iuuenilem ætatem tuā, & honoris ecclesiastici rudimēta cōtemno. En assum, senex à iuuene coepisco po, & episcopus tot annorū à collega necdū anniculo paratus sum discere, quomodo uel deo uel hominibus iustam possumus reddere rationem, si animas innocētes pro scelere alieno, ex quo non trahunt sicut ex Adam (in quo omnes peccauerunt) originale peccatū, spiritali supplicio puniamus. Etenim Classiciani filius, & si traxit ex patre primi hominis culpam, sacro fonte baptismatis expiandam, tamē quicquid postea quàm genuit peccati pater eius admisit, ubi particeps ipse non fuit, ad eum non pertinere quis ambigit. Quid de tot animabus in uniuersa familia? Vnde si una anima per istam seueritatē, qua tota domus ista anathematizata est, sine baptismate de corpore exeundo perierit, innumerabilium mors corporū, si de ecclesia homines innocentes uiolenter abstrahantur & interficiātur, huic damno nō potest cōparari. Si ergo de hac re potes reddere rationem, utinam & nobis rescribendo præstes ut possimus & nos: si autē nō potes, quid tibi est inconsulta commotione animi facere, unde si fueris interrogatus, rectā rationem non uales inuenire? Hæc aūt dixi, etiam si filius noster Classicianus aliquid admisit, quod tibi anathemate plectēdum iustissime uideretur. Cæterum si ueras ad me litteras misit, nec solus in domo sua debuit ista sententia coerceri. Sed hinc cum tua sanctitate nihil ago, nisi tantū peto ignoscas petenti ueniam, si agnouerit culpam: si aūt nihil eum peccasse prudenter agnoscis, quoniā ipse in domo fidei iustius flagitabat fidem debere seruari, ne ibi frangere tur ubi docetur: fac quod sanctum uirum facere oportet, ut si tibi contigit tanquā homini, quod utique homo dei dicit in psalmo: Turbatus est præ ira oculus meus, exclames ad deum: Miserere mei domine, quoniam infirmus sum, ut porrigat dexteram suam, & comprimat iracundiam tuam, & tranquillet mentem tuam ad uidendā faciendamq; iusticiam. Sicut enim scriptū est: Iacobi 1 Iracundia uiri iusticiam dei non operatur. Nec arbitreris ideo nobis non posse subrepere iniustam commotionem, quia episcopi sumus. Sed potius cogitemus inter laqueos tentationū nos periculosissime uiuere, qa homines sumus. Auser itaque gesta ecclesiastica, quæ perturbatior fortasse fecisti, & redeat inter uos charitas, quā cū illo & catechumenus habuisti. Auser item & reuoca prec, ne tibi pereat homo amicus, & de uobis gaudeat diabolus inimicus. Potens est aūt misericordia dei nostri, quæ & me exaudiat orantem, ne mea tristitia de uobis augeatur, sed potius quæ est exorta sanetur, & erigat per gratiam suam, & lætificet iuuētutem tuam non cōtemnentem senectutem meam. Vale.

Augustinus Aurelio, disputans an monachi ut sponte sua de monasterijs recesserūt, recipi debeant alibi in numerum clericorū. Epi. LXXVI

Domino beatissimo & debita obseruātia uenerabili, synceriterq; charissimo fratri & consacerdoti papę Aurelio, Augustinus in dño salutē.

Itteras nullas tuæ uenerabilitatis, ex quo ab inuicem corporaliter digressi sumus, accepi, Nunc uero legi epistolam benignitatis tuæ de Donato & fratre eius, & quid respondere, diu fluctuaui. Sed tamen etiā atq; etiā cogitanti quid sit utile saluti eorū quibus in Christo nutriendis seruimus, nihil mihi aliud occurrere potuit, nisi non esse istā uiam dandā seruis dei, ut se facilius putent eligi ad aliquid melius, si facti fuerint deteriores. Et ipsis enim facilis lapsus, & ordini clericorū fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiā clericatus eligantur, cū ex his qui in monasterio permanent, non tamē nisi probatiores atq; meliores in clerū assumere soleamus; nisi forte, sicut uulgares dicūt, Malus choraula bonus symphoniacus est, ita ijdem ipsi uulgares de nobis iocabuntur dicētes, Malus monachus bonus clericus est. Nimis dolendū si ad tam ruinosam superbiā monachos surrigamus, & tam graui cōtumelia clericos dignos putemus, in quorū numero sumus, cū aliquando etiā bonus monachus uix bonū clericū faciat, si adsit ei sufficiens cōtinentia, & tamen desit instructio necessaria, aut personæ regularis integritas. Sed de istis credo arbitrata sit beatitudo tua, quod nostra uoluntate, ut suis potius corregionalibus utiles essent, de monasterio recessissent. Sed falsum est, sponte abierunt, sponte deseruerunt, nobis, quātum potuimus, pro eorum salute renitētibus. Et de Donato quidē, qa iam factū est, ut antequàm de hac re aliquid in cōcilio statueremus, ordinaretur, si forte à superbiæ peruersitate correctus est, quod uult prudentia tua de suo faciat. de fratre uero eius, cuius uel maxime causa de monasterio etiā ipse Donatus abscessit, cū intelligas quid sentiā, nescio quid respondeam. Contradicere tamen prudentiæ, honori, charitatiq; tuæ non audeo, & sane spero id te facturum, quod membris ecclesiæ salubre perspexeris.

Augustinus & Alipius Aurelio, gratulans de dono doctrinæ. Epistola LXXVII

Domino beatissimo & uenerabiliter suscipiendo, synceriss imeq; charissimo fratri, & uere sancto papæ Aurelio, Alipius & Augustinus in domino salutem.

Mpletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultat[illegible]ne, nũcianti-
i bus litteris tuis sanctam [illegible]gitationẽ
tuam, adiuuãte domino, qui eam in-
spirauit, & ad effectũ esse perductã, de omnibus
ordinatis fratribus nostris, & præcipue de ser-
mone presbyterorũ, qui te prẽsente populo in-
funditur, per quorũ linguas clamat charitas tua
m[illegible]ore uoce in cordibus hominũ, ꝙ illi in auri-
bus, Deo gratias. Nã quid melius & animo ge-
ramus, & ore promamus, & calamo exprima-
mus, ꝙ Deo gratias? Hoc nec dici breuius, nec
audiri lætius, nec intelligi grandius, nec agi fru
ctuosius potest. Deo gratias, qui te & tam fideli
pectore ditauit erga filios tuos, & id quod in in-
timo animæ habebas, quò humanus oculus nõ
penetrat, eduxit in lucẽ, donando tibi nõ solum
ut bene uelles, uerumetiã in quibus posset appa
Mat. 5 rere quod uelles. Ita planè fiat, luceant hæc ope
ra coram hominibus, ut uideãt, gaudeant, glori
ficent patrem qui in cœlis est. Talibus delecte-
ris in domino, ut ipse te pro eis orantẽ dignetur
exaudire, quem tu per eos loquentem nõ dedi-
gnaris audire. Eatur, ambuletur, curratur in uia
domini, benedicãtur pusilli cũ magnis, iocũda-
Psal. 121 ti in his qui dicũt eis: In domũ domini ibimus:
præcedant illi, & sequantur isti, imitatores facti
eorum, sicut & illi Christi: ferueat iter sanctarũ
formicarũ, fragrent opera sanctarũ apium, fera
tur fructus in tolerantia cũ salute perseuerandi
1. Cor. 10 usque in finẽ. Nec sinat dominus tẽtari supra ꝙ
possumus ferre, sed faciat cũ tentatione etiã exi
tum, ut possimus sustinere. Orate pro nobis di-
Forte, tacito gni exaudiri, cũ tãto sacrificio accedítis ad deũ
synceríssimę dilectionis & laudis eius in operi-
bus uestris: orate ut & in nobis hæc luceãt: quo
niam nouit ille quẽ oratis, cũ quãto nostro gau-
dio in uobis luceant. Hæc sunt uota nostra, hæ
multitudines solatiorũ, secundũ multitudinem
dolorũ nostrorũ in corde nostro, iocũdant ani-
mam nostram. Ita est quia ita promissum est, ita
erit quod restat sicut promissum est. Obsecra-
mus te per eũ, qui tibi ista donauit, & populum
cui seruis hac per te benedictiõe perfudit, ut iu-
beas singulis, quos uolueris sermones eorũ se-
orsum cõscriptos & emẽdatos mitti nobis. Nã
& ego quod iussisti nõ negligo, & de Tychonij
septem regulis uel clauibus, sicut sæpe iam scri-
psi, cognoscere quid tibi uideatur expecto.

Augustinus Hesychio, de die supremo mun-
di non inquirẽdo, deꝙ Hebdomadibus Da
nielis. Epistola LXXVIII

Domino beatissimo Hesychio, Augustinus.

D sanctitatẽ tuã filio tuo cõpresbyte
a ro nostro remeãte Cornuto, per quẽ
litteras tuæ uenerationis accepi, qui
bus exiguitatẽ meam uisitare digna
tus es, & tandem rescripta persoluo, & debitum
resalutationis obsequiũ, multũ me cõmendans
acceptissimis domino precibus tuis dñe beatis-

A sime frater. De propheticis aũt dictis siue præ-
dictis, de quibus uoluisti ut aliquid scriberẽ, me
lius mihi uisum est sancti Hieronymi hominis
doctissimi expositiones eorundẽ uerborũ (ne il-
las forte non habeas) de opusculis eius excer-
ptas, dirigere beatitudini tuę. Si aũt iã eas habe
bas, nec inq̃sitioni tuæ satisfaciebãt, q̃d de his
sentias, peto mihi rescribere nõ graueris, et quẽ
admodũ ipse eadẽ ꝓphetica oracula intelligas.
ego enim maxime illud de hebdomadibus Da
nielis secundũ tempus, quod iam transactũ est,
intelligendũ puto: nam de saluatoris aduentu,
qui expectatur in fine, tẽpora dinumerare non
audeo: nec aliquẽ prophetam de hac re numerũ
annorum existimo præfinisse, sed illud potius
B prẽualere, quod ipse dominus ait, Nemo potest Act. 1
cognoscere tẽpora, quæ pater posuit in sua po-
testate. Quod enim in alio loco ait: De die autẽ Matth. 24
illa & hora nemo scit, sunt qui sic accipiunt, qui
putant se tẽpora cõputare, diem uere tantũmo-
do ipsum & horam neminẽ scire, ubi omitto di
cere quemadmodũ soleant scripturæ diem uel
horam etiã pro tẽpore ponere. Sed certe illud
de ignorantia temporũ apertissime dictum est.
Nam cum hinc dominus interrogatus esset à di-
scipulis suis: Nemo, inquit, potest cognoscere
tempora, quæ pater posuit in sua potestate. Nõ
enim dixit, diem uel horam, sed tẽpora, quæ in
breui spacio non solent dici sicut dies uel hora,
maxime si græcũ intueamur eloquium, ex qua
C lingua in nostrũ eundem librũ, ubi hoc scriptũ
est, scimus translatum, quamuis latine satis ex-
primi nõ potuerit. Ibi enim græce legitur χρόνος
ἢ καιρός. Nostri aũt utrumq; hoc uerbũ tempo-
ra appellant, siue χρόνος siue καιρὸς, cũ habeant
hæc duo inter se nõ negligẽdam differentiam.
καιρὸς quippe appellãt Græci tẽpora quædam,
non tamen quæ in spaciorũ uoluminibus tran-
seunt, sed quæ in rebus ad aliquid opportunis
uel importunis sentiuntur: sicut messis, uinde-
mia, calor, frigus, bellum, & si qua similia. χρόνος
autem ipsa spacia temporũ uocant. Et hoc certe
ipsi apostoli non ita quæsierunt, quasi unum no
uissimũ diem uel horam exiguã diei partẽ scire
uoluissent, sed utrum iam esset opportunũ tem-
D pus, quo regnum repræsentaretur Israel. Tunc
audierũt: Nemo potest cognoscere tẽpora quæ
pater posuit in sua potestate, id est χρόνος ἢ καιρὸς
quod si latine diceretur, tẽpora aut opportunita
tes, nec sic q̃d dictũ est, esset expressum, qa siue
opportuna siue importuna sint tẽpora καιροὶ di-
cunt. tẽpora ergo cõputare, hoc est χρόνος, ut scia
mus quãdo sit finis huius seculi uel aduẽtus do-
mini, nihil mihi aliud uidetur, ꝙ scire uelle q̃d
ipse ait scire neminẽ posse. Opportunitas uero
illius tẽporis profecto non erit antequàm præ-
dicetur euangelium in uniuerso orbe in testimo
nium omnibus gentibus. Apertissima enim de
hac re legitur sententia saluatoris dicentis: Et
prædicabitur hoc Euangeliũ regni in uniuerso
orbe

orbe in teſtimoniũ omnibus gentibus, & tunc ueniet finis. Tunc ueniet, quid eſt, niſi ante non ueniet? Quanto poſt ergo ueniat, incertum nobis eſt, ante tamen non eſſe uenturum dubitare utique non debemus. Si ergo ſuſciperent hunc laborem ſerui dei, ut peragrato orbe terrarum, quantum poſſent colligerent, quod remanet gentium, ubi nondum eſt euangelium prædicatum, hinc aduertere utcũq; poſſemus, quantum hoc tempus longe ſit à fine ſeculi. Quod ſi propter quædam loca inacceſſibilia & inhoſpita fieri poſſe nõ creditur, ut à ſeruis dei peragretur orbis, & quot quantæq; ſint adhuc gentes ſine Chriſti euangelio, fideliter renuncietur: multo minus exiſtimo ſcripturis poſſe cõprehendi, quanta uſq; ad finem futura ſint tempora, quandoquidem in eis legimus: Nemo poteſt cognoſcere tempora, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Vnde ſi iam nobis certiſſime nunciatum fuiſſet in omnibus gentibus euangelium prædicari, nec ſic poſſemus dicere quantũ temporis remaneret uſq; ad finem, ſed magis magisq; iam propinquare merito diceremus: Niſi quis forte reſpondeat, tanta celeritate prædicato euangelio, Romanas gentes & pleraſq; barbaras occupatas, atq; ita nonnullas non paulatim, ſed ſubito ad fidẽ Chriſti fuiſſe conuerſas, ut non ſit incredibile paucis annis, & ſi non uitæ noſtræ, qui iam ſenuimus, certe iuuenum qui uẽturi ſunt ad ſenectam, uniuerſas omnino reſiduas gentes euangelio poſſe cõpleri. Sed ſi ita erit, facilius cum factum fuerit probari experiendo, quàm legendo antequàm fiat inueniri poteſt. Hoc me compulit dicere cuiuſdam opinio, quem presbyter quoq; Hieronymus temeritatis notat, q̃ auſus fuerit Danielis hebdomadas de aduentu Chriſti futuro, nõ de præterito exponere. Si quid autẽ pro meritis potioribus ſanctæ humilitati cordis tui dominus melius reuelauit ſiue reuelauerit, peto nobiſcum cõmunicare digneris, & hęc noſtra reſcripta ſic accipere, tanquam hominis, qui mallem quidem eorum quæ à me inquiſiſti habere ſciẽtiam, q̃ ignorantiã: ſed quia id nondum potui, magis eligo cautam ignorantiã confiteri, quàm falſam ſcientiam profiteri.

A

B

C

D

Hieronymus

Heſychius Auguſtino, docens diem ſupremum inquirendum eſſe. Epiſtola LXXIX

Domino beatiſſimo & charitate ſynceriſſima uenerando fratri & coepiſcopo Auguſtino, Heſychius in domino ſalutem.

d Eſideranti & expectãti mihi ſanctus compresbyter noſter Cornutus literas pertulit tuas, quæ me lætificarũt, quia memoriã noſtri bonam habere dignatus es, qui & mihi paucis ſermone proprio ſanctæ mentis tuæ de his quæ petieram in tranſitu ſignificaſti. Aliquanta autẽ de opuſculis ſancti compresbyteri Hieronymi adiũxiſti, ut meam quæſtionẽ lectione eius operis de ſanctis ſcripturis explere poſſem. Et quia dignatus es id petere à nobis, ut quid ſentiremus de ipſis quæſtionibus per literas tuæ ſynceriſſimæ charitati inſinuaremus, ad ea de quibus ſcripta legi, prout intellectus exiguus meæ mediocritatis ſentire potuit aut intelligere, infra ſcripſi. Cũ dei omnipotentis conditoris totius creaturæ arbitrio & poteſtate cuncta gerãtur, uel quæ facta ſunt, uel quæ etiam futura ſunt, ſanctorum prophetarũ uocibus cognoſcũtur, qui prius quam fierent ea quæ futura erant, uoluntate diuina hominibus ſunt loquuti. Vnde ſatis admiratione plenum eſt, ſi ea deus quæ prædici uoluit, ad hominum ſenſus penitus non poſſe peruenire conſtituit, ſecũdum hoc capitulum, quod dominus beatis apoſtolis loquutus eſt, dicens: Nemo poteſt cognoſcere tẽpora, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Primũ quia in antiquiſſimis libris eccleſiarum nõ ita ſcriptum eſt, Nemo poteſt: ſed ſcriptum eſt, Nõ eſt ueſtrum noſſe tempora uel momẽta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Quę ratio ſermonis ſequẽti uerbo recte completur, cum dicit: Sed eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in Iudæa, & in Samaria, & uſq; ad ultimũ terræ. Non ergo apoſtolos teſtes conſummationis mundi, ſed nominis & reſurrectionis ſuæ uoluit intelligi. Nam de temporibus cognoſcẽdis ipſe dominus monet: Quis nam eſt fidelis ſeruus & prudens, quem cõſtituit dominus ſuper familiã ſuam, ut det illis cibum in tempore. Beatus ille ſeruus, quem ueniẽs dominus eius inuenerit ſic faciẽtem. Familia Chriſti uerbo prædicationis paſcitur, & fidelis famulus inuenitur, qui in tẽpore expectãtibus dominum, neceſſariã eſcam credentibus præſtat. Malus enim ſeruus ſic reprehenditur: Quod ſi dixerit malus ſeruus, Moram facit dominus meus uenire: ueniet dominus eius in die qua neſcit, & hora qua ignorat: & reliqua. Item arguit quare tempus non agnoſcatur, dicendo: Hypocritæ, faciem cœli noſtis probare, tempus hoc quare nõ agnoſcitis? Item Apoſtolus: In nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa: & reliqua. Item Apoſtolus: De temporibus autem & momẽtis non neceſſe habemus uobis ſcribere: uos enim ipſi diligenter ſcitis, quia dies domini ſicut fur in nocte, ita ueniet. Cum enim dixerint, Pax & ſecuritas, tunc ſubitaneus illis apparebit interitus, quomodo dolores parturientis, & non effugient. Item apoſtolus: Non retinetis memoria, quia cum eſſem apud uos, hæc dicebã uobis: & nunc quid detineat, ſcitis, ut reueletur in ſuo tẽpore. Nam myſterium iniquitatis iam operatur, tantum ut qui tenet, modo teneat, donec de medio fiat, & tũc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. Item dominus in Euangelio increpat Iudæos: Et tu ſi cognouiſſes tempus uiſitationis tuę, forſitan permanſiſſes, nunc autẽ abſcondita ſunt ab oculis tuis. Et dominus ſic prædicat ad Iudæos, Pœnitentiã agite, completa ſunt tempora, credite euangelio. Et ad Iudæos

Luc. 12

2 Tim. 3

1 Theſ. 5

2 Theſ. 2

Luc. 19

Mar. 1

dæos quidem recte completa dicebat, quia eorum tempora post eius prædicationem & trigin
ta & quinq; uel quadraginta annos finita sunt.
Dan. 7 Et in Daniele: Quoadusq; interfecta est bestia, perijt, & corpus eius datum est ut comburatur, & reliquarum bestiarũ regnum translatum est, & magnitudo uitæ data est eis usq; ad tẽpus & tempus: quod Græce dicitur, ἕως χρόνου καὶ καιροῦ. Et insequitur: Et ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniens. Mysterium bestiæ & reliquarum bestiarũ translatione, intelligentibus scripturam manifestũ est. Aduentus domini diligendus est & expectandus. Est etiam magna beatitudo diligentibus eius aduentum, sicut testimoniũ perhibet beatus apostolus Paulus: De
2 Tim. 4 cætero, inquit, reposita est mihi corona iustitiæ, B quam reddet mihi dominus iustus iudex in illa die: non autem mihi solum, sed & ijs qui diligũt aduentum domini. Et dominus in Euangelio:
Mat. 13 Tunc iusti fulgebũt sicut sol in regno patris sui.
Esa. 60 Itẽ propheta: Ecce enim tenebræ & caligo operient terrã super gentes, in te uero apparebit dominus, & maiestas eius in te uidebitur. Item propheta: Qui uero expectant dominũ, exultabunt cum uirtute, producẽt pennas sicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabũt & non esurient. Et plurima talia, quæ ad beatitudinem eorum pertinent, qui diligunt aduentum domini, inueniuntur. Quod autẽ nemo possit mensuras temporũ colligere, manifestum est. Euãgelium quippe dicit, De die illa & hora nemo scit: ego C autẽ pro possibilitate intellectus mei dico, neq; diem, neq; mensem, neq; annum aduẽtus ipsius sciri posse, sed signa quę sunt aduentus uidendo & credendo, & expectare me conuenit, & credentibus escam hanc retribuere, ut expectantes diligant aduentum eius, qui dixit: Hæc omnia cũ uideritis, scitote quoniã prope est in ianuis. Signa ergo euãgelica & prophetica, quæ in nobis completa sunt, aduentũ domini manifestãt: nam frustra aut qui quærunt aut qui calumnian tur, dies & annos in computo comprehendere quęrunt: cum scriptum sit, Quia nisi abbreuiati fuissent dies illi, nõ fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur dies illi. Certum D est tempus carere computo, quod breuiandum est à domino, qui tempora cõstituit, Appropin quasse autem aduentum eius, cuius signa aliqua uidemus ex ijs quæ facta sunt, esse completa. &
Luc. 21 iterum dicit: His autem fieri incipiẽtibus, respirabitis & leuabitis capita uestra, quoniã appropinquabit redemptio uestra. Quæ autem signa dixit uidenda, manifestum est in Euangelio sancti Lucæ: Et Hierusalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentiũ: hoc factum est, & fieri nulli dubiũ est. Et insequitur: Et erũt signa in sole & luna & in stellis, & in terra pressura gentium: causa quæ patimur cõfiteri & pœna compellit, si forte non curet uoluntas. Nam in uno tẽpore & signa in cœlo & pressuram gentium in terris ab hominibus uideri & sustineri A manifestum est. Et insequitur: Arescentibus hominibus præ timore & expectatiõe, quæ superuenient uniuerso orbi: nullam patriam, nullum locum nostris temporibus non affligi aut humiliari certum est, sicut dictũ est, præ timore & expectatione, quæ superuenient uniuerso orbi: & omnia signa quæ superius Euangelium legentibus manifestat, ex maxima parte cõpleta sunt.
Mat. 24 Quod autem dictum est: Et prædicabitur euangelium in uniuerso mundo, & tunc ueniet finis. Primũ q; ipsius domini repromissio talis fuit, ut ipsi apostoli eius nominis & resurrectionis testes fierent in Hierusalẽ & in Iudæa & in Samaria & usq; ad extremũ terræ: & Apostolus hac
Rom. 10 autoritate docet: Sed dico, nunquid non audierunt, In omnem terrã exiuit sonus eorum, & in
Col. 1 fines orbis terræ uerba eorũ? Itẽ: Propter spem quæ reposita est uobis, quã ante audistis in uerbo ueritatis euãgelij, quod aduenit in uos, sicut & in omni mundo est fructificans & crescens. Sed ab apostolis nunciata fides in gentibus, habuit multos persequutores, ut retẽta tardius in ualesceret: ut illud impleretur, Ante hæc omnia primum in uos manus immittent suas, & persequentur & tradent uos in synagogas & in custodias, ducentes ad reges & ad præsides propter nomen meum, ut illud impleretur quod scriptũ erat: Et uelociter reędificaberis à quibus destructa es. Nam ex quo clementissimi imperatores, Christiani dei uoluntate esse cœperunt, quanq; paulatim fides causa persecutionis crescebat in seculis, factis regibus Christianis ubiq; in pariuo tempore Christi euangelium penetrauit. Ex positio sanè beati Danielis de hebdomadibus, quam uir sanctus cõpresbyter noster Hieronymus exposuit, qualiter doctores ecclesiarũ tradidissent, lectorem suspẽdit. Nam si ipse doctissimus uir compresbyter noster ait, periculosum esse de magistrorũ ecclesiarum indicare sententijs, & alterũ præferre alteri: quanto magis hoc lector facere non potest, quod magister facere dubitauit. Nos autẽ credimus quod dominus
Mat. 5 ait: Quia cœlum & terra trãsient, iota aũt unum uel unus apex non transiet à lege, donec omnia fiant. Quomodo ergo mysteriũ hebdomadarũ sit impletum usq; ad natiuitatem & passionem Christi, admiror: cũ illud quod in dimidio hebdomadæ propheta loquutus est, dicendo: In dimidio hebdomadæ tolletur sacrificium meum, & desolationũ supplicatio interitus, & ad sacrificiũ abominatio. Hæc ergo abominatio si iam completa fuerat, quomodo dominus monet &
Mat. 24 dicit: Cum uideritis abominationẽ desolatiõis, quod dictum est per Danielẽ prophetã stantem in loco sancto, qui legit intelligat. Ego autem ne petitionis beatitudinis tuæ contemptor essem, hæc quemadmodũ sensi, scripsi ad tuam charitatem. Plenius autem dignare nos uerbo gratię tuæ rescribendo instruere & lætificare.

Augu

1 Augustinus Hesychio, commonstrans quomodo sint intelligenda scripturæ loca, quæ uarie loquuntur de fine seculi: quodq; præstat non inquirere diem illum, sed hoc agere ut unusquisq; ad suæ uitæ supremum diem sit paratus. LXXX

Domino beatissimo & uenerabiliter suscipiendo fratri & coepiscopo Hesychio, Augustinus in domino salutem.

Ccepi literas uenerationis tuæ, quibus ualde salubriter exhortaris, ut salua
a toris nostri diligatur & desideretur aduentus. Facis hoc ut seruus bonus eiusdem patrisfamilias, auidus lucrorũ domini tui, & uolens habere plurimos socios dilectionis, qua ipse præcipue & perseueranter accenderis. Intuentes igitur quod commemorasti de Apostolo, quia dominum dixit redditurum
2 Tim. 4 coronam iusticiæ, non tantum sibi, sed & omnibus qui diligunt manifestationẽ eius, ita recte uiuimus, & in hoc seculo tanquã peregrini agimus, cum se in hac dilectione cor nostrum proficienter extendit, siue citius siue tardius ueniat quàm putatur, cuius manifestatio fideli charitate diligitur, & pio desideratur affectu. Seruus
Luc. 12 quippe ille qui dicit, Moram facit dominus meus: & percutit cõseruos suos, manducat & bibit cum ebriosis, non utiq; diligit manifestationem eius. Ex morib. enim apparet animus eius, quos mores licet breuiter ideo magister bonus curauit exprimere, id est superbiã atq; luxuriam, ne quod dicebat, Moram facit dominus meus: desiderio domini sui dicere crederetur, quo arde-
Psal. 41 bat ille qui dicebat: Sitiuit anima mea ad deum uiuũ, quando ueniam, & apparebo ante faciem dei? Dicendo enim, Quando ueniam: moras se perpeti molestе ferebat, quia etiam quod tẽpore acceleratur, desiderio tardũ uidetur. Quomodo autem tardus est eius aduentus, uel quomodo longe uẽturus est, cum ipsi apostoli tempore quo adhuc erant in carne, dixerint, Nouissima hora est: quamuis à domino audierint, Non est uestrũ scire tempora? Hoc ergo nesciebãt quod nescimus & nos, quãtum ad me attinet, dico, & eos qui hoc mecum nesciunt: & tamen quibus dictum est, Non est uestrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate: diligebant eius manifestationẽ, & dabant conseruis in tempore cibaria, nec percutiebant eos dominãdo eis, nec luxuriabantur cũ amatoribus mundi, dicentes, Morã facit dominus meus. Alia est ergo ignorantia temporũ, alia labes morum amorq; uitio-
2 Thes. 2 rum. Nam & apostolus Paulus quãdo dicebat: Non cito moueamini mente, neq; terreamini, siue per uerbum siue per epistolam, tanquam per nos missam, quasi instet dies domini: nolebat utiq; ut crederent eis, qui iam propinquare domini arbitrabãtur aduentũ: nec tamẽ uolebat ut tanquam seruus ille dicerent, Moram facit dominus meus uenire: & traderent se superbiæ luxuriæq; perdendos: sed sic eos nolebat de propinquante die nouissimo falsis auscultare rumo-

A ribus, ut tamen uellet eos paratos ad aduentum domini sui lumbis accinctis, & lucernis ardenti-
bus operiri, quibus dicit, Vos autem fratres nõ 1 Thes. 5
estis in tenebris, ut uos dies ille tanquã fur comprehendat. Omnes enim uos filij lucis estis & filij diei, non sumus noctis neq; tenebrarũ. Ille autem qui sic dicit, Morã facit dominus meus uenire, ut percutiat conseruos suos, epuletur cum ebriosis, nõ est lucis, sed tenebrarũ: & ideo illum tanquam fur dies ille cõprehendet: quod unusquisq; debet etiam de die huius uitæ suæ nouissimo formidare. In quo eñ quenq; inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eum cõprehendet mundi nouissimus dies: quoniam qualis in die isto quisq; moritur, talis in die illo iudicabitur. Ad
B hoc pertinet quod in Euangelio secundũ Mar-
cum ita scriptum est: Vigilate ergo, quia nescitis quando dominus domus ueniat, sero, an media nocte, an gallicantu, an mane, ne cum uenerit repente, inueniat uos dormientes. Quod autem uobis dico, omnibus dico, Vigilate. Quibus enim omnibus dicit, nisi electis & dilectis suis ad corpus eius pertinẽtibus, quod est ecclesia? Non solum ergo illis dixit, quibus tũc audiẽtibus loquebatur, sed etiam illis qui fuerũt post illos ante nos, & ad nosipsos, & qui erunt post nos usq; ad eius nouissimũ aduentum. Nũquid autem omnes inuẽturus est dies ille in hac uita, aut quisquã dicturus est quod ad defunctos etiã pertineat quod ait: Vigilate, ne cum repẽte ue-
C nerit inueniat uos dormientes? Cur itaq; omnibus dicit, quòd ad eos solos pertineat qui tunc erũt, nisi quia eo modo ad omnes pertinet, quo modo dixi? Tunc enim unicuiq; ueniet dies ille, cum uenerit ei dies ut talis hinc exeat, qualis iudicãdus est illo die. Ac per hoc uigilare debet omnis Christianus, ne imparatũ inueniat eũ domini aduentus. Imparatũ aũt inueniet ille dies, quẽ imparatũ inuenerit suæ uitæ huius ultimus dies. Certe enim hoc saltem manifestũ erat apostolis, nõ eorũ tẽporibus cum hic in carne uiuerent dominũ esse uenturũ: & tamẽ quis dubitet eos præcipue uigilasse & seruasse quod omnib⁹ dixit, ne imparatos repente ueniens inueniret? Nondũ sane intelligo quo'nam modo accipi de
D beat quod scripsit sanctitas tua, ꝓpterea dixisse dominũ apostolis: Non est uestrũ nosse tẽpora uel momenta quæ pater posuit in sua potestate: quoniã sequutus adiũxit: Sed eritis mihi testes in Hierusalẽ & in Iudęa & in Samaria & usq; ad ultimũ terræ. Quem scripturæ sensum sic exponis, ut dicas, ergo nõ apostolos testes cõsummationis mũdi, sed nominis & resurrectiõis suę uoluit intelligi. Nõ quidẽ ille ait, Nõ est uestrũ prędicare tẽpora: sed, Non est uestrũ nosse. Verũ si ita uis intelligi quod ait, Nõ est uestrũ scire: ac si diceret, Non est uestrũ sciẽtes facere: id est, non est uestrũ hoc docere: qs nostrũ docere audeat, uel scire præsumat, qđ⁹ de⁹ ille magister nec eos discipulos docuit, à qb⁹ prędentib⁹ interrogat⁹ est

præsens, nec illi tam sancti magnique doctores ec A
clesiam docere potuerunt? An non dicendum est, hæc nō docuisse apostolos, sed prophetas. Hoc enim aiſti, & uerum est, quod ea quę futura sunt sanctorum prophetarū uocibus cognoscuntur, qui prius quàm fierent, inquis, ea quæ futura erant uoluntate diuina hominibus sunt loquuti. Sed si ueneratio tua satis admiratione plenū est, sentiat, si ea deus quæ prædici uoluit, ad hominum sensus penitus non posse peruenire constituit: quanto maiore admiratione plenū est, si ea quæ prophetæ hominibus sunt loquuti, hæc apostoli uel scire sunt prohibiti uel docere? Quomodo autē prophetæ ista de quibus agitur tempora docentes, non intelligerētur ab apostolis, B
si intelliguntur à nobis? Aut si eos apostoli intelexerunt istam mensurā temporis prophetātes, quomodo non docerēt quod intellexerūt, quādo per eorum præconium & ipsi prophetæ innotescebant, qui eos suis libris ista docuerunt? Et ideo per quas literas ea ipsi didicerant, per easdem poterāt alij quoq; in his gentibus discere, in quibus apostoli autoritatem propheticā cōmendabant. Cur ergo eis dictum est, Non est uestrum scire: uel si ita intelligendū est, Non est uestrum docere tēpora, quæ pater posuit in sua potestate: quandoquidem sic ea docebant, cum hi in quorum literis discerentur, per illos innotescebant? Vnde credibilius est, non deum noluisse scire, sed noluisse prædicari, quod noluit prædicari quod uidebat nō utiliter sciri. Cur ergo, inquis, de temporibus cognoscēdis ipse dominus monet, ubi dicit: Quis nam est fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? &c. Imò uero monet, nō ut bonus seruus cognoscat temporum finem, sed ut omni tempore in opere bono uigilet, quia nescit temporū finem. Non monet ut tempora quæ pater posuit in sua potestate assequamur super apostolos, sed monet ut quoniam nescimus quando ueniat dominus, in cordis præparatione imitemur apostolos. Vnde iam suprà satis loquutus sum. Arguit autem Iudæos, quare tempus non cognoscant, dicens: Hypocritæ, faciem cœli potestis probare: & reliqua: quoniam illud tempus non agnoscebant, quod iam uolebat agnosci, id est, primi aduentus sui quo in eum crederent, qui alterum eius aduentū uellent expectare uigilantes quando cunq; futurus esset. Qui enim aduentum domini non cognouerit primum, præparare se nō potuit ad secundum, credēdo in eum fideliterq; uigilando, ne illum tanquā fur in tenebris cōprehēdat, siue tardius uenerit, siue citius quàm speratur. Dicit etiam sicut admones, apostolus Paulus: In nouissimis temporibus instabūt tempora periculosa: & reliqua. Sed nūquid ideo docet tempora, quæ pater posuit in sua potestate? Aut ideo quisquam nouit quàm longa uel breuia sint eadem ipsa quæ fatēdum est, esse nouissima? Cogitare quippe debemus quàm olim dictum sit: Fratres, nouissima hora est. Rursus eundem Apostolum dixisse commemoras: De temporibus autem & momentis non necesse habemus scribere uobis, uos enim ipsi diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in nocte, ita ueniet. Et cum dixerint, Pax & securitas: tunc subitaneus illis apparebit interitus, quomodo dolores parturientis, & non effugient. Et hic non dixit post quantum temporis hoc futurum sit, sed quomodo futurum sit: id est non quāta erit ætatis breuitas uel prolixitas, sed quantumlibet interuallum sit spaciumq; temporis, non tamē eis hoc ueniet malum nouissimum, nisi cum dixerint, Pax & securitas. Quibus uerbis uidet Apostolus huius nouissimi diei uel spem uel timorē ab hoc nostro tempore remouisse. Non enim uidemus ipsos amatores huius seculi, quibus subitaneus apparebit interitus, iam dicere, Pax & securitas. Quid ergo scire sufficiat, satis ipse demonstrat Apostolus, dicendo: De temporibus & momētis non opus habemus uobis scribere: uel sicut alij codices habent, Non opus habetis uobis scribi. Hęc sequutus adiunxit: Vos enim ipsi diligenter scitis, quia hora domini sicut fur in nocte, ita ueniet. Hoc ergo scire opus est, ut curēt filij lucis esse, & parato corde uigilare, qui nolunt ab illa hora sicut à nocturno fure cōprehendi. Nam si ad cauendum hoc malum, id est, ne hora domini tanquàm fur inueniat imparatum, opus esset nosse temporum spacia, non diceret Apostolus non opus esse ut hoc scriberet, sed hoc potius eis esse scribendum tanquam doctor prouidentissimus iudicaret. Nunc autē nec illis hoc opus esse mōstrauit, quibus sufficiebat ut scirent imparatis atq; dormientibus horā domini sicut furem esse uēturam, atq; hoc sciendo essent ipsi uigilanter parati post quātalibet tempora ueniret: & suum seruauit modum, ut licet Apostolus, non tamē præsumeret alios docere, qđ apostolis dominū dixisse cognouerat, Non est uestrū scire. Ponis etiā quod idem ipse dixit Apostolus: Non retinetis memoria, quia cū essem apud uos, hæc dicebam uobis. Et nūc quid detineat scitis, ut reueletur in suo tēpore. Nam mysteriū iam operatur iniquitatis: tantū qui tenet, modo teneat, donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quē dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Quæ uerba apostolica utinam non tantūmodo ponere, uerū etiam exponere dignareris: ita sanè obscura sunt & mystice dicta, ut tamē appareat eū nihil de statutis dixisse tēporibus, nullūq; eorum interuallū spaciumq; aperuisse. Ait enim, Vt reueletur in suo tēpore: nec dixit post quantū temporis hoc futurū sit. Deinde subiūxit: Iā enim mysteriū operatur iniquitatis. Hoc iniquitatis mysteriū quomodolibet intelligat̄ qđ sit, ab alio sic, ab alio autem sic, q̄ diu tamen operet̄ occultū est. Neq; id expressit apostolus tanq̄ homo ex eorū numero quibus

Mat. 22

Luc. 12

1 Io. 2

2 Thess. 2

20 De ciuitate dei, cap. 19

quibus dictum est: Non est uestrũ scire tẽpora. Quamuis enim nondũ inter eos erat, quãdo eis hoc dictũ est, ad eorũ tamẽ collegiũ atq; societatem etiam ipsum non ambigimus pertinere. Itẽ quod sequitur: Tantũ qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, quẽ dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, docet nos antichristũ manifestũ futurum. Siquidẽ ipsum uidetur aliquãto euidentiori significatione tetigisse interficiendũ spiritu oris domini Iesu Christi, sed post quantũ temporis istud erit, nec saltem obscure locutus est. Quis nam sit enim qui modo tenet, uel quid teneat, uel quid sibi uelit quod ait, de medio fiat, potest quisq; se coartare ut intelligat, uel aliquatenus suspicetur, quoniã quoquo modo scriptũ legit. Quandiu autẽ teneat, & post quanta tẽporum spacia de medio fiat, hoc omnino tacetur. Item Luc. 19 dominus, inquis, in euangelio increpat Iudæos dicens: Et tu si cognouisses tempus uisitationis tuæ, forsitan permansisses, nunc aũt abscondita sunt ab oculis tuis. Sed hoc ad tẽpus primi aduentus domini pertinet, nõ secundi, de quo nũc quæstio est. De secundo quippe aduentu suo dixit, Non est uestrũ scire tẽpora, non de primo. De illo enim ab eo quæsierunt discipuli quem sperabant, non de isto quẽ iam uidebãt. Si enim 1 Cor. 2 primũ eius aduentũ Iudæi cognouissent, nunq; dominũ gloriæ crucifixissent, & ideo nõ euerti sed permanere potuissent. Iam uero quod ait ad Mar. 1 eos: Pœnitentiã agite, cõpleta sunt tẽpora, credite Euãgelio, etiã ipse firmasti de temporibus dictum esse Iudæorũ, quæ cõtinuo post paucos annos fuerant transitura, & nunc nouimus iam esse transacta, euersa scilicet ciuitate, in qua regnum eorũ fuerat constitutũ. Proinde quod ex Daniele de interfecta bestia posuit uenerabilitas tua, & de reliquarũ bestiarum regno, & inter hæc de filio hominis ueniente cum nubibus cœli, manifestũ esse dixisti intelligentibus scripturam. Sed si dignatus fueris exponere, quomodo ista pertineant ad cognoscendũ temporum spacium, post quod erit saluatoris aduẽtus, ita ut inueniantur sine ulla ambiguitate manifesta, fatebor etiam ipse cũ magna actione gratiarum, illud quod ait dominus, Non est uestrum scire tempora, tantũmodo apostolis esse dictũ, non posteris eorũ qui ea fuerant cognituri. Diligendus ergo est & expectandus domini sicut sancte hortaris aduentus, magnamq; dicis esse beatitudinẽ diligentibus eius aduentũ, & adhibes apostoli testimoniũ, cuius uerba sic ponis: 2 Tim. 4 De cętero reposita est mihi corona iusticię, quã reddet mihi dominus iustus iudex in illa die. Non solum aũt mihi, sed & his qui diligunt adMat. 13 uentum domini. Tunc enim sicut ex Euangelio cõmemoras: Iusti fulgebunt sicut sol in reEsa. 60 gno patris sui. Et quod propheta dicit: Ecce eẽ caligo & tenebrę operient terram super gentes, in te uero apparebit dominus, & maiestas eius

A in te uidebitur. Item quod scriptũ est: Qui uero Esa. 40
expectant dominũ, exultabũt cum uirtute, pro
ducent pennas sicut aquilæ, current & nõ labo
rabunt, ambulabũt & non esurient. Hoc plane
pijssime & uerissime dicis, commẽdans eorum
beatitudinẽ, qui diligunt aduentũ domini. Sed
& illi quibus dicebat Apostolus: Non cito mo 2 Thes. 2
ueamini mente, quasi instet dies domini, dilige
bant utiq; aduentũ domini. Nec eos hoc e[illegible]tẽs
doctor gentiũ ab illa dilectione frangebat, qua
ut inflãmarentur uolebat, & ideo nolebat ut cre
derent eis, à quibus audiebant instare diem do
mini, ne forte cum transisset tempus, quo eũ cre
diderant esse uenturũ, & uenisse non cernerent,
etiam cætera fallaciter sibi promitti arbitrãtes,
B & de ipsa mercede fidei desperarent. Non ergo
ille diligit aduentũ domini qui eum asserit pro
pinquare, nec ille qui eũ asserit nõ ppinquare,
sed ille potius qui eũ siue prope siue lõge sit, syn
ceritate fidei, firmitate spei, ardore charitatis ex
pectat. Nam si tanto magis diligitur dominus,
quãto magis creditur & prædicatur citius esse
uẽturus, magis eum diligebãt qui eius aduentũ
iam instare dicebãt, q; hi quos apostolus eis cre
dere prohibebat, uel ipse apostolus qui hoc uti
q; non credebat. Si autem onerosa non est infir
mitas mea sanctitati tuæ, peto apertius non grã
ueris exponere, quomodo dixeris neminẽ pos
se temporum mẽsuras colligere, ne forte & hoc
mihi uideatur, quod etiã charitati tuæ, & frustra
C quilibet nostrũ instrui expectet ab altero. Cum
hoc enim dixisses, deinde subdidisti & aisti, Eu
angeliũ quidẽ dicit, De die & hora nemo scit.
Ego autẽ, inquis, pro impossibilitate intellectus
mei dico, neq; mẽsem neq; annũ aduẽtus ipsius
sciri posse. Ita enim hoc uidet sonare, tanq; non
possit sciri, quo anno uẽturus sit, sed possit sciri
qua hebdomade annorũ, uel qua decade, tanq;
dici possit atq; definiri intra illos uel illos septẽ
ãnos, aut intra illos uel illos decẽ annos. Quod
si ne hoc quidẽ comprehẽdi potest, quæro utrũ
sic saltẽ possit definiri tẽpus aduẽtus eius, ut eũ
uẽturum esse dicamus, intra istos, uerbi gratia,
quinquaginta uel cẽtũ annos, uel quotlibet seu
maioris numeri, seu minoris annorũ, sed in quo
D eorũ, nos ignorare. Hoc si iam comprehẽdisti,
multũ est quod cõprehendere potuisti. Idipsum
est autem quod rogo, ut nobis benignus imper
tias, adhibens idonea documẽta, quibus id po
tueris indagare. Si autem neq; hoc te cõprehen
disse pręsumis, hoc sentis quod ego. Nouissima
enim esse ista tempora, multis rerũ signis appa
rentibus quæ dominũ prædixisse legimus, om
nes qui ea credimus, cernimus, Sed & mille an Psal. 89
norũ tempus, si eorũ finis, esset seculi finis, pos
set uniuersum dici nouissimũ tempus, uel etiam
nouissimus dies, quia scriptũ est: Mille anni an
te oculos tuos, tanq; dies unus, ut quicquid per
eosdẽ mille annos gereretur, nouissimo tempo
re uel nouissimo die diceret geri. Iterũ enim di

co

co quod in hac causa sæpe dicendũ est, Cõside/
remus ante quàm multos annos dixerit beatus
Ioannes Euangelista: Nouissima hora est. Nam
si tunc essemus hoc audito, quãdo crederemus
tot annos postea transituros, ac nõ potius ipso
adhuc Ioanne in corpore cõstituto dominũ spe
raremus esse uenturũ? Neq; enim dixit, Nouissi
mum tẽpus est, aut nouissimus annus, aut mẽsis,
aut dies, sed nouissima hora est. Et ecce ista ho/
ra quàm longa est, nec tamen est ille mentitus;
sed utiq; intelligendus est horam pro tẽpore po
suisse. Quod nonnulli sic accipiunt, ut sex anno
rum milia constituant, uelut unum diem, eumq;
in partes uelut horas duodecim partiãtur, ut sic
quingẽtos annos postremos, hora uideatur ha/
bere postrema. In quibus annis iam Ioannes, in
quiunt, loquebatur, quãdo nouissimam horam
esse dicebat. Sed aliud est nosse aliquid, aliud su
spicari. Cur enim nõ potius, si sex annorũ milia
deputandus est unus dies, non duodecima, sed
uicesimaquarta pars eius una hora est: id est, nõ
quingẽti, sed ccl anni? Totus em̃ dies, totus cir
cumitus solis uerius nũcupat, nõ ab oriẽte usq;
in occidẽtẽ, sed ab oriẽte usq; in oriẽtẽ, unde to/
to die peracto, id est uiginti & quatuor horis
rursus exorit: ac per hoc hora ista nouissima, ex
quo tẽpore id locutus est Ioannes, ante fermè se
ptuaginta annos, ut minimũ dicã, iã reperit esse
transacta, & nondũ uenit terminus seculi. Huc
accedit, quia inspecta diligẽter ecclesiastica hi/
storia, reperitur Ioannes apostolus longe ante
fuisse defunctus, quàm quinq; milia quingenti
anni, à generis humani exordio complerentur.
Nondum erat itaq; hora nouissima, si sex miliũ
annorum pars duodecima, id est quingenti an/
ni, uelut unius horæ spacium deputatur. Porrò
si secundum scripturas unum diem mille annos
esse donamus, multomagis olim transijt tam lõ
gę diei hora nouissima, nõ dico si uicesimaquar
ta pars eius, q̃ sunt anni paulo amplius quadra/
ginta, sed si duodecima deputetur, quę illos an/
nos duplos habet. Vnde cõuenientius ille apo
stolus creditur horam posuisse pro tẽpore, quæ
hora quàm longa sit, ignoramus, quia nõ est no
strum scire tẽpora, quæ pater posuit in sua pote
state: quamuis eam nouissimã esse nouerimus,
multomagis utiq; nos, quàm qui fuerunt ante
nos, ex quo esse uel dici cœpit hora nouissima.
Quod autẽ ideo uidetur uenerationi tuæ cõpre
hendi nõ posse temporũ mẽsuras, ut definiatur
quo anno futurus est finis, quia secundum pro/
missionem domini breuiabuntur dies illi, pror/
sus non intelligo. Si enim sic breuiabuntur, ut
fiant ex pluribus pauciores, quæro secundum
quam ueritatem futuri erant plures, nisi breuia/
rentur? Hebdomades enim sancti Danielis non
ad primum domini aduentum, sicut pluribus ui
sum est, sed ad secundum potius existimas per/
tinere. Ita ne ergo breuiabũtur, ut uel una in eis
hebdomada minus futura sit, & falsa erit pro/
phetia, quæ tanta diligentia numerum hebdo/
madarum definire curauit, ut quiddam diceret
etiam dimidio hebdomadis implendum? Mi/
ror si per prophetiã Christi, destruitur prophe/
tia Danielis. Deinde quale est ut putemus igno
rasse Danielem, uel potius angelum, à quo ista
discebat, breuiaturũ dominum dies illos, & er/
rasse ut hoc diceret, uel scisse quidem, sed ei quẽ
docebat fuisse mentitũ? Quod si absurdum est,
cur non potius credimus secũdum id quod bre
uiaturus est dominus dies illos, tot hebdoma/
das prophetasse Danielem, si tamẽ ad secundũ
domini aduentum, quod nescio quemadmodũ
possit ostendi, ille numerus refertur annorum?
Postremo multo certius securiusq; dicitur do/
mini aduentum intra septuaginta, aut ut pluri/
mum intra centum annos futurum, si hebdoma
des istæ ipsum prænunciant. Anni enim qua/
dringenti nonaginta sunt in hebdomadibus se/
ptuaginta. A natiuitate autem domini hodiè cõ
putantur anni fermè quadringenti uiginti; à re/
surrectione autem uel ascensione eius anni plus
minus cccxc. Ac per hoc, si ex quo natus est cõ
putetur, septuaginta sunt reliqui: si ex quo pas/
sus est, circiter centum remanẽt. intra quos Da
nielis omnes hebdomades, si de nouissimo eius
aduentu prophetatæ sunt, implebuntur. Qui er
go dicit intra tot annos erit, tunc falsum dicit si
ultrà erit, Sed quia breuiabuntur, pauciores po
terunt esse, non plures. Recte itaq; dicitur intra
hos erit, quoniam quantũlibet breuientur, ue/
rum erit. Ipsa namque breuiatio si eo modo in/
telligenda est ut pauciores fiant, ultra eos diem
domini uenire non patitur; sed magis magisq;
intra eos quanto fuerint pauciores. Non igitur
ista breuiatio turbat computatorem, qui eo mo
do definierit, ut dicat intra tot annos diem do/
mini esse uenturum, sed adiuuat potius, quoniã
quanto magis ad paucitatem redigentur dies,
tanto magis erit intra & ultra esse non poterit:
atque ideo uerum erit quod ita definitur, ut di/
catur intra tot annos erit, quãuis nesciatur quo
anno futurum sit. Proinde tota quæstio est, utrũ
Danielis hebdomades primo aduentu domini
impletę sint, an finem seculi prophetauerint, an
adutrunq; pertineant. Neq; enim qui etiã hoc
saperent defuerunt, dicentes, tẽpore primi ad/
uentus Christi esse completas, & inde usq; ad fi
nem seculi totidem rursus esse cõplendas. Equi
dem uideo quia si primus eas nõ compleuit ad/
uentus, necesse est ut secundus eas cõpleat: quo
niam prophetia illa non potest esse falsa: quæ si
tempore primi aduentus impleta est, nõ cogit
intelligi quod etiã de fine seculi implebitur. Ac
per hoc incertũ est etiam si uerum est, neq; ne/
gandum quidem, sed neq; præsumendum est id
futurum. Relinquitur itaq; ut qui uult cogere
istã prophetiam credi seculi fine complendam,
contendat quãtum potest & ostendat si potest,
primo aduentu domini non fuisse completam,

contra

contra tot expoſitores diuinorũ eloquiorũ, qui hãc non ſolũ computatione temporũ, uerũetiã rebus ipſis cõpletam fuiſſe demonſtrant, maxime quod ibi ſcriptũ eſt: Et ungetur ſanctus ſanctorum, uel propter quod in eadem prophetia Dan.9 Hebræi codices expreſſius habent: Occidetur Chriſtus & non erit eius, id eſt, non erit eius ciuitatis, quoniã ſic alienatus eſt à Iudæis, qui eũ propterea ſaluatorẽ redemptoremq; ſuũ nõ eſſe crediderũt, quia occidere potuerũt. Neq; enim in fine ſeculi ungẽdus, aut occidẽdus eſt Chriſtus, ut iſta prophetia Danielis tunc expectetur implenda, quæ nondũ creditur impleta. Quod aũt de ſignis Euãgelicis & propheticis quę fieri cernimus, propinquũ domini aduentũ ſperare debeamus quis negat? Quotidie quippe magis magisq; fit proximus. Sed quãto interuallo propinquet, hoc, dictũ eſt, nõ eſt ueſtrum ſcire. Vide quãdo dixit apoſtolus: Nunc enim pro- Rom.13 pior eſt noſtra ſalus q̃ cũ credidimus, Nox proceſſit, dies aũt appropinquauit, Ecce quot anni tranſierũt, nec tamẽ quod dixit falſum eſt. Quãto magis nunc dicendũ eſt propinquare domini aduentũ, quãdo tantus eſt ad finem factus acceſſus? Apoſtolus certe, Spiritus, inquit, manifeſte dicit, quia in nouiſſimis tẽporibus recedẽt 1.Timoth.4 ἀφεστήξονται quidam à fide, Nondum utiq; erant eadem tempora, hæreticorũ ſcilicet & talium quales eodẽ ſermone deſcribit, ſed iam uenerunt, ac per hoc in nouiſſimis tẽporibus uidemur etiam per ipſos de fine ſeculi cõmoneri. Itemq; alibi dicens: Hoc aũt ſcitote quoniã in nouiſſimis diebus inſtabunt tẽpora ſęua, uel ſicut alĩ codices habẽt, 2.Timoth.3 periculoſa, Deinde qualia futura ſint exprimẽs, Erunt enim homines, inquit, ſeipſos amantes, amatores pecuniæ, elati, ſuperbi, blaſphemi, parẽtibus nõ obediẽtes, ingrati, ſceleſti, irreligioſi, ſine affectione, detractores, incontinẽtes, immites, ſine benignitate, proditores, procaces, cæcati, uoluptatum amatores magis q̃ dei, habẽtes ſpeciem pietatis, uirtutẽ aũt eius abnegãtes. Mirum ſi tales homines aliquando defuerunt. Deniq; quia & tũc erãt, adiungit ac dicit: Et hos deuita, Ex his enim ſunt qui penetrãt domos. Non ait, Penetrabunt, tanq̃ & hic futurũ prænuncians, ſicut ſupra dixerat, Inſtabunt tẽpora periculoſa, ſed ait, Penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas. Non ait, ducent uel ducturi ſunt, ſed iam ducunt. Nec putandus eſt hoc loco, pro tẽporis futuri uerbis, præſentis tẽporis uerba poſuiſſe, quãdoquidem illos ab eo, cui ſcribit euitari admonebat. Nec tamẽ fruſtra dixit, In nouiſſimis diebus inſtabũt tẽpora periculoſa, & hinc ea periculoſa futura demonſtrãs, tales homines futuros eſſe prædixit, niſi quia tãto plures erũt, magisq; abundabũt, quanto magis propinquatur ad finem. Videmus ergo tales nunc abundare. Sed quid ſi abundantiores erunt poſt nos, & omnino abundantiſſimi quãdo iam iamq; ipſe finis inſtabit, qui quandiu abſit ignorat? Nouiſſimi quippe dies dicti ſunt, & in ipſis prioribus apoſtolorũ diebus, cũ domini in cœlum aſcendens eſſet aſcenſus, quando die pẽtecoſtes miſit promiſſum ſpiritũ ſanctũ, & quidam ſtupebant admirãtes eos qui linguis quas non didicerant loquebantur, quidam uero irridentes, muſto plenos eſſe dicebãt. Quo die Petrus loquens ad illos, qui de hac re uarie mouebantur: Non enim ſicut, inquit, ſuſpicamini ebrĩi ſunt iſti, cum ſit hora diei tertia. Sed attendite quoniã hoc eſt quod dictũ eſt per prophetã: Erit in nouiſſimis diebus dicit dominus, Effundam de ſpiritu meo ſuper omnẽ carnẽ, &c. Iam Iohel.2 tunc ergo erãt dies nouiſſimi, quãtomagis nũc, etiam ſi tantum dierum remanſit uſq; in finem, quãtum ad hunc diem à domini aſcẽſione trãſactum eſt, uel aliquid ſiue minus reſtet ſiue amplius: quod profecto neſcimus, quia non eſt noſtrum ſcire tempora, quæ pater poſuit in ſua poteſtate: cum tamen ſciamus in nouiſſimis tẽporibus, in nouiſſimis diebus, in nouiſſima hora nos agere ſicut apoſtoli: ſed multomagis qui fuerunt poſt illos ante nos, & multomagis nos, & magis quàm nos, qui erunt poſt nos, donec ad illos ueniatur qui erũt, ſi dici poteſt, nouiſſimorum nouiſſimi, atq; ad ipſum omnino nouiſſimum, quẽ uult intelligi dominus, ubi dicit: Et Ioan.6 reſuſcitabo eum in nouiſſimo die, qui quàm lõge abſit, comprehendi non poteſt. Signa quæ in Euangelio futura prædicta ſunt, ſicut commemorat ſanctitas tua ſecundũ Lucam, eadem ſunt ſecundum Matthæum & ſecundum Marcum. Hi enim tres narrãt quę dixerit dominus, cum interrogatus eſſet à diſcipulis ſuis, quando futura eſſent quæ de templi euerſione prædixerat, & quod ſignũ eſſet aduentus eius & cõſummationis ſeculi. Non enim diſcrepant rebus, ſi alius aliquid dicit quod alius tacet, aut alio modo dicit: magis autem collata inuicem iuuant, ut legentis intellectus regatur. Sed de omnibus diſputare nunc longũ eſt: Interrogãtibus enim dominus, ea reſpondit quę iam ex illo tempore fuerãt ſecutura: ſiue de excidio Hieruſalẽ, unde orta eſt ipſius interrogatiõis occaſio: ſiue de aduentu ſuo per eccleſiam, in qua uſque ad finem uenire non ceſſat, In ſuis enim ueniens agnoſcitur, dum eius quotidie membra naſcuntur, De quo aduentu ait: Amodo uidebitis filium hominis ueniẽtem in nubibus, de quibus nubibus dictum eſt per prophetã: Mãdabo nubibus meis Matth.26 Eſa.5 ne pluant ſuper eam: ſiue de ipſo fine, in quo apparebit uiuos iudicaturus & mortuos. Cũ itaq; ſigna dicat, quæ ad iſta tria pertinent, id eſt ad excidium illius ciuitatis: ad aduentũ eius in corpore ſuo, quod eſt eccleſia: ad aduentum eius in capite eccleſiæ, quod eſt ipſe: quod eorũ ſignorum, ad quod horum trium referendum ſit, diligenti conſideratione cernendum eſt: ne forte qđ pertinet ad euerſionẽ Hieruſalem, ad finẽ ſeculi referendum putemus: aut ecõtrario qđ ad finem

finem seculi pertinet, affirmemus ad ciuitatis il A mini uerba cõmemorat, Cum aũt uideritis cir-
lius excidiũ ptinere: aut quod pertinet ad eius cundari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote qa
aduentum in corpore suo, quod est ecclesia, di- appropinquabit desolatio eius. Apparet itaque
camus pertinere ad eius aduentũ nouissimũ in tũc ibi positam desolationis abominationẽ, de
corpore suo, quod est caput ecclesiæ: aut rursus qua duo illi Euangelistæ locuti sunt. Deniq; etiã
quod pertinet ad aduentũ eius nouissimum per iste similiter sequitur: Tũc qui in Iudæa sunt fu
seipsum, ad eum pertinere asseueremus aduen- giant in montes. Et pro eo quod dixerũt illi, Et
tum, qui est per ecclesiam. In quibus omnibus qui super tectum, ne descendat in domũ, nec in
sunt quædam manifesta, quædam uero sic ob- troeat ut tollat quid de domo, Iste dixit, Et qui
scura, ut uel laborioſum sit ea diiudicare, uel te- in medio eius sunt discedant, ut ostenderetur il
merarium, quandiu non intelliguntur, de his a- lis uerbis apud alios Euangelistas positis, festi-
liquid definire. Quis enim non uideat ad illam nationem fugæ fuisse præceptã: & pro eo quod
ciuitatem pertinere, quod dictũ est: Cum autẽ illi posuerunt, Et qui in agro erit non reuertatur
uideritis circundari ab exercitu Hierusalẽ, tunc retro tollere uestimentũ suum, apertius iste ait,
scitote quia appropinquabit desolatio eius. Itẽ Et qui in regionibus nõ intrent in eam, quia di-
quis non uideat ad aduentũ domini nouissimũ B es ultionis hi sunt ut impleãtur omnia quæ scri-
pertinere, quod dictũ est: Cum uideritis hæc fie pta sunt. Deinde similiter etiam iste sequitur, ut
ri, scitote quoniam prope est regnum dei? Illud prorsus manifestum sit de hac ipsa re omnium
autem quod dictum est: Væ prægnãtibus & nu trium esse hunc Euangelij locum, Væ autẽ præ
trientibus in illis diebus. Orate autem ut non gnantibus & nutrientibus in illis diebus, & cæ
fiat fuga uestra hyeme uel sabbato, erit em̃ tunc tera ad hoc pertinentia, quæ iam cõmemorauí
tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mun superius. Lucas ergo patefecit quod esse posset
di, neq; fiet: sic est positum secundum Matthęũ, incertum, non ad seculi finẽ sed ad expugnatio
& secundum Marcum, ut incertum sit utrũ de nem Hierusalẽ pertinere id, quod dictum est de
excidio illius ciuitatis, an de seculi fine intelligi abominatione desolationis, & quod dictum est
debeat. Sic enim hoc ipsum legitur apud Mar- de dierum breuiatione propter electos, quia &
cum, Væ aũt prægnantibus & nutrientibus in si ea ipse non dixit, dixit tamen apertius cætera
illis diebus, Orate ut hyeme nõ fiant. Erũt enim de hoc ipso, quò & ista pertinere monstrauit.
dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt Non enim debemus ambigere, quando euersa
ab initio creaturæ, quam cõdidit deus usq; nũc, est Hierusalem fuisse in illo populo electos dei,
neq; fient. Et nisi breuiasset dominus dies illos, C qui ex circuncisione crediderant, siue fuerant
nõ fuisset salua omnis caro: sed propter electos, crediturí electi ante constitutionem mũdi, prõ-
quos elegit, breuiabit dies. Non dissimiliter & pter quos breuiarẽtur dies illi, ut tolerabilia ma
Matthæus. Hoc autem Lucas ita posuit, ut ap- la fierent. Nam quidam conuenientius intelle-
pareat ad illius ciuitatis excidiũ pertinere. Nã xisse mihi uidetur, mala ipsa significata nomi-
sic apud eum legitur: Væ autem prægnantibus ne dierum, sicut dicti sunt dies mali in alijs diui
& nutrientibus in illis diebus. Erit enim pressu næ scripturę locis. Neq; enim dies ipsi mali sũt,
ra magna super terram, & ira populo huic, & ca sed ea quæ fiunt in eis. Ipsa ergo dicta sunt bre-
dent in ore gladij, & captiui ducẽtur in omnes uiari ut deo donante tolerantia minus sentiren-
gentes, & Hierusalem calcabitur à gentibus, do tur, ac sic quæ magna essent breuia fierent. Sed
nec impleantur tempora nationum. Vnde autẽ siue isto modo intelligenda sit dierum illa bre-
ad hoc uentũ est, Matthæus ita scribit. Cum er- uiatio, siue quod ad paucitatem redigerẽtur, si-
go uideritis abominationem desolationis, quæ ue quod cursu solis celeriore breuiarentur, non
Matth. 24 dicta est à Daniele propheta stãtem in loco san enim desunt qui & hoc existimẽt, ita scilicet di
cto, qui legit intelligat, tũc qui in Iudæa sunt fu- D ctos breuiores dies futuros, sicut fuit lõgior di-
giant in montes, & qui in tecto non descendat es orante Iesu Naue, Tamen Lucas Euangeli-
tollere aliquid de domo sua, & qui in agro nõ re sta & hanc dierum breuiationẽ & abominatio-
uertatur tollere tunicam suam. Væ autem præ- nem desolationis, quæ duo ipse non dixit, sed
gnantibus & nutrientibus in illis diebus, &c. Matthæus Marcusq; dixerũt, ad euersionẽ Hie
Marcus uero ita, Cum uideritis abominationẽ rusalem docuit pertinere, alia cũ eis dicẽs aper-
desolationis stantem ubi nõ debet, qui legit in- tius de hac eadẽ re, quæ illi posuerũt obscurius. Ioseph
telligat: tunc qui in Iudæa sunt fugiant in mon- Nam Iosephus qui iudaicã scripsit historiam,
tes, & qui super tectum ne descendat in domũ, talia mala dicit illi populo tunc accidisse, ut uix
nec introeat ut tollat quid de domo sua, & qui credibilia uideantur. Vnde nõ immerito dictũ
in agro erit non reuertatur retro tollere uestimẽ est, talem tribulationẽ nec fuisse à creaturæ ini-
tum suum, Væ autem prægnantibus & nutrien tio nec futuram. Sed & si tẽpore antichristi talis
tibus in illis diebus, & reliqua. Lucas uero ut o- aut maior forsitan erit, intelligendum est de illo
stenderetur tunc factam fuisse abominationem populo dictũ quod ei talis amplius futura non
desolationis quæ à Daniele prædicta est, quan- erit. Si enim antichristũ illi primitus & præci-
do expugnata est Hierusalẽ, hęc eodem loco do pue recepturi sunt, facturus est tũc idem popu-

lus